3 1761 04940992 3

INSTITUTE FOR CHRISTIAN STUDIES
DISCARD
TORONTO, ONTARIO, CANADA

BR
143
.H3
v. 11

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by the

INSTITUTE FOR

CHRISTIAN STUDIES

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ELFDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCV.

LIBRARY
AUG 2 7 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

INHOUD

VAN HET

ELFDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Toeſtand van den Christelijken Godsdienst, en Godsdienstleere. – Voortgang der oude Godsdienst-twisten met de Ariänen, Semi-Pelagiänen enz. Nieuwe twisten; NESTORIUS, EUTYCHES, Monophyſiten, enz. . . Bladz. 1.

VIERDE BOEK.

Bevattende het vierde tijdperk; van de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw, tot het begin der kruistogten, of het Pausſchap van GREGORIUS VII, in de elfde eeuw.

EER-

INHOUD.

EERSTE AFDEELING.

Van de opkomst van MOHAMMED, tot den dood van KAREL den Grooten, van het jaar 622 tot 814.

EERSTE HOOFDSTUK.

Korte ſchets der Wereldlijke Geſchiedenis, van MOHAMMED, tot den dood van KAREL den Grooten. . . . . Bladz. 146.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Staat der Geleerdheid, en voornaamſte Schrijvers. . . . . Bladz. 163.

DERDE HOOFDSTUK.

Uitbreiding van het Christendom. Bekeering van Heidenſche Volken. Staat der Jooden. MOHAMMED en zijn Godsdienſt. . Bladz. 201.

VIERDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Geeſtelijkheid. Biſſchoppen. Monniken, Kanunniken. Roomſche Biſſchoppen. . . . . Bladz. 355.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Toeſtand van den Christelijken Godsdienst, en Godsdienstleere. Voortgang der oude Godsdienst-twisten met de Ariänen, Semi-Pelagiänen enz. Nieuwe twisten; Nestorius, Eutyches, *Monophyſiten enz.*

Het gevoelen, hetwelk men aan NESTORIUS toeſchreef, en als Ketterij in hem veröordeelde, onvoorzichtig tegengeſproken, en met te verregaande drift beſtreden, gaf wel dra aanleiding tot een ander daar tegen overſtaand gevoelen, hetwelk naar EUTYCHES genoemd, en in hem, als Ketterij veröordeeld is geworden.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Eer wij echter daar van, en van de menigvuldige en heillooze twisten, welke daar op gevolgd zijn, en zoo vele ergerlijke tooneelen hebben opgeleverd, ſpreken, willen wij hier, CYRILLUS, den beſtrijder en vervolger van NESTORIUS, wat nader leeren kennen, te meer omdat hij, niet zonder reden, zich de beſchuldiging heeft op den hals gehaald, dat hij, met al zijnen ijver voor de regtzinnigheid, in der daad, dezelfde gevoelens als EUTYCHES heeft gekoeſterd en voorgeſtaan.

Berichten van het leven en de ſchriften van CYRILLUS van Alexandrië.

CYRILLUS zag het levenslicht te *Alexandrië*, in het laatſte gedeelte der IVde eeuw. De Biſſchop THEOFILUS (*) was zijn Oom, zijn Moeders Broeder, gelijk men gemeenlijk gelooft, of zijn Vaders Broeder, gelijk een later Schrijver (†) uitdruklijk zegt. Hij werd, gelijk hij zelf meldt (§), van jongs af in de Heilige Schrift onderwezen, door rechtzinnige en heilige vaderen. Onzeker is het, of hij een Monnik, en wel dezelfde Monnik CYRILLUS geweest zij, wien ISIDORUS van *Peluſium* (**) verwijt, dat hij zelfs in de Woeſtijn zich door gedachten aan de ſteden ontruſtte. Dit is zekerder, dat hij in het jaar 403 tegenwoordig was bij de Kerkvergadering *op den Eik* bij *Chalcedon*, op welke zijn Oom

(*) Men zie van dezen hatelijken vervolger van CHRYSOSTOMUS ons VIde *Deel*, *Bladz.* 360. en volgg.

(†) NICEPHOR. *Hist. Eccles. L.* XIV. *C.* 25.

(§) *Act.* V. *Concil. Ephes. ap.* HARDUIN *Tom.* I. *Conc. pag.* 1496.

(**) *Libr.* I. *Epist.* 25. *pag.* 8.

Oom THEOFILUS de afzetting van CHRYSOSTOMUS bewerkte (*).

Hij volgt zijn Oom THEOFILUS op

Na het overlijden van THEOFILUS, in het jaar 412, werd CYRILLUS tot deszelfs Opvolger verkozen; wien hij ook getrouw navolgde in het uitbreiden van zijn gezag, hetwelk door de volgende Bisſchoppen van *Alexandrië* ſteeds meer werd uitgebreid, daar zij in alles naar eene opperheerſchappij ſtonden, juist gelijk de *Roomſche* Bisſchoppen deden, zegt SOCRATES (†). Het eerste, hetwelk CYRILLUS deed, was, dat hij alle de Kerken der *Novatiänen* te *Alexandrië* deed ſluiten, en hunnen Bisſchop deszelfs geheele bezitting ontnam. In het jaar 415 verdreef hij de *Joden* uit *Alexandrië* (§), waar over zich de Stadhouder ORESTES, gelijk over andere ondernemingen van CYRILLUS, zoo zeer belgde, dat zijn haat tegen denzelven onverzoenlijk werd, te meer, toen kort daar na 500 Monniken uit het *Nitrisch* Gebergte, even als die, welke THEOFILUS tegen DIOSKORUS en zijne Broederen eens ophitſte (**), tot ondersteuning van CYRILLUS te *Alexandrië* kwamen. Dezen ſcholden ORESTES openlijk voor een Afgodendienaar en Heiden, en als hij hun toeriep, dat hij een Christen en door ATTICUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, gedoopt was,

Verdrijft de Joden uit Alexandrie.

Zijne vijandſchap tegen den Stadhouder ORESTES enz.

(*) *Synodic. C. 56. et in Lupi Epistt. Patr. T. I. Fp. 56. p. 131.* Vergel. VI *Deel, Bladz.* 384.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* VII. *cap.* 7, 11.

(§) Vergelijk *Deel* V. *Bladz.* 124.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 372.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

was, wierp hem één van deze Monniken, AMMON genoemd, met een' ſteen tegen het hoofd, dat het bloed 'er uit gudſte. Het volk greep dezen Monnik, wien de Stadhouder ter dood liet brengen. Deze en de Bisſchop CYRILLUS gaven beiden, elk op zijne wijze, berigt van het gebeurde aan het Keizerlijke Hof. CYRILLUS eischte het lijk op, en liet het in de Kerk begraven; hij noemde AMMON THAUMASIUS, *den verwonderlijken*, en gebood zelfs, dat men hem als *Martelaar* zou erkennen, omdat hij voor den Godsdienst geſtreden had. Doch dewijl verſtandige Christenen deze buitenſporigheden ten hoogſten afkeurden, bedekte hij dit tooneel allengs met ſtilzwijgen (*). Wij hebben ook reeds verhaald (†), dat CYRILLUS niet buiten vermoeden is gebleven, van deel gehad te hebben aan den moord van de voortreffelijke HYPATIA, in het jaar 415 of 416. Tot dezen twist tusſchen den Stadhouder en den Bisſchop ſchijnt ook de wet betrekking te hebben omtrent de *Parabolanen* of ziekenoppaſſers te *Alexandrië*, welke eerst aan den Stadhouder, maar twee jaren later aan den Bisſchop, onderworpen werden (§).

CYRILLUS behield ook den haat tegen overledenen, welken hij van zijnen Oom als overgeërfd had, bijzonder tegen CHRYSOSTOMUS, wiens onregtvaardige afzetting en Kerkelijke regtzinnigheid niet lang na zijn dood door de Bisſchoppen van *Konſtantinopo-*

(*) SOCRATES *l. c. Cap.* 14.

(†) Vergel. *Deel* V. *Bladz.* 148.

(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 237, 238.

polen en *Antiöchië* erkend werden, maar waar toe CYRILLUS niet verſtaan wilde, die hem nog ſteeds met den verrader JUDAS vergeleek (*), en ſchoon hij eindelijk door ISIDORUS van *Peluſium* zich liet overreden, evenwel altijd de afzetting van CHRYSOSTOMUS als onberispelijk bleef aanmerken (†).

Met meer roem volgde hij zijnen Oom na, in het houden en rondzenden van *Paaschpredikatiën*, volgens de gewoonte der *Alexandrynſche* Biſſchoppen (§); van dezen zijn 'er nog 29 over, welke met het jaar 419 beginnen (**). Behalven dezen hebben wij nog *dertien* andere preeken (††), doch, welke niet veel te beduiden hebben. Zijne predikatiën.

Doch als Schrijver heeft CYRILLUS, in menigte, grootte, en verſcheidenheid van zijne nagelatene werken zijnen oom THEOFILUS ver overtroffen. Onder zijne *Uitlegkundige* werken, die alleen vier Folio Deelen uitmaken, ſtaan XVII *Boeken van de aanroeping en verëering van God in geest en waarheid* voor aan (§§), welke eene *allegoriſche*, *myſtiſche*, en *phyſiſche* verklaring van vele plaatſen uit MOZES *Boeken* behelzen; zoo ſchreef hij nog een ander vrij groot werk, in denzelfden ſmaak, hetwelk hij zelf den naam van *ſierlijke uitleggingen* gaf. (Γλαφυρα) (***). Dragelijker zijn zijne *uitleggingen* Zijne overige ſchriften.

over

(*) *Ep. ad Atticum inter* CYRILLI *Epp. p.* 201. *T.* V. P. II.
(†) *In Synod. C.* 56. (§) *Deel* VI. *Bladz.* 462.
(**) *Homil de feſtis Paſchalib. T.* V. P. II. *p.* 1-350.
(††) *l. c. p.* 350-417. (§§) *Opp. T.* I. *p.* 1-631.
(***) *Opp. Tom.* I. P. II. *pag.* 1-433.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

over JESAIAS (*), met welke zijne *uitleggingen over de kleine* XII *Profeeten* veel overëenkomst hebben (†); zelfs is het hier merkwaardig, dat hij eenmaal den woordelijken zin verdedigt tegen *allegoriſche* uitleggingen, ſchrijvende over HOSEA: „Men zal ons op geenerlei wijze overreden, de „letter te verwerpen, de geſchiedenis als ijdel te „veröordeelen, en de zaak zelve voor onvoegelijk „te houden; zoo als die genen, welke gelooven, „dat de Profeet GOMER, (eene hoer en hoerekin„deren,) niet werkelijk getrouwd hebbe, daar „toch de Schrift zoo vele omſtandigheden daar „van opgeeft." Van alle deze uitlegkundige ſchriften van CYRILLUS onderſcheidt zich weder zijne uitlegging *over de Euangeliegeſchiedenis van* JOANNES *in XII Boeken*, welke echter niet geheel maar van het *zevende* en *achtſte* Boek enkel ſtukken voorhanden zijn (§). Deze uitlegging beſtaat meer in geheele leerſtellige en wederleggende Verhandelingen over Godgeleerde onderwerpen, dan wel in eene doorlopende verklaring der woorden en zaken, hoewel hij hier en daar den zin der woorden opheldert. — De overige *leerſtellige* en *wederleggende* ſchriften van CYRILLUS zijn ook vrij talrijk. De meesten derzelven betreffen het Katholijk Geloof van de Drieëenheid, en inzonderheid zijn leerſtelſel over CHRISTUS. Hier toe behoort zijn werk *over de heilige en eenswezige Drieëenheid*, (ἡ βιβλος των θη-

(*) *Commentarior. in Joſ. Libb.* V. *T.* II. *p.* 1-920.
(†) *Opp. T.* III. *p.* 1-870. (§) *Opp. T.* IV. *p.* 1-1123.

Θησαυρων περι της ἁγιας και ὁμοουσιας Τριαδος) (*). Nog zijn 'er *zeven geſprekken* van CYRILLUS *over de Drieëenheid*, en *twee over de Menſchwording van* CHRISTUS (†). In de laatſte vaart hij, met vele bitterheid, tegen NESTORIUS uit; gelijk hij dit nog in een ander klein geſchrift doet, (*ſcholia de incarnatione Unigeniti*) (§), doch waar van ſlechts een klein gedeelte in het *Grieksch* overgebleven is (**). *Drie aanſpraken over het Geloof* aan den Keizer THEODOSIUS, en de Keizerlijke Prinſeſſen (††), en eene *wederlegging der lasteringen van* NESTORIUS, *in vijf Boeken* (§§), behooren tot den twist met NESTORIUS, gelijk ook zijne *twaalf anathematismen* en derzelver *verdediging* tegen de *Oosterlingen*, en tegen THEODORETUS; zijne *verántwoording* aan Keizer THEODOSIUS (***), en eindelijk eene verklaring van het *Niceenſche* Geloof, gericht aan verſcheidene Geeſtelijken en Monniken, waar in hij zoekt te toonen, hoe zeer THEODORUS van *Mopsvestia* hetzelve tegenſpreekt (†††).

In de Geſchiedenis der verſchillen over ORIGENES (§§§) zagen wij, dat vele Monniken in *Egypte An-*

Zijne ſchriften tegen de

(*) *Opp. Tom.* V. P. I. *pag.* 1-388.

(†) *Dialogi Opp. Tom.* V. P. I. *pag.* 388-778.

(§) *l. c. pag.* 779-800.

(**) Vollediger *in Opp. Marii Mercat.* P. II. *p.* 238-241.

(††) *Opp. T.* V. P. II. *p.* 41. (§§) *Opp. T.* VI. *p.* 1-143.

(***) *Opp. Tom.* VI. *pag.* 241-260.

(†††) *Opp. Tom.* V. P. II. *pag.* 174.

(§§§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 366.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Antrophomorfiten waren. Een aantal derzelven, die op den Berg *Calamon* leefden, geloofde nog ſteeds, dat *God eene menſchelijke gedaante moest hebben*, omdat de mensch naar Gods beeld geſchapen is. CYRILLUS, dit vernemende, ſchreef daar over aan CALOSGRIUS, waarſchijnlijk eenen Abt in die Gewesten (*), ook voegde hij bij dezen Brief een opſtel tegen dit gevoelen, (*Liber adverſus Antrophomorphitas*) (†).

Anthrophomorfiten.

Zijn werk tegen JULIANUS.

Onder alle de werken van CYRILLUS mag als het beste worden aangemerkt zijne *verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen* JULIANUS, *in tien Boeken* (§), van welk werk wij reeds te voren geſproken hebben (**).

Zijn dood

Hoe ergerlijk voorts CYRILLUS zich gedragen hebbe, in den twist met NESTORIUS, en de daar mede verbondene verſchillen, heeft ons de Geſchiedenis reeds verhaald. Deze twisten hielden hem het overige van zijn leven bezig tot aan zijne dood, welke in het jaar 444 voorviel. Hij liet aan zijne bloedverwanten groote rijkdommen na, ook liet hij aanzienlijke erfmakingen na aan zijnen Opvolger, dien tevens bezweerende, om zijne bloedverwanten niet te ontrusten. Maar deze, DIOSKORUS, vervolgde hen des te meer, en bragt hen, door zijne afperſingen, tot

(*) *Ep. ad Calos. T.* VI. *Opp.* P. II. *p.* 363.

(†) *l. c. pag.* 366-398.

(§) *Opp, T.* VI. P. I. *p.* 1-362. Ook in de werken van JULIANUS, door SPANHEIM uitgegeven.

(**) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 457.

tot de uiterſte behoeftigheid, waar over een derzelven zich bij de Kerkvergadering van *Chalcedon* beklaagde (*). CYRILLUS heeft na zijne dood den titel van *de Heilige* behouden, enkel om zijnen ijver voor de regtzinnigheid, en niettegenſtaande zijne handelwijze en daden, welke niets minder dan heilig waren, en welke men met zijnen ijver voor de regtzinnigheid niet kan verſchoonen. Men vindt eene lijst van alle zijne ſchriften bij FABRICIUS (†). Zij zijn te Parijs in het jaar 1638 in VII Deelen in *Folio* in het licht gegeven door J. AUBERT, Kanunnik te *Laon*, en Profesſor te *Parys*.

Berigten van THEODORETUS.

Wij kunnen, eer wij tot de Geſchiedenis der *Eutychianery* overgaan, eenen anderen Leeraar der Christenen, eenen tijdgenoot van CYRILLUS, niet voorbij gaan, die, hoe zeer ook alle Leeraaren van dit Tijdperk in geleerdheid te boven ſtreevende, (hoewel hij tevens niet min dan zij, met veel bijgeloof of ligtgeloovigheid bezet was,) en hoe zeer uitmuntende door zucht tot vrede, echter, wegens zijne vrijmoedigheid, naauwlijks den naam van *Ketter* heeft kunnen ontgaan, en terwijl CYRILLUS de *Heilige* genoemd werd, zich met dien van *den Zaligen* heeft moeten vergenoegen.

Zijn gewoone naam is THEODORETUS, (Θεοδωρητος,) omdat zijne ouders, volgens SUIDAS, hem als

(*) *Libellus Athanaſii Presbyter. Alexandr. advers. Dioscor. in Act. Concil. Chalcedon. Act.* III. *p.* 332. *in* HARDUIN *Concil. Tom.* II. *pag.* 406.

(†) *Biblioth. Gr. Vol.* VIII. *pag.* 559-592.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

als een bijzonder *geſchenk van God* beſchouwden, maar in de Handſchriften heet hij meermalen THEODORITUS, en zoo ſchrijven ook vele nieuwe Schrijvers. Zijn geboortejaar is onzeker; volgens ſommigen zal hij in het jaar 386, volgens anderen, in het jaar 393, te *Antiöchië* geboren zijn. Hij zelf verhaalt van zijne Moeder veel, hetwelk wonderbaar is, hetwelk hij, uit eerbied voor haar en de toenmalige Kluizenaars, geloofde. Een derzelven genas haar door het teeken des kruis van een ongemak aan de oogen, en boezemde haar zulken afkeer in van opſchik en vermaak, dat zij van nu af aan, als eene boetelinge, leefde (*). Een ander gaf aan zijne Moeder, die dertien jaren onvruchtbaar geweest was, hoe zeer zijn Vader vele *Askeeten* om hunne voorbidding verzocht had, eindelijk de verzekering, dat zij een' Zoon ter wereld zou brengen, doch onder voorwaarde, dat deze aan God gewijd moest worden (†). Deze omſtandigheden hadden in het vervolg veel invloed op de gezindheden van THEODORETUS, gedurende zijn ganſche leven. Als kind werd hij meermalen bij deze heilige mannen gebragt, om hunnen zegen te ontvangen, een van welken aan zijne Moeder een ſtuk van zijnen gordel ſchonk, waar mede zij hem, zijn' Vader, en zich zelve, meermalen van ziekten genas (§).

Men

(*) THEODORET. *Religios. Hist. C. 9. T.* III. *Opp.* P. II. *pag.* 1188. (†) *Ibid. Cap.* 13. *pag.* 1213.
(§) *l. c. Cap. 9. pag.* 1194.

Zijn Monniksleven

Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat hij ook naar de volmaaktheden van zoodanige Kluizenaars ſtreefde, die in graven, holen, of onder ellendige hutten, van geſtotene natte gerst, of anderszins armoedig onder geſtadig vasten en bidden levende, des te meer gezocht, als wonderdoeners verëerd, en algemeen gehoorzaamd werden, hoe meer zij zich van de wereld ſchenen te verwijderen. Ook werd hij al vroeg naar het Klooster van den Heil. EUPREPIUS bij *Antiöchië* gezonden, hetwelk hij lange jaren achter een bijna nooit verliet (*) Echter werd hij gelukkig naar het voorbeeld van de geleerdſte Kerkleeräaren onder de *Grieken* gevormd, en zijne uitmuntende gaven aangekweekt; onder deze zijne onderwijzers noemt hij zelf DIODORUS van *Tarſus*, en THEODORUS van *Mopsvestia* (†), waar bij NICEPHORUS (§) ook CHRYSOSTOMUS telt. Men zal het een en ander evenwel kwalijk van een mondelijk onderwijs kunnen verſtaan, maar het in dien zin dienen te nemen, dat THEODORETUS hunne ſchriften verëerde, en daar uit zijne bekwaamheden ontleende. Hij was nog in zijne eerſte jeugd, toen hij, hoewel tegen zijne neiging, tot Voorlezer der Gemeente aangeſteld werd (**). Men gist, dat hij door den Biſchop ALEXANDER van *Antiöchië* tot *Diaken* is ingewijd geworden. Hij zelf zegt, in een'

(*) THEODOR. *Epist.* LXXXI. *T.* IV. *Opp. p.* 1140.

(†) *Epist.* XVI. *pag.* 1078. *l. c.*

(§) *Hist. Eccles. Libr.* XIV. *Cap.* 54.

(**) THEODOR. *Hist. Relig. C.* 12. *l. c. p.* 1203.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

een' zijner Brieven, dat hij in zijn Klooster gebleven is, tot hij Biſchop werd (*), en dat hem deze waardigheid tegen zijnen wil is opgedragen.

Wordt Biſchop van Cyrus

Cyrus of *Cyrrhus*, de Hoofdſtad van het *Syriſch* Landſchap *Cyrrhestica*, naar den *Euſraat* toe, twee dagreizen van *Antiöchië*, was het Bisdom, hetwelk hem werd toevertrouwd, in het jaar 420 of 423 (†). Dit was eene kleine ſtad met weinige arme inwoners, doch tot welke evenwel 800 kleinere Gemeenten of Kerspels behoorden (§). Nu Biſchop geworden, veränderde THEODORETUS echter niet van levenswijze, dan voor zoo veel volſtrekt noodig was, om zijn ambt te kunnen waarnemen; en hij beminde (**) de rust meer, dan velen uit den Monnikenſtand, die geern Kerken regeeren wilden. Na de dood zijner ouderen had hij zijn van hen geërfd vermogen aan de armen uitgedeeld, en ook als Biſchop verkoos hij eene vrijwillige armoede; hij bezat geen huis, noch akker, zelfs geene grafplaats (††). Als hij in nood was en vervolgd werd, nam hij de geſchenken der Biſchoppen niet aan, eenen enkelen uitgezonderd, wiens liefde jegens hem buitengewoon was (§§). Integendeel beſteedde hij een groot deel der inkomſten van zijne Kerk, tot verfraaijing en gemak der ſtad, die hij voorzag van overdekte gallerijen, twee groote bruggen, openbare baden, en eene

(*) *Epist.* LXXXI. *pag:* 1140.
(†) *Epist.* LXXXI. CXVI. CXIII.
(§) *Ep.* XXXII. CXIII. (**) *Ep.* LXXXI.
(††) *Ep.* CXIII. (§§) *Ep.* CXXIII.

eene waterleiding (*). Men had daar gebrek aan kunſtenaars, ook deze trok hij naar *Cyrus*. Onder anderen verzorgde hij de ſtad van geneesheeren (†). Hij was de voorſpraak voor de inwoners van zijn Kerspel bij de Keizerlijke Bevelhebbers en bij de Keizerin PULCHERIA (§). Prijswaardig is zijn ijver, waar mede hij een' aanzienlijk man van *Carthago*, CELESTIACUS, die door de *Vandalen* alles verloren had, aan zijne vrienden ter onderſteuning aanprees (**). Aan gelijke zeden had hij zijne Geestelijkheid gewend. Deze had, gelijk hij, in 25 jaren niets met de regtbanken te doen gehad, en niet het geringſte geſchenk aangenomen; al hetwelk hij ook van zijne huisgenoten zeggen kon (††).

Zijn ijver in het bekeeren van Ketters.

Hij was in het prediken bijzonder ijverig, niet alleen in *Cyrus*, maar ook in andere *Syriſche* ſteden, zoo als *Antiöchië*, *Berrhoea* enz., predikte hij dikwijls (§§). Hij vond in zijn Kerspel eene menigte *Ariänen*, *Macedoniänen*, en bijzonder *Marcioniten*. Deze allen had hij in het jaar 449 tot de *Katholijke* Kerk overgebragt, en alleen van de laatſte gezindte wel 20,000 gedoopt, niet zonder moeite en zelfs met levensgevaar (***), doch altijd zonder geweld of dwang te gebruiken. Alleen volgens zijn eigen verhaal, niet zonder wonderen, waar bij men in dezen an-

(*) *Epist.* LXXIX. LXXXI. CXXXVIII.
(†) *Ep.* CXIV. CXV. (§) *Ep.* XLII. XLIII.
(**) *Ep.* XXIX-XXXVI. (††) *Ep.* LXXXI. *p.* 1140.
(§§) *Ep.* LXXV. LXXXI. LXXXIII.
(***) *Ep.* LXXXI. CXIII. CXXV.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

anders zoo geleerden man den bijgeloovigen Mannik ligtelijk herkent. Als hij bezig was, met de Ketterij van MARCION in zijn Bisdom geheel uit te roeijen, is zijn eigen verhaal (*), nam deze partij den toevlucht tot de Duivelen, een van welken hem 's nachts toeriep: „ Waaröm bekrijgt gij MARCION? wat leed heeft hij u gedaan? houd op „ hem aan te vechten! anders zult gij ondervinden, „ welk een goed de rust is; ik zou u al lang „ omgebragt hebben, als ik niet gezien had, dat u „ een koor van Martelaren, benevens JAKOB," (dit was een vermaard Kluizenaar, in wiens leven THEODORETUS dit verhaalt,) „ u beſchermde." Behalven hem werden deze woorden nog gehoord van een' vriend, die bij hem ſliep, en nog van anderen in zijn huis. Ook begreep hij ſpoedig, dat door de Martelaren, die hem beſchermden, een flesch vol olie van dezelven, die bij zijn bed hing, en door den Kluizenaar, deszelfs oude mantel bedoeld was, die onder zijn hoofd lag enz. Doch wij hebben reeds genoeg bijgebragt, om de zwakheid ook van eenen der grootſte mannen van dezen tijd kenbaar te maken.

Zijne betrekkingen en gedrag omtrent NESTORIUS.

Gedurende zijn verblijf in het Klooster te *Antiöchië* was hij nader met NESTORIUS, die daar insgelijks leefde, bekend geworden, evenwel vertoont hij zich bij de twisten met NESTORIUS, en deszelfs onregtvaardige behandeling te *Efeze*, in het jaar 431, niet zoo zeer een bijzonder vriend van den-

(*) *Relig. Hist. C.* 21. *T.* III. *Opp.* P. II. *p.* 1043.

denzelven, als wel, gelijk andere Oosterſche Biſſchoppen, als een' billijk verdediger tegen openbaar geweld. In den grond was het hem, even als JOANNES van *Antiöchië*, minder te doen om het leerſtelſel van NESTORIUS te redden, dan wel, om CYRILLUS te toonen, dat deszelfs begrippen ver waren van regtzinnig te wezen, gelijk hij ook verſcheidene ſchriften met dat oogmerk opſtelde, en in het licht gaf tegen CYRILLUS, tot dat hij, na vele moeilijkheden, genoodzaakt was, zich met hem omtrent het jaar 434 te bevredigen, gelijk wij in den loop der *Nestoriäanſche* verſchillen gezien hebben.

Het was derhalven geen wonder, dat men hem langen tijd als een Ketter aanmerkte, waar voor hem ook drie algemeene Kerkvergaderingen verklaard hebben, alhoewel de Kerkvergadering van *Chalcedön* hem in zijne eere herſteld heeft; te meer werd THEODORETUS zwart gemaakt, omdat hij, niettegenſtaande zijne bevrediging, niet alles wilde goedkeuren, wat CYRILLUS dacht, ſchreef en leerde. Als derhalven deze *Patriärch* en zijn vriend PROCLUS te *Konſtantinopolen* ook de ſchriften van den overledenen THEODORUS van *Mopsvestia* veröordeeld wilden hebben, onder voorwendzel, dat dezelve de bron behelsden van de Ketterijën van NESTORIUS, redde hij met anderen de eer van dezen zijnen leermeester tegen CYRILLUS, in een bijzonder Boek, hetwelk niet zonder hevigheid geſchreven is (*). GARNIER

(*) Men heeft 'er eenige ſtukken van in *Concil. Conſtantin.* II. *Coll.* V. *in* HARD. *T.* III. *Concil. p.* 106.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

NIER (*) heeft vergeefs uit LIBERATUS (†) zoeken te bewijzen, dat hij het hoofd van eene gezindte geweest zal zijn, welke omdat zij geen hoofd erkende, *Acephali* zal genoemd zijn, maar waarſchijnlijk heeft hier eene verwarring plaats met eene *Eutychiäanſche* partij van dezen naam.

Hij wordt door DIOSKORUS vervolgd.

Tot ongeluk van THEODORETUS en de geheele Oosterſche Kerk, was DIOSKORUS, nog ſlechter dan CYRILLUS, denzelven in het Bisdom van *Alexandrië* opgevolgd. Deze hield zich door THEODORETUS beledigd, omdat deze eenen Sijnodalen Brief van den Bisſchop van *Konſtantinopolen* ondertekend had, beweerende, dat de regten der Bisſchoppen van *Antiöchië* en *Alexandrië* daar door waren geſchonden (§). Hier kwamen zedert het jaar 448 de nieuwe twisten bij met EUTYCHES, tegen wien THEODORETUS zich met andere Oosterſche Bisſchoppen verzetteden. DIOSKORUS, die veel invloed ten Hove had, bragt te weeg, dat THEODORETUS in het jaar 448 bevel kreeg, zich niet van *Cyrus* te verwijderen; alzoo men hem bij den Keizer beſchuldigd had, dat hij meermalen *Synoden* of Kerkvergaderingen te *Antiöchië* hield, en onrust ſtookte (**). Naderhand erkende THEODOSIUS zelf (††), dat hij hem niet lijden

(*) *De fide Theod. Disſ.* I. *p.* 169. *T.* V. P. I. *p.* 169. *Theod.*

(†) *Breviar. C.* 9. *in* LABB. *Concil. T.* V. *p.* 751.

(§) THEODOR. *Ep.* LXXXVI. *T.* IV. *Opp. p.* 1157,

(**) *l. c. Ep.* LXXIX, LXXXII.

(††) *Ep. ad Dioscor. Alexandr. in Act. Concil. Chalced. T.* II. *Hard. p.* 80.

den mogt, omdat hij tegen CYRILLUS geſchreven had. THEODORETUS gehoorzaamde, maar verdedigde zich tevens vrijmoedig in Brieven aan de voornaamſte Staatsdienaren (*), en verzocht zich voor eene vergadering van Biſſchoppen en kundige Overheidsperſonen te mogen veräntwoorden. Te voren had hij reeds aan DIOSKORUS geſchreven, en hem zijne overëenſtemming in het geloof met CYRILLUS herinnerd (†), maar deze noemde hem desniettegenſtaande een' *Neſtoriäan*, en ſprak het Banvonnis openlijk voor de Gemeente te *Alexandrië* tegen hem uit. De veröordeeling van EUTYCHES, op eene Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 448, verhinderde DIOSKORUS ook niet, om hem op de beruchte vergadering te *Efeze*, in het jaar 449, als een' Ketter van zijn Bisdom te laten ontzetten (§). Thans keerde zich THEODORETUS, dien men zelfs met ballingſchap dreigde (**), aan den *Roomſchen* Biſſchop LEO, verzoekende, dat die zich zijne zaak aantrekken wilde (††), te gelijk met de Weſterſche Biſſchoppen (§§). Ondertuſſchen werd hij, gelijk hij verlangd had, in een Klooſter bij *Apamea* gebannen (***), alwaar men zelfs ſchijnt verboden te hebben, hem de noodige behoeften toe te reiken (†††), evenwel ontbrak het hem nergens aan, en

(*) *Ep.* LXXIX-LXXXII. (†) *Ep.* LXXXVI.

(§) *Act. Synod. Epheſ. latrocin. ap.* HARDUIN *Tom.* II. *pag.* 71. (**) *Ep.* CXVI.

(††) *Ep.* CXIII. (§§) *Ep.* CXIX.

(***) *Ep.* CXLVI. (†††) *Ep.* CXL.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

en hij zou in overvloed hebben kunnen leven, indien hij alle hem aangebodene geſchenken had willen aannemen (*). Zelf vervolgd en mishandeld, had hij ook nog ſterkte genoeg, om anderen tot ſtandvastigheid op te wekken (†).

Hij wordt herſteld en ſterft.

Onvoorziens veränderde de geſteldheid van het Hof ten zijnen voordeele. THEODOSIUS overleed in het jaar 450, en zijn Zuster PULCHERIA, als ook haar Gemaal MARCIANUS, wien zij het Keizerdom bezorgde, begunſtigden de laatstgehoudene vergadering van *Efeze* in geenen deele. Zij gaven aan de Biſchoppen, die door hetzelve afgezet waren, derzelver vrijheid weder, alhoewel zij eerst door eene nieuwe vergadering herſteld moesten worden; om welke THEODORETUS den Keizer verzocht, dewijl hij ze als noodzaaklijk voor den vrede der Kerke beſchouwde (§). Zij werd ook in het jaar 451 dadelijk te *Chalcedon* gehouden. THEODORETUS verſcheen op dezelve, eerst als beſchuldiger van DIOSKORUS, maar werd eindelijk in zijne regten herſteld; waar bij hij zich geſchikter gedroeg dan de Kerkvergadering zelve. Hij verzocht meermalen, zich voor de vergadering te mogen veräntwoorden, maar de Biſchoppen ſchreeuwden: „ Vervloek „ NESTORIUS, zijne leere, en aanhangers!" Vergeefs hield hij hun voor, dat het hem minder om zijn Bisdom dan om eeregedding tegen den laster te doen was. Zij herhaalden hunnen eisch met onſtui-

(*) *Ep.* CXXIII. (†) *Ep.* CXXII.
(§) *Ep.* CXXXVII. CXXXVIII.

ſtuimigheid, en begonnen zelfs te roepen: „ Hij „ is zelf een Ketter! een *Nestoriäan!* weg met „ den Ketter! " THEODORETUS week eindelijk voor dit getier, en ſprak het *anathema* uit over NESTORIUS, en over elk, die MARIA geene *Moeder Gods* noemde, of die den Eeniggeborenen in twee Zoonen deelde. Tevens verklaarde hij, dat hij de Geloofsuitſpraak der Kerkvergadering en den Brief van den Bisſchop LEO aan haar onderteekend had, en zeide toen tegen de Bisſchoppen: vaart wel! waar uit men niet onwaarſchijnlijk beſloten heeft, dat hij aan deze onſtuimige vergadering zijn ongenoegen heeft willen aanduiden. Maar nu ſchreeuwde men hem gelukwenſchingen toe, en prees even zoo luid den Bisſchop LEO, die hem reeds te voren in zijne Kerkgemeenſchap aangenomen en onſchuldig verklaard had (*). LEO vermaande hem kort daar na, dat hij tot dankbaarheid voor het gunſtig oordeel, hetwelk de Apoſtoliſche Stoel, door de zorg van den Apoſtel PETRUS, over hem geveld had, met hem zou medewerken, tot uitroeijing der beide jongſte Ketterijën (†). Naar alle waarſchijnlijkheid overleed THEODORETUS in het jaar 457, of kort daar na, zoo als GENNADIUS (§) te kennen geeft; met zijne dood hielden evenwel de bewegingen over zijne regtzinnigheid niet op; zijne nagedachtenis werd

(*) *Act. Concil. Chalced. Act.* VIII. *pag.* 496. *Tom.* II. *Concill.* HARDUIN.

(†) LEO M. *Epist.* CXX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 1218.

(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 89.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

werd nog lang naderhand, zelfs van meer dan één partij, mishandeld. Niet alleen, dat de *Eutychiänen*, wier voornaamſte tegenſtreever hij geweest was, hem, op twee van hunne Kerkvergaderingen, in de jaren 499 en 512 in den Ban deden (*), maar ook betrok hem een deel der *Katholijken* zelven, in den ſchandelijken twist, *de tribus capitulis*, welken wij vervolgens beſchrijven zullen.

Zijne ſchriften.

THEODORETUS heeft ondertusſchen eenen vasten roem verworven, door zijne ſchriften (†). De talrijkſten zijn zijne uitlegkundige ſchriften, welke hem eene aanzienlijke plaats onder de Leeräaren der oude Kerk bezorgd hebben. Sommige Bijbelboeken behandelde hij, bij wijze van vragen, over moeijelijke plaatzen en duiſterheden, welke hij voorſtelt en oplost; dus behandelt hij de Boeken van MOZES, JOSUA, *de Rigteren* en *Ruth*, in één werk, Εις τα αποριαι της θειας γραφης, ook *Quæstiones in Octateuchum* genoemd (§). Meeſtäl bepaalt hij zich tot den woordenlijken zin, dien hij niet ongelukkig ontvouwt, en ſlechts zelden mengt hij allegoriſche, tij-

(*) VICT. *Tun. in Chron. ad ann.* 499. *et* MARCELL. *Chron. ad a.* 512.

(†) In zijne Brieven heeft hij velen van dezelven zelf genoemd, zoo ook GENNADIUS, FOTIUS heeft 'er verſcheidene in zijne *Bibliotheek* oordeelkundig behandeld, en NICEFORUS CALLISTUS (*H. E.* XIV. 54) die genoemd, welke hij kende. Opzettelijk heeft van dezelven gehandeld GARNIER *Diſſ.* II. *de Scriptis Theodoreti.*

(§) *Tom.* I. *Opp. Part.* I. *p.* 1-352.

tijpiſche, of zedelijke toepaſſingen in. — Op gelijke wijze heeft hij ook de *Boeken der Koningen*, waar onder ook die van SAMUEL begrepen zijn, en der *Chronieken*, behandeld (*). — Over de *Pſalmen* heeft hij eene volledige verklaring nagelaten (†). — Zijne *Uitlegging* van het *Hoogelied* (§) heeft vermoeden verwekt van onëchtheid, maar is van anderen als een echt werk van THEODORETUS verdedigd. In dezelve blijft hij bij eene geheimzinnige uitlegging van dit Lied, alhoewel zijn leermeester THEODORUS eenen anderen weg had ingeſlagen. — Van zijne Uitlegging der Profeeten zijn van die van JESAIA ſlechts uittrekſels overig (**), maar die van JEREMIA, EZECHIEL, DANIEL, en de XII *Kleine Profeeten*, benevens het *Boek Baruch* (††), zijn volledіger bewaard. — Onder zijne Uitlegkundige ſchriften munten bijzonder uit zijne *Verklaringen* en *Ophelderingen* der *Brieven* van PAULUS (§§). Opmerklijk is hier de vervalſching van zijne uitlegging van 1 *Cor.* III. 13-15, omdat hij op die plaats niets gewaagd heeft van een Vagevuur, waar tegen men weggedaan heeft eene verklaring over *Gal.* II. waar PAULUS eene beſtraffing meldt, door hem aan PETRUS gegeven. Welke vervalſchingen waarſchijnlijk af-

(*) *Opp. Tom.* I. P. I. *pag.* 353-600.
(†) *Opp. Tom.* I. P. II. *p.* 601-1586.
(§) *Opp. Tom.* II. P. I. *pag.* 1-164.
(**) *Opp. Tom.* II. P. I. *p.* 165-402.
(††) *Opp. l. c. p.* 403-668. P. II. *p* 669.1694.
(§§) *Opp. Tom.* III. P. I. *pag.* 1-718.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

afkomstig zijn van later Griekſche Affchrijvers in *Italië*, die den Paus waren toegedaan.

Na deze *Uitlegkundige* ſchriften, komen zijne XVII *Kerkredenen over de Voorzienigheid* in aanmerking (*), die met geene geringe kennis der Natuurkunde, zeer leerzaam, in eenen bevallig welſprekenden ſtijl zijn opgeſteld. THEODORETUS behandelde dit onderwerp ook in een ander Deel zijner ſchriften, doch met een bijzonder oog op de leerſtelſels der Griekſche Wijsgeeren over de Goddelijke Voorzienigheid, hij gaf hetzelve den tijtel: *Genezing der Griekſche*, (of *Heidenſche*,) *krankheden*; ook *Erkentenis der Euangelie-waarheid uit de Wijsgeerte der Gricken*, (Ἑλληνικων θεραπευτικη παθημαἀων, ἡ Ἐυαγγελικης αληθειας ἐξ ἑλληνικης φιλοσοφιας ἐπιγνωσις) (†). — Tegen de Ketters heeft hij veel meer geſchreven, tegen welken zijn *uittrekſel van Ketterſche Fabelen* in het gemeen gerigt is (§). Onbegrijpelijk is in dit werk de plaats, waar hij tegen NESTORIUS, wel eer zijn' vriend, zoo verbazend uitvaart, als een werktuig des Duivels, een ſchijnheiligen trotschaart, die zich van zijne hooge waardigheid alleen daar toe bediend heeft, om eene voor lang bedachte laſtering tegen den Eeniggeborenen uit te breiden; de leere der Apostelen en van alle regtzinnigen te beſtrijden, en de geheele wereld te ontrusten; men kan van deze he-

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 482-686.
(†) *Opp. Tom.* IV. *pag.* 689-1040.
(§) *Tom.* IV. *Opp.*

hevigheid naauwlijks eenige andere reden geven, dan dat THEODORETUS zich al te zeer geſchikt hebbe naar de geſteldheid zijner tijden en tijdgenooten. Dit zelfde Hoofdſtuk is nog afzonderlijk en meer uitgebreid voor handen (*), doch misſchien is deze uitbreiding het werk van eenen ijveraar, die aan de regtzinnigheid van THEODORETUS dezen dienst heeft willen bewijzen. Van zijne *Wederlegging* der XII Banvloeken van CYRILLUS is reeds geſproken; maar dan zijn 'er nog *zeven geſprekken* van hem, de drie eerſten over de Heilige Drieëenheid tegen de *Anomoeën*, het vierde en vijfde tegen de *Macedoniänen*, en de beide laatſten tegen de *Apollinaristen*. Nog gewaagt FOTIUS (†) van XXVII *Boeken* van THEODORETUS, *tegen Ketterſche leeringen*, van welken men niet met zekerheid kan zeggen, hoe veel 'er van overig is. — Zekerder behoort aan hem, een leerſtellig wederleggend geſchrift, hetwelk hij Ερανιστης, (zoo heet de Ketter naar het door *bijdragen zamengebedelde*, wegens de wijze van het ontſtaan van het Kettersch Leerſtelſel,) als ook πολυμορφος, (naar de *menigerleije gedaanten*, welke de Ketters aannemen,) genoemd heeft (§). Dit ſtuk is wel voor het uitberſten der *Eutychiänery*, waarſchijnlijk tusſchen de jaren 444 en 447 opgeſteld, maar evenwel tegen dezelve gerigt, omdat men reeds in de *Neſtoriäanſche* verſchillen, bijzonder

(*) *Lib. contra Neſtor.* THEOD. *T.* IV. *Opp. p.* 1041-1053.

(†) *Cod.* LXVI. *pag.* 32.

(§) *Opp. Tom.* IV. *pag.* 1-279.

III DEEL XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

der toen CYRILLUS te zeer op de tegenovergeſtelde zijde ſcheen te hellen, die zelfde leerſtellingen aantastte, welke naderhand den naam van *Eutychiaansche* gekregen hebben. Dit geſchrift is in *drie geſprekken* afgedeeld. *Het eerſte*, waar aan hij het opſchrift Ατρεπτος, *de onveränderlijke*, geeft, bewijst, dat de Godheid des eeniggeborenen Zoons onveränderlijk is; het *tweede*, Ασυγχυτος, *de onvermengde*, leert, dat de verëeniging der Godheid en Menschheid in CHRISTUS, zonder vermenging, geſchied zij; maar in het *derde*, Απαθης, de *onlijdelijke*, wordt aangetoond, dat de Godheid des Verlosfers niet geleden heeft. IJverige aanhangers van CYRILLUS vermoedende, dat THEODORETUS met deze geſprekken bijzonder dezen Patriärch van *Alexandrië* in het oog had gehad, bragten het zoo ver, dat Keizer THEODOSIUS in de jaren 447 en 448 door twee wetten (*), deze en andere ſchriften van THEODORETUS, tegen het Geloof te *Niceë* en te *Efeze*, als ook tegen CYRILLUS, gebood te verbranden en te vernietigen. MARCIANUS trok echter deze wetten weder in (†).

De twee *geſchiedkundige* werken van THEODORETUS, zijne *Kerkelijke Geſchiedenis*, en zijne door hem zoo genoemde *Godsdienſtige Geſchiedenis*, (Φιλοθεος ἱστορια,) zijn van verſchillende waarde,

(*) *In Act. Concil. Chalced.* P. III. *in* HARD. *Concil. Tom.* II. GARNERII *Diſſ.* II. *de libris Theodoreti T.* V. *Opp.* P. I. *pag.* 385.

(†) *Ibid. pag.* 676. *ap.* HARDUIN.

de, gelijk wij reeds meermalen gezegd hebben (*). Ook zijne *Brieven* bevatten ſchatbare bijdragen tot de Kerkgeſchiedenis van zijnen tijd. NICEFORUS (†) las in de XIVde eeuw nog meer dan 500 van zijne Brieven, welken hij wegens den fierlijken ſtijl roemt. Thans maken zij, naar de verzameling van GARNIER (§), een getal van 181 uit. Nog zijn 'er verſcheidene Brokſtukken uit verlorene ſchriften van dezen Bisſchop voor handen. Een dergelijk heeft FOTIUS bewaard (**) uit zijne *vijf Kerkredenen tot lof van* CHRYSOSTOMUS, nog anderen vindt men in de uitgave van zijne werken (††). Zijn Boek *tegen de Joden*, zijn *geheimzinnig*, (*myſtiek*,) *werk*, of verklaring van de verborgenheden des Geloofs, en eenige anderen van zijne ſchriften, zijn geheel verloren geraakt.

Uitgave zijner werken.

De *Jeſuit* JAC. SIRMOND bezorgde, in den ouderdom van 83 jaren, eene uitgave van zijne werken te *Parys* 1642 in IV Deelen in *Folio*. Hier bij voegde een ander *Jeſuit*, JOAN GARNIER, een vijfde Deel, waar in hij ook vijf verhandelingen wilde plaatzen, over het leven, de ſchriften, en het geloof van THEODORETUS, ook over de twisten, in welken hij ingewikkeld is geweest, en derzelver gevolgen, zelfs na zijne dood. Dit vijfde Deel

(*) Zie I *Deel*, *Inl. Bl.* XLVIII. en *Deel* V. *Bl.* 221.
(†) *Hist. Eccles. L.* XIV. *Cap.* 54.
(§) *Opp. Tom.* IV. *pag.* 1060-1394.
(**) *Cod.* CCLXXIII. *pag.* 1513.
(††) *Tom.* V. P. I. *pag.* 72. *ſqq.*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Deel werd, wegens het tusschenkomend overlijden van GARNIER, door JOAN HARDUIN te *Parys* 1684 uitgegeven. De laatste en beste uitgave der werken van THEODORETUS is van den Hoogleeraar SCHULZE, te *Halle* 1769-1774, in V Deelen, IX stukken in gr. Octavo.

Overgang tot de Geschiedenis der Eutychiaansche twisten.

Van THEODORETUS, dien men den laatsten Geleerden en verdienstelijken Godgeleerden der Oude Griekſche Kerk genoemd heeft, die door eene mannelijke en redelijke behandeling de waarde der Heil. Schrift, welke al meer en meer begon te wijken voor het gezag der Kerkvaderen, heeft pogen te handhaven, is de overgang ligt tot de beſchouwing van de twisten over de leerſtellingen van EUTYCHES, welke THEODORETUS reeds voor derzelver uitberſting in een opzettelijk daar toe geſchreven ſtuk behandeld en wederlegd had; te weten, lang voor dat EUTYCHES te voorſchijn trad, hadden de Kerkvaders zijne hoofdſtelling, dat CHRISTUS *ſlechts één natuur hebbe*, dan onäangevochten, dan met tegenſpraak, voorgedragen (*). CYRILLUS had, door zijne hevige tegenſpraak van NESTORIUS, tot een ander uiterſte vervallen, door zijne uitdrukkingen van eene *natuurlijke vereeniging*, van *één natuur*, van het geheel wegnemen van het *onderſcheid*, (διαφασις,) *tusſchen de beide naturen* enz., zich de beſchuldiging van Ketterij bij velen op den hals ge-

(*) CHR. AUG. SALIG *de Eutychianismo ante Eutychen, ſive de Eutychianismi vere ac falſo ſuſpectis tractatus hiſtoricus et theologicus etc. Wolfenbutt.* 1723. 4to.

gehaald, en zelfs zijne latere verdedigers zijn verlegen, hoe hem vrij te ſpreken; zoodat men, met reden, de onregtvaardigheid van die tijden mag bewonderen, die in CYRILLUS lieten doorgaan, wat men aan EUTYCHES ten ergſten duidde. De verſchillen met dezen waren zoo ingewikkeld, werden met zoo vele woede voortgezet, zoo zeer vermenigvuldigd, hoewel hij zelf ſchielijk het tooneel verliet, dat men noodig heeft, met WALCH, in dezelve de verſchillende tijdperken te onderſcheiden. Het eerſte tijdperk bepaalt zich tusſchen het jaar 448, tot het einde der Kerkvergadering van *Chalcedon*, die een beſliſſend oordeel uitſprak, in het jaar 451. Het tweede tijdperk eindigt met het *verëenigingsvoorſchrift* van den Keizer ZENO, in het jaar 482, gedurende hetwelk deze aanhang zich ſterk uitbreidde, onder den naam van *Monophyſiten*. In het derde Tijdvak, tot aan de regeering van Keizer JUSTINIANUS, in het jaar 527, ſcheidde zich dezelve in verſcheidene kleinere aanhangen, die, of uit afkeer tegen eene verbindtenis met de *Katholijken* ontſtonden, zoo als de *Acephali*; of uit nieuwe twistvragen, waarömtrent zij zelve onëens waren, zoo als de *Aphthardoceten*, *Phthartolatren*, en *Agnoëten*. Met het vierde Tijdperk, hetwelk zich tot het einde van dat Tijdvak uitſtrekt, hetwelk wij nu beſchrijven, verkreeg de *Monophyſitiſche* partij hare vastigheid, en wordt ſedert *Jakobiten* genoemd. Nieuwe pogingen der *Katholijken*, tot verzoening, mislukten, en ſtrooiden nieuwe zaden van gekijf; waar van de twist *de tribus Capitulis* en de *vijfde alge-*

mee-

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

meene Kerkvergadering voorbeelden gaven; ja, een nieuwe partij der *Tritheïten* vermeerderde nog de onrusten van weêrskanten. Zelfs hielden deze twisten met de VIIde eeuw nog niet op, wanneer zelfs een nieuwe tak van *Eutychiänery*, de *Monothelitische*, te voorschijn kwam, doch de grondkiemen van dezelve vindt men ook reeds in dit Tijdvak.

EUTYCHES

EUTYCHES was een oud *Archimandriet*, of Abt van een Klooster dicht bij *Konstantinopolen*, en tevens Ouderling, die zich reeds in de eerste jaren der *Nestoriäansche* twisten tegen zijnen *Patriärch* verklaard had, en een ijverig vriend van CYRILLUS was. LEO *de Groote* schrijft van hem (*), dat hij zoo onkundig was, dat hij het begin der *Apostolische* Geloofsbelijdenis niet kon begrijpen, aan deze domheid schreef men het in later tijd toe, dat hij, door het tegenspreken van NESTORIUS, in een ander uiterste gevallen zij, maar zoodanige uitdrukkingen in het schrijven van LEO staan gelijk met die, welke FLAVIANUS insgelijks van EUTYCHES gebruikte (†): *dat hij van den baren Duivel bezeten was.* De een en ander waren geslagene vijänden van EUTYCHES, die wel niet geleerd, dat kan men buitendien bij de Monniken van dezen tijd niet zoeken, maar nogtans van het aangenomen leerstelsel, en in de schriften der Kerkvaderen vrij kundig was, gelijk uit zijne nog voor handen zijnde Brieven en andere opstellen blijkt (§). Nog

(*) *Ep.* XXVIII. *ad Flavian. T.* I. *Opp. p.* 803.

(†) *Ep. ad Leon. M. l. c. pag.* 759.

(§) EUTYCHES *Epist. ad S. Leon. l. c. p.* 739. *et in Sy-*

Nog was de twist over NESTORIUS gistende; de verëeniging tusſchen de Oosterſche en *Egyptiſche* partij gedwongen; men had den Oosterlingen de ſchriften van THEODORUS van *Mopsvestia*, niet kunnen ontnemen, die voor *Nestoriäansch* geſcholden werden. Een van de verëerers van dezen Bisſchop, IBAS, Bisſchop van *Edesſa*, ſedert het jaar 435, moest deszelfs leerſtellingen veröordeelen, en werd na verſcheidene onderzoekingen toch in het jaar 449 genoodzaakt, zoo wel de Kerkvergadering te *Efeze* aan te nemen, als NESTORIUS te vervloeken (*). Staande deze twisten beſchuldigde DOMNUS, Bisſchop van *Antiöchië*, EUTYCHES bij den Keizer THEODOSIUS, „ dat hij de Ketterij van APOLLINA-„ RIS trachtte te vernieuwen, dewijl hij, met ver-„ valſching van de verborgenheid der Menschwor-„ ding, *de Godheid des Eeniggeborenen en zijne* „ *Menschheid één natuur* noemde, en beweerde, „ dat 'er eene *vermenging en zamenſmelting* gebeurd „ was, en dat hij het heilzaam lijden zelfs aan de „ Godheid, ſchoon voor geene bevlekking vatbaar, „ toeſchreef; tevens zich verſtoutende, de pilaren der „ waarheid en verdedigers der regtzinnigheid, THE-„ ODORUS en DIODORUS, te vervloeken (†).” Doch de-

Wordt beſchuldigd van Ketterij.

Synod. C. 222. *verba Eutychis f. pars Confeſſ. fidei ibid. C.* 223. *et in Leon. M. Epistt. l. c. p.* 742.

(*) *Concil. Chalced. Act.* IX. *pag.* 501. X. *p.* 508, 512. *ap.* HARDUIN *Concil. Tom.* II.

(†) FACUND. *pro defens. trium Capitulor. Libr.* VIII. *Cap.* 5. XII. 5.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

deze beſchuldiging ſchijnt geene gevolgen gehad te hebben.

Maar kort daar na, leverde EUSEBIUS, Biſſchop van *Doryleum* in *Frygië*, bij eene Kerkvergadering, welke in het jaar 448 te *Konſtantinopolen*, door den Biſſchop FLAVIANUS aldaar gehouden werd, een klaagſchrift in, tegen EUTYCHES, met verzoek, om hem daar over te hooren, omdat hij hem reeds meermalen vergeefs over zijne Ketterij onderhouden had. Op zijn verzoek werden ook de Brieven van CYRILLUS aan NESTORIUS en de Oosterſche Biſſchoppen voorgelezen, waar op FLAVIANUS en de overige Biſſchoppen verklaarden, dat het *Niceensch* Geloof daar in goed uitgelegd was, gelijk zij ook altijd geloofd hadden, „ dat onze Hee-
„ re JEZUS CHRISTUS, de eeniggeboren Zoon van
„ God, volkomen God is en volkomen Mensch,
„ uit eene redelijke ziel en een ligchaam — *eenswe-*
„ *zens met den Vader naar zijne Godheid, en met*
„ *zijne Moeder naar zijne Menschheid; dat* CHRIS-
„ TUS *na de Menschwording uit twee naturen, in*
„ *een perſoon*, (εν μια ὑποστασει και ἑνι προσωπῳ,)
„ één CHRISTUS, één Heer, en één Zoon is (*)."
EUTYCHES ontboden zijnde, ontſchuldigde zich te komen, dewijl hij vast beſloten had, zijn Klooster niet te verlaten; den Biſſchop EUSEBIUS noemde hij zijnen ouden vijänd, voorts was hij bereid, het Geloof der *Niceenſche* en *Efeziſche* Vaderen en de ver-

Dooreene Kerkvergadering onder FLAVIANUS veroordeeld.

(*) *Act. Concil. Cpolit. a* 448. *in Act. Conc. Chalced. Act.* I. *p.* 110-127. *in* HARD. *Concil. T.* II.

verklaring van hetzelve te onderſchrijven; doch als zij mogten dwalen, wilde hij hunne belijdenis niet berispen noch onderteekenen, en flechts de Heilige Schrift onderzoeken, die vaster is, dan de verklaringen der Kerkvaderen. Hij voegde 'er bij, dat hij, na de Menschwording van Gods Zoon, *ééne natuur*, en wel van *God*, *die vleesch en mensch geworden is*, aanbad; het was onwaarachtig, dat hij leerde, dat God, het Woord, zijn vleesch van den Hemel medegebragt zou hebben; maar dat onze Heere JEZUS CHRISTUS uit twee perſonelijk verëenigde naturen zou geworden zijn, had hij bij de Vaderen niet gevonden; hij beleed, dat de geborene uit MARIA volkomen God en volkomen mensch zij; maar nogtans *geen vleesch hebbe van hetzelfde wezen met ons*. Op de aanmerking, dat, dewijl hij twee volkomene zaken, God en Mensch, in CHRISTUS erkende, hij gevolglijk een uit twee naturen zij, antwoordde hij, dat hij nooit zeggen zou, dat CHRISTUS uit twee naturen zij, dat hij de natuur van God niet wilde onderzoeken, (φυσιολογειν τον θεον,) voor dit geloof wilde hij alles lijden. Tevens vernam men, dat hij met de andere Monniken eene verbindtenis zocht op te richten (*).

Eindelijk verſcheen EUTYCHES, na herhaalde indagingen, maar verzeld van Soldaten, Monniken en Krijgslieden van den Opperſtadhouder, voor de vergadering (†). Te weten, de vermaarde geſnededo-

(*) *l. c. pag.* 140 157.

(†) *l. c. pag.* 160.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dene en gunſteling des Keizers, CHRYSAPHIUS, was zijn begunſtiger, tot wien EUTYCHES zich gewend had (*), en wiens dooppeet hij zal geweest zijn (†). Volgens een later Schrijver (§), was hij op den Biſschop FLAVIANUS misnoegd, omdat die hem een geſchenk geweigerd had, toen hij het Biſschoppelijk ambt bekomen had. Hoe het zij, met EUTYCHES kwam ook een Keizerlijke Staatsdienaar FLORENTIUS op de vergadering, om dezelve, op uitdrukkelijk bevel des Keizers, bij te wonen (**).

Nu moesten de beſchuldiger en beſchuldigde beiden in het midden der vergadering treden; alwaar de eerstgemelde begeerde, dat EUTYCHES niet alleen zijne belijdenis voor het tegenwoordige afleggen, maar ook het gene hij te voren gelooſd had, verantwoorden zou. EUTYCHES was tot het eerſte bereid, en verklaarde, dat hij omtrent de natuur van God niets durfde bepalen; dat hij CHRISTUS en zijn ligchaam niet voor eenswezens met ons hield; voor het overige, dat hij wel wilde leeren, zoo als de tegenwoordig zijnde Biſschoppen; en laatſtelijk ſtelde hij, „ *dat onze Heer wel vóór de verëeniging uit twee naturen beſtaan, maar na dezelve ſlechts één natuur hebbe.*" Toen hij weigerde, deze en dergelijke ſtellingen te vervloeken, ſprak de vergadering, zon-

(*) *Breviculus Hiſtoriæ Eutychianistarum ſeu Gesta de nomine Acacii p.* 431. *in Opp. Sirmond. T.* I.

(†) LIBER. *Brev. cauſ. Nestor. et Eutychian. C.* 11.

(§) THEOFAN. *in Chronogr. pag.* 84.

(**) *Act. Concil. Cpolit. l. c.*

zonder nader met hem te handelen, het banvonnis tegen hem uit, hoewel FLORENTIUS hem nog zocht te bewegen, dat hij ook na de vereeniging twee naturen erkennen zou, waar tegen EUTYCHES beweerde, dat hij daarömtrent volkomen leerde, zoo als CYRILLUS, ATHANASIUS, en andere Kerkvaders. Thans ſprak FLAVIANUS het vonnis uit, dat EUTYCHES overtuigd was geworden, beſmet te zijn met de dwalingen van VALENTINUS en APOLLINARIS; nademaal hij nu de goede leere niet wilde aannemen, zoo beſloot de vergadering, onder tranen en zuchten, door den van hem gelasterden JEZUS CHRISTUS, dat hij zijne priesterlijke waardigheid, de Kerkgemeenſchap met haar, en zijn Opzienersambt in het Klooster, verbeurd had; ja dat ook allen, die voortaan met hem zouden ſpreken en verkeeren, insgelijks aan den Kerkeban onderhevig zouden zijn. Dit vonnis werd van alle aanwezende Biſchoppen en Abten, die meestendeels ook Ouderlingen of Kerkedienaars waren, onderteekend (*).

EUTYCHES beklaagde zich vervolgens ten ſterkſten over dit vonnis. Volgens hem had FLAVIANUS zijne veröordeeling met andere Biſchoppen reeds beſloten, eer men hem verhoord had; de Geloofsbelijdenis, welke hij aanbood, was niet aangenomen; men had hem door geſchreeuw en bedreigingen vrees aangejaagd, en door het gemeen op ſtraat voor een' Ketter en *Manicheër* laten ſchelden, zoodat

EUTYCHES beklaagt zich over dit vonnis

(*) *Acta Conc. Cpolit. l. c. p.* 160-168. *Brevic. Hist. Eutych. l. c.* EVAGR. *H. E.* l. 9. THEOFAN. *l. c.*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dat hij, zonder de bedekking der ſoldaten, in levensgevaar geweest zou zijn. Ook beklaagde hij zich, dat men zijne beroeping of *appel* op het oordeel der Bisſchoppen van *Rome* en *Alexandrië* niet geächt, maar veel meer andere Bisſchoppen en Kloosters gedwongen had, zijn vonnis te onderteekenen (*). Hij had zich namelijk op den Bisſchop van *Rome*, doch niet als Opperſten Rigter in Kerkelijke zaken, maar ook op den Bisſchop van *Alexandrië* beroepen, ja volgens het verhaal van FLORENTIUS, had hij gewenscht, dat ook de Bisſchop van *Jeruſalem* zijne zaak op eene Kerkvergadering onderzoeken wilde. Tegen het een en ander bragten FLAVIANUS en zijne Bisſchoppen in, dat EUTYCHES geweigerd had, zich voor de vergadering te ſtellen; en eindelijk niet verſchenen was, dan met eene bende Monniken en Soldaten; dat hij met de Monniken had zamengeſpannen, waar door onrusten ontſtaan moesten; ook ontkenden zij, dat hij zich op andere Bisſchoppen of Kerkvergaderingen beroepen had.

Zijne zaak nader onderzocht.

Dewijl EUTYCHES zijne klagten aan het Keizerlijke Hof gebragt had, gaf de Keizer in het jaar 449 last, dat men zijne zaak nader zou onderzoeken. Ten dien einde kwamen, in tegenwoordigheid van drie Keizerlijke Staatsdienaars, FLAVIANUS en 33 andere Bisſchoppen te *Konſtantinopolen* in hetzelfde jaar bijëen, om

(*) *Libellus Confeſſionis Eutychis ad Synod. Epheſin. in Act. Concil. Chalcedon. Act.* I. *p.* 98-106. EUTYCHIS *Epist. ad Leon. Opp. Leon. M. T.* I. *p.* 739.

om de bezwaren te hooren, en weg te nemen, welke drie Monniken uit het Klooster van EUTYCHES, in zijn' naam, (omdat hij, als in den Kerkeban zijnde, niet zelf verſchijnen mogt,) voordroegen, Bij onderzoek bleek, dat de handelingen der Kerkvergadering niet vervalscht waren, zoo als EUTYCHES geklaagd had, maar wel dat het over hem gevelde vonnis reeds voor de bijëenkomst dier vergadering was ontworpen en opgeſteld, en dat FLAVIANUS geweigerd had, zijne Geloofsbelijdenis aan te nemen.

Aanmerking over de leer van EUTYCHES

Het moet zeker ieder een bevreemden, daar CYRILLUS van *Alexandrië* geleerd had, dat 'er in CHRISTUS maar *éëne natuur* zij, hoewel hij *natuur* en *perſoon* in dezelfde beteekenis nam, daar zijn vriend AKACIUS, Biſchop van *Melitene*, insgelijks op deze leerwijze aandrong, omdat zij hem de geſchiktſte voorkwam, om de gewaande Ketterij van NESTORIUS te vermijden, en daar hetzelfde oogmerk ook plaats had bij EUTYCHES; dat men hem niet gevraagd heeft, in welken zin hij zijne uitdrukkingen nam, te meer, omdat hij naauwlijks zichzelven zal verſtaan hebben; trouwens, het gene zijne partijën hem toedichtten, dat hij eene *vermenging* en *verändering* der beide naturen in CHRISTUS uitgedacht, de *menſchelijke* natuur werkelijk *vernietigd*, hem dus ſlechts een *ſchijnligchaam* toegeſchreven zou hebben, en wat daar voorts uit volgen mogt, heeft hij nooit voor het zijne erkend; veel meer beleed hij CHRISTUS, als *een' volkomen mensch, en zijne menschwording zonder eenige verändering en verwisſe-*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ling (*). Maar men was van weêrskanten alleen bedacht, om kwade gevolgen te trekken, en daar naar te oordeelen, zoo deed EUTYCHES met de leer der *twee* naturen, zoo ging men ook met hem te werk. Men kon zijne uitdrukking van *eene natuur* in hem te minder verdragen, omdat hij ook ontkende, *dat* CHRISTUS *naar zijne menschelijke natuur met ons van hetzelfde wezen is*, waar mede hij echter misschien alleen de voortreffelijkheid van CHRISTUS menschelijke natuur wilde aanduiden.

De Patriarchen van Rome en Alexandrië nemen deel in het geschil.

De veröordeeling van eenen Abt van middelmatig aanzien in de Kerk zou nooit zoo treurige gevolgen gehad hebben, indien niet de beide Patriärchen LEO *de Groote* van *Rome*, en DIOSKORUS van *Alexandrië*, daar in deel genomen hadden. EUTYCHES had aan LEO geschreven, en hem zijne Geloofsbelijdenis overgezonden (†). Ook schreef Keizer THEODOSIUS aan denzelven over deze zaak. LEO, geene genoegzame opheldering bekomende, beklaagde zich deswegens aan den Patriärch FLAVIANUS (§), die hem echter reeds geschreven had, maar welke Brief hem te laat ter hand gekomen was (**). Evenwel kan men niet bewijzen, dat FLAVIANUS den Roomschen Bisschop, als hoogsten Kerkelijken Rigter, de zaak van EUTYCHES hebbe voorgedragen, ge-

(*) *Epist. ad Leon. M. pag.* 740. *Confess. fidei pag.* 742. *in Opp. Leon. M. Tom.* I.

(†) *Ep.* XXI. *inter Leonis Epistt. p.* 739.

(§) *Ep.* XXIII. *ad Flavian. Ep.* XXIV. *ad Theodos.*

(**) *Ep.* XXII. *inter Leon. Epistt.*

gelijk sommige Roomschgezinde Schrijvers gewild hebben; ook behoeft men zich, de gesteldheid dezer tijden overwegende, niet te bevreemden, dat PETRUS CHRYSOLOGUS, Bisschop van *Ravenna*, aan wien EUTYCHES insgelijks geschreven had, hem raadde (*), te luisteren naar het gene de *Paus van Rome*, (*Papa Romanæ Civitatis*,) hem geschreven had, dewijl de Heilige PETRUS nog steeds op zijnen Stoel leefde, en de voorzitting had.

Maar de *Alexandrynsche* Patriärch, DIOSKORUS, had zijne bijzondere inzichten. Tegen alle Kerkelijke inrichtingen aan, en beledigend voor den Patriärch van *Konstantinopolen*, en deszelfs Sijnode, herstelde hij, eigener gezag, EUTYCHES in zijn Ouderlingsambt en waardigheid van Abt (†). Hij trok zich dus openlijk de zaak van EUTYCHES aan, en sommigen hebben zelfs in later tijd gegist, dat EUTYCHES te voorschijn moest treden, om allen, wien de voordragt van CYRILLUS mishaagde, als *Nestoriänen* te kunnen behandelen.

Het Keizerlijke Hof stelde meer dan eene poging te werk, om dit twistvuur te dempen, maar vergeefs. Men deed eenen voorslag, dat FLAVIANUS zich zou vergenoegen, indien EUTYCHES het Geloof van *Nicea* aannam, maar deze Bisschop wachtte zich wel, zoo veel ruimte aan iemand te laten, die als

Pogingen van het Hof enz.

(*) *Ep.* XXV. *inter Epistt. Leon M.*

(†) *Epist. Concil. Chalcedon. ad Valentin. et Marcian. Impp. in Act. Concil. Chalcedon. Act.* III. *ap.* HARDUIN *Tom.* II. *pag.* 379.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

als Ketter beſchuldigd was geworden (*). Ook ſchijnt de Keizer aan FLAVIANUS zijne Geloofsbelijdenis afgevorderd te hebben, welke LIBERATUS (†) bewaard heeft; in dezelve belijdt deze Biſchop onder anderen, dat CHRISTUS *uit twee naturen*, na het aannemen van zijn vleesch uit de Heil. Maagd en zijne Menschwording, in één Perſoon, één CHRISTUS, Zoon en Heer is. „ Doch," voegt hij 'er bij, „ wij ontkennen niet, dat men *ook eene* „ *natuur van God, het Woord, maar die vleesch* „ *en mensch geworden is*, zeggen kan." Zoo na waren de beide partijën bij elkanderen, gelijk ook in den *Nestoriäanſchen* twist het geval geweest was, maar het gelustte hun niet, zulks te erkennen.

Een Kerkvergadering beſchreven te Efeze.

Het Hof zou misſchien verſtandig gedaan hebben, indien het aan de beide partijën het ſtilzwijgen had opgelegd, maar de Biſchoppen waren al lang ongewoon, zich het ſtilzwijgen te laten gebieden, vooräl wanneer zij met Sijnodale beſluiten gewapend waren. ELAVIANUS en zijne vrienden drongen aan op voltrekking van het vonnis, waar tegen EUTYCHES en DIOSKORUS eene *algemeene*, (*Oecumeniſche*,) Kerkvergadering begeerden. De genegenheid van het Hof willigde hunne begeerte in, en THEODOSIUS beſchreef zulke vergadering te *Efeze* tegen den eerſten *Auguſtus*

(*) *Imperator. Epist. ad Synod. Ephes.* II. *in Act. Concil. Chalced. Act.* I. *p.* 77. *l. c.*

(†) *In Breviar, Cap.* 11. *in* LABBEI *Concil. Tom.* V. *pag.* 756. Zij ſtaat ook in de oudſte Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon* LABB. *Concil. T.* IV. *p.* 16.

tus van het jaar 449. In eenen Brief aan DIOSKORUS belaſtte hij hem, om zich, met tien *Metropolitanen*, en tien andere geleerde en godzalige Biſchoppen uit zijn Kerspel, in die ſtad te laten vinden. Maar daartegen wilde de Keizer, dat THEODORETUS, die buitendien, zonder Keizerlijk bevel, zijne ſtad *Cyrus* niet verlaten mogt, niet anders zou toegelaten worden, dan wanneer de geheele vergadering hem begeerde. Dewijl de Keizer ook vernomen had, dat vele Abten en andere *Katholijke* Christenen in het Oosten met ſommige *Nestoriaansch* gezinde Biſchoppen te ſtrijden hadden, beval hij, dat de Abt BARSUMAS, een zeer godzalig en regtzinnig man, als plaatsvervanger der overige Abten, de vergadering, met regt van Biſchop, zou bijwonen, hetwelk hij ook aan BARSUMAS zelven ſchreef. Nog een Brief des Keizers aan DIOSKORUS, en een dergelijke aan JUVENALIS, Biſchop van *Jeruſalem*, zeide duidelijk, dat THEODORETUS werd uitgeſloten, omdat hij tegen CYRILLUS geſchreven had. Ook werd aan DIOSKORUS het Voorzitterſchap opgedragen, opdat zich geen aanhanger van NESTORIUS daar toe mogt indringen. Tevens benoemde de Keizer twee Staatsdienaars, ELPIDIUS en EULOGIUS, om de vergadering bij te wonen, en de *Proconſul* kreeg bevel, om hun allen noodigen bijſtand te verleenen (*). Vreemd

(*) THEODOR. *Epiſtt. ad Dioscor. p.* 72, 76, 80. *ejusd. Ep. ad Barſum. ad Elpid. et Procl. p.* 76-78. *in act. Concil. Chalced. ap.* HARD. *T.* II. LIBERAT. *in Breviar. C.* 12. EVAGR. *H. E. L.* I. *C.* 9, 10.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Gedrag van den Roomschen Bisschop LEO bij deze gelegenheid.

Vreemd was het gedrag van den *Roomschen* Bisschop LEO, bij deze gelegenheid. Daar zedert meer dan vijftig jaren de Bisschoppen van *Rome* en *Alexandrië* de handen in een hadden geslagen, om dien van *Konstantinopolen* te vernederen, en ook daadlijk meer dan eenen van dezelven doen vallen, daar vereenigde hij zich nu met dien van *Konstantinopolen*, tegen den *Alexandrynschen*; LEO zelf was een vriend geweest van CYRILLUS; maar thans was hij tegen EUTYCHES ingenomen, die wel verder scheen te gaan, dan CYRILLUS, maar in zijnen ijver tegen NESTORIUS met hem overëenkwam; doch FLAVIANUS, de Bisschop van *Konstantinopolen*, had zich tot dien van *Rome* gewend, en hem in dezen twist te hulp geroepen, waar tegen DIOSKORUS, die zich verbeeldde, hem niet noodig te hebben, hem verönachtzaamd had. Hoe het zij, LEO noemde EUTYCHES eenen dommen en hoogmoedigen Ketter, evenwel schreef hij aan FLAVIANUS (*), men zou barmhartigheid jegens hem kunnen gebruiken, als hij van zijne lasteringen, zoo als hij zijne leere noemde, berouw had, en die mondelijk en schriftelijk vervloekte. Ook hield hij eene nieuwe Kerkvergadering noodeloos. Toen echter THEODOSIUS hem de uitschrijving der vergadering toezond, ontschuldigde hij zich wel, dat hij niet in persoon kon tegenwoordig zijn, deels, omdat zulks ongewoon was; dit voorregt had namelijk de trotsheid der *Roomsche* Bisschoppen zich reeds voor lang aangematigd, dat zij, als Vorsten, hunne Gezanten op zoodanige

(*) *Ep.* XXVIII. *T.* I. *Opp. p.* 835. ver-

vergaderingen zonden; deels, omdat de ongelukkige tijdsomſtandigheden in *Italië* zulks niet toelieten; maar tevens ſchreef hij aan den Keizer en deszelfs Zuster PULCHERIA, dat hij den Biſchop JULIUS, eenen Ouderling, en eenen *Diaken*, naer de Sijnode zou afzenden, die in zijne plaats zich even regtvaardig als goedertieren gedragen zouden. Te gelijk beriep hij zich op zijnen Brief aan FLAVIANUS, in welken hij over het Geloof der *Katholijke* Kerk aangaande de menschwording van CHRISTUS breedvoerig geſchreven had (*).

Verrichtingen van deze vergadering, die de *Struikroovers*-Synode genoemd wordt.

Wat LEO met deze verhandeling over de menschwording van CHRISTUS eigenlijk bedoeld hebbe, is niet met zekerheid te bepalen, ten zij hij daar door zijn gezag heeft willen ſtaven, indien dezelve *gecanonizeerd* werd, en men allengs zich gewende, om de voorſchriften en beſlisſingen over het Geloof van den *Roomſchen* Stoel te ontvangen en aan te nemen. Hoe het zij, voor de vergadering te *Efeze* was alle zijne moeite met dit ſchrijven verloren. Zij nam in *Augustus* des jaars 449, onder voorzitting van DIOSKORUS, ook in tegenwoordigheid der drie overige Oosterſche *Patriärchen*, de Gezanten van den *Roomſchen*, (die volgens LIBERATUS (†) in het eerst het voorzitterſchap aan DIOSKORUS betwistten,) en van verre over de 400 andere Biſchoppen, eenen aanvang. Men las wel eenen

(*) De bedoelde Brief is *Epist.* XXVIII. *pag.* 801-838. voorts zie men *Epist.* XXIX. *ad Theod.* XXXVII. *ad eund.* XXX. *ad Pulcher.* (†) *l. c. Cap.* 12.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eenen Brief van LEO aan deze vergadering voor (*), waar in hij de vrijheid nam van te zeggen, dat de Keizer aan de Goddelijke voorſchriften zoo veel eerbied bewezen had, dat hij als het ware van PETRUS zelven had willen weten, hoe men CHRISTUS belijden moest, waar bij hij zich beriep op zijnen uitvoerigen Brief aan FLAVIANUS, maar deze, hoe zeer ook zijne afgevaardigden daar op aandrongen, mogt niet voorgelezen worden (†). Integendeel werd EUTYCHES binnengelaten, die zijn verzoekſchrift aan de vergadering overleverde; waar in hij over geledene vervolging klaagde, zijne Geloofsbelijdenis afleide, overëenſtemmende met die van *Nicëë*, en verzocht om een nader onderzoek van zijne zaak (§). Nu begeerde FLAVIANUS, dat ook de beſchuldiger van EUTYCHES, EUSEBIUS, zou binnengelaten worden; maar de Staatsdienaar ELPIDIUS weigerde zulks toe te laten, omdat hij, als Rigter gezeten hebbende op de voorgaande Sijnode te *Konſtantinopolen*, volgens Keizerlijk bevel, thans niet medeſpreken mogt (**). Als vervolgens de handelingen van die Sijnode werden voorgelezen, berstte de partijdigheid der tegenwoordig zijnde Biſchoppen uit. Bij de plaats, waar EUSEBIUS aan EUTYCHES

(*) LEON. M. *Ep.* XXXIII. *et in Act. Concil. Chalced. ap.* HARD. *l. c. pag.* 19.

(†) LEON. M. *Ep.* XLIV. *Act. Syn. Ephes. in Act. Concil. Chalced. l. c. pag.* 109, 256.

(§) *Act. Synod. Ephes. l. c. pag.* 97.

(**) *Pag.* 105.

CHES gevraagd had: of hij *twee naturen* na de menschwording geloofde? ſchreeuwde de vergadering: „ Voort met EUSEBIUS! verbrandt hem! hij „ moet levende branden! hij moet in twee deelen „ gedeeld worden! Zoo als hij gedeeld heeft, be- „ hoort hij gedeeld te worden!" En als DIOSKORUS de Biſchoppen vraagde: of hun de leer van *twee naturen* verdragelijk voorkwam? riepen zij *Anathema* over den genen, die ze beweeren wilde. EUTYCHES bezwaarde zich over het vervalſchen der handelingen der beide voorgaande Sijnoden, die voorgelezen waren; FLAVIANUS, daar op door DIOSKORUS ter veräntwoording opgeroepen, zweeg hier op uit hoofde van het Keizerlijk verbod. Thans werden de ſtemmen der Biſchoppen over het leerſtelſel van EUTYCHES opgenomen; en allen oordeelden, dat men hem weder in zijne ambten herſtellen moest. Ook werden de Monniken van zijn Klooster weder in de Kerkgemeenſchap aangenomen. Hier op ſtelde DIOSKORUS het volgend beſluit voor: Dewijl FLAVIANUS en EUSEBIUS alzins het Geloof veränderd, en vele ergernis en onrust in alle Gemeenten geſticht hadden, zoo verdienden zij, volgens de reeds te *Niceë* en *Efeze* op zulke overtredingen vastgeſtelde ſtraffen, hunne Bisdommen te verliezen. Alle de Biſchoppen, die regt van ſtemmen had, namen dit beſluit over; alleen de *Roomſche* afgevaardigden ſpraken 'er tegen. Maar FLAVIANUS beriep zich op hunnen Biſchop, en een door hem op nieuw te houden Kerkvergadering (*). Zoo

(*) *Act. Concil. Ephes. l. c. p.* 161, 213, 253. LEO *Epist.*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Zoo verhalen de schriftelijke handelingen dezer Kerkvergadering de wending, welke de zaak van EUTYCHES op dezelve nam; maar toen dezelve naderhand op de vergadering te *Chalcedon* gelezen werden, alwaar de Bisschoppen meer vrijheid hadden van spreken, kwamen de gewelddadigheden voor den dag, voor welken zij blootgestaan hadden. In vrees gebragt door de Soldaten, door de Monniken, die BARSUMAS verzelden, en het gemeen, hetwelk de Kerk omringde, hadden zij alle voorstellen van DIOSKORUS, als zoo vele wetten, moeten aannemen. Niet eens werd hun toegestaan, aanteekening te houden van het gene voorviel. Zij werden genoodzaakt te teekenen, het gene hun voorgelegd werd, of tot den avond in de Kerk opgesloten. Vele Bisschoppen vielen DIOSKORUS te voet, toen hij het vonnis tegen FLAVIANUS liet oplezen, hem biddende, zulke onregtvaardigheid niet te plegen, maar hij riep de Krijgsbevelhebbers binnen; de *Proconsul* zelf verscheen; Soldaten en Monniken, met kettingen, zwaarden en stokken, drongen de Kerk in, en niemand zoo koen, die langer durfde te wederstaan (*); een der afgevaardigden van LEO moest heimelijk ontvlugten, om niet tot onderteekening van het vonnis over FLAVIANUS gedwongen te worden (†). Het geweld was zoo groot, dat het FLAVIANUS het leven kostte. Een Bis-

M. *Epist.* XLIII. XLIV. LIBERAT. *C.* 12.

(*) *Act. Concil. Chalced. Act.* I. *p.* 213.

(†) LEO M. *Ep.* XLIV. XLV. XLVI. XCV. LIBERAT.

Biſchop zeide op de vergadering van *Chalcedon* (*): „ BARSUMAS heeft FLAVIANUS vermoord; hij riep: Sla hem dood! en kort daar op ſchreeuwden de Biſchoppen; werpt den moorder BARSUMAS uit!" Men noemde toen ook nog anderen, als zijne moordenaars. Volgens THEOFANES, hoewel die eerst na eenige eeuwen geſchreven heeft (†), zal hem DIOSKORUS aan handen en voeten geſlagen hebben, waar op FLAVIANUS op den derden dag geſtorven zou zijn. Het waarſchijnelijkst is, dat hij onder het gewoel mishandeld zijnde, kort daar na overleden is. En dus waarlijk ſchijnt de naam van *Struikroovers-* of *Moordenaars-Vergadering*, welken men aan deze Kerkvergadering gegeven heeft (§). in de daad aan dezelve toe te komen.

Gevolgen van deze vergadering.

Nu had DIOSKORUS zijn oogmerk bereikt, daar de leer van *twee naturen* in CHRISTUS, na de menschwording, door eene algemeene Kerkvergadering veröordeeld was; ook had hij niet verzuimd, behalven FLAVIANUS en EUSEBIUS, ook THEODORETUS, hoe zeer deze bij de vergadering niet had kunnen tegenwoordig zijn, uit hoofde van het Keizerlijk bevel, te laten afzetten, ja, gelijk deze Biſchop verhaalt, men had, om dit oogmerk te bereiken,

RAT. *Brev. Cap.* 12. EVAGR. *H. E. Libr.* I. *Cap.* 10. PROSP. *in Chron. ap.* CANIS. *T.* I. *Lect. Ant. p.* 304.

(*) *Act.* IV. *pag:* 424.

(†) *In Chronograph. pag.* 86.

(§) συνοδος ληϛρικη, *latrocinium Epheſinum bij* LEO *Ep.* XIV. *pag.* 1077.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ken, zelfs veel geld, waarschijnlijk ten Hove, besteed (*). Insgelijks waren DOMNUS en IBAS, Bisschoppen van *Antiöchië* en *Edesfa*, en meer anderen, omdat zij de *Anathematismen* van CYRILLUS verwierpen, van hunne waardigheid beroofd (†). Alle deze maatregelen werden vervolgens van den Keizer THEODOSIUS bevestigd, door eene wet, in welke tevens de schriften van NESTORIUS en THEODORETUS verboden, en ten vure veröordeeld werden. Elk, die 'er tegen handelen, en zulke Ketters dulden, of hun bijëenkomsten toelaten zou, bedreigt de Keizer met ballingschap (§).

LEO verzet zich tegen de besluiten dier vergadering.

Maar de overwonnene partij had in het Westen een' sterken steun aan den *Roomschen* Bisschop LEO *den Grooten*. Deze, misnoegd, omdat men aan zijne afgevaardigden de voorzitting geweigerd, en zijnen Brief aan FLAVIANUS niet gelezen had, beklaagde zich met eenen Brief bij den Keizer THEODOSIUS, en de Keizerin PULCHERIA (**), over de geweldenarijën te *Efeze* gepleegd, en verzocht den Keizer, het Katholijk Geloof te beschermen, en eene algemeene Kerkvergadering in *Italië* bijëen te roepen; ja zelfs hield hij eene vergadering te *Rome*, in

(*) THEODORET. *Ep.* CXIII. CXVI. CXLV.

(†) THEODORET. *Ep.* CXLVII. *Concil. Chalced. Act.* IX. *ap.* HARD. *pag.* 501.

(§) Men leest deze wet in eene dubbele zeer verschillende Latijnsche Vertaling *in Act. Conc. Chalced.* P. III. *C.* 8. *ap.* HARD. *Act. Conc.* V. *f. Cpol.* II. *ap. eund. T.* III. *p.* 105. (**) *Ep.* XLIII. XLIV. XLV.

in welke hij al wat te *Efeze* beſloten was, voor nietig en van onwaarde deed verklaren (*). Om dezen tijd kwam VALENTINIAAN, Keizer van het Westen, met de Keizerinnen GALLA PLACIDIA, en LICINIA EUDOXIA te *Rome*, waar zij den Godsdienst in de *Pieterskerk* bijwoonden. LEO viel hun hier met vele andere Biſchoppen te voet, en bad met tranen om hunne voorſpraak bij THEODOSIUS. Zij ſchreven ook werkelijk aan hem (†), maar het antwoord van dezen Vorst toonde, dat hij op nieuw het verrichte in de vergadering te *Efeze* goedkeurde (§). Nog ſchreef LEO aan de Gemeente, Geeſtelijkheid, en Monniken te *Konſtantinopolen*, die grootendeels met de *Efeziſche* Kerkvergadering te onvrede waren, om hen in deze gezindheid te verſterken (**), en den nieuwen *Patriärch* ANATOLIUS aldaar, wilde hij niet erkennen, voordat deze eene Geloofsbelijdenis had opgeſteld, die met zijnen Brief aan FLAVIANUS overëenſtemde (††). Maar aan den anderen kant ſprak DIOSKORUS den ban over den Biſchop LEO uit (§§), hoe-

(*) HILAR. *Diacon. Roman. Epist. ad Pulcher. inter Epistt. Leonis* XLVI. LEON. *Epist.* LXI. LXIX. LIBERATUS *l. c. Cap.* 12.

(†) *Inter Epistt. Leonis Epist.* LV-LVIII.

(§) *l. c. Epist.* LXII-LXIV.

(**) *Ep.* L. LI. LIX. (††) *Ep.* LXIX. LXX.

(§§) *Libell. Theod. Diac. Alex. contra Diosc. exhib. in Act. Concil. Chalced. Act.* III. *p.* 324. *Ep. Concil. Chalced. ad Valentin. et Marcian. Impp. ibid. p.* 379.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

hoewel hij niet beletten kon, dat de meeste *Aſiätiſche* Biſſchoppen de andere partij aanhingen.

Midden onder deze verwarringen overleed THEODOSIUS in het jaar 450. MARCIANUS, die met 's Keizers Zuster PULCHERIA trouwde, en hem opvolgde, was van eene andere gezindheid, en LEO kreeg nu ten Hove den meesten invloed. MARCIANUS gaf hem kennis van zijne komst tot den troon, en van zijn voornemen, om op nieuw eene Kerkververgadering te houden, welke zich naar zijne Geloofsbelijdenis zou ſchikken (*). Ook ſchreef hem PULCHERIA (†), dat ANATOLIUS zijnen Brief aan FLAVIANUS onderteekend had. LEO, die hier mede zeer in zijnen ſchik was, wilde nogtans niet, dat men op de aanſtaande vergadering nieuwe onderzoekingen over de leere zou ondernemen, welke hij meende, dat genoegzaam verklaard was, doelende op zijnen Brief aan FLAVIANUS, aan welken Brief hij geern een meerder gezag wilde gegeven hebben (§). Dewijl de vergadering buiten *Italië* zou gehouden worden, begon hij 'er zelfs minder op aan te dringen, en ze voor overtollig aan te merken, maar ſtond 'er ſterk op, dat de Biſſchoppen van de partij van DIOSKORUS, die berouw hadden, over hun gedrag, door zijne afgevaardigden en ANATOLIUS, met de Kerk verzoend zouden worden, ja hij verklaarde, op eenen gebiedenden toon, dat de voornaamſten van

Veränderingen aan het Hof door het overlijden van THEODOSIUS en de opvolging van MARCIANUS.

(*) LEON. *Epiſtt.* LXXIII. LXXVI.

(†) *l. c. Epiſt.* LXXVII.

(§) *Epiſt.* LXXXII. LXXXIII. XC. XCIV.

van deze Bisschoppen aan het onderzoek van den Apostolischen Stoel moesten overgelaten worden (*).

Ondertusschen schreef MARCIANUS tegen het jaar 451 eene Kerkvergadering te *Nicea* in *Bithynië* uit, welke hij echter naar *Chalcedon* verleide als digter bij *Konstantinopolen*, omdat hij zelf op dezelve tegenwoordig wilde wezen (†), ook wilde PULCHERIA de vergadering bijwonen. LEO benoemde tot zijne afgevaardigden de Bisschoppen LUCENTIUS van *Asculum*, en PASCHASINUS van *Lilybæum*, als ook de Ouderlingen BASILIUS en BONIFACIUS. Aan de vergadering zelve schreef hij (§), dat de Keizer aan den Stoel van PETRUS de behoorlijke eer bewezen had, door ook hem te noodigen; in zijne plaats zouden zijne afgevaardigden het Voorzitterschap waarnemen; alleen de Bisschoppen moesten de dwalenden niet tegen het van God ingegeven Geloof laten strijden; het was toch niet geöorloofd iet te verdedigen, het gene niet geloofd mogt worden; „ nademaal hij, in zijnen Brief aan FLAVIANUS, „ volgens de getuigenissen der schrift, op het „ breedvoerigst en duidelijkst aangewezen had, wat „ men van de menschwording van CHRISTUS te ge„ looven hebbe."

Kerkvergadering te Chalcedon.

Deze vergadering te *Chalcedon* bestond, uit onge- Handel-

vaar

(*) *Epist.* LXXXIII. LXXXV.

(†) MARCIANI *Epist. ad omnes Episc. et Anatol. in Act. Concil. Chalc. p.* 45, *ejusd. Ep. ad Synod. Nicen. p.* 49. LIBERAT. *C.* 12. EVAGR. *H. E.* II. 1, 2.

(§) *Act. Concil. Chalced. l. c. p.* 48.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vaar 630, meest allen Oosterſche Biſchoppen, ook waren 'er verſcheidene Keizerlijke Staatsdienaars en Bevelhebbers tegenwoordig, die alle gezag van het Voorzitterſchap oefenden; ook merkten de afgevaardigden van LEO ſpoedig, dat, alhoewel men hun den eerſten rang gaf, de vergadering evenwel geene bevelen van hunnen Biſchop zoude aannemen. Vergeefs zochten zij, volgens hunnen last, te verhinderen, dat DIOSKORUS in de vergadering zitting nam. Hij werd terſtond door EUSEBIUS van *Dorylæum* beſchuldigd over alles, wat hij te *Efeze* doorgedrongen had; waar op hij antwoordde, dat hij niet meer gedaan had, dan de overige Biſchoppen, die het verhandelde ook onderteekend hadden, gelijk de Keizer het ook zelf had goedgekeurd en bevestigd. Bij deze gelegenheid werden de handelingen der vergaderingen van *Efeze* en *Konſtantinopolen* voorgelezen. Op voorſtel der Staatsdienaars verſcheen ook THEODORETUS, dien men te *Efeze* afgezet had, om zijn regt van zitting te beweeren. De *Egyptiſche* en andere met hen verbondene Biſchoppen, wilden hem niet toelaten, maar de overige *Aziatiſchen* verklaarden zich ijverig voor hem; en zoo onſtuimig liep het geſchreeuw deswegens, dat de Staatsdienaars ter naauwernood de rust herſtellen konden, door de aanmerking, dat zulk een getier weinig voor Biſchoppen paste. Eene andere opſchudding ontſtond over het leerſtelſel van CYRILLUS, eindelijk werd, niettegenſtaande alle moeite van DIOSKORUS, de leerwijze van allen goedgekeurd, welke FLAVIANUS te *Konſtantinopolen* gebruikt

lingen dezer vergadering.

bruikt had, en nu ſtelden de Staatsbedienden de volgende uitſpraak voor: Dewijl FLAVIANUS en EUSEBIUS onregtvaardig waren afgezet, behoorden ook DIOSKORUS, JUVENALIS, Biſchop van *Jeruſalem*, en andere Biſchoppen, die daar een hoofdaandeel aan gehad hadden, hunne ambten te verliezen. Alle de Oosterſche Biſchoppen ſtemden terſtond dit voorſtel toe, en ſchreeuwden: „CHRISTUS heeft den moordenaar DIOSKORUS afgezet!" Nog begeerden de Staatsdienaars, dat elke Biſchop zijne Geloofsbelijdenis vrij zou opſtellen, doch tevens herinnerden zij, dat de Keizer ſteeds bij het leerſtelſel der *Oecumeniſche* of algemeene Kerkvergaderingen, en der Kerkvaderen, waar onder ook CYRILLUS en LEO genoemd werden, ſtandvastig blijven zou (*).

In de *tweede Handeling*, (πραξις,) of *Zitting*, begeerden de Staatsbedienden en Bevelhebbers, wier getal nog vermeerderd was, dat thans het Geloof, overëenſtemmend met alle de Vaderen, mogt vastgeſteld worden. Maar de Biſchoppen verzekerden, dat eene nieuwe verklaring daarömtrent onnoodig was, dat zij in het bijzonder allen den Brief van LEO aan FLAVIANUS onderteekend hadden. Ook weigerden zij eene *Commiſſie* te benoemen, om elkanderen over het Geloof te verſtaan. Daar tegen werd de *Nicenisch-Konſtantinopolitaanſche* Geloofsbelijdenis, de vermaarde Brieven van CYRILLUS aan NESTORIUS en JOANNES van *Antiöchië*, als ook de meergemelde Brief van LEO voorgelezen. Op elk van

(*) *Concil. Chalced. Actio* I. *p.* 53-273.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van deze ſtukken gaven de Biſſchoppen hunne toeſtemming, onder anderen met deze woorden: „Dat „ is het Geloof der *Katholijken!* in dit Geloof „ zijn wij gedoopt! zoo heeft de zalige CYRILLUS „ geleerd! zoo gelooft de Vader, (*Papa*,) LEO! „ *Anathema* hem, die niet zoo gelooft! PETRUS „ heeft overluid door LEO zoo geſproken!" Evenwel waren 'er eenige Biſſchoppen uit *Illyricum* en *Palæſtina*, die twijfelden, of LEO en CYRILLUS wel geheel overëenſtemden, maar zij werden van den grooten hoop overſchreeuwd. Maar toen de vraag ter tafel kwam, hoe men met de Biſſchoppen moest handelen, die de vergadering te *Efeze* uitgemaakt hadden, ontſtond 'er een woedend leven. Sommigen meenden, zij behoorden allen, zelfs DIOSKORUS, in hunne waardigheden te blijven, omdat zij allen gefeild hadden; maar de meesten ſchreeuwden: De Ketter, de Jood, DIOSKORUS, moet volſtrekt uit het land gebannen worden! Niet zonder moeiten bragten de Staatsdienaars het zoo ver, dat men de beſliſſing omtrent het Geloof nog eenige dagen zou uitſtellen (*).

Bij de *derde Zitting* waren zij niet tegenwoordig, daaröm hadden de afgevaardigden van LEO daar bij uitdrukkelijk de voorzitting. Thans hield men zich bezig met een onderzoek over het gedrag van DIOSKORUS, tegen wien niet alleen door den Biſſchop EUSEBIUS, maar ook door verſcheidene Kerkedienaren, Ouderlingen, en andere perſonen van *Alex-*

(*) *Actio* II. *pag.* 273-309.

Alexandrië, hevige beſchuldigingen werden ingebragt, van allerlei gewelddadigheden, zelfs moorden, geldäfpersſingen, en onkuischheid, waar van ook de ſtraatliedjes te *Alexandrië* gewaagden; hij had, door gelduitdeelingen, gepoogd, zich Heer van *Egypte* te maken; de Heilige Drieëenheid gelasterd; de erfgenamen van CYRILLUS uitgeplunderd en vervolgd. enz. Alle deze beſchuldigingen werden wel niet behoorlijk onderzocht, maar zijne geheele Geſchiedenis getuigt, dat hij een booswicht geweest is. Hij werd driemaal voor de *Synode* gedaagd, maar verſcheen niet onder menigerlei voorwendzels, onder anderen omdat de Staatsdienaars afwezend waren, waar op de eerſte der *Romeinſche* afgevaardigden het volgende beſluit voorlas: „Dewijl „ DIOSKORUS de Kerkelijke wetten zoo menigvuldig „ overtreden; den Brief van LEO aan FLAVIANUS, „ hoewel hij zulks met eede beloofd had, niet heeft „ laten voorlezen; zich verſtout heeft, denzelfden „ *Aardsbisſchop van het groote Rome in den ban* „ *te doen*, en behalve vele andere tegen hem inge„ bragte beſchuldigingen, op herhaalde indagingen „ niet verſchenen is, zoo ontzet LEO hem door ons „ en deze heilige *Synode*, benevens den Apostel „ PETRUS, van zijne waardigheid en post in den „ Priesterlijken Stand; deze allerheiligſte en groote „ *Synode* mag nu ook een *Kanoniek* vonnis over „ hem vellen." De *Patriärchen* van *Konſtantinopolen* en *Antiöchië*, ANATOLIUS en MAXIMUS, benevens alle de overige Bisſchoppen, namen deze uitſpraak over, en DIOSKORUS werd veröordeeld,

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eyenwel niet zoo zeer als Ketter, maar wegens onwettig gedrag en ongehoorzaamheid.

Op de *vierde Zitting* of *Handeling* waren de Staatsdienaars weder tegenwoordig, en drongen daar op aan, dat, onder goedkeuring des Keizers, benevens DIOSKORUS, ook de overige voornaamste deelhebbende Bisschoppen aan het verhandelde te *Efeze* gestraft zouden worden; ook vraagden zij, welk besluit de vergadering omtrent het Geloof genomen had? het antwoord was, dat zij zich aan de voorgelezene Belijdenissen en Brieven hield, en ook erkende, dat de Brief van LEO met het *Nicenisch-Konstantinopolitaansche Symbolum* overëenstemde; maar tevens verzocht de vergadering, dat de Keizer aan JUVENALIS en de overige met DIOSKORUS verwijderde Bisschoppen vergunnen wilde, weder in de vergadering te komen. Daartegen hielden de Staatsdienaars den Bisschoppen voor, dat zij DIOSKORUS, zonder voorweten des Keizers, veröordeeld hadden, en dat zij van alle hunne handelingen aan God rekenschap zouden geven. Doch eenige uren daar na volgde het verzochte verlof. Vervolgens werd een verzoekschrift van *Egyptische* Bisschoppen aan den Keizer voorgelezen, hetwelk eene Geloofsbelijdenis behelsde, welke aan het *Synode* niet voldeed, voordat zij den *Ban* over EUTYCHES uitspraken, evenwel wilden zij den berüchten Brief van LEO niet onderschrijven, omdat zij in hun vaderland in levensgevaar zouden komen, als zij zulken stap zonder voorschrift van hunnen *Patriärch* waagden. Bij deze vrijheid werden zij door de Keizerlijke afgevaar-

vaardigden gehandhaafd. Nog ſterker vertoonde zich het misnoegen, toen eenige Abten om de herſtelling van DIOSKORUS verzochten; behalven de *Niceenſche* belijdenis geene andere onderſchrijven; en EUTYCHES niet vervloeken wilden (*).

De *vijfde Zitting* was gewigtiger dan alle de overigen. Na lang aandringen bereikten de Staatsdienaars thans hun oogmerk, dat 'er door eenige vertrouwde Biſchoppen een geloofsformulier opgeſteld, en aan de vergadering voorgelezen werd; hetwelk men echter in derzelver *Acten* of handelingen niet vindt. Zoo dra men het gehoord had, riepen de meeste Biſchoppen, op de vraag van den *Patriärch* ANATOLIUS, of het hun voldeed? „ Het „ voldoet aan allen! dat is het Geloof der Vade„ren! wie anders denkt, is een Ketter! hem zij „ *Anathema*! weg met de *Nestoriänen!*" Doch de *Roomſche* afgevaardigden en eenige Oosterſche Biſchoppen betuigden hunne onvergenoegdheid over hetzelve. De eerſten begeerden zelfs, indien de *Synode* met den Brief van hunnen Biſchop aan FLAVIANUS niet overëenſtemde, hun affcheid, opdat zij naar huis keeren, en 'er in het Westen eene Kerkvergadering gehouden kon worden. Hier op ſloegen de Keizerlijke gevolmagtigden voor, dat de Gezanten van LEO, ANATOLIUS, en XVIII andere Biſchoppen, in de Kapel der Kerk, waar in de *Synode* gehouden werd, zouden raadplegen, hoe men zich omtrent het Geloof zou kunnen verëenigen.

(*) *Act.* IV. *pag.* 381-445.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

gen. Hier van wilden de overige Bisſchoppen niet hooren, maar riepen: „ Weg met de *Nestoriä-* „ *nen!* met de vijänden van God! 'Er zijn 'er „ naauwelijks eenigen overig! de geheele wereld is „ regtzinnig! gisteren heeft het Formulier aan allen „ voldaan! de Keizer is regtzinnig! de Keizerin is „ regtzinnig! de Keizerin heeft NESTORIUS verdre- „ ven! de Staatsdienaars zijn regtzinnig! Wie „ het Formulier niet onderteekent, is een Ketter! „ de Heilige MARIA is de *Moeder Gods!* de Heil. „ Geest heeft het Formulier in de pen gegeven! het „ moet terſtond onderteekend worden! weg met de „ Ketters!" enz. Gevolmagtigden gevraagd hebbende, of dan de Bisſchoppen den Brief van LEO aannamen? en allen dit met ja beäntwoord hebbende, deden zij het voorſtel, om deszelfs inhoud in het Formulier in te vlechten. Dan ook dit werd verworpen. Men moest dus naderen last van den Keizer afwachten; deze kwam hier op uit, hij bevestigde de voorgeſlagene *Commisſie*, om een Formulier van Geloofsbelijdenis op te ſtellen. Als dit den Bisſchoppen niet behaagde, mogt elk aan zijnen *Metropolitaan* zijn Geloof openleggen, om daar door de eenheid te bewerken. Wilden zij ook dit niet; dan moesten zij verwachten, dat 'er in het Westen eene *Kerkvergadering* zou gehouden worden, welke over het Geloof uitſpraak zou doen. In het eerst bleven de Bisſchoppen 'er op ſtaan, dat het Formulier blijven zou. Sommigen riepen zelfs: „ Wie hetzelve tegenſpreekt, is een *Nesto-* „ *riäan!* Hij mag naar *Rome* gaan!" Doch, als de

de Keizerlijke gevolmagtigden nogmaals het onderſcheid tuſſchen de leerwijze van DIOSKORUS en LEO herinnerden, verklaarden allen zich voor den laatſten, en waren nu op eens, zonder dat men weet, hoe? daar mede te vrede, dat de Commisſie bijëen kwam (*).

Geloofsbelijdenis op de Kerkvergadering vastgeſteld.

Kort daar na kwam de Commisſie terug, met eene eenigzins veränderde Geloofsbelijdenis, welke de vergadering voorgelezen werd (†). Vooreerst werden daar in de Geloofsbelijdenisſen van *Nicea* en *Konſtantinopolen*, als ook de verklaringen te *Efeze*, onder voorzitting van CÆLESTIUS van *Rome* en CYRILLUS van *Alexandrië* gemaakt, bekrachtigd. Deze waren nu wel, zeide het Formulier verder, voldoende en duidelijk genoeg in de leere van de Heil. Drieëenheid en der Menschwording van CHRISTUS, maar alzoo de Ketters nieuwe ſpreekwijzen hadden uitgedacht, terwijl zij deels de verborgenheid der Menschwording vervalschten, en ontkenden, dat de Maagd *de Moeder Gods* was; deels eene *vermenging* en *verändering der naturen* invoerden, en onverſtandig *één natuur des vleeſches en der Godheid* verdichtten; ook het zonderling gevoelen voordroegen, *dat de Goddelijke natuur des Eeniggeborenen voor lijden vatbaar* zij; zoo had de *heilige*, *groote*, en *algemeene* Kerkvergadering, om alle ondernemingen tegen de waarheid voor te komen, behalven de vernieuwing der gemelde belijde-

(*) *Act.* V. *pag.* 445-452.

(†) *l. c. pag.* 452 456.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

denisſen, ook de *Synodale* Brieven van CYRILLUS aan NESTORIUS, en de Oosterlingen, tegen de ongerijmdheid van NESTORIUS, en eindelijk tegen de dwalingen van EUTYCHES, den Brief van den Zaligſten en Heiligſten Aardsbisſchop der groote en oude ſtad *Rome*, LEO, aan FLAVIANUS, welke met de Belijdenis van den Grooten PETRUS overëenſtemt, en eene gemeenſchappelijke zuil ter afweering der dwaalgeloovigen is, plegtig goedgekeurd. Nu volgt de eigenlijke Geloofsbelijdenis der Kerkvergadering zelve.

„ Wij belijden en leeren, terwijl wij de Heilige Vaderen volgen, eenparig één en even denzelfden Zoon, onzen Heere JEZUS CHRISTUS, die ook in de menschheid volkomen waarachtig God en waarachtig mensch, beſtaande uit eene redelijke ziel en het ligchaam, naar de Godheid van hetzelfde wezen met den Vader, en *van hetzelfde wezen met ons naar de menschheid*, ons ook in alles gelijk geweest is, uitgenomen de zonde; die wel *voor de eeuwen*, naar de Godheid, *uit den Vader geteeld*; maar in de laatſte tijden, om ons en onzer verloſſing wille, naar de menschheid, uit de Maagd MARIA, *de Moeder Gods*, geboren is; *één en even denzelven* CHRISTUS, *Zoon*, *Heer*, *Eeniggeborenen*, *die in twee naturen*, *onvermengd*, (ασυγχύτως,) *onveränderd*, (ατρεπτως,) *ondeelbaar*, (αδιαιρετως,) en *onäffcheidbaar*, (αχωριστως,) *erkend wordt*; zoodat, door de veréeniging, het onderſcheid der beide naturen volſtrekt niet weggenomen, maar veel meer het eigendommelijke van elke natuur zoodanig be-

bewaard is, dat zij tot *één Perſoon*, (πρόσωπος,) en *ééne Zelfſtandigheid*, (ὑπόστασις,) verëenigd zijn; die niet in twee perſonen verdeeld of geſcheiden; maar één en dezelve Zoon en Eeniggeborene, het Woord Gods, de Heere JEZUS CHRISTUS is, zoo als voormaals de Profeten van hem, en hij zelf ons leert, en de *leuze* der Vaderen ons onderwezen heeft." Vervolgens verbood de vergadering, dat niemand bij monde of geſchrift een ander Geloof zou voordragen; op ſtraffe van afzetting voor *Kerkelijken*; of van de Kerkeban voor Monniken of Leeken.

De Keizer verſchijnt in de vergadering.

Deze hoofdzaak dus naar den zin van het Hof beſlist zijnde, kwam de Keizer zelf in de VIde *Zitting*, verzeld van vele Staatsdienaren en Leden van den Raad, ook van zijne Gemalin PULCHERIA. MARCIANUS zijne eensgezindheid met het regtzinnig Geloof verklaard hebbende, voegde 'er bij, dat hij de waarheid, naar het voorbeeld van KONSTANTYN, zou ondersteunen; zij mogten de dwalingen uitdelgen, hij zou zorgen, dat ieder een het *Katholijk* Geloof aannam, waar op uitbondige toejuichingen van de Bisſchoppen volgden, terwijl men *Anathema* riep over NESTORIUS, EUTYCHES, en DIOSKORUS. De Keizer verhief vervolgens *Chalcedon*, ter eere der vergadering, en van de Martelaresſe EUPHEMIA, in wier Kerk de vergadering gehouden was, tot den rang van eene *Metropolis*, of *Moederkerk*. De Bisſchoppen verzochten nu om hun afſcheid, maar hij beval hen nog eenige dagen in tegenwoordigheid zijner afgevaardigden, ter voltoo-

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G Jaar 476. tot 622.

tooijing van hunne bezigheden, vergaderd te blijven (*).

De overige Zittingen werden besteed, in het bijleggen of beslissen van sommige bijzondere verschillen tusschen Bisschoppen, en voornamelijk tot het vaststellen van 30 *Canones* of Kerkregelen, welke bijna allen de Geestelijkheid en de Monniken betreffen, en onder welke de XXVIIIste merkwaardig is, welke den rang van den *Patriärch* van *Konstantinopolen* bepaalde, van welken in een ander Deel dezer Geschiedenis gesproken is.

Besluit van hare Handelingen.

Deze waren de verrigtingen dezer vergadering, welke als de *vierde algemeene*, (*Oecumenische*,) erkend is geworden. Als men haar zelve gelooven zal, had zij, behalven aan den bijstand Gods, ook veel aan de medewerking van de Heilige EUPHEMIA te danken (†). Wij bezitten hare *Acten* of Handelingen zoo volledig, als van eenige andere, doch de Griekschе Tekst derzelven heeft aanmerkelijke gapingen, en verschilt hier en daar van den Latijnschen, zoodat men haast zou besluiten, dat wij ze meer aan den vlijt van bijzondere personen dan aan eene schikking der vergadering zelve te danken hebben.

Zij wordt door den Keizerbekrachtigd

De Keizerlijke bekrachtiging van hare Handelingen en Besluiten, zonder welke zij niet als *algemeen* kon aangemerkt worden, volgde in het jaar 452,

(*) *Act.* VI. *pag.* 457-492.

(†) *Relatio Syn. Chalced. ad Leon. M. p.* 656. *in act. Syn. Chalc. et inter Leon. M. Epp.* XCVIII. *p.* 1093.

452, in een openbaar Plakaat (*); geern had ook de Biſchop van *Rome*, LEO, zich het aanzien gegeven, dat zijne goedkeuring en bekrachtiging niet min, dan die des Keizers, verëischt werd, doch de XXVIIIſte *Canon* ſtond hem te zeer in den weg; eindelijk zond hij zijne goedkeuring in het jaar 453 over, evenwel met uitzondering van den gemelden *Canon*.

Het gelukte echter deze vergadering niet, de eendragt in de Kerk volkomen herſteld te hebben; dertig jaren lang duurden de onrusten, tot welke zij aanleiding gaf, tot het *voorſchrift van verëeniging*, van den Keizer ZENO, in het jaar 482, hetwelk het tweede Tijdperk der Geſchiedenis van de *Eutychiäanſche* twisten uitmaakt. Tweede Tijdperk der Eutychiänery.

In deze onrusten had noch EUTYCHES noch DIOSKORUS verder deel. Den eerstgemelden had MARCIANUS uit de Keizerlijke Hoofdſtad gebannen; en LEO wenschte, dat hij nog verder verzonden mogt worden, om met zijne aanhangers geenen omgang te kunnen hebben (†). Ondertusſchen is het geloofelijk, dat EUTYCHES, die, bij het begin van den twist, van zich zelven zeide, dat hij reeds 70 jaren in den Monnikenſtand geleefd had, kort daar na overleden is. Den afgezetten *Patriärch* van *Alexandrië* DIOSKORUS bande de Keizer insgelijks naar *Gan-* Dood van EUTYCHES en DIOSKORUS.

(*) *Act. Concil. Chalc.* P. III. *Cap.* 3. *p.* 660. *ap.* HARD. en gedeeltelijk ook *L.* 3. *Cod. de Summa Trin. et fide Catholica.*

(†) *Leon. M. Ep.* LXXXIV. *ad Pulcher. p.* 1048.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Gangra in *Paflagonië* (*), alwaar hij niet langer dan tot het jaar 454 geleefd heeft (†).

Een der Monniken, die te *Chalcedon* geweest waren, THEODOSIUS, die reeds daar onrust geftookt had, die door zijnen Abt, om zijne buitenfporigheden, uit het Klooster gejaagd was, en dien DIOSKORUS, wien hij in perfoon had aangetast, had laten met ftokken flaan, en op een kameel door *Alexandrië* rondvoeren, fpoedde, nog voor het einde der vergadering, met andere *Monniken*, naar *Paleftina*. In dit land, even als in *Egypte*, waren de meeste Monniken het leerbegrip van CYRILLUS, en deszelfs haat tegen NESTORIUS, getrouw gebleven. Zij geraakten dus ligt in de verbeelding, dat deze geduchte Ketterij in de vergadering de overhand gekregen had. „ De booze Geest," fchrijft EVAGRIUS (§), „ duidde het onderfcheid van „ eene enkele letter zoo boosaardig, (in de woor„ den εν en εκ,) dat, alhoewel het een het andere „ in zich befluit, toch de meening ontftond, dat „ 'er een geweldig onderfcheid tusfchen beiden zij; en „ dat het een eenen geheel ftrijdigen zin met het an„ der oplevert. Want, wie CHRISTUS *in twee naturen* „ belijdt, die zegt ook duidelijk: *uit twee naturen*, „ en omgekeerd; nademaal het geheel zoo wel uit „ zijne deelen, als in dezelven, erkend wordt." THEODOSIUS befchuldigde dan de vergadering, dat zij

Onrusten en oproeren der Monniken in Paleftina.

(*) EVAGR. *H. E. Libr.* II. *Cap.* 5.

(†) LEO *M. Epist.* CXL.

(§) *Hist. Eccles.* II. 5.

zij het Geloof verraden, en twee Zonen, twee *Chriſtusſen*, en twee perſonen, had leeren aanbidden, en zijne beſchuldigingen vonden geloof bij de meeste Monniken van dit land, uitgezonderd alleen den vermaarden Abt EUTHYMIUS en zijne leerlingen. Zelfs gelukte het hem, de Keizerin weduwe EUDOCIA, die te *Jeruzalem* leefde, eene groote weldoenſter der Monniken, en vriendin van DIOSKORUS, op zijne zijde te trekken. Inmiddels kwam de *Jeruzalemſche* Biſſchop, JUVENALIS, van de vergadering terug. De Monniken dezen vergeefs gezocht hebbende te bewegen, om het *Anathema* uit te ſpreken over de beſluiten, welke hij te *Chalcedon* onderteekend had, vielen, verbonden met eene bende roovers, op *Jeruzalem* aan, namen de ſtad in, ſtaken eenige huizen in brand, vermoordden eenige godvruchtige lieden, en ſtelden de misdadigers, die zich in de gevangenisſen bevonden, in vrijheid. Vervolgens ſloten zij de poorten, bezetten de muren met wachten, en verkozen THEODOSIUS tot Biſſchop, in plaats van JUVENALIS, die niet zonder levensgevaar ontvlugt was. Zij bragten den Biſſchop van *Scythopolis*, en anderen, om het leven, die niet met hen wilden zamenſpannen. Bij dit geweld werden zij door EUDOCIA en hare Hofbedienden aangemoedigd, misſchien zelfs ondersteund. De woede verſpreidde zich door geheel *Paleſtina*, in vele ſteden heerschte oproer, Biſſchoppen en andere lieden werden gedood, en de Bisdommen door THEODOSIUS aan zijne Monniken geſchonken; eindelijk noodzaakten zij de menſchen, met de wapenen in de

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

de hand, en door allerlei mishandelingen, om de Kerkvergadering van *Chalcedon*, LEO, en andere Bisschoppen, te vervloeken (*).

Bij deze voorvallen gedroeg zich de Keizer MARCIANUS, misschien uit inschikkelijkheid voor de Keizerin-weduwe, ongemeen slap. Alleen beval hij den Bevelhebber van *Palestina*, in het jaar 452, bezetting in *Jeruzalem* te brengen, en de grootste belhamers van het jongste oproer te straffen. Evenwel bleven de Monniken, die de schuld op de stadsingezetenen, eenige vreemdelingen, en op de *Samaritanen* wisten te schuiven, gerust in de stad, alwaar THEODOSIUS zelfs tot diep in het jaar 453 meester schijnt geweest te zijn. Als de soldaten hun verblijf in de Kloosters namen, en daar wanorde pleegden, schreven de Monniken vrij stout deswegens aan de Keizerin PULCHERIA, tevens de houding van regtzinnige Leeräars aannemen. Zij spraken het *Anathema* over EUTYCHES, maar verwierpen tevens de Kerkvergadering van *Chalcedon*, omdat de leere der *twee naturen* in CHRISTUS daar bevestigd was; eene nieuwigheid, zeiden zij, van welke, gelijk over het geheel van naturen, die men niet

Oorsprong der Monophysiten.

(*) EVAGRIUS *l. c.* MARCIANI *Epist. ad Macar. Episc. et Sinaitas Monachos in Act. Concil. Chalced.* P. III. *Cap. 6. pag.* 665. *Ejusd Epist. ad Archimandritas et religios. habitantes in Ælia ib. Cap. 7. Epist. Pulcher. ad Basfam, præfectam monasterii in Ælia ib. C.* 11. *p.* 680. *Ejusd. Ep. ad Monachos in Ælia ib. C.* 12. *p.* 681. *Vita S. Euthymii in Analectis Græcis p.* 54. *Paris.* 1688. 4.

niet behoorde te willen doorgronden, niets ſtond in de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis. Zoo ziet men, hoe zich thans de aanhang der *Monophyſiten* vormde, in plaats der *Eutychiäanſche*; zijnde de *Monophyſiten* hevige tegenſtrevers der gemelde Kerkvergadering, die hunnen naam kregen, omdat zij volſtrekt maar *éene natuur in* CHRISTUS wilden geleerd hebben. — De Keizer ſchreef, in een' zeer minzamen toon, aan de voornaamſte Monniken van deze partij, zelfs op voorſpraak van den Biſſchop JUVENALIS, die echter nog niet weder herſteld had kunnen worden. Hij beſtrafte hen wel over de gepleegde euveldaden, maar vergaf hun echter alles, in verwachting, dat zij daar van berouw hebben, en de openbare rust niet meer ſtooren zouden. Ook verklaarde hij, dat de vergadering van *Chalcedon* geene nieuwigheid geleerd, maar alleen de leere van *Nicea* bevestigd had. Wij hebben, ſchreef hij, ook niemand tot het onderteekenen of goedkeuren van dezelve tegen zijnen wil genoodzaakt, nademaal wij niet gezind zijn, iemand door vrees of geweld op den weg der waarheid te brengen (*). Ook ſchreef de Keizerin PULCHERIA aan dezelven, als ook aan zekere BASSA, Opzienſter van een Nonnen Klooster te *Jeruzalem*. Door het een en ander werden eindelijk deze onlusten in *Paleſtina*, in het jaar 453, grootendeels gedempt; THEODOSIUS, de vlugt genomen hebbende, zocht eene ſchuilplaats onder de Mon-

(*) MARCIAN. *Ep. ad Monach. l. c.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Monniken op den Berg *Sinai*. JUVENALIS kreeg zijn Bisdom weder, en hield eene *Synode*, welke de regtzinnigheid van de vergadering van *Chalcedon* bevestigde, en vele *Monniken* tot de gemeenſchap der Kerk wederbragt. Doch het duurde nog tot het jaar 456, eer de Keizerin EUDOCIA zich door Brieven van LEO, door de raadgevingen van den Pijlaarheiligen SIMEON, en het onderwijs van den Abt EUTHYMIUS, met de *Katholijke* Kerk verzoende (*).

Onlusten in Egypte

Erger gevolgen had de Kerkvergadering van *Chalcedon* in *Egypte*. Toen dezelve den Patriärch DIOSKORUS afzette, hadden reeds XV *Egyptiſche* Biſchoppen geweigerd, dit vonnis te onderteekenen, ook wilden zij den Brief van LEO niet aannemen, voordat zij een' nieuwen Patriärch, en van dezen verlof zouden gekregen hebben. Men verkoos tot nieuwen Patriärch PROTERIUS, wien DIOSKORUS zelf tot *Aartsouderling* en zijn' plaatsvervanger benoemd had, een man van den besten naam. Maar vele vrienden van DIOSKORUS weigerden hem te erkennen, en verwekten een oproer, in hetwelk de ſoldaten, die het poogden te ſtillen, door het gemeen in den voormaligen Tempel van SERAPIS gedreven, en met denzelven verbrand werden. Maar 2,000 andere ſoldaten, door den Keizer derwaards gezonden, oefenden zulke buitenſporigheden, en de Kei-

(*) Zie behalven de reeds aangehaalden LEO M. *Epist.* CXVII. CXXIII. *ad Eudoc.* CXXIV. *ad Mon. Paleſt.* CXXVII.

Keizer ontnam die van *Alexandrië* zoo vele voorregten, dat zij zich ſpoedig onderwierpen (*).

De herſtelde rust duurde echter niet lang. PROTERIUS moest zich geſtadig van eene wacht laten verzellen, om veilig te zijn. Twee van zijne Geestelijken ſcheurden zich af van zijne Kerkgemeenſchap; de Ouderling TIMOTHEUS, met den bijnaam ÆLURUS, en de Kerkedienaar PETRUS MONGUS, en kregen verſcheidene Biſchoppen en Monniken op hunne zijde. Vergeefs ſchreef de Keizer MARCIANUS aan de Monniken te *Alexandrië*; PROTERIUS deed de Scheurmakers op eene Kerkvergadering in den ban, en ſommigen werden door den Keizer ten lande uitgebannen. Doch na 's Keizers dood, in het jaar 457, ſprak TIMOTHEUS den banvloek uit tegen de vergadering van *Chalcedon*, en vele Monniken en gemeen volk bijëengebragt hebbende, begaf hij zich op eenen vroegen morgen naar de Hoofdkerk te *Alexandrië*, alwaar hij zich door twee der met hem verbondene Biſchoppen tot Biſchop liet inwijden. De Veldheer van *Egypte*, DIONYSIUS, die juist afwezend was, keerde ijllings naar de ſtad terug, en dreef TIMOTHEUS de ſtad uit; maar weinige dagen daar na rotteden zijne aanhangers weder te hoop, en vermoordden PROTERIUS in de Doopkapel van eene Kerk, in welke hij gevlugt was. Zijn lijk werd mishandeld, door de ſtad geſleept, en verbrand, en de asch in de lucht geſtrooid. Men gaf van

De nieuwe Patriarch van Alexandrië vermoord.

(*) LIBERAT. *Brev. C.* 14. EVAGR. *H. E.* II. 8. EULOG. *ap.* PHOT. *Biblioth. Cod.* CCXXX.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

van dit alles de ſchuld aan TIMOTHEUS, die, op zijne beurt, in eenen Brief aan den Keizer LEO, beweerde, dat PROTERIUS zich zelven dit alles berokkend had, en van eenen ſoldaat omgebragt was. Ook handhaafde hij zich in geheel *Egypte* als Patriärch van *Alexandrië*; op eene Kerkvergadering liet hij het *Anathema* uitgaan tegen de beſluiten van *Chalcedon*, en derzelver aanhangers, ook over LEO, Biſſchop van *Rome*, en ANATOLIUS van *Konſtantinopolen* (*).

In deze verwarring baden de Biſſchoppen van de *Katholijke* partij den Keizer om beſcherming en hulp; ook ſchreven zij aan ANATOLIUS; waar tegen TIMOTHEUS ook van zijne zijde een geſchrift aan den Keizer ter hand deed komen, waar in verklaard werd, dat de Gemeente te *Alexandrië* de vergadering van *Chalcedon* verwierp, terwijl men om de bevestiging van TIMOTHEUS verzocht. Dus ſcheen men weder den toevlugt tot eene nieuwe Kerkvergadering te zullen moeten nemen, waar tegen echter de *Roomſche* Biſſchop LEO zich ten ſterkſten verzette, en waar toe ook de Keizer weinig lust toonde, aan wien LEO een wijdloopig onderwijs nopens de Ketterijën van NESTORIUS en EUTYCHES overzond,

(*) *Epistt. Ægyptior. Episcopp. et Cleri Alexandr. ad. Leon. August. in Cod. encycl. Epistolar. pro defenſione Concil. Chalced. Ep.* II. *ap.* HARDUIN. *Tom.* II. *p.* 691. EVAGR. *H. E.* II. 8. LIBERAT. *Breviar. Cap.* 15. GENNAD. *de Vir. Illuſtr. Cap.* 72. THEODOR. *Lect. in Excerpt.* I. 8. EULOG. *ap.* PHOT. *l. c.*

zond (*). Hier op ſloeg de Vorst eenen anderen weg in, welke echter aan den *Roomſchen* Biſchop ook niet aangenaam kon zijn. Hij gaf in het jaar 458 last, aan alle de *Metropolitanen* van zijn Rijk, om de Biſchoppen en andere Geeſtelijken van hun Gewest te vergaderen, en hunne gedachten, door hen onderteekend, te doen opſtellen. Op gelijke wijze ſchreef hij aan de beroemdſte Monniken en aan den Pijlaarheilig SIMEON (†). Een groot gedeelte van de antwoorden dezer Biſchoppen is nog overig (§); hun getal beliep volgens ſommigen op 460 (**), volgens anderen wel op 5 of 600 (††). Zij kwamen bijna algemeen overëen, dat de Kerkvergadering van *Chalcedon* gehandhaafd, maar TIMOTHEUS en de zijnen afgezet en geſtraft moesten worden. Alleen EPIFANIUS, *Metropolitaan* van *Perga*, met nog XV andere Biſchoppen van *Pamfylië*, waren eenigzins in gevoelen van de overigen onderſcheiden. Zij oordeelden wel, even als zij, over TIMOTHEUS; ook namen zij de beſluiten van *Chalcedon* aan; maar voegden 'er bij, dat zij die, even als den Brief van LEO aan FLAVIANUS, niet als eene Geloofsbelijdenis voor de leerlingen in het Christendom, maar als wapenen voor de Leeräars, tot beſtrijding der Ketters,

(*) LEON. M. *Epist.* CLXV.

(†) FACUND. *Hermion. pro defens. trium Capp. Libr.* XII. *Cap.* 3. *in Opp.* SIRMONDI *Tom.* II. *pag.* 576. EVAGR. *Hist. Eccles.* II. 9, 10.

(§) *In Cod. Encycl. supra l.*

(**) PHOT. *Cod.* CCXXVIII. (††) *Id. Cod.* CCXXX.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ters, aanmerkten. Ook wenschten zij, dat LEO en de andere Biſchoppen dit toegeven, en de uitdrukking *twee naturen* nader verklaren mogten. „Want," ſchrijven zij, „ het komt op hetzelfde uit, of men „ de *onvermengde eenheid van twee naturen* zegt; „ dan of dezelve *uit twee naturen* afgeleid; of dat „ eindelijk maar *één natuur*, *de natuur des* „ *Woords*, *maar mensch geworden*, aangenomen „ wordt. Het laatſte is zelfs het voegzaamſte, en „ de Vaders hebben dikwijls zoo geleerd. De ver„ gadering verliest daar door niets van haar aanzien; „ maar wel kan dus de Eenheid in de Kerk herſteld „ worden." De Keizer volgde de algemeene gevoelens der Biſchoppen, en liet TIMOTHEUS in het jaar 460 door zijnen Veldheer uit *Alexandrië* weg, en naar *Cherſon* in ballingſchap zenden. In zijne plaats werd een andere TIMOTHEUS verkozen, die door de bijnamen van den *Witten* en SALOPHACIOLUS van den eerſten onderſcheiden wordt; een vredelievend man, die, door het ontzien der nog geheel niet onderdrukte partij, de Kerkelijke rust tot het jaar 475 toe bevorderde (*).

Onluſten in Syrië, door PETRUS FULLO.

In *Syrië* veröorzaakte de weêrzin tegen de Kerkvergadering van *Chalcedon* reeds in deze jaren eenige onrusten. Hier had wel de tegenpartij van CYRILLUS en de *Alexandriners* de overhand; ook was de *Sy-*

(*) EVAGR. *Hiſt. Eccles.* II. 9 11. *Brevic. Hiſt. Eutychianiſt. ap.* SIRMOND. *Tom.* I. *Opp. pag.* 433. LEO M. *Ep.* CLXIX. CLXXI. LIBERAT. *Breviar. C.* 16. THEOFAN. *Chronogr. pag.* 91.

Syriſche Abt BARSUMAS, de voornaamſte verdediger van het *Eutychianismus* aldaar, reeds in het jaar 458 overleden (*). Maar een uitlander, PETRUS, met den bijnaam *de Voller*, (Γναφευς of *Fullo*,) om dat hij dit handwerk, nog Monnik zijnde, te *Konſtantinopolen* oefende, zette het Patriärchaat van *Antiöchië* in vuur en vlam. Uit zijn Klooster gejaagd, waar hij Abt was, zoo men zegt, om zijn ſlecht gedrag, werd hij Ouderling te *Chalcedon*; maar kort daar na weder in de Hoofdſtad gekomen, verwierf hij zich de gunst van ZENO, Behuwdzoon des Keizers, en Bevelhebber der Oosterſche Krijgsbenden, met wien hij naar *Antiöchië* ging. Hier maakte hij, met eenige *Apollinaristen*, eenen aanhang tegen den *Patriärch* MARTYRIUS, en veröorzaakte eene ſcheuring, voornamelijk door eene verandering te maken in een Kerkgezang. Dit was het *driemaal heilig*, (Τρισαγιον,) hetwelk men dan zong, zoo als het in *Jeſaia* VI. 3. voorkomt, waaröm het het *Lied der Cherubijnen* genoemd werd; dan weder, (en zoo komt het hier in aanmerking,) met deze bijvoegzelen gebruikte: *Heilige God! heilige ſterke! heilige onſterfelijke! ontferm u over ons!* In dit gezang voegde PETRUS nu nog deze woorden in: *die voor ons gekruiſigd zijt!* tevens het *Anathema* uitſprekende, over de genen, die ontkenden, *dat God gekruist was.* Dewijl CYRILLUS en de zijnen tegen de *Nestoriänen* de ſpreekwijzen, *God is geboren*, *geſtorven*, enz. gebruik-

(*) ASSEM. *Biblioth. Orient. T.* II. *C.* 1. *p.* 7. *p.* 295.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G Jaar 476. tot 622

bruikten, terwijl hunne tegenſtrevers dezelve verwierpen, als eene vermenging der beide naturen in CHRISTUS aanduidende, was het natuurlijk, dat deze inlaſſching bij ſommigen goedkeuring, bij anderen tegenſpraak, vond. Eindelijk kwam het zoo ver, dat MARTYRIUS, niet in ſtaat, om deze bewegingen te ſtillen, zijn ambt vrijwillig nederleide, waar op PETRUS hetzelve aanvaardde; maar de Keizer liet hem op eene *Synode* afzetten, en bande hem naar *Oaſis*. Deze gebeurtenisſen ſchijnen tusſchen de jaren 463 en 471 voorgevallen te zijn (*).

BASILISKUS den troon overweldigd hebbende, begunſtigt de Monophyſiten.

De vergadering van *Chalcedon* hield zich dus, gedurende de regeering van Keizer LEO, ſtaande; deze Vorst werd in het jaar 474 door zijnen Kleinzoon LEO opgevolgd; doch deze in hetzelfde jaar overleden zijnde, kwam deszelfs Vader ZENO op den troon, die in het jaar 474, of in het begin van het volgende, door BASILISKUS verdreven werd, die zichzelven op den troon plaatſte. Onder zijn beſtuur namen de Kerkelijke zaken eene geheel andere keer. Hij gaf aan TIMOTHEUS ÆLURUS de Patriarchale waardigheid van *Alexandrië* weder, ook herſtelde hij, behalven anderen, PETRUS *den Voller*, te *Antiöchië*. Ook kwam 'er een Plakaat uit, waar bij de Biſſchoppen gelast werden, over den Brief van LEO aan FLAVIANUS en de nieuwigheden der Kerkvergadering van *Chalcedon* den Ban te ſpreken, en

(*) THEODOR. *Lect. II. E. Excerpt. L.* II. *Cap.* 18, 19. *Brevic. Hist. Eutychian. pag.* 435. *l. c.* THEOFAN. *l. c. pag.* 97.

en bevolen werd, die ſchriften te verbranden. Dit bevel moesten alle Biſchoppen onderteekenen, op ſtraffe van afgezet te zullen worden. En nu veränderde op eens de regtzinnigheid van omtrent 500 Biſchoppen, die, benevens de Patriärchen van *Alexandrië*, *Antiöchië*, en *Jeruzalem*, onderteekenden (*). Maar daar tegen verzette zich AKACIUS des te ſtandvastiger tegen 's Keizers bevel, terwijl een groot getal ingezetenen van *Konſtantinopolen* om hem te onderſteunen naar de Kerk toevloeide; ook predikte hij tegen den Keizer, deed treurkleederen aan, en liet zijnen Stoel en het Outer in de Kerk met zwart behangen. DANIEL, een Pijlaarheilige, verliet zijne zeldzame woning, en kwam in de Hoofdſtad, alwaar hij openlijk met AKACIUS den Godsdienst oefende. De Keizer verliet reeds de ſtad, omdat het volk dezelve dreigde in brand te ſteeken; kort daar na vernam BASILISKUS, dat ZENO met een leger tegen hem in optogt was, al hetwelk hem zoo moedeloos maakte, dat hij met zijne Gemalin in de Kerk ging, en daar AKACIUS, de Geestelijkheid, en de Monniken om vergeving bad. Doch te laat, alzoo hij in het jaar 477 door ZENO van den troon geſtoten en gevangen werd (†).

Natuurlijk was het, dat ZENO, misſchien zoo veel ZENO her-

(*) EVAGR. *II. Eccles.* III. 4, 5, 6. THEODOR. *Lect. L.* I. *C.* 29-32, *Brevic. Hist, Eutychian. p.* 434. *l. c.* LIBERAT. *Breviar. Cap.* 16.

(†) EVAGR. *Hist. Eccles.* III. 7, 8. THEODOR. *Lect. Hist. Eccles.* I. 32-36.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

veel uit haat tegen BASILISKUS, en deszelfs aanhangers, de *Monophyſiten*, als uit genegenheid jegens de Kerkvergadering van *Chalcedon*, door een nog in het jaar 476 afgevaardigd bevel (*), alle nieuwigheden der voorgaande regeering vernietigde, de verdrevene Biſchoppen weder herſtelde, en bijzonder aan den *Patriärch* der Hoofdſtad, de hem door TIMOTHEUS ÆLURUS ontnomene voorregten weder gaf. Als de laatstgemelde kort daar na overleed, werd zijn reeds gemelde vriend PETRUS MONGUS, te *Alexandrië*, tot zijnen Opvolger verkoren. ZENO, hier over verſtoord, vernietigde de verkiezing, veröordeelde hem ter dood, en benoemde TIMOTHEUS SALOPHACIOLUS weder tot *Patriärch*. Doch ook deze mishaagde hem, ten minſten den ijverigſten *Katholijken*, omdat hij te zacht was jegens de *Monophyſiten*, die hem daaröm openlijk toeriepen: Zonder in uwe Kerkgemeenſchap te zijn, hebben wij u toch lief! Toen hij in het jaar 482 overleed, viel wel de keus der *Alexandriners* andermaal op eenen vriend der vergadering van *Chalcedon*, JOANNES TELAJA; maar deze werd ſpoedig van den Keizer weder afgezet, en het geen nog vreemder was, de *Monophyſiet* PETRUS MONGUS aangeſteld. — Aan den anderen kant moest PETRUS *de Voller* het Bisdom van *Antiöchië* verlaten, hoewel de rust in die Gewesten even weinig duurzaam was. Een van zijne *Katholijke* Opvolgers werd in eene Doopkapel om-

ſteld, begunſtigt de Katholijken.

(*) *l.* 16. *Cod. de SS. Eccleſiis* alwaar de naam van LEO verkeerd ſtaat.

omgebragt, en de naastvolgende moest weder voor eenen *Katholijken* wijken, dien het Hof derwaards zond. Als het naar den zin van den Roomſchen Bisſchop SIMPLICIUS gegaan was, zou ZENO alle Ketterſche Bisſchoppen uit het Rijk verdreven hebben; maar zijne voorſtellingen maakten weinig indruk (*).

Henoticon of formulier van eenheid door ZENO uitgegeven.

Integendeel kwamen thans, zoo als zeer waarſchijnlijk is, de Opperhoofden der beide partijën in het Oosten, AKACIUS van *Konſtantinopolen* en PETRUS MONGUS, benoemde Patriärch van *Alexandrië*, met malkanderen overëen, om de herſtelling van de Kerkevrede door een nieuw middel te beproeven. De Keizer ZENO, wiens vertrouwen AKACIUS bezat, liet in het jaar 482 eenen *Brief aan de Bisſchoppen, Geestelijken, Monniken en andere Christenen te Alexandrië, in Egypte, Libyë en in Pentapolis* afzenden, in welken hij eerst zijnen ijver betuigde, voor de bewaring van het *Niceenſche* Geloof, als den voormuur van zijn Rijk en Regeering. Maar juist wegens de belangrijkheid van dit Geloof, vervolgt hij, hadden hem *Archimandriten* en *Eremiten*, als ook andere eerwaardige mannen, met tranen gebeden, eene veréeniging tusſchen de Heil. Kerken te ſtichten, welke de vijand van het goede zoo lang van elkander geſcheiden had; waar door ſe-

(*) *Brevic. Hist. Eutych. pag.* 434. *l. c.* LIBERAT. *Breviar. C.* 16, 17, 18. EVAGR. III. 8, 10, 11, 12. SIMPLICII *Epistt. ad Zenon. et Acac. in* LABBEI *Concil. T.* IV. *p.* 1070. THEOFAN. *l. c. p.* 105.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſedert ontallijke menſchen, deels zonder Doop, deels zonder Avondmaal, geſtorven waren, en een niet kleiner getal vermoord was geworden. Hij maakt hun dus bekend, dat hij, noch eenige Christelijke Gemeente, eene andere Geloofsbelijdenis, of een ander voorſchrift der leere, dan het *Niceenſche*, hetwelk te *Konſtantinopolen* bekrachtigd was, gehad hadden, en hebben zouden; alle echte Christenen waren op die Geloofsbelijdenis gedoopt; en de Vaders, die NESTORIUS te *Efeze* hadden afgezet, hadden het ook aangenomen. Over dezen Ketter en over EUTYCHES ſprak hij den Banvloek uit; en keurde ook de leerſtellingen van CYRILLUS met deszelfs XII *Anathematismen* goed. Bijzonder belijdt hij, dat de eeniggeborene Zoon van God, en God, die waarachtig mensch is geworden, onze Heere JEZUS CHRISTUS, eenswezens met den Vader, naar zijne Godheid, en met ons naar zijne menschheid, die nedergekomen, en uit den Heil. Geest en de Maagd en Moeder Gods MARIA vleesch geworden is, *één is en niet twee.* „ Want, zegt hij, wij zeggen, dat zoo wel de wonderwerken als het lijden, hetwelk hij, vrijwillig, in het vleesch heeft doorgeſtaan, aan éénen toebehooren. Maar die genen, die ſcheiden, of vermengen, of eenen blooten ſchijn invoeren, nemen wij volſtrekt niet aan, nademaal de onzondige en waarachtige menschwording geen bijvoegſel van eenen Zoon uitgewerkt heeft. Want de Drieëenheid is Drieëenheid gebleven, ook wanneer *één uit de Drieënheid*, God het Woord, *vleesch geworden was.* Dewijl wij nu weten,

ten, dat alle heilige regtzinnige Kerken Gods, de haar beſturende Priesters, en ons geheele Rijk geene andere bepaling der leere, dan de voorgemelde, heeft aangenomen, zoo hebben wij ons zonder onderlaten met malkanderen verëenigd. Over elk', die anders denkt, of gedacht heeft, het zij thans of ooit, te *Chalcedon*, of op eenige andere Kerkvergadering, ſpreken wij den Ban uit. Spoedt u derhalven, om u met de Geestelijke Moeder, de Kerk, te verëenigen, om met ons, in dezelve, gelijke Godlijke gemeenſchap, naar dit eenige voorſchrift der leere, te genieten."

Deze Kerkelijke Brief (*) is vervolgens onder den naam van *formulier van eenheid*, (Ἑνωτικὸν,) van ZENO, zeer vermaard geworden. Met hetzelve begint het *derde Tijdvak der Geſchiedenis van de Eutychiänen en Monophyſiten*. Het is wel eigenlijk alleen gerigt aan de Christenen in *Egypte* en de naburige *Afrikaanſche* Gewesten, alwaar de ijverigſte verëerders van CYRILLUS en DIOSKORUS zich bevonden, maar men mag ook gelooven, dat de Keizer iet goeds van hetzelve in andere oorden der Christenheid verwachtte. Het was met veel behoedzaamheid ingerigt, en bevatte alles, waar de hoofdpartijën in overëenkwamen; het *Niceenſche* Ge-

Derde Tijdperk der Geſchiedenis van de Eutychianen en Monophyſiten.

(*) Hij is ons bewaard door EVAGRIUS *Hist. Eccles.* III. 14. LIBERAT. *Breviar. Cap.* 18. heeft 'er eene naauwelijks middelmatige Latijnſche Overzetting van gegeven; maar FACUNDUS *pro defens. trium Capitt. L.* XII. *Cap.* 4. plaatzen van eene betere Vertaling.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Geloof; het gezag der drie eerſte *algemeene* Kerkvergaderingen; de veröordeeling van NESTORIUS en EUTYCHES; en de leere van de *veréeniging der naturen in* CHRISTUS, *tot één Perſoon, zonder ſcheiding en zonder vermenging*. Daartegen werd alles, wat voor de *Monophyſiten* aanſtootelijk was, zorgvuldigst vermijd: de ſpreekwijze, *uit twee naturen*; de bekrachtiging der Kerkvergadering van *Chalcedon*; de Brief van LEO aan FLAVIANUS; en de veröordeeling van DIOSKORUS. Ondertuſſchen kon deszelfs opſteller het gewone lot niet ontgaan van zulken, die tuſſchen Kerkelijke verſchillende partijën eenen middelweg willen houden, van namelijk aan beiden of aan eene van beide de partijën te mishagen. De inſchikkelijkheid jegens de *Monophyſiten* werd van hunne tegenſtrevers zeer kwalijk genomen; dat men den *Roomſchen* Biſchop niet geraadpleegd, en van den vermaarden Brief van deszelfs Voorzaat LEO niet gewaagd had, moest de tegenwerking van dezen en van de geheele Weſterſche Kerk veröorzaken; terwijl de Oosterlingen misnoegd waren, omdat de bij hen zoo hatelijke *Anathematismen* van CYRILLUS daar in waren aangeprezen. Op deze wijze, hoe zeer dit opſtel goed uitgedacht was, om in *Egypte* zoo niet de eensgezindheid, ten minſten eenige rust, te bezorgen, bevatte het tevens, als te zacht en inſchikkelijk voor die eeuw, het zaad voor nieuwe en nog ſlimmer twisten.

Het Henoticum in Egypte

In *Egypte* nam ook PETRUS MONGUS, in der daad, het *Henoticon* plegtig aan in eene Kerk te *Alexandrië*, en vernieuwde de Kerkgemeenſchap met

met de *Katholijken*, zoodat bijna alle de *Alexandriners* thans maar ééne Gemeente uitmaakten (*). Evenwel was 'er nog een aantal leden van zijne Gemeente, inzonderheid Monniken, die, omdat hij den Ban niet wilde uitſpreken over de Kerkvergadering van *Chalcedon*, maar zich veel meer met de *Katholijken* verëenigd had, zich afzonderden, wordende, dewijl zij geen Kerkelijk hoofd hadden, Ακεφαλοι of *Hoofdeloozen* genoemd. Vergeefs ſprak PETRUS nu over gemelde vergadering den Ban uit, hetwelk hij echter naderhand ontkende gedaan te hebben, vergeefs toonde hij ook zijnen ijver voor zijne partij door het verdrijven van vele Monniken uit hunne Kloosters (†).

aangenomen.

Te *Antiöchië* veröorzaakte het *Henoticon* andere onlusten. De *Patriärch* CALENDIO bemoeide zich wel niet met dezelven, maar als Keizer ZENO in het jaar 485 een oproer, hetwelk in dit Gewest ontſtaan was, met de wapenen gedempt had, zette hij dezen Patriärch af, omdat hij een van de aanſtokers van hetzelve geweest was, en ſtelde PETRUS *den Voller* voor de derde maal aan. Deze onderteekende het formulier, hetwelk de Keizer en AKACIUS volſtrekt ook in het Oosten erkend wilden hebben.

Ook te Antiöchië en te Jeruzalem.

(*) EVAGRIUS *H. E.* III. 12, 13, 15. LIBERAT. *in Breviar. Cap.* 17, 18. THEOF. *Chronogr. pag.* 112.

(†) EVAGR. *H. E.* III. 16, 22. LIBERAT. *Brev. Cap.* 18. LEONT. *Byzantin. de Sectis Action.* V. *in Biblioth. Patr. Tom.* VI. P. I. *pag.* 449.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ben (*). De *Patriärchen* van *Jeruzalem* namen insgelijks hetzelve aan, en herſtelden de *Monophyſiten* in hunne Kerkgemeenſchap (†).

Geheel anders gedroegen zich de *Roomſche Patriärchen*, SIMPLICIUS, die in het jaar 483 overleed, en zijn Opvolger FELIX II, of volgens anderen de IIIde. De afgezette *Katholijke Patriärch* van *Alexandrië* JOANNES TALAJA, en andere Oosterſche Bisſchoppen en Monniken, hadden den toevlugt naar *Rome* genomen. Waar op SIMPLICIUS van AKACIUS, den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, gevorderd had, dat JOANNES herſteld, en PETRUS MONGUS verdreven zou worden, doch een weigerend antwoord bekomen had. Zijn Opvolger FELIX, zich geheel tot Rigter opwerpende, zond twee Bisſchoppen naar *Konſtantinopolen*, met last, dat zij de Kerkvergadering van *Chalcedon* in hare eer herſtellen, de afzetting van PETRUS bewerken, en AKACIUS noodzaken zouden, zich tegen de beſchuldiging van JOANNES TALAJA te verántwoorden, en tegen gemelden PETRUS den Ban uit te ſpreken. Maar deze afgevaardigden werden, op last van het Hof, gevangen genomen, en door bedreigingen en geſchenken overgehaald, dat zij met AKACIUS, en eenigermate met PETRUS zelven, wiens naam onder de

Scheuring tuſſchen den Biſſchop van Rome en van Konſtantinopolen

(*) EVAGR. III. 16. LIBERAT. *Cap.* 18. LEONT. *l. c.* THEOF. *l. c.*

(†) EVAGRIUS, LIBERATUS *ll. cc.* THEODOR. *Lector.* II. 50. *Hist. Eccles.*

de overige Bisschoppen bij den Godsdienst werd afgelezen, in Kerkgemeenschap kwamen. FELIX, hier door te meer verbitterd, zette den *Patriärch* van *Konstantinopolen*, in het jaar 484, in eene te *Rome* gehoudene vergadering af, en deed hem in den Ban (*). Tot deze onderneming, waar toe de *Roomsche* Bisschop volstrekt geen regt had, verstoutte hij zich te eer, omdat hij den Duitschen Koning ODOAKER tot zijnen Vorst, en alle de ijveraars voor de Kerkvergadering van *Chalcedon* op zijne zijde had. Maar even hier door maakte hij een begin, om de *Oostersche* Kerk van de *Westersche* te scheuren; hoe weinig werking ook deze zijne handelwijze op AKACIUS deed, die zijnen Brief niet eens aannam, hoewel een Monnik denzelven op zijnen mantel vastmaakte, als hij in de Kerk ging; ook bleef hij, door de gunst des Keizers beveiligd, in het bezit zijner waardigheid, in het jaar 489, toen hij overleed. FELIX behandelde hij, van zijn' kant, zoo als men verwachten moest, daar hij deszelfs naam uit de Kerkeboeken liet uitschrappen, en hem dus zijnen Ban terug gaf.

ZENO overleed in het jaar 491, en werd door ANASTASIUS opgevolgd. Deze was nog bij het leven Opschuddingen

(*) FELIX *Ep.* I. *ad Acac. Ep.* II. *ad Zenon. Libell. Citationis ad Acacium transmissus Ep.* VIII. *ad Acac. in* HARD. *Concil. Tom.* II. *p.* 811-831. *Brevic. Hist. Eutych. f. Cesta de nomine Acacii in* SIRMOND. *Opp. Tom.* I. *p.* 434. LIBERAT. *Brev. Cap.* 18. EVAGR. *H. E.* III. 15, 18-21. *Theoph. Chron. p.* 113.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ven van ZENO, toen hij enkel een van 's Keizers Geheimraden, (Σιλεντιάριος,) en nog niet eens *Senator* was, door den nieuwen *Patriärch* van *Konſtantinopolen* EUPHEMIUS openlijk voor een' *Eutychiäanſchen* Ketter en vervolger der Kerk uitgemaakt, die ook zijn' Stoel uit de Kerk had laten nemen, met verdere bedreiging, dat, als hij niet van gedrag veränderde, hij hem het haar zou laten afſcheeren, en voor het volk te pronk ſtellen. ANASTASIUS beklaagde zich hier over bij den Keizer, die den Patriärch rust gebood (*). De Moeders-Broeder van ANASTASIUS was den *Manicheën* en *Ariänen* gunſtig; het een en ander zou genoeg geweest zijn, om ANASTASIUS, zoo men op de tegenkanting van den Patrjärch acht had geſlagen, van den troon te weeren, maar de Keizerin weduwe ARIADNE, die met hem trouwde, en de *Senaat* bleven ſtandvastig, en toen hij den troon beklom, juichte het volk hem toe: Regeer! zoo als gij geleefd hebt! evenwel dwong hem de Patriärch eene ſchriftelijke beëedigde verklaring af, dat hij niet de minſte verändering in het Geloof zou ondernemen, welke verklaring aan den Opziener der Kerkelijke Archiven in bewaring gegeven werd (†).

onder de regeering van ANASTASIUS.

ANASTASIUS een vriendder verdraagzaamheid

ANASTASIUS voedde vredelievende gezindheden, en wenschte daaröm, door verdraagzaamheid, de verſchillende Godsdienstpartijën nader tot elkanderen te

(*) EVAGR. *H. E.* III. 29. THEOF. *Chronogr. p.* 115.

(†) EVAGR. *H. E.* III. 32. VICT. *Tunun. Chron. p.* 325. THEOD. II. 6, 8.

te brengen, waaröm hij zich tegen alle ijveraars, van welke partij zij ook waren, verklaarde. Als dus na de dood van PETRUS MONGUS te *Alexandrië* in het jaar 491 de verdrevene *Patriärch* JOANNES TELAJA zijn Opvolger poogde te worden, kon de Keizer dezen ijveraar voor de vergadering van *Chalcedon* niet tot Opziener van eene Gemeente aannemen, in welke daar door een nieuw vuur zou ontſtoken zijn (*). Daartegen was ATHANASIUS, die toen tot *Patriärch* verkozen werd, een vredelievend man, die het *Henoticon* onderteekende, en de Kerkgemeenſchap onderhield met de overige *Patriärchen* van het Oosten. Eenigen van zijne Gemeente, en daar onder eenigen van die Scheurmakers, die *Acephali*, (*Hoofdeloozen*,) genoemd werden, verſchenen ten Hove, om een ander middel van veréeniging voor te ſlaan, maar de Keizer zond hen henen, met het antwoord: dat het *Henoticon* voldoende was (†). Te *Antiöchië* was PETRUS *de Voller*, in het jaar 488, overleden, en opgevolgd door PALLADIUS, die dezelfde gevoelens had (§). Eindelijk EUPHEMIUS bleef, niettegenſtaande zijne ruwe handelwijze jegens den Keizer, eenige jaren lang, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*. Maar dewijl hij onder het vermoeden viel van verſtandhouding met de oproerige *Iſauriërs*, liet ANASTASIUS hem op eene Kerkvergadering in de Hoofdſtad, in het

(*) VICT. *Tunun. l. c.* THEOF. *Chronogr. p.* 118.

(†) LIBERAT. *Breviar. C.* 18. LEONT. *l. c.*

(§) EVAGR. III. 23. THEOF. *l. c. p.* 116.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

het jaar 495 of 496 gehouden, afzetten, niettegenſtaande het gemeen een' opſtand ten zijnen behoeven verwekte (*).

In zijne plaats kwam MACEDONIUS, dezelfde, aan wien des Keizers Geloofsverzekering te bewaren gegeven was. Deze werd thans van hem afgeëischt, maar hij weigerde ze over te geven, zoo min als de *Akten* of Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon*, evenwel nam hij in het eerst het *Henoticon* aan, en betoonde zich onverſchillig omtrent de Kerkvergadering van *Chalcedon*, doch hij ſchijnt ſpoedig door de Monniken, die voor dezelve ijverden, omgezet te zijn, zoodat hij met geen' Biſchop gemeenſchap wilde oefenen, die deze Kerkvergadering niet aannam. Hij had nu de Monniken en het graauw op zijne zijde, die voor' den Keizer zelven gevaarlijk werden, zoodat hij zich geſtadig door den Bevelhebber der ſtad liet verzellen. De partijën ontrustten malkander zelfs in de Kerken, alwaar het dikwijls van razen en ſchelden tot ſlaan en vechten kwam. In het jaar 510 ſteeg de wanörde op het hoogst, toen een geestdrijvende Monnik, SEVERUS, die een hevig tegenſtander van de Kerkvergadering was, aan het hoofd van 200 Monniken te *Konſtantinopolen* kwam, om MACEDONIUS en de Gemeente der Hoofdſtad tot vereeniging met hen te noodzaken. Na verſcheidene oproerige tooneelen in de Kerk en in de ſtad, vond de

Oproeren te Konſtantinopolen.

(*) EVAGRIUS III. 31. THEOD. *Lect.* II. 9-12. THEOF. *pag.* 117.

de Keizer het dienſtig, om den *Patriärch* in het jaar 511 af te zetten, en heimelijk uit de ſtad te zenden. De Schrijvers, welke dit verhalen (*), ſtellen als vrienden der Kerkvergadering doorgaans MACEDONIUS voor, als onſchuldig en veréerings-waardig, maar den Keizer als een' vervolger en zeer ten kwade verdacht, omtrent het Geloof. Ondertusſchen komen 'er in hunne verhalen zelven blijken voor, dat MACEDONIUS tot vele onrusten gelegenheid gegeven, en verſcheidene dingen gedaan moet hebben, die den Keizer onäangenaam waren (†).

Te *Antiöchië* was ten dezen tijde ſedert het jaar 499 FLAVIANUS *Patriärch*; deze nam het *Henoticon* aan, zonder juist op de vergadering van *Chalcedon* aan te dringen; maar in het vervolg verklaarde hij zich zoo veel te ijveriger voor dezelve. Hier op beſchuldigde hem een van hare hevigſte tegenſtrevers in dien oord, XENAIAS, die den *Griekſchen* naam PHILOXENUS aannam, en reeds door PETRUS *den Voller*, tot Biſchop van *Hiërapolis*, bij de Oosterlingen *Mabug* genoemd, was aangeſteld, Onlusten teAntiöchië door XENAIAS verwkte.

(*) EVAGR. III. 33, 44. THEODOR. *Lector.* II. 11-14, 17, 20-24, 26-28. THEOF. *pag.* 120, 128, 131, 133. VICT. *Tunun. pag.* 325.

(†) LIBERAT. *Brev. Cap.* 19. verhaalt, dat MACEDONIUS afgezet zou zijn, omdat hij 1 *Tim.* III. 16. het woord ὃς voor ἐφανερώθη in Θεὸς veränderd hebbe. Men vergel. ons voorgaande XIde *Deel*, *Bl.* 3. en voege 'er bij P. WESSELING *de Euang. jusſu Imp. Anast. non emend.*

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ſteld, naar wien ook eene *Syriſche* Overzetting van het Nieuwe Testament den naam heeft, dat hij een *Nestoriäan* was; met een hoop Monniken uit de Provintie *Cynegika*, en het eerſte *Syrië*, onverziens in *Antiöchië* gekomen, wilde hij FLAVIANUS met geweld noodzaken, om behalven NESTORIUS ook andere *Katholijke* Biſchoppen in den Ban te doen. Maar het volk, hunnen Biſchop te hulp komende, ſloeg eenigen van deze Monniken dood, terwijl een andere troep Monniken uit het tweede *Syrië* den Biſchop insgelijks kwamen helpen. Evenwel behield XENAJAS ten laatſten de overhand, en FLAVIANUS verloor zijn Bisdom (*). Op eene andere wijs werd de Kerkgemeenſchap tuſſchen de Oosterſche *Patriärchen* en dien te *Alexandrië* afgebroken. JOANNES NIKEOTA, die in het jaar 508 gemelde Bisdom bekwam, vergenoegde zich niet met het *Henoticon*, maar wilde ook volſtrekt de Kerkvergadering van *Chalcedon* verworpen hebben, waaröm hij zich van de Kerkgemeenſchap onthield met allen, die zulks weigerden (†).

Nieuwe Oproeren

Nog droeviger keer namen deze Kerkelijke twisten in de laatſte jaren van den Keizer ANASTASIUS. TIMOTHEUS, die, in het jaar 511, *Patriärch* van *Konſtantinopolen* was geworden, verklaarde zich voor de Kerkvergadering van *Chalcedon*, omdat de Abt van een Klooster zich anders niet door hem wil-

(*) EVAGRIUS III. 31, 32. THEOF. *pag.* 122, 130. VICTOR *Tunun. pag.* 326.

(†) LIBERATUS *Cap.* 18.

wilde laten inwijden, maar op eene beſtraffing van den Keizer, ſprak hij den Ban uit, over allen, die ze aannamen. De Keizer beval tevens, dat men het *driemaal Heilig*, met het voorheen gemelde bijvoegſel, openlijk zingen zou. Hier door ontſtond in het jaar 512, bij gelegenheid van eenen Godsdienſtigen omgang, een geweldig oproer, hetwelk vele menſchen het leven, en den Keizer bijna zijn' troon kostte; alzoo de beide partijën van den Schouwburg zich tegen hem verëenigden, eene menigte huizen in brand ſtaken, zijne ſtandbeelden mishandelden, en ſchreeuwden, dat twee van zijne Staatsdienaren voor de wilde beesten geworpen moesten worden, zoodat de Keizer met de duurſte beloften het volk naauwelijks bedaren kon. Eene Kerkvergadering, die hij ter zelver tijd te *Sidon* deed houden, poogde ook vergeefs de eensgezindheid te herſtellen; integendeel werden de vrienden der vergadering van *Chalcedon* nog meer verbitterd, toen in het jaar 513 die zelfde Monnik SEVERUS, die drie jaren geleden het oproer met 200 Monniken in de Hoofdſtad verwekt had, het Bisdom van *Antiöchië* verkreeg, en ELIAS, *Patriärch* van *Jeruzalem*, afgezet werd, omdat hij de Kerkelijke gemeenſchap met hem weigerde. De Keizer, thans een grijsäard van 80 jaren, vond zich te zwak, tegen den haat der partijën, de listen en ſtreken der Biſſchoppen, en de razernij der Monniken. De *Katholijken*, of die voor *Chalcedon* waren, klaagden over onderdrukkingen, en zagen overäl wonderen, als merkteekenen van het Godlijk ongenoegen over hunne

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

partijën. Dan regende het, naar het verhaal van VICTOR, asch in plaats van water te *Konſtantinopolen*, toen men daar het veränderde *Triſagion* zong; dan werden zelfs, gelijk die Chronijkſchrijver meent te weten, alle *Monophyſiten* te *Alexandrië* en in geheel *Egypte*, van allen ouderdom en ſtand, van booze geesten bezeten; hielden op te ſpreken, blaſten als honden, en moesten met ketenen naar de Kerken getrokken worden, om hunne gezondheid weder te krijgen; want zij knaagden aan hunne eigene handen. Aan eenigen van hen verſcheen een Engel, in de gedaante van een' man, die hun aanzeide, dat dit de ſtraffe was, omdat zij de Kerkvergadering van *Chalcedon* gevloekt hadden, en hen voor het toekomende tegen zulke euveldaden waarſchuwde. Misſchien met deze geestdrijverij beſmet, of door deze partij opgeſtookt, of wel enkel, om door den roem van regtzinnigheid toevloed te krijgen, rukte de Veldheer VITALIANUS, die onlangs was opgeſtaan, in het jaar 514, met 60,000 mannen voor *Konſtantinopolen*, voorwendende, dat hij kwam, om het Geloof der Regtzinnigen te beſchermen, en zich den afgezetten MACEDONIUS aan te nemen. De Keizer zag zich, in deze verlegenheid, genoodzaakt, om met dezen oproermaker den vrede te ſluiten op voorwaarde, dat de afgezette verdedigers der Kerkvergadering in hunne ambten herſteld, en dat op eene nieuwe Kerkvergadering de eenheid in de Kerk herſteld zou worden (*).

Doch,

(*) EVAGR. *Hiſt. Eccles.* III. 32-34, 43, 44. THEODOR. *Lect.*

Doch, volgens de *Katholijke* Schrijvers, ging de Keizer hier weder geveinsd te werk. Alhoewel de Monniken in *Palestina* voor de Kerkvergadering van *Chalcedon* en tegen SEVERUS van *Antiöchië* ernſtig aan hem ſchreven, dwong hij nogthans den nieuwen *Patriärch* van zijne Hoofdſtad, JOANNES, de gemelde vergadering te veröordeelen (*). Ondertusſchen zette hij de onderhandelingen met de Biſchoppen van *Rome* voort, om de verzoening met de Oosterſche Kerken daar te ſtellen, waar in hij weder blijken gaf van zijne vredelievendheid. De Biſchop FELIX had door zijn gedrag omtrent den *Patriärch* ACACIUS eene ſcheuring veröorzaakt. Zijn Opvolger GELASIUS, ſedert het jaar 492, beäntwoordde de vreedzame voorſlagen van den nieuwen *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, EUPHEMIUS, met eene ondragelijke trotsheid, welke zich onder het kleed van regtzinnigheid verborg (†), begeerende volſtrekt, dat de naam van ACACIUS uit de Kerkeboeken zou geſchrapt worden. Maar zijn Opvolger ANASTASIUS toonde meer gezindheid tot vrede, doch deze overleed ſpoedig, reeds in het jaar 498; SYMMACHUS, die hem opvolgde, was weder heviger, en dreigde den Keizer zelven met den Kerkelijken Ban (§). Desniettemin deed de Keizer, in het

Onderhandelingen met de Roomſche Biſchoppen

Lect. II. 28, 29, 31-33. THEOFAN. *pag.* 133. MARCELL. *Chron. pag.* 287. VICT. *Tunon. pag.* 326.

(*) MARCELL. VICT. THEOFAN. *ll. cc.*

(†) GEL. *Ep.* I. *ad Euphem. in* LABB. *Conc T.* IV. *p.* 1157.

(§) SYMM. *Apolog. adv. Imp. Anast. l. c. p.* 1296.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

het naauw gebragt door VITALIANUS, den nieuwen *Roomſchen* Biſchop HORMISDAS in het jaar 515 op nieuw voorſtellen, om eene door den Keizer te beſchrijven Kerkvergadering bij te wonen. Deze kwam wel niet tot ſtand, maar daar voor zond HORMISDAS tweemaal afgevaardigden naar *Konſtantinopolen*, onder welke de vermaarde ENNODIUS was. Maar alles werd verijdeld door de trotsheid en onbuigzaamheid van den Roomſchen Biſchop, die omtrent AKACIUS geene verzachting wilde dulden, zoo dat de Keizer hem eindelijk in het jaar 517 ſchreef, dat hij zijn verlangen door ſtilzwijgen zou terug houden, alzoo hij het voor redeloos hield, vriendelijke verzoeken bij lieden te gebruiken, die niet verzocht wilden zijn; maar die alles hardnekkig verwierpen: „ want," zegt hij, „ wij kunnen wel „ beledigd, en onze verzoeken afgewezen worden: „ maar bevelen laten wij ons niet (*)."

Dood van Keizer ANASTASIUS.

In het volgende jaar ſtierf de Keizer ANASTASIUS, een Vorst, die, ſchoon hij het Geloof der *Katholijken* was toegedaan, bij hen nogtans in een' kwaden reuk ſtond, omdat hij ook andere partijën verdragen en den Kerkevrede bevorderd wilde hebben. Men verdichtte naderhand van hem allerhande leugens en lasteringen, bij voorbeeld, dat hij de Biſchop-

(*) *Epist. Athanas. ad Hormisd. ap.* LABB. *Conc. l. c. p.* 1421. *Hormisd. Resp. p.* 14-22. *Anast. Ep. p.* 1425. *Hormisd. ad Anast. et Indiculus, qui datus est Ennodio et aliis legatis Apostol. ſedis Conſtant. ab Hormisda pag.* 1426. *aliæ Epistt. p.* 1430. *Ep. Athan. ad Horm. p.* 1460.

ſchoppen door het uitſchrijven eener Kerkvergadering bedrogen, en als hij door het volk van meineed beſchuldigd werd, als een *Manicheër* gezegd zou hebben, dat 'er eene wet was, die hem vrijliet, om, in gevalle van nood, den eed te breken (*). Ook vertelde men, dat hij door den blikſem geſlagen en gedood was (†), ja na zijne dood, bewerkte HORMISDAS nog, dat zijn naam in alle Kerkeboeken doorgeſchrapt werd (§).

JUSTINUS begunſtigt de Katholijken.

Onder zijnen Opvolger JUSTINUS, die 9 jaren regeerde, en ANASTASIUS noch in bekwaamheden noch in gevoelens evenaarde, en enkel ſoldaat en Veldheer was, veränderde de ſtaat van zaken geheel. De Kerkvergadering van *Chalcedon* kreeg volkomen de overhand, het *Henoticon* verviel, en de *Griekſche* Kerk werd met de *Roomſche* verzoend, geheel op de voorwaarden, welke de *Roomſche* Biſſchop begeerde. De Keizer, die lezen noch ſchrijven kon, liet de Kerkelijke zaken geheel over aan zijn' Zusters Zoon, JUSTINIAAN, en eenige Staatsdienaren. De *Katholijke* partij, die op het einde der vorige regering reeds een merklijk overwigt gekregen had, zegepraalde te *Konſtantinopolen* volkomen, door een vreeslijk oproer in het jaar 518, waar in het volk, opgeſtookt door de Monniken, en misſchien zelfs door eenige aanzienlijke lieden van het Hof, den *Pa-*

(*) THEOFAN. *Chronogr. pag.* 138.

(†) *Idem pag.* 141. VICTOR *pag.* 328.

(§) *Inter Hormisdæ Epistt. in* LABBEI *Concil. Tom.* IV. *pag.* 1490.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Patriärch JOANNES dwong, om op eene plegtige wijze de vergadering van *Chalcedon* aan te nemen, en SEVERUS den *Patriärch* van *Antiöchië*, dien men voor een' *Manichëër* ſchold, in den Ban te doen (*). Deze voordeelige keer voor de *Synode* ſtrekte zich ſpoedig tot het geheele Rijk uit, en ſchijnt zelfs door Keizerlijke wetten bevorderd te zijn; men hield Kerkvergaderingen; hier en daar werd geweld geöefend; en binnen kort was de partij der *Monophyſiten* zeer gedaald (†).

Lotge vallen van SEVERUS.

De *Patriärch* SEVERUS was thans het Opperhoofd der *Monophyſiten*. Deze was bij de *Katholijken* zeer gehaat, en werd door de Geestelijkheid en Monniken van *Antiöchië* beſchuldigd (§), dat hij vele Monniken had laten ombrengen, gevangenhuizen gebouwd, om de regtzinnigen in op te ſluiten, Kerkelijke goederen vervreemd, onder anderen de gouden en zilveren duiven, welke boven de altaren en doopvonten hingen, onder voorwendzel, dat dit geene betamelijke afbeelding ware van den Heil. Geest. Hij was een geleerd man, die veel ge-

(*) *In Act. Conc. Cpolit. a.* 536. *Act.* V. *ap.* HARD. *T.* II. *pag.* 1333.

(†) *Relatio ad Joann. Patr. a Synodo Congreg. l. c. p.* 1321. *Ep. Joann. Cpol. ad alios Episc. l. c. p.* 1341. *Reſcript. Joann. Hieros. ad Joann. Cpol. ibid. Ep. Epiphan. Episc. Tyrii ad Synod. Cpol. p.* 1345. *Epist. Episc. ſec. Syriæ ad Joann. Patriarch. p.* 1361. EVAGR. IV. 7.

(§) In een klaagſchrift aan JOANNES den *Patriarch* en zijne *Synode l. c. pag.* 1317.

geſchreven heeft ter verdediging van zijne partij. Hij beweerde *in* CHRISTUS *één natuur uit de beide naturen*, zonder vermenging (*). Het oogmerk van het Hof was, hem niet alleen af te zetten, maar ook naar *Konſtantinopolen* ter ſtraffe te laten voeren, misſchien wel ter doodſtraffe, doch hij vlugtte naar *Alexandrië*, waar hij veilig was (†). Verders leveren de berigten der *Monophyſiten* meer voorbeelden van ſtraföefeningen en wreedheden tegen hen in *Syrië* en *Meſopotamië*, onder deze en de volgende regeering gepleegd, welke niet allen ſchijnen te kunnen ontkend worden (§).

Lotgevallen van XENAIAS.

XENAIAS of PHILOXENUS, Biſchop van *Hierapolis* of *Mabug* in *Syrië*, insgelijks één der geleerdſte en werkzaamſte Leeräaren der *Monophyſiten*, had met vele anderen een gelijk lot; ja hij werd, ter plaatſe zijner ballingſchap, in eene kamer vol rook verſtikt. ASSEMANI (**) heeft aanmerkelijke ſtukken medegedeeld, uit zijne Schriften en Brieven, zoo als uit *drie Verhandelingen over de Drieëenheid en de Menschwording van* CHRISTUS; uit eene andere, *over de ſtelling, dat één van de Drieëenheid mensch geworden is*, uit zijne *Geloofsbelijdenis* enz.

Door de overmagt der *Katholijke* partij, in het Verzoe-

Griek-

(*) ABULFARAI *Hiſt. Dynaſt. p.* 93. *vers. Lat.* POCOK.

(†) EVAGR. *Hiſt. Eccles.* IV. 4. LIBERAT. *Brev. Cap.* 19. THEOFAN. *Chronogr. pag.* 141.

(§) *Chron. Joann. Epiſc. Aſiæ in Aſſemani. Biblioth. Orient. Tom.* II. *pag.* 50.

(**) *Bibl. Or. T.* I. *p.* 81. *T.* II. *p.* 25, 29, 33, 39.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

ning tusschen den Bisschop van Rome en Konstantinopolen.

Griekſche Keizerrijk, werd ook de verzoening met den Bisſchop van *Rome* beſpoedigd. De beide Kerken waren niet geſcheurd, om het Geloof, maar om de Kerkelijke Gemeenſchap van den *Patriärch* AKACIUS met den *Monophyſiet* PETRUS MONGUS; om den Ban, door den *Roomſchen* Bisſchop FELIX deswegens tegen hem uitgeſproken; en eindelijk, omdat de *Patriärchen* van *Konſtantinopolen*, en andere Bisſchoppen, geweigerd hadden, de wettigheid van dit vonnis te erkennen. Thans deden de Keizer en zijn *Patriärch* JOANNES, waarſchijnlijk door het oproerig volk gedrongen, te *Rome* de eerſte voorſtellen tot vrede; waar op HORMISDAS afgevaardigden naar *Konſtantinopolen* zond, doch met uitdrukkelijken last, niet eer tot de Kerkgemeenſchap met den *Patriärch* te komen, voordat hij den Ban tegen AKACIUS uitgeſproken en een hun medegegeven Formulier onderteekend had. Ver van de Hoofdſtad, werden deze afgevaardigden te gemoet gegaan door JUSTINIAAN, thans reeds Medekeizer met zijnen Oom, en andere Rijksgrooten; en de onderhandeling in het Paleis, in tegenwoordigheid des Keizers, den *Senaat*, en vier Bisſchoppen, die in naam van den *Patriärch* tegenwoordig waren, begonnen, en den volgenden dag reeds onderteekende de *Patriärch* het gemelde Formulier. Alles geſchiedde, wat HORMISDAS had voorgeſchreven; de namen van AKACIUS en vier van zijne Opvolgers, als ook die van de Keizers ZENO en ANASTASIUS werden in de Kerkeboeken uitgeſchrapt; ja de *Patriärch* erkende, dat de *Roomſche* Kerk in PETRUS op eene rots gebouwd

bouwd was, en beloofde voor het vervolg, altijd in de gemeenſchap derzelve te zullen blijven, en allen, die met haar niet overëenſtemden, te zullen beſchouwen, als onder den Ban liggende (*). Men kan niet anders denken, of de *Roomſche* Biſchop had deze zijne overwinning, in het jaar 519, te danken aan de oproerigheden van het volk te *Konſtantinopolen*, ook gelukte hem zijn oogmerk niet overäl. Te *Theſſalonica* verzette de Biſchop zich tegen zijne afgevaardigden, en ſcheurde het Formulier openlijk in ſtukken; een van hen werd door het volk mishandeld, en anderen, die tot hun gezelſchap behoorden, verloren het leven. Ook weigerden niet weinige *Aziatiſche* Biſchoppen, onder anderen in *Pontus*, volſtrekt de namen der overledenen, die hun waard waren, door te ſchrappen, zoo ook de Monniken en Geeſtelijken te *Jeruzalem*, *Antiöchië*, en in het *tweede Syrië*. Op ééns raadde het Hof ook aan HORMISDAS zachter maatregelen aan, en in het vervolg zijn zelfs twee van de door hem veroordeelde *Patriärchen*, EUPHEMIUS en MACEDONIUS, de eerſte als *Confeſſor*, de ander als een *Heilige*, door de *Griekſche* Kerk veréerd (†). Onder-

(*) *Juſtini Epp. ad Hormisd. et Hormisdæ ad Juſtinum ap.* LABB. *Concil. T.* IV. *p.* 1469. *Indiculus, quem acceperunt Legati Apostol. ſedis p.* 1476. *Libellus Joann. Cpol. p.* 1486. *Suggestio Legatt. p.* 1487.

(†) *Suggestio Germani Episc. etc. p.* 1509. *Ep. Juſt. ad Hormisd. p.* 1527, 1541. *Exemplum precum Cleric. et Abbat. Hieros. Antioch. p.* 1542.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

dertusschen werd de staat der Kerk over het geheel onder de regering van JUSTINUS weder op den voet gebragt, zoo als zij voor het jaar 482 gestaan had. Het *Henoticon* verdween van zelf, zonder eigenlijk ingetrokken te wezen, en *Egypte* uitgezonderd, was de regtzinnigheid van *Chalcedon* overäl de heerschende geworden.

Vierde Tijdvak van de Geschiedenis der Eutychianery en Monophysiten.

Van de regering van Keizer JUSTINIANUS, in het jaar 527, tot het begin der VIIde eeuw, hetwelk als het vierde Tijdvak der *Geschiedenis* van de *Eutychiänen* en *Monophysiten* kan aangemerkt worden, vermenigvuldigden de twisten en partijën buitengemeen, welke aan de *Eutychiänery* haren oorsprong of aanleiding verschuldigd zijn. Niet alleen gingen de *Katholijken* en *Monophysiten* voort, tegen malkander uit te varen, maar elk van deze hoofdpartijën werd inwendig bijna op dezelfde wijze verdeeld. Eene nieuwe *algemeene*, (*Oecumenische*,) Kerkvergadering, welke aan deze verwarringen onder de *Katholijken* een einde zou maken, vermeerderde ze veel eer, terwijl de *Monophysiten*, die hunnen ondergang nabij schenen, zich zoo onverwacht en gelukkig herstelden, dat zij juist van dezen tijd af, eene vaste en eenige partij werden, die niet weder vernietigd kon worden.

Keizer JUSTINIAAN begunstigt den Ka-

Zoo dra JUSTINIANUS Keizer was geworden, gaf hij eene wet uit, dat alle de Oosterlsche Gemeenten de *vier algemeene Kerkvergaderingen* zouden erkennen (*); maar zijne Gemalin THEODORA nam daar-

(*) VICT. *Tunon. Chron. pag.* 328.

daartegen even ijverig de partij der *Monophyſiten* onder hare beſcherming (*), en bragt bij den Keizer te wege, dat hij SEVERUS, den beroemden Leeraar van deze partij, bij zich deed komen. De *Monophyſiten*, die wel gedrukt, maar niet onderdrukt waren, begonnen hier op zelfs in de Hoofdſtad zich weder te bewegen; en als dezelve in het jaar 534 door eene hevige aardbeving geſchud werd, liep de geheele ſtad op een open plein 's nachts te hoop, en bad het *Trifagion*, met het bijvoegſel van PETRUS FULLO; den volgenden morgen ſchreeuwde het volk, dat de Keizer het door de Biſſchoppen te *Chalcedon* opgeſtelde Boek zou laten wegnemen en verbranden (†). Misſchien was deze begunſtiging van THEODORA oorzaak, dat de Keizer waarſchijnlijk in het jaar 533 een geſprek liet houden tuſſchen de beide partijën (§), alwaar van de zijde der *Katholijke* vijf Biſſchoppen, en onder hen HYPATIUS van *Efeze*, die het woord voerde, en van de aanhangers van SEVERUS zes afgezette Biſſchoppen tegenwoordig waren; doch dit geſprek, gelijk meer anderen, die vervolgens gehouden werden, was zonder eenig gelukkig gevolg (**).

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

tholijken, maar de Keizerin THEODORA de Monophyſiten.

Ondertuſſchen bevorderde de Keizerin THEODORA, Onſtand

(*) EVAGR. IV. *Hist. Eccles.* 16.

(†) *Chron. Paſchale pag.* 541.

(§) Wij hebben daar nog een verhaal van, doch enkel in eene Latijnſche Overzetting: *Coll. Cathol. cum Severian. in* HARD. *Concil. T.* II. *p.* 1159-1174.

(**) JOANN. *Epiſc. Aſiæ ap.* ASSEM *Bibl. Or. T.* II. *p.* 89.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

RA, door haren invloed, in het jaar 535, ANTHIMUS, die het Bisdom van *Trapezus* nedergelegd had, tot *Patriärch* der Hoofdſtad, die zich weldra van genegenheid voor de *Monophyſiten* verdacht maakte, en die, door den *Roomſchen* Bisſchop AGAPETUS, die in het jaar 536 van wegen den Koning der *Oostgothen* aan het Keizerlijke Hof kwam, tot de bekentenis gebragt werd, dat hij de Kerkvergadering te *Chalcedon* niet aannam. Ook bragt AGAPETUS bij den Keizer te wege, dat ANTHIMUS afgezet, en MENAS of MENNAS in deszelfs plaats verkoren werd. Vervolgens liet de Keizer in dat jaar 536 door dezen nieuwen *Patriärch* eene vergadering houden, welke tegen SEVERUS, gewezen *Patriärch* van *Antiöchië*, PETRUS, Bisſchop van *Apamea*, en den Monnik ZOARAS, den Ban uitſprak, waar na de Keizer hen buiten de ſteden bande. In zijnen Brief deswegens aan MENNAS gerigt, beſchuldigt hij SEVERUS zeldzaam genoeg, dat hij te gelijk de tegen elkander ſtrijdige dwalingen van NESTORIUS en EUTYCHES hebbe aangenomen (*). Ondertusſchen werd VIGILIUS, door de Keizerin THEODORA, in het jaar 537, met geweld, in het *Roomſche* Bisdom ingedrongen (†), onder beloſte, dat

vaſtigheid van den Roomſchen Bisſchop VIGILIUS.

(*) *Concil. Cpol. ſub Mena ap. Hard. T.* II. *p.* 1185-1404. *Conſtit. ſacra Iuſt. Imp. contra Anthim. Sev. &c. p.* 1405. LIBER. *Brev. Cap.* 21. EVAGR. *H. E.* IV. 11. ANAST. *Vit. Pontiff. ſ. Lib. Pontif. in Agap. Cap.* 58. THEOF. *in Chron* ZON. *Ann.* XIV. 8.

(†) Vergel. *Deel* X. *Bladz.* 189.

dat hij de herſtelling van ANTHIMUS bevorderen zou, gelijk hij dan werkelijk, maar in het geheim, aan dezen en andere *Monophyſitiſche* Biſchoppen, in eenen Brief en Geloofsbelijdenis, die nog voorhanden is, zijne overëenſtemming in het Geloof duidlijk verklaarde (*). Eenige jaren daar na beleed echter dezelfde VIGILIUS, als de Keizer hem waarſchijnlijk eene verklaring afvorderde, ten einde hem in zijne waardigheid te bevestigen, die hij zich zoo ſchandelijk aangematigd had, in twee Brieven aan dezen Vorst en aan den *Patriärch* MENNAS (†), op het plegtigst, de Kerkvergadering te *Chalcedon* te erkennen, en in de tot hier toe gevelde Banvloeken tegen alle derzelver tegenpartijders toe te ſtemmen.

Opſchuddingen te Alexandrië.

Te *Alexandrië*, alwaar de *Monophyſiten* tot hier toe de overhand gehad hadden, verloren zij dezelve insgelijks omtrent het jaar 506. Na de dood van hunnen *Patriärch* TIMOTHEUS, was, door toedoen der Keizerin, THEODOSIUS aangeſteld, maar het volk en de Monniken verklaarden zich voor GAJANUS; beiden waren zij *Monophyſiten*; evenwel zag TIMOTHEUS zich genoodzaakt, naar *Konſtantinopolen* te wijken, doch ook deze ſtad moest hij verlaten, omdat hij de vergadering van *Chalcedon* niet wilde aannemen. Een *Egyptiſche* Abt, PAULUS, die dezen eisch des Keizers voldeed, werd nu tot *Patriarch* van *Alexandrië* gewijd, en de Keizer gaf hem zelfs de magt, om de Bevelhebbers van het Krijgsvolk

(*) In LIBER. *Brev. Cap.* 22. VICT. *pag.* 340.

(†) *Ep.* IV. *et* V. *in* LABB. *Conc. T.* V. *p.* 315, 318.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

volk te *Alexandrië* af- en aan te ſtellen, doch zich, door misbruik dezer magt, aan wreedheid ſchuldig gemaakt hebbende, verloor hij zijne waardigheid ſpoedig (*). Deze verändering in de Kerk van *Alexandrië* had, indien men anders eenen gelijktijdigen Oosterſchen Schrijver (†) gelooven mag, eene merkwaardige uitwerking bij eenige naburige Volken. ABRAHAM, zoo verhaalt hij, Koning der *Homeriten*, of *Hamjaren*, in *Gelukkig-Arabië*, had zich van *Alexandrië* eenen Biſchop laten zenden, eer de Kerkvergadering van *Chalcedon* daar was ingevoerd. Na deszelfs dood, hoorende, dat deze Kerkvergadering daar aangenomen, en THEODOSIUS afgezet was, omdat hij zich daartegen gekant had, wilde hij geen' Biſchop meer van daar hebben. Van dezen tijd af werd, zoo wel bij de *Homeriten*, als bij de *Ethiöpiërs* en *Indiänen*, (waarſchijnlijk eene andere *Afrikaanſche* natie,) het gebrek aan Prieſters ſteeds grooter. Zij zonden wel jaarlijks Gezanten, met groote geſchenken, aan Keizer JUSTINIAAN, en verzochten hem om eenen Biſchop, die de Kerkvergadering niet aangenomen had, maar hij weigerde zulks, hoewel zij 'er 25 jaren lang om aanhielden. Middelerwijl waren hunne meeste Prieſters overleden; de nog overig zijnde leiden eindelijk eenen onder hen

(*) LIBERAT. *Brev. Cap.* 20. VICT. *Tunun. pag.* 330. LEONT. *Byzant. de ſect. Act.* V *in Bibl. PP. Col. Tom.* VI. P. I. THEOF. *Chron. p.* 188. *et ex Severo Jacobita* RENAUD. *Hiſt. Patriarch. Alex. Jacobit. p.* 137.

(†) JOANN. *Epiſc. Aſiæ ap.* ASSEM. *Bibl. Or. T.* I. *p.* 382.

hen het Euangelie op het hoofd, en wijdden hem dus tot Bisschop. Evenwel waren de meesten daar over te onvrede, zoodat 'er partijën onder hen ontstonden, eene van welken MELCHIZEDEK voor CHRISTUS hield. Zoo veel ziet men uit dit verhaal, hoe de aanhang der *Monophysiten* of *Jakobiten*, die tot onze tijden toe in *Ethiöpië* of *Abyssinië* de heerschende gebleven is, zich aldaar gevestigd heeft.

Verschillen over de vraag: of God geleden heeft? *Theopaschiten.*

Behalven de verschillen, welke tot hier toe de *Monophysiten* en *Katholijken* verdeelden, ontstonden dra nog anderen, welke de *Katholijken* zelve onderling verdeelden. Een der voornaamste was, of men zeggen mogt: *Een uit de Drieëenheid is gekruist!* of *heeft geleden!* CYRILLUS had, tegen NESTORIUS, opzettelijk zich meermalen bediend van de uitdrukkingen: *God is geboren*, *God heeft geleden*, *God is gestorven*. NESTORIUS en zijne vrienden wilden dezelven wel toegeven, mits men 'er steeds de bepaling bijvoegde: *in* of *naar het vleesch*, of *naar de menschelijke natuur*. PROKLUS, even als CYRILLUS, één der ijverigste *Antinestoriänen*, breidde deze spreekwijzen verder uit. Zich jegens de *Armeniërs* verklarende, schreef hij: „ *Is het* „ *één uit de Drieëenheid*, *die gekruist is? of ie-* „ *mand anders buiten de Drieëenheid?* Is het één, „ dan is de twist geëindigd; maar is het een an- „ der, dan is 'er een vierde Heer der heerlijkheid, „ die van de verheerlijking der *Serafynen* is uitge- „ sloten (*)." De Kerkvergadering van *Chalcedon* had

(*) In JO. MAXENT. *de Christo professione T.* VI. P. I.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

had hier geheel gezwegen, hoewel men haar in het vervolg dan eene goedkeuring, dan eene veröordeeling van deze ſpreekwijze toeſchreef.

Vermeerderd door PETRUS FULLO enz.

Wanneer PETRUS FULLO of *de Voller* in het jaar 461 te *Antiöchië* bij het *Driemaal Heilig* de woorden invulde, *die voor ons gekruist is*, vond men daar in de dwalingen van *één natuur*, en dat *de Godheid lijden zou kunnen*. Indien zekere Brieven van den *Roomſchen* Biſchop FELIX II. echt waren (*), zou deze deswegens den *Patriärch* PETRUS in eene Kerkvergadering afgezet, en in den Ban gedaan hebben (†). Het bijvoegſel bleef echter tot den dood van PETRUS FULLO in het jaar 488 te *Antiöchië* in gebruik, en werd eenigzins bevestigd door eene plaats in het *Henoticon* van ZENO (§), dat *een uit de Drieëenheid*, *God het Woord*, *Vleesch is geworden*, evenwel bleef de waarde van het bijvoegſel wankelend in de Vde, en nog lang in de eerſte tijden van de VIde eeuw. Toen Keizer ANASTASIUS hetzelve begunſtigde, gaf het

Bibl. PP. p. 372. *Coll. Facundo pro defens. trium Capp. L.* I. *ap.* SIRM. *T.* II. *p.* 300. LIBER. *Brev. C.* 10.

(*) FELIC. *Epp. duæ ad Petr. Full. et Ep. ad Zenon. Imper. Gr. et Latine in* LABB. *Conc. T.* IV. *p.* 1058.

(†) De echtheid dezer Brieven is met zeer ſchijnbare redenen betwist door VALESIUS *Diſſert. de Petro Antioch. Ep. qui Fullo Cognominatus est, et de Synodis advers. eum collectis Cap.* 4. *post Theodor. Lect.* en door LE QUIEN *in Opp. Joann. Damasceni T.* I. *p.* 487.

(§) EVAGR. III. 14.

het in de jaren 512 en 516 gelegenheid tot oproer te *Konſtantinopolen* (*). Evenwel verklaarden de hoofden der *Monophyſiten* zich over deze ſpreekwijs vrij voldoende. Zoo zeide de vermaarde Bisſchop XENAIAS, in eenen Brief (†), dat niet de Geestelijke als Geestelijke geſtorven is, noch God heeft als God geleden; maar omdat hij het ligchaam aangenomen heeft, en een Broeder der Stervelingen geworden is; maar van het bijvoegſel in het *Driemaal Heilig:* „ dat dit het geloof der ware Kerk is, „ dat dezelfde God, het Woord, die naar zijne „ natuur onſterfelijk is, in het ligchaam voor allen „ gekruist is; maar niet, dat het ligchaam of de „ mensch buiten of behalve hem aan het kruis „ gehecht is."

De Katholijken zelven onderling onëenig.

Doch omtrent het jaar 519 kreeg deze twist over de ſpreekwijze: *Een uit de Drieëenheid is gekruist*, eene zeldzame wending, waar door de *Katholijken* zelven onderling verdeeld raakten. Eenige Monniken uit het *Europisch Scythië*, (de Landen aan de *Zwarte Zee* gelegen,) onder welken JOANNES MAXENTIUS het meest bekend is geworden, die men ook in hun aandeel aan de twisten met de *Halve-Pelagiänen* heeft leeren kennen (§), werden te *Konſtantinopolen* door eenen *Diaken* VICTOR tegengeſproken, als zij beweerden: *Een uit de Drieëenheid is gekruist*; CHRISTUS *is zamengeſteld*, enz.

Zij

(*) Boven *Bladz.* 87.

(†) Bij ASSEM. *Bibl. Orient. T.* II. *p.* 35.

(§) Vergelijk *Deel* X. *Bladz.* 332.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G Jaar 476. tot 622.

Zij beklaagden zich hier over niet alleen bij den *Patriarch* der Hoofdſtad, JOANNES, maar ook bij de afgevaardigden van den *Roomſchen* Biſchop HORMISDAS, die zich thans aldaar bevonden, om te handelen over de vereeniging der *Griekſche* Kerk met de *Roomſche* (*). In hun klaagſchrift, hetwelk nog voorhanden is (†), bezwaren zij zich, dat ſommigen hen beſchuldigden van nieuwigheden in het Geloof, en afwijken van de Kerkvergadering van *Chalcedon*, dewijl zij uit de ſchriften der Vaderen, die dezelve aangenomen hadden, ſpreekwijzen en plaatzen ontleend hadden, opdat de Ketters die Kerkvergadering niet voor zich zouden kunnen misbruiken. „ Wij zeggen niet," ſchrijven zij, „ dat de Drieëenheid in CHRISTUS woont, zoo als de aanhangers van THEODORUS en NESTORIUS, als of CHRISTUS iet buiten en behalven de Drieëenheid zij; maar wij gelooven, dat God het Woord, de eeniggeborene Zoon des Vaders, onze Heere JEZUS CHRISTUS, die voor ons in het vleesch geleden heeft, een van de drie Zelfbeſtaanlijkheden, (*Subſiſtentiæ*,) van éene Godheid is." Hier bij voegden zij XII ſtellingen met Banvloeken geſterkt; en daar in veröordeelden zij den genen, die niet bekent, dat in CHRISTUS twee naturen vereënigd zijn; dat éene natuur van God het Woord vleesch is geworden; maar

(*) *Suggestio Dioscori Diaconi ad Hormisdam Papam in* LABB. *Concil. Tom.* IV. *pag.* 1519.

(†) JO. MAXENT. *Confeſſio ſuæ fidei in Biblioth. PP. Tom.* VI. P. I. *pag.* 370.

maar dat beiden in één Perſoon verëenigd zijn, zoo als de *Synode* van *Chalcedon* geleerd heeft; elk, die niet belijdt, dat MARIA eigenlijk en waarlijk de Moeder Gods zij; maar haar alleen eershalve dezen naam geeft, omdat zij eenen mensch gebaard heeft, die uit genade God genoemd wordt; maar niet, omdat zij het vleesch en mensch geworden Woord gebaard heeft; insgelijks den genen, die niet erkennen wil, dat CHRISTUS ook met zijn eigen vleesch, die voor ons in het vleesch geleden heeft, *één van de Drieëenheid* is; alhoewel hij naar het vleesch niet van de zelfſtandigheid der Drieëenheid, maar van één van ons is; ook den genen, die wel zeide, dat CHRISTUS, maar niet, dat *God in het vleesch geleden heeft*, hetwelk toch in de eerſte ſtelling mede begrepen was, verders nog, die niet beleed, dat CHRISTUS *na de menschwording zamengeſteld zij*.

Het was 'er echter ver af, dat de *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, of de afgevaardigden van HORMISDAS, het zamenſtel dezer Monniken, dat met het vastgeſtelde zamenſtel, en met de ſpraak der Kerke, zoo wel overëengebragt kon worden, goedkeurden, veelëer wilden zij 'er volſtrekt niet van weten. Door den Staatsdienaar VITALIANUS gedrongen, onderzochten zij hetzelve echter in eenige bijëenkomſten, maar leverden toen eene droge verklaring over aan het Hof: „ dat zij niets konden leeren of aannemen, buiten het gene de *vier algemeene Kerkvergaderingen en hun Biſſchop* LEO *in zijnen Brief geleerd hadden*." Zelfs gaven de afgevaardigden van

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

den *Roomſchen* Biſchop hem den raad, om toch geene nieuwigheden te ondernemen, dewijl daar uit nog grooter onheil zou kunnen ontſtaan, dan het gene van EUTYCHES veröorzaakt was (*).

Ongeſtadigheid van de Roomſche Biſchoppen

HORMISDAS geraakte in te grooter verlegenheid, toen een deel der Monniken, geen gewenscht antwoord van zijne afgevaardigden kunnende bekomen, in het jaar 520 regelregt naar *Rome* gereisd was, om het van hem zelven te bekomen. JUSTINIANUS zelf ſchreef aan hem, en begeerde eerst eene ſpoedige veröordeeling der Monniken, of ten minſten een voorſchrift, hoe men over hunne ſtelling behoorde te denken (†). Maar kort daar na keerde hij zich naar de zijde der Monniken, en ſchreef aan den Biſchop zijn eigen goeddunken over deze ſtelling (§); ook ſchreef de Keizer JUSTINUS zelf aan hem, om dezen twist ten einde te brengen (**). De *Roomſche* Biſchop zocht in zijne verlegenheid tijd te winnen, en meende eerst de beſliſſing dezer zaak aan den *Patriärch* van *Konſtantinopolen* op te dragen (††), vervolgens verklaarde hij, 'er niets in te kunnen doen, voordat zijne afgevaardigden terug gekeerd zouden zijn, hetwelk eerst in het jaar 521 ge-

(*) *Suggestio Dioscori Diaconi ap. Labb. p.* 1513. *Suggestio Germani et Joann. Episc. etc. p.* 1514. *Sugg. Diosc. Diac. ad Hormisd. Pap. p.* 1519.

(†) *Sugg. l. c. Justin. Ep. ad Hormisd. ib. p.* 1516, 1517.

(§) *Ep. Just. ad Horm. l. c. p.* 1536.

(**) *Ep. Justin. ad Hormisd. p.* 1520.

(††) *Suggest. Diosc. Diac. l. c. p.* 1519.

gebeurde. De Monniken, het wachten moede, klaagden over mishandeling, en wilden vertrekken, maar hij noodzaakte hen te blijven, en verweet hun, dat zij onrust verwekten (*). Eindelijk echter gaf hij aan den Keizer JUSTINUS te kennen (†), dat de meergemelde ſtelling in zijne oogen gevaarlijk was; zonder deze uitſpraak af te kunnen wachten, waren de Monniken genoodzaakt geweest, in het jaar 521 *Rome* te verlaten. Deze hadden intusſchen hunne leer van de Drieëenheid en van CHRISTUS, in het bijzonder, aan de *Katholijke* Biſſchoppen, die door de *Vandalen* uit *Afrika* verdreven waren, medegedeeld in een' Brief, in welken zij tevens hunne gedachten gemeld hadden over de verſchillen met de *Halve - Pelagiänen* (§), waar op FULGENTIUS, Biſſchop van *Ruspe*, zoo voor zich zelven, als in naam der overige gebannene *Afrikaanſche* Biſſchoppen, antwoordde (**), met eene uitvoerige verklaring der leere van de Perſoon en Menſchwording van CHRISTUS, en eene goedkeuring van de leerwijze dezer Monniken, met de woorden: „ Derhalve „ is niet de Drieëenheid, dat is, niet te gelijk de „Va-

(*) *Hormisd. Ep ad Justinian. pag.* 1518. *ad Possessor. pag.* 1530. *Joann. Maxentii ad Ep. Horm. resp. in Biblioth. PP. Tom.* VI. P. I. *p.* 375.

(†) *Horm. Ep. ad Justin. pag.* 1552.

(§) In FULGENTII *Rusp. Opp. p.* 154. Vergelijk XIde *Deel*, *Bladz.* 333.

(**) FULGENTIUS *et alior.* XV. *Episc. ad Petr. Diac. et alios Liber seu Ep.* XVII. *l. c. pag.* 286.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

„ Vader, de Zoon, en de Heil. Geest; noch de „ Vader alleen, of de Heil. Geest; maar alleen de „ Zoon, dat is, *één Perſoon uit de Drieëenheid*, „ CHRISTUS, de eenige Zoon van God, in het „ vleesch ontvangen en geboren, om ons zalig te „ maken," Een ander *Afrikaansch* geleerde, de Diaken FULGENTIUS FERRANDUS, te *Karthago*, gaf den Monniken insgelijks gelijk, in eenen Brief aan ANATOLIUS, *Diaken* te *Rome* (*), maar wilde, om alle dubbelzinnigheid te vermijden, bij de ſtelling voegen: *naar het vleesch.* Even zoo verklaart hij zich in eenen anderen Brief (†). Ook koos de beroemde Abt DIONYSIUS *de Kleine*, zelf een *Scyth*, maar Abt te *Rome*, insgelijks de zijde der Monniken (§), gelijk ook vele Geestelijken en Abten in het Oosten, blijkens een verzoekſchrift uit *Paleſtina* en *Syrië* (**).

Zeldzaam genoeg was het, dat eene ſtelling, welke *Scythiſche* Monniken, *Afrikaanſche* Biſſchoppen, Oosterſche Geestelijken en Abten, en zelfs JUSTINIANUS, toen Staatsdienaar, in hunne beſcherming genomen hadden, maar welke de *Roomſche* Biſſchop met weinige anderen verwierp, dat die zelfde ſtelling, door dezen Staatsdienaar, nu Keizer geworden, met een Plakaat bevestigd, en door den Opvolger van den *Roomſchen* Biſſchop voor regtzinnig ver-

(*) *In Bibl. PP. Col. Tom.* VI. P. I. *p.* 352-359.

(†) *Ep. ad Sever. l. c. pag.* 359.

(§) In HARD. *Act. Concil. Tom.* I. *p.* 1722.

(**) In LABB. *Concil. Tom.* IV. *pag.* 1542.

verklaard is geworden. Zekere Monniken te *Konſtantinopolen* van die ſoort, die ακοιμηται of *Slapeloozen* genoemd werden, hadden zich ook in dezen twist gemengd. Dezen ontkenden, dat MARIA, in den eigenlijken zin, de *Moeder Gods* heeten kon, en konden dus even min toegeven, dat *één uit de Drieëenheid geleden had.* JUSTINIANUS gaf daar op in het jaar 533 een Plakaat uit, tegen deze *Monniken*, die hij onder andere Ketters daar in veröordeelt (*). Ook verzocht hij den tegenwoordigen Roomſchen Biſchop JOANNES, dat hij zich duidelijk wilde verklaren, dat hij deze Ketterij veroordeelde (†). Op dezelfde wijze gebood hij zijnen *Patriärch* EPIFANIUS, om deze denkwijze des Keizers alöm bekend te maken (§). JOANNES antwoordde den Keizer volkomen naar deszelfs zin (**). In eenen anderen Brief aan eenige *Roomſche* Raadsheeren (††), waarſchuwde hij hen voor meergemelde Monniken, die *Neſtoriänen* waren. Dus keurde JOANNES, gelijk vervolgens zijn Opvolger AGAPETUS, eene ſtelling goed, welke hun Voorzaat HORMISDAS verworpen had. Te weten, de onruſtige Monniken te *Konſtantinopolen* gaven niets toe, alhoewel zelfs bij het vermaarde Geſprek aldaar tuſſchen

(*) *l. 6. Cod. de Summa Trinit.*

(†) *Ep. Juſtinian. ad Joann. Pap. in* LABBEI *Concil. Tom.* IV. *pag.* 1742. *et l. 8. Cod. de Summa Trin.*

(§) *l. 7. Cod. de Summa Trinitat.*

(**) *l. 8. C. de Summa Trin. et ap.* LABB. *l. c. p.* 1745.

(††) *Joh. Ep. ad Senatores ap.* LABB. *p.* 1750.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

schen de *Katholijken* en *Monophysiten* in het jaar 533 gehouden (*), deze beide partijën het omtrent deze stelling eens waren. Drie jaren daar na kwam de nieuwe Bisschop van *Rome*, AGAPETUS, in deze Hoofdstad aan, wien de Keizer in eenen Brief berigt gaf (†), wat hij met zijn' Voorzaat JOANNES gehandeld had, en welke Geloofsbelijdenis hij hem had overgezonden. In zijn antwoord bevestigde JOANNES deze Geloofsbelijdenis (§), niet, zegt hij, als of hij aan een' Leek het regt toestond, om te leeren, maar omdat 's Keizers geloof overëenkwam met het leerstelsel der *Roomsche* Kerk.

De stelling vastgesteld in de vijfde algemeene Kerkvergadering.

Doch ook deze nieuwe beslissing van eenen *Roomschen Patriärch* zou waarschijnlijk bij deze Monniken geen' indruk gemaakt hebben, nademaal zij hunnen Keizer ongehoorzaam bleven, die zelfs in de bekrachtiging der besluiten van de Kerkvergadering onder MENNAS gehouden (**), de leere, dat JEZUS CHRISTUS *één uit de Drieëenheid* is, te pas bragt. Maar eindelijk werd deze leerstelling, ook nog onder zijne regering, *door de vijfde algemeene Kerkvergadering* te *Konstantinopolen*, in het jaar 553, plegtig in eenen bijzonderen *Canon* (††), met het uitspreken van het *Anathema*, tegen alle anders denkenden, tot een Geloofsartikel van alle Kerken in het Keizerrijk gemaakt. Dus

(*) *Collatio Catholicor. cum Severianis in* LABB. *Conc. T.* IV. *p.* 1778. (†) *Ap.* LABB. *pag.* 1788.

(§) *Ibid. pag.* 1789.

(**) In LABB. *Concil. Tom.* V. *pag.* 269.

(††) *Concil. Cpol.* II. *Can.* X. *p.* 573.

Dus nam deze zaak een einde, terwijl de partijnaam van *Theopaſchiten* reeds in menigvuldig gebruik was, waar van de oudſte ſporen in de opſchriften van twee Brieven van ISIDORUS van *Peluſium* reeds voorkomen (*), maar welke bij gelegenheid van het bekende bijvoegſel van PETRUS *den Voller* meer in gebruik kwam (†).

Oorſprong van den twist de tribus capitulis.

In het voorgaande Deel dezer Geſchiedenis (§), hebben wij gezien, hoe Keizer JUSTINIANUS, op aandrijven van den Biſchop THEODORUS van *Cæſarea* in *Kappadocië*, bij gelegenheid van de vernieuwde verſchillen over ORIGENES, THEODORUS van *Mopſuestia* veröordeelde, waar uit de twist, *de tribus capitulis* zijnen oorſprong nam, welken ons thans ſtaat te verhalen.

Berigt vandezen twist.

THEODORUS van *Mopſuestia* was, kort na zijne dood, door CYRILLUS en andere ijveraars uitgemaakt voor den eerſten aanlegger van de dwaling van NESTORIUS; ook was hij bij alle *Monophyſiten* in den haat, omdat hij geheel verwijderd was van de ſtelling, dat 'er maar *één natuur* in CHRISTUS zij. Niet min waren deze partijën ingenomen tegen THEODORETUS, Biſchop van *Cyrus*, den vriend van NESTORIUS, die eene verdediging geſchreven had van THEODORUS tegen CYRILLUS. Een Biſchop van *Edeſſa*, IBAS, die de ſchriften van THEODORUS in het *Syriſch* vertaald had, werd door deze par-

(*) *L. I. Ep.* CII. *p.* 32. *Ep.* CXXIV. *p.* 38.

(†) THEOFAN. *Chron. pag.* 97. 184.

(§) *Zie Deel* X. *Bladz.* 296.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

partijën insgelijks te gelijk met de twee eerstgemelden aangevallen. De laatſte had bovendien eenen Brief geſchreven aan eenen *Perſiäan* MARIS (*), in welken hij hem berigt gaf van de *Nestoriäanſche* verſchillen, en in welks ſlot hij ſchreef: „ Niemand beſtaat langer, te zeggen; 'er is *één natuur* der Godheid en der Menschheid; maar men belijdt zoo wel den Tempel, als deszelfs bewoner, welke is de één Zoon JEZUS CHRISTUS." Het was dus geen wonder, dat de *Eutychiänen* op hunne *roovers*- of *moordenaars*-*vergadering* te *Efeze* THEODORETUS en IBAS van hunne ambten ontzetteden, doch de Kerkvergadering van *Chalcedon* herſtelde beiden weder in hunne eer, waar door zij te gelijk een goed getuigenis afleide voor THEODORUS, wien de beide bovengemelde Biſſchoppen zoo hooglijk veréerden. Redenen genoeg, waaröm de *Kerkvergadering* van *Chalcedon* voor de *Monophyſiten* ondragelijk was.

Thans ondernam THEODORUS, met den toenaam ASKIDAS, Biſſchop van *Cæſarea* in *Kappadocië*, zoo als hij voorwendde, dezen aanſtoot weg te nemen, doch in der daad uit wrok tegen PELAGIUS den Diaken, die met den *Patriärch* MENNAS de veröordeeling van ORIGENES bewerkt had, zocht hij THEODORUS van *Mopsvestia* een gelijk lot te bereiden. De Keizer was thans voornemens, om tegen de *Hoofdeloozen*, (*Acephali*,) eene ſtrengere *Monophy-*

(*) *In Act. Concil. Chalced. Act.* X. *Tom.* II. *Concil.* HARD. *pag.* 518.

Phyſitiſche partij de Kerkvergadering van *Chalcedon* ſchriftelijk te verdedigen. Maar THEODORUS met zijne aanhangers, die deze partij waren toegedaan (*), deed den Keizer den voorſlag, om de *Hoofdeloozen*, langs een' korter weg, tot zijne Kerkgemeenſchap terug te brengen, door namelijk THEODORUS van *Mopsvestia*, en den Brief van IBAS, te veröordeelen, waar na zij geene zwarigheid zouden maken, de gemelde Kerkvergadering aan te nemen. De Keizer, die zoo geern eene eenigheid des Geloofs, gegrond op de algemeene erkentenis der Kerkvergadering, wilde invoeren, en zich verbeeldde, dat een bevel van hem daar toe genoeg zou zijn, gaf, in het begin van het jaar 544, een Plakaat uit, in den bovengemelden zin (†), willende, dat THEODORUS van *Mopsvestia*, met zijne ſchriften, de bovengemelde Brief van IBAS, en ook de ſchriften van TEODORETUS tegen CYRILLUS, als veröordeeld zouden aangemerkt worden. Men heeft deze drie ſtukken naderhand τρια κεφαλαια, en *tria Capitula*, ook met de bijvoeging *Concilii Chalcedonenſis*, (*de drie Hoofdſtukken*, of *drie Twistvragen*,) genoemd.

Het oogmerk van dit Plakaat was, gelijk van het Het Pla-

He-

(*) Zoo verhalen het de Tijdgenooten LIBERATUS *Breviar. C.* 24. en FACUNDUS *pro defens. trium Capp. Præf.* et *L.* I. *C.* 2. ook EVAGRIUS *H. E.* IV. 37.

(†) Hetzelve is in zijn geheel niet meer voorhanden, maar 'er zijn ſtukken uit bewaard bij FACUNDUS *L.* II. *Cap.* 3. *Libr.* IV. *Cap.* 4.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Henoticon van ZENO, de eenheid des Geloofs te bevorderen; maar het befloot, even als dat, de zaden van nieuwe twisten in zich, omdat het, in der daad, de Kerkvergadering van *Chalcedon* beledigde, die de regtzinnigheid dezer Leeräaren erkend had. Ook weigerden de *Patriärchen* van *Antiöchië* en *Jeruzalem* het te onderteekenen, voordat zij 'er door bedreigingen en beloften toe gebragt werden. De *Patriärch* van *Konftantinopolen*, MENNAS, en die van *Alexandrië*, deden hetzelfde, maar de eerfte onder beding, dat ook de *Roomfche* Patriärch zijne toeftemming zou geven, anderszins moest hem zijne onderteekening terug gegeven worden (*). De *Westerfche* Bisfchoppen waren niet zoo ligt over te halen. De Kerken van *Afrika* hadden thans bekwame Opzieners, onder welken FACUNDUS, Bisfchop van *Hermiane*, en FERRANDUS, Diaken te *Karthago*, uitmuntten. Deze geloofden, dat men den Keizer in dit ftuk niet kon gehoorzamen, zonder onregtvaardigheid jegens overledenen en fchande van de Kerkvergadering van *Chalcedon*. Een van deze Bisfchoppen, PONTIANUS, fchreef deswegens aan den Keizer (†); ook waren de Bisfchop van *Mediolanum*, DACIUS, de Bisfchoppen in *Illyricum*, en meer anderen, van hetzelfde gevoelen (§).

kaat van Keizer JUSTINIANUS daaromtrent een bron van twist.

Gedrag van VIGILIUS, Bisfchop van *Rome*, fchijnt niet terftond met zich zelven eens te zijn geweest, alhoewel

(*) LIBER. *l. c.* FACUND. *L.* II. *C.* 3. *L.* IV. *C.* 3, 4.

(†) *Ep. Pontiani ad Just. in* HARD. *Conc. T.* III. *p.* 1.

(§) FACUND. *l. c. Libr.* IV. *Cap.* 3.

wel zijn afgevaardigde te *Konſtantinopolen* de Kerkgemeenſchap met den *Patriärch* aldaar afbrak. Twee *Roomſche Diakonen* ſchreven aan FERRANDUS te *Karthago*, dat hij met zijnen Biſchop en andere geöefende mannen moest affpreken, hoe men zich gemeenſchappelijk in deze zaak gedragen zou. Het antwoord was, dat men deze onderneming voor een maatregel der *Hoofdeloozen*, die toch met regt halve *Eutychiänen* genoemd mogten worden, te houden hebbe, en dat men eenen Brief, door eene algemeene Kerkvergadering goedgekeurd, niet kon verwerpen, zonder het gezag der Kerkvergaderingen te ondermijnen (*). Hier op weigerde VIGILIUS en zijne Geestelijkheid de *drie Hoofdſtukken* te veröordeelen; en werd daaröm door den Keizer naar *Konſtantinopolen* ontboden, alwaar hij in het begin des jaars 547 aankwam. Onder weg kwam hij reeds in groote verlegenheid; dewijl hem vele Westerſche Biſchoppen aanſpoorden, om in de geëischte veroordeeling niet te bewilligen, terwijl Keizer JUSTINIAAN hem liet vermanen, om de Kerkgemeenſchap met den *Patriärch* MENNAS, en alle de Oosterſche Biſchoppen te onderhouden. Ten minſten VIGILIUS ſchreef aan MENNAS, dat, als zij met malkander eens waren in het Geloof, zij ook den vrede onderhouden konden (†). Bij zijne aankomst in de Hoofdſtad, onthield hij zich dan van de Godsdienſtige ver-

LIUS Biſchop van Rome in dezen twist.

(*) FACUND. *l. c. Cap.* 3.

(†) FACUND. *L.* IV. *C.* 3, 4. *Ejusd. Libr. contra Mocian. in* SIRMOND. *Opp. T.* II. *p.* 593.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

verbintenis met den *Patriärch*, die ze van zijne zijde insgelijks afbrak (*). Maar het duurde niet lang, of het Hof wist VIGILIUS over te halen; FACUNDUS (†) geeft te verstaan, dat hij door geld werd omgekocht. Hoe het zij, hij verklaarde zich mondelijk en schriftelijk, maar met beding, dat zulks geheim zou gehouden worden, aan den Keizer, in tegenwoordigheid van Staatsbedienden en Bisschoppen, zoo als deze verlangde (§). Hij zwoer zelfs, tot verzekering van den Keizer en deszelfs Gemalin, schriftelijk, dat hij de betwiste stukken veröordeelde, en al wat in zijn vermogen was, zou aanwenden, om ze te doen veröordeelen (**); eene dezer schriftelijke verzekeringen luidde dus: „ Ik, Bisschop „ der heilige *Katholijke* Kerk der stad *Rome*, die „ dit geheele opstel eigenhandig geschreven heb, „ zeg: Wij zijn door de kracht der Heilige Drie„ eenheid nooit Ketters geweest, en nu nog niet. „ Maar ik begeer de regten, welke God aan mijnen „ Stoel geschonken heeft. Uwe Godzaligheid, (den „ Keizer en zijne Gemalin aansprekende,) geloove „ daaröm niet, dat ik Ketters verdedige. Veelmeer „ doe ik, ten genoege van uw onverwinnelijk be„ vel, in den Ban, den Brief van IBAS aan MARIS; „ de

(*) THEOF. *Chronogr. pag.* 190.

(†) *Contra Mocian. pag.* 593.

(§) FACUND. *l. c.* JUSTIN. *Ep. ad Syn. Cpol. Collat.* I. *Syn.* V. *Tom.* III. *Concil. Hard. p.* 56.

(**) Gelijk JUSTINIANUS hem liet verwijten op de volgende *algemeene Kerkvergadering Coll.* VII. *p.* 187. *Hard.*

„ de leerſtellingen van THEODORETUS; insgelijks „ THEODORUS van *Mopsvestia*, die ſteeds van de „ Kerk verwijderd, en een vijänd der Heilige Vade- „ ren geweest is." Op deze plegtige verklaring van VIGILIUS volgde ſpoedig zijne verzoening met den *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, welke door de Keizerin bevorderd werd (*). Ook werd 'er eene Kerkvergadering, onder zijne voorzitting, in die Hoofdſtad gehouden, in het jaar 548, maar, als vele Bisſchoppen hem tegenſpraken, en voornamelijk FACUNDUS, liet hij het onderzoek dezer zaak niet verder voortgaan, maar verzocht de Bisſchoppen hunne gevoelens ſchriftelijk over te leveren, welke geſchriften hij in het Keizerlijk Paleis liet brengen, opdat men, gelijk hij huichelächtig zeide, in de Archiven der *Roomſche* Kerk niets mogt vinden, hetwelk der *groote Synode* tot nadeel ſtrekte (†). Eindelijk ſtelde hij een geſchrift op, onder den naam van *Judicatum*, hetwelk als eene regterlijke uitſpraak bevatte (§), en waar in hij alles veröordeelde, wat de Keizer begeerde. Naderhand betuigde hij, daar mede niets ondernomen te hebben tegen de vergadering van *Chalcedon* (**). Ook wilde hij het

(*) THEOF. *l. c. pag.* 191.

(†) FAC. *Libr. contra Mocian. p.* 591-594.

(§) Van hetzelve is maar eene plaats bewaard in *Just. Ep. ad Synod.* V. *Collat.* I. *p.* 57. *ap. Hard.*

(**) VIGIL. *Epist. ad Valentin. Episc. in Collat.* VII. *Synod.* V. *pag.* 182. *Epist. ad Aurelian. Episc p.* 183. *ap. Hard.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

het voorkomen hebben, als of hij deze uitſpraak alleen gedaan had ter wegneming der tegenwoordige ergernis, uit toegevendheid, en met de ſchranderheid van eenen geneesmeester (*). Maar FACUNDUS verwijt hem, dat hij, noch gedwongen noch uit onwetendheid, dezen ſtap, zoo wezenlijk ontëerende voor de Kerkvergadering van *Chalcedon*, gedaan had (†).

Velen ſpreken hem tegen.

Toen deze Regterlijke uitſpraak bekend werd, werd zij van velen tegengeſproken, zelfs onverwachts van eenigen van die *Geestelijken*, die ze eerst hadden verdedigd. Onder dezen was RUSTICUS, een Zusterszoon van VIGILIUS zelf, dien hij tot *Roomſchen Diaken* had aangeſteld, bekend door zijne verzameling van de vertaalde Handelingen der Kerkvergadering van *Chalcedon*, die ook nog een geſchrift heeft nagelaten tegen de *Monophyſitiſche Hoofdeloozen*, (*contra Acephalos Disputatio*) (§), nog ſchreef hij te zamen met eenen anderen Diaken, van *Rome* overgekomen, SEBASTIANUS, eene bijzondere Verhandeling ter verdediging der drie meermalen genoemde Leeraaren en derzelver ſchriften. VIGILIUS, hier door vertoornd, deed hen en nog eenige anderen van zijne Kerkedienaren, benevens eenen *Afrikaanſchen* Monnik FELIX, in het jaar 550, in den Ban (**). Even-

(*) *Fragm. damnat. Theod. Episc. a Vig. factæ p.* 8. *ap. Hard.* (†) *Libr. contra Mocian. p.* 595.

(§) *Bibl. PP. Col. T.* VI. P. II. *p.* 208-237.

(**) VIGIL. *Epist. ad Rust. et Sebast. in Act. Syn.* V. *Collat.* VII. *pag.* 175.

Evenwel ook onder de Biſchoppen van *Galliën* en in het *Europiſch Scythië*, ontſtonden bewegingen, vol kwaad vermoeden omtrent de regtzinnigheid van VIGILIUS, waar tegen hij zich met eenen Brief zocht te verdedigen (*). Meest echter werd hij in het naauw gebragt door de *Afrikaanſche* Biſchoppen, van welken een FULGENTIUS FERRANDUS, van wien boven reeds geſproken is, de *drie ſtukken* in eenen Brief verdedigde (†). Een ander Diaken aldaar, LIBERATUS, verklaarde zich voor dezelve in zijne Geſchiedenis der *Neſtoriänen* en *Eutychiänen*, (*Breviarium cauſæ Neſtorianorum et Eutychianorum*,) welk Boek afzonderlijk door den Jeſuit GARNIER te *Parys* 1675 in 8vo is uitgegeven. VICTOR, Biſchop te *Tununum*, de bekende Chroniekſchrijver, was een zoo ſtandvastig ijveraar voor de *drie Kapittelen*, dat JUSTINIANUS hem deswegens van zijn ambt ontzette, naar verſcheidene Gewesten verbande, en eindelijk in een Klooster te *Konſtantinopolen*, tot aan zijn' dood, liet opſluiten (§). Ook verklaarde zich PRIMASIUS, Biſchop te *Adrumetum*, een vermaard Uitlegkundige van dezen tijd, voor dit gevoelen. De *Illyriſche* Biſchoppen hielden in het jaar 549 eene Kerkvergadering, op welke zij zich ter handhaving der drie verſchilpunten vereenig-

(*) *Ep. ad Valent. Tomit. et Aurel. Arelat. ib. p.* 181.

(†) *Ep. ad Pelag. et Anatol. Ro. Eccles. Diac. pro tribus Capp. in Bibl. Max. PP. T.* IX. *p.* 515.

(§) VICTOR *Tununens. Chron. pag.* 333. ISIDORUS *Hiſpal. de SS. Eccles. Cap.* 25.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

eenigden (*). Maar de *Afrikanen* gingen nog verder; in eene Kerkvergadering in het jaar 550, onder voorzitting van REPARATUS, Aartsbisschop van *Karthago*, sloten zij VIGILIUS van hunne Kerkgemeenschap uit, behoudens de Kerkeboete, en verdedigden hun gevoelen nadrukkelijk in eenen Brief aan den Keizer. Kort daar na verloor REPARATUS zijne waardigheid, en werd nevens andere Bisschoppen ten lande uitgebannen; terwijl daartegen sommigen door geschenken en andere middelen zich lieten overhalen, om zich aan 's Keizers wil te onderwerpen. Niemand echter behaalde in dit verschil zoo veel roems bij de nakomelingschap, als FACUNDUS, Bisschop van *Hermiane*, in het *Byzacenisch* Gewest in *Afrika*, die, met eenen edelen moed en opoffering van zich zelven, verstorvene Leeraaren, verstandig, verdedigde, in een werk, *pro defensione trium Capitulorum Concilii Chalcedonensis Libri* XII *ad Justinianum* (†), in het jaar 549 te *Konstantinopolen* opgesteld; ook streed hij nog voor zijn gevoelen in zijne ballingschap, welke de Keizer hem opleide, en schijnt eerst na het jaar 571 overleden te zijn. In het gemelde werk komt eene beruchte plaats voor betreffende het *Heilig Avondmaal* (§). Onder andere tegenwerpingen tegen THEODORUS was ook deze, dat hij geleerd had, *dat* CHRISTUS *door den*

(*) VICTOR *l. c. pag.* 332.

(†) Uitgegeven met aanteekeningen van J. SIRM. *Parys* 1629. 8vo. en *in* SIRM. *Opp. T.* II. *p.* 297-586.

(§) *Libr.* IX. *Cap.* 5.

den Doop tot een' Zoon van God was aangenomen; dit verſtond hij naar de menſchelijke natuur. FACUNDUS, die hem door dergelijke plaatſen uit regtzinnige Kerkvaders verdedigt, en door de uitſpraak van AUGUSTINUS: *de Mensch* CHRISTUS *is uit genade Gods Zoon geworden*; voegt 'er bij: „CHRISTUS verwaardigde deze geheiligde plegtigheid van „aanneming tot Zoon, (*Sacramentum adoptionis*,) „met zijn gebruik, zoo wel door de Beſnijdenis, „als door den Doop: en men kan dezelve eene „aanneming tot Zoon noemen. Even zoo noemen „wij *het Sacrament van zijn Ligchaam en Bloed*, „hetwelk in het gewijde brood en den beker be„ſtaat, *zijn ligchaam en bloed: niet als of het „brood eigenlijk zijn ligchaam, en de beker zijn „bloed was*; maar omdat *zij de verborgenheid van „zijn ligchaam en bloed* bevatten; daaröm heeft „het de Heer zelf zoo genoemd." Nog ſtelde FACUNDUS, bij gelegenheid van dezen twist, twee andere ſchriften op, *Liber contra Mocianum Scholasticum* (*), en *Epistola fidei Catholicæ in defenſione trium Capitulorum* (†).

Zoo veel tegenſpraak en verwarring noodzaakte beden Keizer en VIGILIUS beiden, om tot het gewone middel, in zoodanige omſtandigheden, eene algemeene Kerkvergadering, den toevlugt te nemen. De Biſſchop wilde dezelve in *Italië* of *Sicilië* gehouden hebben; maar de Keizer ſtond 'er op, dat *Konſtanti-*

Men beſluit tot het houden eener algemeene Kerkvergadering.

no-

(*) *Ap.* SIRMOND. *l. c. pag.* 587-598.

(†) *l. c. pag.* 599-608.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

nopolen de plaats der bijëenkomst zijn zou. Ook kwamen zij beiden overëen, dat 'er over dezen twist niets zou geschreven worden, voordat de vergadering beslist had. Aan VIGILIUS werd zijne uitspraak (*Judicatum*,) terug gegeven, alzoo hij bekende, dat zijne Broeders daar door geërgerd waren; deze misnoegden zouden ook tot de vergadering geroepen worden, alzoo VIGILIUS, gelijk hij zeide, niet alleen zonder de toestemming der overige Bisschoppen, dezen twist wilde beslissen (*). Doch, opdat hij niet geheel tot de andere zijde zou overgaan, liet de Keizer hem, met eenen eed bij de kracht der heilige nagelen, waar mede CHRISTUS gekruist is, en op het Euangelie zweeren, dat hij, gemeenschappelijk met hem, alles zou aanwenden, wat mogelijk was, om de drie Leeraaren en hunne Schriften veroordeeld te krijgen; doch alles onder beding van geheimhouding (†).

De afspraak, dat men niets over den twist zou in het licht geven, voordat de Kerkvergadering uitspraak zou gedaan hebben, werd spoedig verbroken, vooreerst, door THEODORUS van *Cæsarea*, die een geschrift tegen de drie Hoofdstukken opstelde, en door *Konstantinopolen* liet verspreiden; ook werden de *Afrikaansche* Bisschoppen, die daar gedeeltelijk kwamen, om de vergadering bij te wonen, mis-

(*) *Fragm. Damnat. Theod. Episc. p.* 8. *ap.* HARD. *T.* III. *Ep. Cleric. Ital. ad legatos Franc. qui Constant. proficisc. in* LABB. *Concil. T.* V. *p.* 407.

(†) VIGILII *Juramentum ap. Hard. pag.* 184.

mishandeld, en gedwongen, om zich naar 's Keizers wil te fchikken (*); ook gaf JUSTINIANUS in het jaar 550 of 551 een Plakaat uit, behelzende zijne *Geloofsbelijdenis over de drie betwiste onderwerpen*, (ὁμολογια κατα τριων κεφαλαιων,) en eene geheele Godgeleerde Verhandeling uitmakende (†). Dit Plakaat of Voorfchrift werd van den *Patriarch* MENNAS en de meeste *Griekfche* Bisfchoppen aangenomen. Maar VIGILIUS weigerde hetzelve te volgen, en met hem DATIUS, Bisfchop van *Mediolanum*, en de *Gallifche* en *Spaanfche* Bisfchoppen en anderen, dreigende, dat zij de Kerkgemeenfchap zouden breken met allen, die dit voorfchrift aannamen (§).

Nu wilde JUSTINIANUS den *Roomfchen* Bisfchop gevangen laten nemen, maar deze nam de wijk in eene Kerk, en de Keizer ondernam vergeefs hem door foldaten daar uit te laten halen, vervolgens ontweek hij over de zeeëngte naar *Chalcedon*, alwaar hij eindelijk toegaf, terwijl MENNAS en THEODORUS zich bij hem ontfchuldigden; de eerfte overleed kort daar na, en zijn Opvolger EUTYCHES verëenigde zich met VIGILIUS zoo in het Geloof als met opzigt tot de Kerkvergadering, welke de Keizer tegen het jaar 553 te *Konftantinopolen* deed bijëen komen (**).

De

(*) *Fragm. cit.* VICT. *Chron. pag.* 332.

(†) In het *Chronicon Pafch. pag.* 345-373. *et Act. Concil.* V. *ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 288.

(§) VIGIL. *Ep. ad univ. Eccl. in* HARD. *Conc. T.* III. *p.* 3. *Ep. Clericor. Ital. ap.* LABB. *l. c. p.* 408.

(**) *Fragm. Damn. Theod. ap.* HARD. *p.* 8. VIGIL. *Ep. ad*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Verrigtingen van de vijfde algemeene Kerkvergadering.

Deze vijfde algemeene Kerkvergadering nam onder voorzitting van EUTYCHES, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, in het jaar 553, een begin; zij beſtond flechts uit 165 Biſſchoppen, alle Oosterlingen, uitgezonderd eenige *Afrikanen*. De vier *Oosterſche Patriärchen* waren 'er tegenwoordig, maar VIGILIUS weigerde haar bij te wonen, ſchoon tot driemalen toe, behalven door den Keizer, van de Sijnode zelve genodigd; hij beriep zich dan op ziekte, dan weder op het klein getal der Weſterſche Biſſchoppen (*). In hare derde Zitting ſtelde de vergadering hare Geloofsbelijdenis vast, overëenkomſtig de vier algemeene Kerkvergaderingen, en het leerbegrip der beroemdſte Kerkleeräaren; maar in de vierde en twee volgende onderzocht zij eene menigte plaatſen uit de ſchriften van THEODORUS, en liet de *geloofsleuze* voorlezen, die hem werd toegeſchreven. Daar op riepen de Biſſchoppen: „Deze geloofsleuze heeft de *Satan* ver„ vaardigd! *Anathema* den opſteller van dezelve! *Ana„ thema* over THEODORUS! en over hem, die hem „ niet *anathematizeert!* zijne verdedigers zijn Jooden! „ zijne aanhangers zijn Heidenen!" en ſoortgelijke meer. In de volgende bijëenkomst werden eerst plaatſen van regtzinnige Godgeleerden tegen de dwalingen van THEODORUS opgelezen; 'er werd beſlist, dat men Dwaalleeräars ook na derzelver dood veröordeelen

ad univ. Eccl. l. c. Ep. Cler. Ital. l. c. Profeſſ. Mennæ, Theod, et alior. Episcc. in Vig. Conſtit. ap. HARD. *l. c. p.* 10.

(*) *Act. Concil. Cpol.* II. *ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 51. *Ep. Imper. ad Syn. ib. pag.* 54.

len kon; en dat de naam van gemelden Biſchop reeds voor lang in de Kerkeboeken was uitgeſchrapt. De vergadering was nog ſpoediger gereed, met het bewijs, dat THEODORETUS een' tijd lang de *Nestoriäanſche* Ketterij verdedigd had; eindelijk beſliste zij ook na eene omſtandige ontvouwing, en onder luide vervloekingen, dat de Brief van IBAS te *Chalcedon* niet heeft kunnen goedgekeurd worden (*).

De Biſchop VIGILIUS door de Kerkvergadering uit de Kerkgemeenſchap uitgeſloten.

Midden onder deze bezigheden der Kerkvergadering kwam een Keizerlijk Staatsdienaar in hare zevende Zitting, uit naam van zijnen Heer, haar berigten, dat VIGILIUS, hoe dikwijls door hem verzocht en vermaand, echter de vergadering niet wilde bijwonen, maar integendeel aan ſommige Staatsdienaren en Biſchoppen eene ſchriftelijke verklaring, aan den Keizer gerigt, had willen overleveren, doch welke zij niet hadden aangenomen, hebbende de Keizer hem laten aanzeggen, dat, indien hij in dit geſchrift de bewuste artikelen veröordeelde, hetzelve overbodig was, alzoo hij zulks reeds te voren gedaan had, maar wilde hij 'er het tegendeel in beweeren, dan veröordeelde hij zich zelven door zijne ſchriften. Tevens liet de Keizer de bij eede bevestigde verklaringen van VIGILIUS voorlezen, en vervolgens eenen Brief, met bevel, dat de naam van VIGILIUS, wegens zijn flecht, en ook den Ketters begunſtigend gedrag, uit de Kerkeboeken uitgeſchrapt; maar desniettemin de eenheid met de *Roomſche* Kerk zou behouden worden. Hier op be-

(*) *Concil. Cpol.* II. *Collat.* III. *p.* 70. *l. c.*

III BOEK XIV Hoofd ſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

beſloot de vergadering dit, met dezelfde bepaling (*).

Het geſchrift van VIGILIUS, waar op hier gedoeld wordt (†), en hetwelk behalve hem, nog door XVI meest *Italiäanſche* en *Afrikaanſche* Biſchoppen, en drie *Roomſche* Kerkedienaren getekend was, moest in der daad, na het gene vooräfgegaan was, den Keizer ten hoogſten mishagen. Hij veröordeelde in hetzelve wel 60 plaatſen uit de ſchriften van THEODORUS, maar wilde daaröm noch hem noch iemand anders veröordeelen, die reeds overleden was. Nog minder wilde hij iet nadeeligs beſluiten tegen THEODORETUS, wien de Kerkvergadering van *Chalcedon* voor regtzinnig verklaard had; hetwelk hij ook oordeelde van den Brief van IBAS; erkennende wel, dat hij zelf geen *Grieksch* verſtond, maar dat hij zich door deskundigen onder zijne Geestelijkheid had laten overtuigen. Eindelijk verbood hij, dat geen Geestelijke iet tegen deze zijne verklaring ſtrijdig zou ſchrijven of leeren, en vernietigde alles wat van deze natuur was, uit kracht van het gezag van zijnen Apostoliſchen Stoel.

Beſluit der Kerkvergadering.

Evenwel liet zich de vergadering hier door niet terug honden, om in hare achtſte Zitting THEODORUS van *Mopsvestia* met zijne godlooze ſchriften, als ook het gene THEODORETUS tegen het waar Geloof geſchreven had, en eindelijk den godloozen Brief van IBAS, en alle derzelver verdedigers, in den ban

(*) *Collat.* VII. *pag.* 171-187.

(†) *Conſtitutum Vigilii Papæ de tribus Capitulis ap.* HARD. *l. c. pag.* 10-48.

ban te doen. Tevens trok zij de ware leere en de veröordeeling der Ketters, welke haar van ARIUS af tot EUTYCHES toe, vervalscht hadden, onder welken ook ORIGENES geteld werd (*), in XIV besluiten, elk met een *Anathema* verzegeld, zamen (†). Dus voltooide deze Kerkvergadering, in alles, overeenkomſtig des Keizers wil en voorſchrift, hare werkzaamheden, die waarlijk weinig van gewigt waren; immers, alhoewel zij voor de regtzinnigheid zorgde, en het gezag der vier voorgaande *algemeene Kerkvergaderingen* bevestigde, hare hoofdwerkzaamheid echter beſtond in de veröordeeling van reeds lang overledene Leeräaren der Kerk, en derzelver ſchriften, die toch in de hoofdzaak niet zoo veel van de Kerkleere verſchilden, als wel misſchien in woorden en uitdrukkingen (§).

VIGILIUS keurt de beſluiten der vergadering goed.

Verdrietig en moeijelijk was de toeſtand, in welken VIGILIUS zich thans te *Konſtantinopolen* bevond; daar het gevoelen, waar voor hij zich zoo beſlisſend verklaard had, voor zijne oogen door eene *algemeene Kerkvergadering* verworpen, en de ban tegen alle voorſtanders van hetzelve uitgeſproken werd. Maar zes maanden na het eindigen der Kerkver-

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 295.

(†) *Collat.* VIII. *pag.* 187. EVAGR. *Hist. Eccles.* IV. *Cap.* 38. VICT. *Tun. Chron. pag.* 332.

(§) De Kardinaal NORIS heeft hare Geſchiedenis beſchreven *Diſſ. Hist. de Synod. Oecumenica* V. met wien echter de Jeſuit GARNIER moet vergeleken worden over hetzelfde onderwerp in THEOD. *Opp. T.* V. *p.* 512.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

vergadering, tegen het einde van het jaar 553, veranderde VIGILIUS weder van gedachten. Misschien bragten de voorbeelden van anderen, die streng behandeld werden, deze verandering bij hem te weeg, misschien werd hij zelf gebannen, en daar door bewogen (*). Hoe het zij, VIGILIUS klaagde in eenen Brief aan den *Patriarch* EUTYCHES te *Konstantinopolen* (†), dat de booze geest, die zoo veel onheil in de wereld sticht, ook hem van de overige Bisschoppen, met welken hij in het Geloof overëenstemde, had zoeken te scheiden, en dat hij hem verleid had, om de broederliefde te beledigen. Dan, dewijl CHRISTUS alle verwarring in zijn gemoed te niet gedaan, en de geheele Wereld en de Kerk weder tot vrede gebragt had, verklaarde hij hier mede aan alle de Broederen, dat hij de *vijf algemeene Kerkvergaderingen* volkomen aannam, en wat de drie betwiste punten betrof, hij wilde zich even min schamen, om zijn gevoelen omtrent dezelven te veranderen, als het voor AUGUSTINUS schandelijk geweest was, zijne vroegere schriften te verbeteren. In een veel wijdloopiger geschrift (§) herhaalde hij zijn vonnis over dezelven, en verklaarde

(*) Dit laatste verhaalt ANASTASIUS of wie de Schrijver is van de Levensbeschrijvingen der *Roomsche* Bisschoppen *Liber Pontif. in Vigil. Cap.* 8.

(†) *Epist. Decret. Vigilii pro confirm. Synodi* V. *oecum. ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 213.

(§) VIGILII *Constitutun, de Damnatione trium Capitt. ap.* HARD. *l. c. pag.* 217-244.

de alles voor nietig, wat hij zelf te voren en anderen ten voordeele der gemelde twistvragen gedaan of geſchreven had. Hierdoor 's Keizers gunst weder gekregen hebbende, ging hij op reis naar *Rome*, maar ſtierf onder weg, waarſchijnlijk in het jaar 555. Een treffend voorbeeld onder de *Roomſche* Biſchoppen van onſtandvastigheid en zwakke verſtandsvermögens.

Gevolgen van dezen twist over de drie Kapitteln.

PELAGIUS I, te voren zijne Diaken, was zijn Opvolger; ook deze veränderde zijne vorige gevoelens, en ſchikte zich naar den Keizer; maar een aanzienlijk deel der Weſterſche Biſchoppen, ten blijke, dat zij nog ver af waren van de heerſchappij van den Biſchop van *Rome* te erkennen, bleven volhouden, met de laatstgehoudene Vde algemeene Kerkvergadering te verwerpen, voornamelijk de *Patriärchen* van *Aquileja*, die eigenlijk hunnen Zetel te *Grajus* hadden. Wat PELAGIUS I en II, en GREGORIUS *de Groote* ondernomen hebben, om dezen en hunne medeſtanders over te halen, hebben wij reeds gezien, daar wij opzettelijk in het voorgaande Xde Deel van hen ſpraken. JUSTINUS II, opvolger van JUSTINIAAN, zedert het jaar 565, gaf ook nog een Plakaat uit, aan alle Christenen in zijn Rijk, waar in hij hen tot eenigheid in het Geloof vermaande, en zich ten dien einde van een goed middel bediende, dewijl hij volſtrekt van geen eene Kerkvergadering melding maakte; maar zijn bijvoegſel, dat de *Katholijke* Kerk onveränderd in haren toeſtand blijven moest, verijdelde bij de af-

III. BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

gefcheurde Christenen zijn goed oogmerk (*).

De *Monophyfiten*, tot welke wij wederkeeren, waren inmiddels in nieuwe verfchillen gevallen. Hun vermaarde *Patriärch* van *Antiöchië*, SEVERUS, en een ander van hunne aanzienlijkfte Bisfchoppen, JULIANUS van *Halicarnasfus*, die zedert het jaar 518 hunnen toevlugt naar *Alexandrië* hadden genomen, waren daar in het jaar 519 in verfchil geraakt over eene vraag, welke een Monnik den eerstgemelden had voorgedragen: *of het ligchaam van* CHRISTUS *verderfelijk of onverderfelijk was?* SEVERUS verkoos het eerfte, zich op de overëenftemming der Kerkvaderen beroepende; maar JULIANUS verklaarde zich voor de onverderfelijkheid van CHRISTUS ligchaam, ook zoo hij verzekerde, naar het leerbegrip der Vaderen, omdat uit het tegengefteide gevoelen volgde, dat 'er onderfcheid is tusfchen dit ligchaam en het Woord Gods; maar werd dit toegeftaan, dan zijn 'er ook twee naturen in CHRISTUS, en 'er is geen grond, om zich zoo hevig te verzetten tegen de Kerkvergadering van *Chalcedon*. Dit gevolg ontkende SEVERUS, maar JULIANUS bleef bij zijn gevoelen. Beiden hadden hunne aanhangers; die van SEVERUS, naar wien de *Monophyfiten*, in het gemeen, *Severiänen* genoemd werden, kregen den naam van Φθαρτολατραι, of *Corrupticolæ*, (*vereerders van het verderfelijke*,) die van JULIANUS heetten ΑΦθαρτοδοκηται, ook Φανταστας, (*leeraars van*

Corrupticolæ en Phantafiastæ.

(*) EVAGR. *Hist. Eccles.* V. 4.

van een onverderfelijk alleen *ſchijnbaar* of *fantastisch ligchaam.*) Na de dood van TIMOTHEUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, verkoos de eene partij tot zijn' Opvolger THEODOSIUS, de andere GAJANUS, waaröm de eerſten *Theodoſiänen*, de anderen *Gajanisten* genoemd werden. De laatſten, of de *Julianisten*, werden ook *Manicheën* genoemd, omdat zij met dezen zouden geleerd hebben, dat CHRISTUS ſlechts in ſchijn gegeten, geleden, en andere eigenſchappen van eenen mensch vertoond zou hebben. Zij zelven onderſcheidden zich weder door de namen Κτιστολάτραι en Ακτιστηται, alzoo zij verſchilden, of het *ligchaam van* CHRISTUS *geſchapen* of *ongeſchapen zij?* Een der voornaamſte Leeräaren der *Monophyſiten*, XENAIAS, of PHILOXENUS, ook een *Aphthartodoceet*, leerde nog bepaalder: CHRISTUS was eigenlijk noch aan lijden noch aan andere menſchelijke behoeften, onderworpen geweest; maar hij had zich, vrijwillig, door zekere nederlating, ten beste van onze verlosſing, daar aan onderworpen (*). Het eigenlijke verſchil was derhalven niet over eenige zedelijke verdorvenheid, maar over de natuurlijke zwakheden van het menſchelijk ligchaam, honger, dorst, moedeworden enz. Ook was de vraag niet,

(*) LIBER. *Brev.* C. 19, 20. LEONT. *Byzant. de ſectis Act.* V. TIMOTH. *de Receptione Hæret. in* COTEL. *Mon. Eccles. Græc. Tom.* III. *pag.* 409. NICEPH. *Hist. Eccles.* XVII. 29. XVIII. 45. DIONYS. BARSALIBI *ap.* ASSEM. *Bibl. Orient. T.* II. *p.* 22. 108. SEVER. *Aschmonit. Jacobit. ap.* RENAUD. *Hist. Patriarch. Alexandr. p.* 132.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

niet, of CHRISTUS dezelve niet gehad heeft? maar of hij die had uit de *natuur* van zijn ligchaam, of *volgens de huishouding*, gelijk men sprak, dat is, zoodat CHRISTUS deze behoeften vrijwillig om onzent wil ondergaan hebbe (*).

Keizer JUSTINIANUS omhelst het gevoelen der Aphthartodoceten.

De oude Keizer JUSTINIANUS, die altijd lust had gehad, om zich in de Godgeleerde verschillen te mengen, gaf, nu reeds meer dan LXXX jaren oud zijnde, een Plakaat uit, waar in hij het gevoelen der *Aphthartodoceeten* omhelsde, en aan CHRISTUS een ligchaam toeschreef, zoo als het voor den Zondenval geweest is, en na de Opstanding zijn zal. Dit gevoelen wilde hij aan de Bisschoppen van zijn Rijk opdringen, gelijk hij dan ook EUTYCHES, *Patriärch* van *Konstantinopolen*, afzette, omdat hij hem daar in niet te wille was. ANASTASIUS, *Patriärch* van *Antiöchië*, verzette zich insgelijks tegen des Keizers gevoelen, en wederleide het in een geschrift, hetwelk hij aan den Keizer overzond. Hij zou ook, met zijne geheele Geestelijkheid, ten lande uitgebannen zijn geworden, toen de dood van JUSTINIANUS tusschenbeiden kwam, in het jaar 565 (†). In het Westen schreef NICETIUS, Bisschop

(*) LEONT. *l. c. Act.* X. *Ej. Lib. contra Nestorian. et Eutychian.* FULGENT. *Ruspensf. Ep. ad Regin. Opp. pag.* 325. JOANN. *Damascen. de Orthod. fide Libr.* III. *Cap.* 20. 28. *etc.*

(†) EVAGR. *Hist. Eccl.* IV. 39, 40, 41. NICEPH. *H. E.* XVII. 29. EUTYCH. *Vit. S. Eutychii in Actis SS. Antverp. Mens. April. Tom.* I. *pag.* 550.

ſchop van *Triers*, insgelijks eenen Brief aan den Keizer, om deszelfs gevoelen te wederleggen, welke door JAC. SIRMOND is uitgegeven. Men behoeft echter daaröm niet te gelooven, met ſommigen, dat JUSTINIANUS, op het einde van zijn leven, een *Monophyſiet* is geworden, terwijl anderen, even ongegrond, dit geheele verhaal, als verdicht, verworpen hebben.

Uit den twist met de *Apthartodoceten* ontſtond vervolgens die der *Agnoëten*. THEMISTIUS, een *Diaken* der *Monophyſiten* te *Alexandrië* (*), ſtelde aan zijnen *Patriärch* TIMOTHEUS de volgende ſluitreden voor: Indien wij aannemen, dat het ligchaam van CHRISTUS verderfelijk is geweest, dan moeten wij ook toeſtaan, dat hij ſommige dingen niet geweten heeft. TIMOTHEUS ontkende dit gevolg, maar THEMISTIUS bleef bij zijn gevoelen, en ſcheurde zich af van zijne Kerkgemeenſchap. Zijne aanhangers werden *Themistiänen*, en naar de *onwetendheid*, welke zij aan CHRISTUS toeſchreven, *Agnoëten*, (Αγνοηται,) genoemd. THEODOSIUS, de Opvolger van TIMOTHEUS, maar die tusſchen de jaren 537 en 539 is afgezet, ſchreef, toen hij zich te *Konſtantinopolen* bevond, tegen deze nieuwe partij, en deed ze in den ban; waar tegen derzelver aanhanhangers zich insgelijks in geſchriften verdedigden, en zich meer en meer uitbreidden, zoodat zij nog in Agnoëten

(*) PHOTIUS *Biblioth. Cod.* CVIII. prijst in zijne ſchriften, die voor ons verloren zijn, den ſtijl en wijze van voordragt.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

in de VIIIste eeuw beſtonden (*). Over de *onwetendheid*, welke CHRISTUS zichzelven, bijzonder met betrekking tot den Oordeelsdag, toeſchreef, had men reeds in de *Ariaanſche* verſchillen, veel over en weder getwist, deze twist werd nu vernieuwd. Het oordeel van LEONTIUS over denzelven is gematigd en ſchrander. „ Wij zeggen, dat men niet al te diep over zulke onderwerpen behoort naar te ſpeuren, zoo als dan de Kerkvergadering van *Chalcedon* zich ook niet zeer over deze leere bekommerd heeft. Ondertusſchen moet men weten, dat vele, ja bijna alle Kerkvaders zoo ſchijnen te ſpreken, als of zij aan CHRISTUS zekere *onwetendheid* toeſchreven. Want dit volgt daar uit, dewijl hij in alles met ons van hetzelfde wezen is, en gevolgelijk ook hier in; en dewijl de Schrift zelve van hem zegt, dat hij in jaren en wijsheid heeft toegenomen: derhalven heeft hij ook dat geleerd, wat hij niet wist." Dat ondertusſchen vele *Monophyſiten* zich tegen dit gevoelen der *Agnoëten* verklaarden, was niet vreemd, dewijl hunne leer aangaande ééne natuur in CHRISTUS daar door in der daad nadeel ſcheen te lijden; vreemder was het, dat de *Katholijken* de *Agnoëten* voor Ketters hielden. Eenige *Katholijke* Monniken te *Jeruzalem*, door deze twistvraag in verlegenheid gebragt, verzochten, op het einde der VIde eeuw, den *Roomſchen* Biſſchop GREGORIUS, door zijnen zaak-

(*) LIBERAT. *Brev. C.* 19. LEONT. *de Sectis Act.* V. TIMOTH. *de recept. hær.* VICT. *Tunun. in Chron.* JOANN. *Damasc. de hæreſib. Cap.* 85.

zaakgelastigden te *Konſtantinopolen*, ANATOLIUS, om onderrigt; ANATOLIUS verzocht den *Patriärch* van *Alexandrië*, EULOGIUS, dat hij zijnen Biſchop daaromtrent zijne gedachten wilde openen. EULOGIUS, die reeds veel tegen de *Monophyſiten* geſchreven had (*), ſchreef daar op eene Verhandeling tegen de *Agnoëten*. In dezelve ontkende hij, dat CHRISTUS, zelfs naar zijne Menſchelijke natuur, iet niet zou geweten hebben, en de *Roomſche* Biſchop GREGORIUS keurde dit alles in zijne Brieven aan EULOGIUS voor goed (†).

Tritheïten.

Alle deze verdeeldheden, twisten en ſcheuringen, getuigden, in der daad, van het diep verval van eene goede en redelijke Uitlegkunde der Heilige Schriften, en van eene gezonde en redelijke Wijsbegeerte, welke dezelve ligtelijk had kunnen beſliſſen, of derzelver nuttelooſheid aanwijzen. Maar, daar thans de *Ariſtoteliſche* Wijsgeerte, of liever een zamenweefzel van *Dialectiſche* en *Metaphyſiſche* haarklooverijën bij de Christenen de overhand kreeg, hetwelk zeer geſchikt was, om te kunnen redetwisten, werd dezelve alleen ter verdediging van allerhande Godgeleerde begrippen en ſpreekwijzen toegepast, doch gaf tevens meermalen tot nieuwe en ongepaste gevoelens gelegenheid. En dit ſchijnt het geval geweest te zijn met het *Tritheïsmus* of *Driegodendom*, hetwelk thans ook opkwam onder de *Monophyſiten*. Naar de berigten der *Griekſche* en *Ka-*

(*) FOT. *Biblioth. Cod.* CLXXXII. CCVIII. CCXXX. CCLXXX. (†) *L.* X. *Ep.* 35. *et* 39.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Katholijke Schrijvers, zou JOANNES PHILOPONUS, die wij reeds als geen' onvermaard Wijsgeer in dit Tijdvak hebben leeren kennen (*), de ſtichter van deze nieuwe leere geweest zijn (†); maar ASSEMANI (§) heeft het eerst een verhaal van ABULFARAI bekend gemaakt, ingevolge hetwelk de *Monophyſiet* JOANNES ASKUSNAGES, leerling van eenen geleerden *Syriër*, SAMUEL PETRUS, en deszelfs Opvolger op den Wijsgeerigen Stoel te *Konſtantinopolen*, onder de regering van JUSTINIANUS, dit gevoelen zal hebben voorgedragen. Eens door den Keizer naar zijnen Godsdienst gevraagd, gaf hij ten antwoord: dat hij in CHRISTUS *één natuur* beleed, van het vleesch geworden Woord; maar *in de Drieëenheid* telde hij, naar het *getal* der Perſonen, *drie Naturen en drie Godheden.* Schoon de Keizer hem daaröm ten lande uitbande, vielen hem echter velen toe, en onder dezen JOANNES PHILOPONUS. Men kan echter met dit verhaal het bovengemelde der Grieken wel overëenbrengen, als men gelooft, dat ASKUSNAGES wel de eerſte *Tritheïet*, maar PHILOPONUS nogtans de eigenlijke ſtichter dezer partij geweest is, die ze als Wijsgeer of zelf uitgevonden, of van ASKUSNAGES overgenomen en opgeſchikt heeft. Uit de overblijfzelen van

(*) Zie X *Deel*, *Bladz.* 43.

(†) LEONT. *Byzant. de Sect. Act.* V. TIMOTHEUS *de recept. hæretl. pag.* 398. JOANN. *Damasc. de hæreſib. p.* 101. NICEF. *H. E.* XVIII. *Cap.* 46.

(§) *Bibl. Orient. Tom.* II. *pag.* 327.

van zijne ſchriften (*), blijkt het, dat hij ten dien einde van de *Ariſtoteliſche* Wijsgeerte gebruik gemaakt heeft. De *Katholijken* onderſcheidden *het wezen* of de *natuur*, (ουσια, φυσις,) *van God*, en de *perſonen*, (ὑποστασεις,) *der Godheid*; maar de *Monophyſiten* ſpraken van eene *natuur* van CHRISTUS, waar hunne partijën maar *één perſoon* toegaven. PHILOPONUS beweerde dus ook, men kon even goed *drie naturen* en *drie wezens* in God leeren, als *drie perſonen*. Onder regtzinnige Leeräars hadden wel ook ſommigen de perſonen der Godheid ουσια en φυσεις genoemd, maar zich zoo verklaard, als met hun leerſtelſel overëenkwam. PHILOPONUS integendeel nam de woorden φυσις en ουσια in eenen dubbelden zin; eenen meer uitgeſtrekten, wanneer zij de gemeene geſteldheid, of het gemeen denkbeeld der Goddelijke natuur aanwijzen; en in eenen engeren, zoo als deze in elken perſoon dadelijk beſtaat. Hij verklaarde, uit de ſtellingen der gemelde Wijsbegeerte, van geſlacht, ſoort, en enkelde dingen, de drie perſonen der Godheid voor die enkelde zaken van één geſlacht of ſoort; en gaf dus wel de ſoortgelijke eenheid, (*unitas ſpecifica*,) zoo als men toen begon te ſpreken, toe, maar niet de eenheid van getal, (*unitas numerica.*) Uit deze ſtelling ſcheen het onvermijdelijk gevolg voort te vloeijen, dat deze perſonen *drie Goden* zijn, hoewel PHILOPONUS, gelijk waarſchijnlijk is, dit nooit met zoo

(*) *Apud Damasc. de Hæres. pag.* 101. FOT. *Bibl. Cod.* LXXV. NICEF. *H. E.* XVIII. 47.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

zoo vele woorden geleerd heeft, en 'er zijne aanhangers zich zeer ernſtig tegen verklaard hebben. Evenwel, daar hij in het bijzonder *aan elken bijzonderen perſoon zijne bijzondere Godheid* toeſchreef, en ze daaröm μερικαι θσιαι of ιδιαι θεοτητες, ιδιαι φυσεις noemde, of ten minſten zijne aanhangers zich van deze ſpreekwijzen bedienden (*), kan men niet volſtrekt zeggen, dat hem en zijne aanhangers door deze gevolgtrekking zoo veel ongelijk is aangedaan. Hoe het zij, hij verduiſterde de leer der Drieëenheid, op deze wijze, met zijne *Metaphyſiſche* ſpitsvinnigheden. Ook erkenden de meeste *Monophyſiten* zelve hem en ASKUSNAGES, en hunne aanhangers, voor *Tritheïten*, en niet zelden gaf men hun den naam *Philoponiſten* of liever *Philoponiaci*; ook noemde men hen te *Konſtantinopolen*, naar hunne vergaderplaats, *Condobauditen*. Zij ondervonden ſpoedig den algemeenen haat, zoo der *Monophyſiten* als *Katholijken*, en verzochten daaröm aan den Keizer JUSTINUS II, die ſedert het jaar 565 regeerde, om hun verſchil openlijk te laten onderzoeken. Dit onderzoek werd aan JOANNES, Katholijken *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, opgedragen, en *Conon* Biſſchop van *Tarſus* in *Cilicië*, benevens EUGENIUS, Biſſchop van *Seleucië* in *Iſaurië*, waren van de zijde der *Tritheïten* hier tegenwoordig; en van den kant der *Monophyſiten* PAULUS en STEFANUS (†), en ook JOANNES, Biſſchop van *Azië* (§). Als men ABULFARAI gelooft, wer-

(*) FOT. *Cod.* XXIV.

(†) FOT. *Cod.* XXIV. uit de *Acten* zelve van dit geſprek.

(§) ABULFARAI *l. c. pag.* 329.

werden de *Tritheïten* hier overtuigd van Ketterij, en daardoor hunne geheele partij vernietigd; dit laatſte is echter onwaarſchijnlijk, dewijl PHILOPONUS nog diep in de VIIde eeuw geleefd heeft. Het gevolg van dezen twist verdeelde voorts die *Monophyſiten* nog, die het *Driegodendom* volſtrekt verwierpen; te weten, DAMIANUS, hun *Patriärch* te *Alexandrië*, verviel, terwijl hij deze ſtelling wederſprak, op een voorſtel van de Drieëenheid, hetwelk aan PETRUS van *Kalliniko*, hunnen *Patriärch* te *Antiöchië*, en anderen, gelegenheid gaf, om hem van *Sabellianery* te beſchuldigen. Hij vermengde namelijk de *perſonelijke eigenſchappen* met de *Perſonen der Godheid* zelven; en onderſcheidde tevens van dezen *den gemeenſchappelijken God*, dat is waarſchijnelijk, *het gemeenſchappelijk Goddelijk wezen*. Men noemde daarom zijne aanhangers niet alleen *Damianiten*; maar ook *Tetraditen*, (*Viergodendrijvers*,) omdat zij dus vier Goden eerden; eene gevolgtrekking echter, welke geheel ongegrond ſchijnt geweest te zijn. PETRUS ſchreef tegen hen, en daar uit ontſtond eene ſcheuring, welke twintig jaren duurde (*).

De *Tritheïten* zelve bleven niet lang onderling eensgezind. PHILOPONUS had in een geſchrift *over de Opſtanding der Dooden* geleerd, dat de menſchelijke ligchamen, zoo wel ten aanzien der ſtoffe, als van den vorm, in het verderf overgingen, maar in

(*) ABULF. *ap.* ASSEM. *l. c. p.* 332. *Excerp. ex Petri Antioch. Libr. advers. Damian. ib. p.* 77. TIMOTH. *de recept. hærett. ap.* COTELER. *l. c. T.* III. *p.* 411.

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

in derzelver plaats zouden onverderfelijke voortgebragt en met de redelijke ziel verëenigd worden, hetwelk CONON, een zijner voornaamſte aanhangeren, afkeurde. De aanhangers van dezen werden *Cononiten* genoemd, maar behalven dezen gaven de beide partijën elkander nog andere Ketternamen. De *Philoponisten* ſcholden hunne partijën voor *Heidenen*, *Marcioniten*, *Manicheën*, *Simoniänen*, *Valentiniänen*, en *Hermogeniänen*; waar tegen de *Cononiten* hun de namen van *Heidenen*, *Marcioniten*, *Manicheën*, *Valentiniänen*, *Semiariänen*, en *Sadduceën* terug gaven. Ook noemden de beide partijën malkanderen *Origenisten*. De *Cononiten* zouden dit zijn, omdat ORIGENES eene verändering der ſtoffe in de toekomende wereld beweerd had; maar de *Philoponisten*, omdat hij elders het gevoelen verdedigd had, dat andere ligchamen zullen opſtaan (*). FOTIUS (†) beſchuldigt PHILOPONUS, dat hij de Opſtanding der dooden geloochend hebbe, te weten, omdat hij het vergaan der ſtoffe zoo wel als der gedaante dreef. De partijën van PHILOPONUS zochten hem te wederleggen, door plaatſen uit den Bijbel en de Kerkvaderen (§), andere maakten hem zelfs tot eenen Onchristen (**). PHILOPONUS zelf ſpotte met het gezag der Kerkvaderen (††).

Niobiten. Nog zeldzamer dan alle de overige *Monophyſiten* waren de *Niobiten* in hunne gevoelens; zij waren ook

(*) TIMOTH. *de recept. hæretl. l, c. pag.* 413.
(†) *Cod.* XXI. (§) PHOT. *Cod.* XXII.
(**) *Id. Cod.* XXIII. (††) *Id. Cod.* XXI.

ook *Tritheïten*, maar die te gelijk den *Katholijken* tegen de *Monophyſiten* de wapenen in handen gaven, alhoewel zij oorſpronklijk tot deze laatſten behoorden. Hun ſtichter STEFANUS, met den bijnaam NIOBES, een Leeraar der Wetenſchappen te *Alexandrië*, voedde eene ſtrijdigheid tusſchen de leer van *één natuur* in CHRISTUS, en het behouden van het onderſcheid der *twee* naturen, waaröm hij beweerde, dat het onmogelijk was, dat het onderſcheid der natuurlijke dingen, uit welke CHRISTUS is, beſtaan kan, zonder de naturen te ſcheiden en te tellen, hetwelk toch in zijne oogen en in die van alle *Monophyſiten Nestoriäansch* was; maar hier door kreeg de oude tegenwerping tegen de *Monophyſiten* weder meer kracht, dat zij de naturen vermengden en in een ſmolten. Hun *Patriärch* DAMIANUS te *Alexandrië* zocht vergeefs STEFANUS van zijn gevoelen af te trekken. PETRUS van *Kalliniko*, ook hun *Patriärch* te *Antiöchië*, kwam insgelijks na het jaar 578 in de gemelde ſtad, en bragt eenen zijner Geeſtelijken, PROBUS, en eenen Abt JOANNES mede. Doch deze beiden namen ſpoedig de nieuwe leer aan, en toen zij deswegens afgezet, en buiten de Kerkgemeenſchap geſloten werden, gingen zij tot de *Katholijken* over, welk voorbeeld door vele *Monophyſiten* gevolgd werd. PROBUS werd Biſſchop van *Chalcedon*, maar voegde zich tegen het einde van zijn leven weder bij de *Monophyſiten* (*). Alhoewel

(*) DION. *Patr. ap.* ASSEM. *Bibl. Orient. T.* II. *pag.* 72. TIMOTH. *de recept. haeretl. l. c.*

III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622.

wel deze partij der *Monophyſiten* ſlechts van korten duur en van weinig gevolg was, maakte zich echter onder hen, tegen het einde der VIIde eeuw, zekere STEFANUS GOBARUS, van wien wij niets meer weten, dan dat hij ook onder de *Tritheïten* genoemd wordt, bekend door een geſchrift, waar van de inhoud ſtaat bij FOTIUS (*), in hetwelk hij op 52 vragen de niet alleen verſchillende, maar zelfs tegenſtrijdige gevoelens der Kerkvaderen verzamelde, waarſchijnlijk met oogmerk, om het vooröordeel van gezag tegen te werken, waar door hij echter niets kon winnen, daar het beſliſſend gezag der *algemeene Kerkvergaderingen* reeds was vastgeſteld.

Herſtel der Monophyſiten, of oorſprong en voortgang der Jakobiten

De partij der *Monophyſiten*, op zoo velerlei wijzen en door zoo velerhande benamingen onderling verdeeld, hoewel velen van dezelven meer algemeen waren, bij voorbeeld de naam van *Twijfelaars*, (Διακρινομενοι, *hæſitantes*,) welke alleen die genen aanduidde, die het *Henoticon* van ZENO aannamen (†), ſcheen even daar door te niet te zullen gaan, ſchoon zij vele ſchrandere mannen onder hare Leeraren had, toen één van hare Monniken in *Syrië*, die te gelijk Ouderling was in zijn Klooster *Phaſilta*, JAKOB BARADAI, (door de Grieken Ζαν-ζαλος genoemd, waarſchijnelijk een *Syrisch* woord, betekenende een *arm*, *gering* man,) zijne partij, on-

(*) *Cod.* CCXXXII.

(†) Onder de Ouden heeft alle deze partijnamen met ijver verklaard TIMOTHEUS, Ouderling te *Konſtantinopolen*, in de VIde eeuw: *de receptione hæreticorum.*

onder de regering van JUSTINIANUS een nieuw leven bijzette. Deze werd in het jaar 541 door eenigen van hare Biſchoppen te *Konſtantinopolen* tot Biſſchop van *Edeſſa* gewijd, met bijgevoegden last, om overäl als *Metropolitaan* te werk te gaan, en Biſchoppen te wijden, aan welken de *Monophyſiten* gebrek begonnen te krijgen, dewijl velen geſtorven, en anderen tot de *Katholijken* overgegaan waren. Deze werkzame man, doorkruiste daar op, als een *Bedelaar* gekleed, waar van hij ook den Sijrisch-*Arabiſchen* naam BARADAI verkreeg, alle de Oosterſche Gewesten, waar *Monophyſiten* waren, overal Biſchoppen, Ouderlingen, en Kerkedienaren aanſtellende, en eene nieuwe orde en verbintenis in zijne Gemeente invoerende, waar door hij ze, na een 36 jarigen arbeid bij zijn dood in het jaar 578 in eenen bloeijenden en vasten toeſtand naliet. In het bijzonder vernieuwde hij het *Monophyſitisch Patriärchaat* te *Antiöchië*, alwaar hij den *Egyptenaar* PAULUS aanſtelde, en ſedert hebben zijne Opvolgers het opperſte opzigt gehad over de Oosterſche Gemeenten van deze partij. Ter vergelding en gedachtenis van zoo vele verdienſten, worden naar dezen JACOB BARADAI tot heden toe alle de *Monophyſiten Jacobiten* genoemd, terwijl ten zelfden tijde de *Syriſche* naam *Melchiten*, zoo veel als *Keizersgezinden*, aan de *Katholijken* begonnen is gegeven te worden, omdat zij den Godsdienst en de voorſchriften der Keizeren aankleefden (*).

Se-

(*) ABULFAR. *ap.* ASSEM. *Bibl. Orient. T.* II. *p.* 326.

III BOEK XIV Hoofdst. na C. G. Jaar 476. tot 622.

Sedert dezen tijd heeft de ſcheuring tuſſchen de *Monophyſiten* en *Katholijken* beſtendig voortgeduurd. In hun eigenlijk vaderland *Egypte* hadden de *Monophyſiten* zich al vroeg gevestigd, alwaar zij behalven met den naam *Jacobiten* ook met dien van *Koptiſche* Christenen, hetwelk, waarſchijnlijk, hetzelfde betekent, als *Egyptiſche*, genoemd worden. De Geſchiedenis van hunne *Patriärchen* te *Alexandrië* is door EUSEB. RENAUDOT in een afzonderlijk werk beſchreven (*). Zij zijn ook in de naburige Landen *Ethiopië* of *Abyſſinië*, en in *Gelukkig Arabië* de heerſchende Godsdienstpartij geworden. In *Syrië*, *Meſopotamië*, en andere *Aſiatiſche* Landen kregen zij door JAKOB BARADAI een nieuw leven; in *Armenië* hadden zij reeds ſedert het jaar 536 de overhand gekregen (†). Spoedig werden hunne Gemeenten, onder de heerſchappij der *Arabieren*, zoo talrijk, dat 'er behalven hunnen *Patriarch* te *Antiöchië*, nog een afzonderlijk *Primaat*, onder dezen *Patriärch*, van hen in het *Syrisch Maphrianus*, (*de vruchtbaarmakende*,) genoemd, omdat hij als het ware weder vele Biſchoppen teelde, te *Tagrit*, (anders *Martyropolis*,) in *Meſopotamië*, aangeſteld werd, die de Gemeenten van deze en de naburige Gewesten regeerde (§).

Zoo-

Tom. I. *p.* 424. enz. NICEPHOR. *H. E.* XVIII. 52, 53.

(*) *Historia Patr. Alexandr. Jacobit. Par.* 1713. 4.

(†) PAGI *Crit. in Ann. Bar. ad a.* 535. *T.* II. *p.* 556.

(§) ASSEMAN. *Diſſert. de Monophyſitis præfixa Tom.* II. *Bibl. Orient.*

Zoodanig was de rampzalig verdeelde Staat der Oosterſche Gemeenten, door twisten, meestal over ſpitsvinnigheden, Kerkelijke woorden en uitdrukkingen, welke nu meer dan 150 jaren geduurd hadden, en door den onderlingen haat, vervolging, mishandeling, het *Christendom* zoo verzwakten, dat het, voor een groot gedeelte, een gemakkelijke prooi werd voor de overheerſching van den Godsdienst van MOHAMMED. III BOEK XIV Hoofdſt. na C. G. Jaar 476. tot 622. Beſluit.

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

VIERDE BOEK.

BEVATTENDE HET VIERDE TYDPERK; VAN DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW, TOT HET BEGIN DER KRUISTOGTEN, OF HET PAUSSCHAP VAN GREGORIUS VII, IN DE ELFDE EEUW.

EERSTE AFDEELING.

VAN DE OPKOMST VAN MOHAMMED, TOT DEN DOOD VAN KAREL DEN GROOTEN, VAN HET JAAR 622 TOT 814.

EERSTE HOOFDSTUK.

Korte ſchets der Wereldlijke Geſchiedenis van Mohammed, *tot den dood van* Karel *den Grooten.*

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Onder de regering van den Oosterſchen Keizer HERACLIUS, die, met de uiterſte inſpanning der krachten van zijn Rijk, den euvelmoed der *Perſen* beteugeld, en hen in het jaar 628 tot vrede genoodzaakt had (*), ſtichtte MOHAMMED of MUHAMMED, onder de *Arabieren*, of *Saracenen*, gelijk zij doorgaans van de *Romeinſche* en *Griekſche* Schrijvers ge-

Stichting

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 12.

van het Rijk der Saracenen door MOHAMMED.

genoemd worden, welke naam zoo veel betekenen zal als *Oosterlingen*, niet alleen eenen nieuwen Godsdienst, maar ook een nieuw Rijk, hetwelk zich zeer spoedig tot één der magtigsten van het Tijdperk, hetwelk wij nu beschrijven moeten, uitbreidde. In de eerste betrekking, als Stichter van eenen nieuwen Godsdienst, zullen wij van dezen zonderlingen man, op zijne plaats, beter spreken; hier zeggen wij alleen zoo veel van hem, als tot opheldering van de Burgerlijke of Staatkundige gesteldheid der Wereld, ten dezen tijde, genoeg is. Geboren in het jaar 570, uit een aanzienelijk geslacht, dreef hij eerst eenen uitgestrekten koophandel, en zich vervolgens voor een' Profeet uitgevende, vatte hij, toen hij tegenstand ontmoette, waar door hij genoodzaakt was, naar *Jathreb*, naderhand *Medina*, te vlugten, het zwaard op, en begon, met kleine stroperijën, zich zelven geducht te maken: Daar hij een man was van groote bekwaamheden, die zijnen aanhangers eene onweêrstaanbare geestdrift had weten in te boezemen, zag hij zich voor zijne dood in het jaar 632 meester van het geheele Schiereiland van *Arabië*, hetwelk het *Petreïsch*, *Woest-*, en *Gelukkig-Arabië* in zich bevat. ABUBEKER, een van zijne eerste aanhangers, volgde hem in zijn nieuw Vorstendom op, onder den tijtel van *Kalif*, dat is, *navolger*, en maakte zich meester van *Damaskus*, en een deel van *Syrië*; ook drongen zijne *Arabieren* reeds door tot in het *Perzische* Rijk. Na twee jaren regerens in het jaar 634 overleden zijnde, ging zijn Opvolger OMAR, die den tijtel van

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Vorst der Gelovigen, (*Emir-el-Mumenin*,) aannam, en ook de Tijdrekening van het nieuwe Rijk vaststelde, een begin nemende van de bovengemelde vlugt van MOHAMMED, in het jaar 622, den 16den Julij, waar naar zij ook den naam *Hedjira*, (*de Vlugt*,) heet, voort, met *Syrië* te veröveren, alwaar hij *Antiöchië* bemagtigde. Hij onderwierp ook *Palestina*, en deszelfs Hoofdstad *Jeruzalem*, *Egypte*, een aanzienlijk deel van *Armenië*, bijna het geheele *Perssische* Rijk, en meer andere Landschappen; men prijst zeer zijne eenvoudigheid, goedheid, en liefde voor de geregtigheid. Hij overleed, in het jaar 644, met den roem van een voortreffelijk en groot Vorst geweest te zijn.

Het schijnt, in den eersten opslag, onbegrijpelijk, dat de Keizer HERACLIUS, die eenen zoo zegevierenden oorlog gevoerd had tegen de *Persen*, zoo weinig tegenstand bood, en dat de *Arabiers* zoo spoedig zoo vele veröveringen op hem hebben kunnen maken. Maar, behalve dat men in het eerst geen acht sloeg op het gene in *Arabië* voorviel, dewijl de *Arabieren* nooit krijgstogten buiten hun land als veröveraars gedaan hadden, gelijk zij ook nooit allen onder één hoofd verëenigd waren geweest, zoo was de magt des Keizerrijks door den laatsten oorlog tegen de *Persen*, in welken de Keizer zijne uiterste krachten had ingespannen, volstrekt uitgeput. Hier kwam bij, dat niet alleen 20,000 *Arabieren*, die in de Romeinsche Legers gediend hadden, tot hunne landslieden afvielen, maar ook waren verscheidene Bevelhebbers van Gewesten en Ste-

Steden den Keizer ongetrouw, en behartigden hunne eigene belangen. Eindelijk de *Chriſten* onderdanen des Keizers waren, door de verſchillen over den Godsdienſt, van welken wij, in het voorgaande Boek, geſproken hebben, waar bij nu nog die met de *Monotheliten* kwamen, in welke HERACLIUS zich nog in zijne laatſte jaren mengde, zoodanig verdeeld, en onderling zoo hatelijk, dat de verſchillende partijën zich liever aan de overheerſching der *Arabieren*, en de beſcherming van derzelver Vorſten onderwierpen, dan dat zij de mishandelingen der andere partijën verdragen, of zich met dezelven verzoenen wilden. Daartegen waren de *Arabieren* niet alleen verëenigd, maar ook met geestdrijverij voor hunnen nieuwen Godsdienst vervuld, die hun de heerlijkſte belooningen toezeide, indien zij vechtende ſneuvelden, hetwelk hunne krijgsvolken, die ook door bekwame Veldheeren werden aangevoerd, onverwinnelijk maakte.

Opvolgers van HERAKLIUS, tot den ondergang van zijn geſlacht.

Terſtond na de dood van HERAKLIUS, in het jaar 641, ontſtonden oproeren, die de verwarring vermeerderden, en voor de *Saracenen* hunne veröveringen gemakkelijk maakten. Zijne Zonen werden door hunne Stiefmoeder, en deze met haren Zoon, op hare beurt, nog dat zelfde jaar, van kant geholpen, en KONSTANS, zijn Kleinzoon, op den troon geplaatst, onder wiens regering, welke van 641 tot 668 duurde, de *Saracenen* de Eilanden *Cyprus* en *Rhodus* vermeesterden. KONSTANS werd te *Syracuſe* in *Silicië* in eene badſtoof omgebragt. Zijn Zoon KONSTANTINUS, *Pogonatus* bij-

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

genoemd, wegens zijnen fraaijen baard, regeerde met een wisselvallig geluk, gedurende de 17 jaren, welken hij den troon bezat. Zeven zomers achter een belegerden de *Saracenen Konstantinopolen*, en het behoud dier Hoofdstad was voornamelijk te danken aan het' *Griekſche* vuur, hetwelk zelfs onder water brandde, zijnde door KALLINITUS, een inboreling van *Heliopolis* in *Syrië*, uitgevonden. Ook dreven hen de *Maroniten*, oorſpronkelijk Monniken, in het Gebergte *Libanon*, bij welke zich vele *Syriers*, die de *Arabiers* ontvlugtten, gevoegd hadden, waar naar zij den Sijriſchen naam *Mardaiten*, (*wederſpannelingen*,) kregen, uit dat Gebergte tot heel naar *Jeruzalem*. Waarom zij met den Keizer eenen vrede of beſtand voor 30 jaren ſloten, beloovende hem jaarlijks 3,000 ponden gouds, als eene ſchatting, te zullen betalen. Evenwel maakten zij zich vervolgens meester van de bezittingen der *Romeinen* in *Afrika*. De Zoon en Opvolger van KONSTANTINUS, JUSTINIANUS, noodzaakte, om vrede met de *Arabieren* te bekomen, de *Mardaiten*, den *Libanon* te verlaten, en oorloogde ook ongelukkig tegen de *Bulgaren*. In het jaar 695 werd hij wegens zijne wreedheid afgezet door LEONTIUS, die hem den neus liet afſnijden, waar naar hij den bijnaam kreeg *Rhinotmetus*, (*met den afgeſneden neus*,) en naar *Cherſoneſus* bande. Drie jaren daar na werd LEONTIUS op dezelfde wijze behandeld door ABSIMAR TIBERIUS, in het jaar 698. Zeven jaren daar na werd JUSTINIANUS II door de *Bulgaren* weder op den troon herſteld, in het jaar 706,

706, maar om zijne wreedheid in het jaar 711 door BARDANES FILIPPICUS andermaal afgezet, die hem, te gelijk met zijnen Zoon TIBERIUS, het hoofd liet afſlaan, waar mede het geſlacht van HERACLIUS een einde nam.

PHILIPPICUS BARDANES, en zijne twee naaste opvolgers, ANASTASIUS en THEODOSIUS, werden, binnen weinige jaren, afgezet; LEO, *de Groote* bijgenaamd, een uitmuntend Krijgsbevelhebber, in het jaar 717 ten troon geſtegen, zou veel tot herſtelling van het door deze gedurige Staatsömwentelingen verzwakte Rijk hebben toegebragt, gelijk hij dan ook werkelijk de *Arabieren* terug dreef; maar de bijgeloovigheid van zijne eeuw ſtuitte zijne verdere pogingen, en ſtortte het Rijk in nieuwe wanörden. De Keizer wilde zijne onderdanen aftrekken van de Godsdienſtige veréering der Beelden in de Kerken, het gevolg was oproer, hoon, daar men hem *Ikonoklast* of *Beeldenſtormer* noemde, en het verlies van het grootſte gedeelte zijner *Italiaanſche* bezittingen, waar de Biſchop van *Rome* zich aan zijn oppergezag onttrok, en de *Langobarden* en *Franken*, beurtelings, te hulp riep. Na eene regering van 24 jaren, volgde zijn Zoon KONSTANTINUS hem, in het jaar 741, op den troon. Deze, in de voetſtappen zijns vaders tredende, ondervond nog ſterker de hardnekkigheid van het domme Bijgeloof. Vergeefs behaalde hij verſcheidene overwinningen op de *Arabieren*; deze wakkere beſcherming van het Vaderland vergold het Bijgeloof, met hem den verachtelijken ſchimpnaam te geven van KOPRONYMUS;

Overige Griekſche Keizers in dit Tijdvak.

IV BOEK 1 Afdeel. 1 Hoofdst. na C. G. Jaar 622 tot 814.

(*vonthevuiler*,) omdat hij, als kind gedoopt wordende, de doopvonte zou bevuild hebben, ook beschuldigde men hem van wreedheid, toen hij zich genoodzaakt zag, tegen de oproerige voorstanders der Beelden gestrengheid te gebruiken; onder hem ging het overblijfsel van het Grieksch Keizerlijk Gebied in *Italië*, onder den naam van *Exarchaat* bekend, geheel verloren. Zijn Zoon LEO III, *de Chazariër* bijgenaamd, die hem in het jaar 775 opvolgde, was getrouwd met de heerschzuchtige IRENE, welke aan de verëerders der Beelden hare bescherming verleende, zoodat de Keizer genoodzaakt was, haar van het Hof te verzenden; maar kort daar na overleed hij, in het jaar 780, hebbende niet langer dan vijf jaren geregeerd. Nu aanvaardde zijne heerschzuchtige weduwe het bestuur, in naam van haren Zoon KONSTANTYN, die nog maar tien jaren oud was, toen zijn vader Keizer LEO overleed. Door het herstellen der Beelden de gunst der Geestelijken en van het gemeen verworven, en zich van buiten tegen de *Arabieren* beveiligd hebbende door eenen schandelijken vrede, verpligtte zij den Raad en het Krijgsvolk haar als Keizerin te erkennen, zoo lang zij leven zou. Doch haar Zoon, deze overheerschinq moede, nam in het jaar 790 de regering zelf op zich, en verzond zijne Moeder van het Hof. Echter wist de heerschzuchtige Vorstin, door haren aanhang, het na zeven jaren, in het jaar 797, zoo ver te brengen, dat aan haren Zoon, op haar bevel, de oogen werden uitgestoken, aan de gevolgen van welke mishandeling hij kort daar na overleed, waar

na

na zij nog 6 jaren regeerde. Maar bedacht zijnde op een huwelijk tusschen haar en den *Frankischen* Vorst KAREL *den Grooten*, ten einde het Oostersch Grieksch Keizerrijk, gelijk het voorwendsel was, met het door hem herstelde Westersche Rijk te vereenigen, haalde zij zich het ongenoegen van hare onderdanen op den hals, hetwelk aan NICEFORUS aanleiding gaf, om haar van den troon te stooten, en naar het Eiland *Lesbos* te bannen, alwaar zij, binnen het jaar, overleed. NICEFORUS bezat den troon van het jaar 802 tot 811, maar was zeer ongelukkig tegen de *Arabieren*, aan welke hij genoodzaakt was eene jaarlijksche schatting te betalen. Nog rampspoediger viel de oorlog met de *Bulgaren* uit, die hem in het gemelde jaar 811 met zijn ganschе leger omsingelden en in stukken hieuwen. Zijn Zoon STAURACIUS werd in dat zelfde jaar door MICHAEL *Kyropalates* of *Grootkamerling* van de kroon beroofd, maar ook deze bezat dezelve niet langer dan tot het jaar 813, wanneer hij, door de *Bulgaren* in het naauw gebragt, en zijne onbekwaamheid tot de regering gevoelende, het Rijk afstond aan LEO den *Armeniër*, den Krijgsbevelhebber van het Oosten, begevende zich met zijne vrouw en dochter in een Klooster.

Schets van het Arabisch Rijk of Kalifaat

Terwijl het *Griekſche* Keizerrijk, op deze wijze, van tijd tot tijd, verzwakte, steeg het *Kalifaat*, of het *Rijk der Arabieren*, tot eenen hoogen top van magt, niettegenstaande het ook niet vrij bleef van inwendige verdeeldheden. De beide eerste *Kalifen*, ABUBEKER en OMAR, hadden reeds aanzienelijke

IV BOEK I Afdeel. 1 Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

veröveringen gemaakt; de derde, OTHMAN, zette dezelve voort, en bragt in het jaar 651 het geheele *Perſiſche* Rijk onder zijne magt, welks laatſte Koning JESDEGERD was. Doch in het jaar 655 werd de *Kalif* OTHMAN van eenige oproerigen vermoord. Na zijne dood, ontſtond eene groote ſcheuring, onder de *Muzulmannen*, of *ware Geloovigen*, gelijk zich de aanhangers van MOHAMMED noemden, niet zoo zeer over Godsdienſtige leerſtukken, als wel over het regt van opvolging in het *Kalifaat*; hetwelk ſommigen meenden, dat aan ALI den Behuwdzoon van MOHAMMED, toekwam, die ook als vierde *Kalif* den troon beklom, maar in het jaar 660 door moordenaren van kant werd geholpen; zijn Zoon HASSAN aanvaardde wel het bewind, maar moest 'er reeds in het jaar 661 afſtand van doen. Sedert hebben zich alle *Mohammedaanſche* volken, in twee hoofdpartijën, verdeeld, aanhangers van ALI, onder welken de *Perſiänen* de voornaamſte zijn, en vrienden der *Kalifen*, die MOHAMMED onmiddelijk, en wel gelijk hunne voorſtanders beweeren, met regt, zijn opgevolgd, hoedanigen zijn de *Turken*, *Arabieren*, en meer anderen. Met ALI's en HASSAN's dood verviel het geſlacht van MOHAMMED, en MOAWIA, die zich tegen ALI had opgeworpen, bragt de regering over in het huis van OMMIA, in hetwelk hij dezelve erfelijk maakte. De *Arabieren* breidden thans hunne overwinningen uit in het Noorden van *Azië* en *Afrika*, en onder den *Kalif* WALID maakten zij zich ſedert het jaar 711 meester van bijna het geheele ſchiereiland, waar in *Spanje*

en

en *Portugal* gelegen zijn. Maar in het jaar 750 het huis der *Ommiaden* uitgeſtorven zijnde, kwam het huis der *Abasſiden*, dus genoemd naar ABBAS, een' Oom van MOHAMMED, aan het bewind. De tweede *Kalif* uit dit huis, AL MANSUR, die van 753 tot 774 regeerde, was de eerſte Vorst, die de Wetenſchappen onder zijn volk aanmoedigde; onder zijne regering, maakte ABDALRAHMAN, uit het huis van OMMIA, zich ſedert het jaar 755 in *Spanje* onafhankelijk. De bovengemelde *Kalif* AL MANSUR was de ſtichter van de aanzienelijke ſtad *Bagdat*, gelegen aan den zamenloop van den *Tigris* en *Eufraat*, in het midden zijner uitgeſtrekte landen, en bekwaam voor den koophandel en zeevaart; hij gaf haar den naam van *Medinat al Salam*, (*Vredeſtad*,) en maakte ze tot de hoofd- en hofplaats van zijn Rijk. Zijn Kleinzoon HAROUN AL RASCHID, die van 786 tot 808 regeerde, was de meest vermaarde en magtigſte van deze Vorſten, die de wetenſchappen en kunſten onder de *Arabieren* deed bloeijen.

HAROUNS mededinger in het westen was KAREL, bijgenaamd *de Groote*, Koning der *Franken*, en herſtelder van het Weſterſche Keizerrijk. Het *Frankiſche* Rijk, onder CHLOTARIUS I. verëenigd, werd weldra op nieuw verdeeld, onder deszelfs Zonen, hetwelk tot gedurige binnelandſche oorlogen aanleiding gaf, tot dat CHLOTARIUS II, in het jaar 613, hetzelve op nieuw onder één hoofd bragt, maar na de dood van deszelfs Zoon DAGOBERT, in het jaar 638, werd het in twee Koningrijken, *Auſtraſië* en *Neuſtrië*, of

Frankiſche Rijk.

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

of *Oost-* en *West-Frankryk*, geſcheiden, in welke Rijken beide, zoo door de zwakheid van geest van derzelver Koningen, als door eenen zamenloop van omſtandigheden, de eerſte Staatsdienaars, onder den titel van *Majores domus*, of Opperhofmeesters, het geheele bewind van zaken aan zich trokken, en aanhoudende oorlogen voerden, tot dat PIPYN, van *Heriſtal* of *Herſtal* bijgenaamd, naar een ſlot aan de *Maas*, niet ver van *Luik*, eene beſliſſende overwinning behaalde, welke hem tot heer van het geheele *Frankiſche* Rijk maakte. Het Koninglijke huis uit den *Merovingiſchen* Stam bezat niets meer dan den naam van Koning, terwijl PIPYN, onder den naam van *Hertog en Vorst der Franken*, alles beheerschte; hij overwon de *Friezen* en *Alemannen*; en zijn Zoon KAREL MARTEL, of de *Strijdhamer*, maakte zich verdienſtelijk, door het terug ſlaan der *Arabieren*, die uit *Spanje* in *Frankryk* gevallen waren; deze overwon ook de *Beyerſchen*, en dwong de *Sakſen*, om hem ſchatting te betalen. Hij regeerde in het laatst van zijn leven, hetwelk hij, in het jaar 741, eindigde, zoo oppermagtig, dat hij niet eens noodig oordeelde, eenen Naamkoning aan te ſtellen. De *Roomſche* Biſſchoppen zochten zijne beſcherming tegen de *Langobarden*, welke zij van zijnen Zoon PIPYN *den Kleinen* ook dadelijk ondervonden. Deze ſtelde nog weder eenen Koning aan uit het *Merovingiſche* Huis, CHILDERIK III, welken hij echter kort daar na in het jaar 752 weder van den troon ſtiet, wordende hij zelf toen op eene *Frankiſche* Rijksvergadering tot Koning verklaard, waar

waar toe ook de *Roomſche* Biſchop zijne goedkeuring gaf. Dus ging bij deze omwenteling de regering uit het *Merovingiſche* in het *Karolingiſche* huis over. Hij regeerde voorts tot het jaar 768 met grooten voorſpoed, en ontnam den *Langobarden* alles, wat zij van het Keizerlijk Gebied in *Italië* bemagtigd hadden, om het aan de Kerk van *Rome* te ſchenken.

Zijne twee Zonen KAREL en KAROLOMAN deelden, bij zijne dood, het vaderlijke Rijk met elkander. Maar de laatstgemelde in het jaar 771 overleden zijnde, behield KAREL hetzelve geheel voor zich, met uitſluiting van de Kinderen van zijnen Broeder. Deze Vorst voerde, gedurende zijne meer dan veertigjarige regering, aanhoudende oorlogen; met eenen oorlog van 30 jaren bedwong hij de *Saksen*, die tusſchen de *Elve*, *Wezer*, en *Rhyn* woonden. In eenen veldtogt in het jaar 774 maakte hij een einde van het *Langobardiſche* Rijk in *Italië*. Op de *Arabieren* in *Spanje* veröverde hij eene groote landſtreek van het *Pyreneïſche* Gebergte tot de Rivier den *Ebro*; de *Avaren* dreef hij, na het jaar 791, naar *Pannonië*, thans *Hongaryë*, terug, tot aan de Rivier *Raab*; en bedwong bovendien verſcheidene *Slaviſche* natiën langs de *Elbe* en *Saale*, tot aan den *Donau*. *Rome*, hetwelk ſedert lang, alleen in naam, onder de *Griekſche* Keizers geſtaan had, huldigde hem op voorſtel van Paus LEO III. in het jaar 796; en toen hij in perſoon daar gekomen was, zette de gemelde Paus hem, in de St. Pieterskerk, op het Kersfeest, in het jaar 800, (of 801, omdat het

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

het jaar toen met Kersmis een aanvang nam,) onder den Godsdienst eene Keizerlijke Kroon op, en riep hem tot Keizer uit, waarſchijnelijk volgens een gemaakt overleg, alhoewel KAREL zich ontſteld en verbaasd toonde. Hij werd dus aangemerkt, als de herſteller van het Westerſche Rijk. Alle deze verrigtingen verwierven hem den bijnaam van *den Grooten*, welken hij zich echter, door andere voortreffelijke hoedanigheden, door het verlichten en beſchaven zijner onderdanen, door het uitbreiden van kunſten en wetenſchappen, door het handhaven van den koophandel, en de rust en veiligheid zijner onderdanen, en door zijne pogingen, om den Christelijken Godsdienst uit deszelfs verval te herſtellen, ongelijk meer waardig maakte. Hij overleed in het jaar 814 te *Aken*, zijnde in allen opzigte ver boven zijnen leeftijd verheven, hoewel niet zonder gebreken.

Ondergang van het Langobardiſche Rijk.

Van de overige *Duitſche* Rijken, die zich in het *Romeinſche* Keizerrijk gevestigd hadden, was het *Langobardiſche* aanzienlijk door uitmuntend goede wetten en inrigtingen. ROTHARIS, zevende Koning van dit Rijk in *Italië*, na het jaar 636, gaf, aan zijne onderdanen, die tot hier toe alleen naar oude gewoonten en mondelijke regten geleefd hadden, een zamenſtel van wetten, hetwelk op eenen Rijksdag te *Pavia*, in het jaar 644, werd vastgeſteld, en nog voorhanden is. GRIMOALD, die van het jaar 662 tot 672 regeerde, voegde hier nog eenige nieuwe wetten bij, en maakte het *Katholijk* Geloof tot het heerſchende onder de *Langobarden*, die tot hier toe het

het *Arianismus* beleden hadden. Onder hunnen Koning LUITPRAND van het jaar 711 tot 743 vertoonde zich dit Rijk in zijnen grootſten bloei. Zijn opvolger RACHIS, insgelijks roemruchtig geregeerd hebbende, deed vrijwillig afſtand van de regering, en werd een Monnik. De toenemende bloei van het *Langobardiſche* Rijk maakte den naarijver der *Franken* gaande, en toen de *Langobardiſche* Koning AISTULF het *Exarchaat* en andere Landſtreken den *Grieken* ontnomen had, werd hij door den *Frankiſchen* Koning PIPYN in het jaar 754 genoodzaakt, die weder af te ſtaan. Eindelijk bezweek de laatſte Koning, DESIDERIUS, voor den haat der *Roomſche* Biſſchoppen, en hunnen beſchermer KAREL *den Grooten*, tegen wien hij in het jaar 774 zijn Rijk verloor, terwijl hij het regt zijner Neven, Kinderen van zijnen Broeder, tegen denzelven wilde handhaven. Niettegenſtaande het *Langobardiſche* Rijk op deze wijze een einde nam, bleven echter hunne wijze wetten nog lang ſtandhouden, zoo als ook het leenregt, hetwelk bij hen plaats had, nog tot in volgende eeuwen voortduurde.

Ondergang van het Westgothisch Rijk in Spanje.

In *Spanje* werd het Rijk der *Westgothen* insgelijks, in dit tijdperk, vernietigd, ſchoon het zich ſpoedig weder uit zijne puinhoopen begon op te beuren. In hetzelve hadden de Biſſchoppen middel gevonden, om zich in de landszaken te mengen, en voor de Koningen geducht te worden. Zij ondersteunden den opſtand, door welken SISENAND in het jaar 631 op den troon kwam, en deze liet zich door hen in het Rijk bevestigen; op de Kerkverga-

de-

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

dering te *Toledo*, in het jaar 633, wierp hij zich voor hen neder, en bad hen met tranen en zuchten, dat zij God voor hem bidden, en toch toezien zouden, dat de regten der Kerk gehandhaafd werden (*). RECCESWINTH, die van het jaar 649 regeerde, gaf hun op eene andere Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 653, zijne Geloofsbelijdenis over, en verzocht hen, met de tegenwoordig zijnde Staatsdienaren, allerhande wetten te maken, welke hij bereid was te bekrachtigen (†). De volgende Koningen poogden hunne waardigheid tegen de Geestelijken te handhaven, zoo als inzonderheid WITIZA, die van het jaar 701 af regeerde, maar die daaröm ook van de Geschiedschrijvers, die meestäl van den Geestelijken Stand waren, zwart gemaakt wordt. Nu begonnen reeds de *Arabieren*, in het tegenoverliggend *Afrika*, magtig, en voor het *Westgothisch* Rijk gevaarlijk te worden. De nieuwe Koning RODERIK zou hen misschien terug gedreven hebben, zoo hij niet met eene magtige binnenlandsche partij te kampen had gehad, omdat hij de Zonen van den vorigen Koning van den troon had uitgesloten. Deze partij, welke ook door OPPAS, Aartsbisschop van *Sevilla*, ondersteund werd, trad met de *Arabieren* in verbintenis, en Koning RODERIK verloor in eenen veldslag zijne kroon en leven, en de *Arabiers* bemagtigden het geheele *Westgothische* Rijk.

(*) *Concil. Tolet.* IV. *in* HARD. *Act. Concil. T.* III. *pag.* 578, 593. *sq.*

(†) *Concil. Tolet.* VIII. *pag.* 953.

Rijk. Alleen handhaafde de dappere PELAIJO of PELAGIUS, een Prins uit het Koninglijke Huis, in de Gebergten van *Asturië* geweken, de vrijheid, en zijne nakomelingen herſtelden, door hunne dapperheid; van tijd tot tijd, de vervallene zaken der Christenen, voornamelijk, toen de *Arabieren* onderling begonnen verdeeld te worden, uit welke overwinningen de Koningrijken van *Spanje* en *Portugal* ontſtaan zijn.

De Angelſakſen in Engeland

Gelukkiger hield zich in *Brittannië* de heerſchappij der *Angelſakſen* ſtaande in zeven Koningrijken, welke allengs tot ééne *Monarchie* gebragt werden. Hunne zeden waren ten dezen tijde nog zoo ruw, dat zelfs de Koningen geene veiligheid hadden, hoewel zij in dit Tijdvak allen het Christendom aannamen. Onder de Vorſten van dit Tijdvak muntte INA, Koning van *Weſſex*, van het jaar 689 tot 725, voornamelijk uit, doordien hij de van hem overwonnene volken, met zachtheid, en door het geven van nuttige wetten, met zijne oude onderdanen verbond en verëenigde. EGBERT, een zijner opvolgeren, in het laatst der VIIIſte eeuw, ſtreefde hem nog te boven. Door den naarijver van den toenmaligen Koning van *Weſſex* gedwongen, zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich naar het Hof van KAREL *den Grooten*, het oefenſchool van groote mannen. In het jaar 799 in zijn vaderland terug geroepen, beklom hij den troon van *Weſſex*, en bragt, deels door de wapenen, maar voornamelijk door zijne ſtaatkundige voorzigtigheid, allengs de zes overige Rijken onder, zoodat hij in het jaar

IV BOEK 1 Afdeel. 1 Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

827 meester was van dat geheele deel van het eiland, hetwelk toen reeds sedert eenigen tijd *Engeland* genoemd werd.

De tot hier toe opgenoemde Volken en Rijken stonden allen in verband met het Christendom, en deszelfs lotgevallen. Van andere natiën, bij welken het Christendom nog onbekend was, weet de Geschiedenis ook maar weinig te zeggen. De *Noormannen*, die het tegenwoordige *Denemarken*, *Zweeden* en *Noorwegen* bewoonden, kende men alleen uit hunne zeerooverijën, en door hunne invallen in het gebied der *Angelsaksen* en *Franken*, na het einde der VIIIste eeuw. — Veel bekender waren thans reeds de *Slavische* Volken. Deze bezaten eene menigte landen van de *Oostzee* tot aan den *Donau*, ja zelfs tot aan de *Adriatische Zee* toe. Onder dezelven bewoonden de *Wilzen* het tegenwoordig *Pomeren*; de *Obotriten* het *Meklenburgsche*; de *Wagriërs* een deel van *Holstein*; de *Polabers* langs de oevers der *Elbe*; de *Hevellers*, *Ukerers*, en andere *Slaven*, de *Mark Brandenburg*; de *Sorben Meissen*; de *Lusiziërs* de *Nederlausnitz*; de *Milzeners Opperlausnitz*; de *Bohemers* en *Moraviërs* de nog heden naar hen genoemde Landen; de *Karinthiërs*, *Krainers*, en andere *Wenden* of *Winden*, de groote landstreek van den *Oostenrykschen Kreits*. Twee andere *Slavische* Volken, de *Polen* en *Rusfen*, besloegen reeds een aanmerkelijk gedeelte van die landen, welke nog naar hen den naam voeren. Maar naar het jaar 643 stichtten andere *Slaven* aan den *Donau* de Koningrijken *Servië*, *Bosnië*, *Croatië*, *Sla-*

Staat van de Noordsche landen en Duitschland.

Slavonië en *Dalmatië*. — De *Bulgaren*, een volk van *Hongaarſchen* Stam, doch met vele *Slaven* vermengd, veröverden in de VIIde eeuw het oude *Moeſië*, naar de *Zwarte Zee* heen, hetwelk ſedert naar hen *Bulgarië* genoemd is, en bragten uit deze buurſchap de Griekſche Keizers, zelfs in hunne Hoofdſtad, menigmalen in het naauw. — In het voorgaande Tijdperk, waren de *Turken*, van de *Kaſpiſche* zee komende, reeds bondgenooten der Romeinen, tegen de *Perſen* geweest, thans oorloogden zij met de *Arabieren*. — Eindelijk werd in dit tijdsverloop het oudſte van alle Rijken, het *Chineeſche*, meer aan de *Aziänen* bekend, zoo als men uit een Christelijk gedenkteeken van dezen tijd beſluit.

IV BOEK I Afdeel. I Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Staat der Geleerdheid, en voornaamſte Schrijvers.

Niettegenſtaande de Barbaarſche Volken, welke het Romeinſche Rijk in het Westen hadden vernietigd, ſedert zij zich in hetzelve gevestigd, en het Christendom omhelsd hadden, even daar door beſchaafder waren geworden, en ook ſmaak voor geleerdheid, kunſten en wetenſchappen hadden beginnen te krijgen, nogtans werd, door de verbastering van het Christendom zelve, en door het meer en meer toenemend Bijgeloof, alle ware geleerdheid nedergedrukt, hoewel zij door de pogingen van den

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Treurige ſtaat der geleerdheid. Na-

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Frankischen Koning en Keizer KAREL *den Grooten*, het hoofd weder scheen te zullen opbeuren.

In het Oosten werd door de woede der *Arabieren* geen minder nadeel in dit Tijdperk aan de geleerdheid toegebragt. De *Arabieren* hadden voorheen wel neiging en smaak voor de Dichtkunst en Welsprekendheid getoond, maar des te minder de eigenlijke geleerdheid beöefend, en de Godsdienstige geestdrijverij, met welke zij de Christenen aanvielen, kon niet anders dan verderfelijk zijn voor de geleerdheid. Onder het *Kalifaat* van OMAR, veröverde deszelfs Veldheer AMRU in het jaar 640 *Alexandrië* in *Egypte*. Hier leefde toenmaals de Spraakleeräar JOANNES, die tot de *Jakobitische* Christenen behoorde, en de leere van SEVERUS was toegedaan; doch die, omdat hij de leere der Christenen over de *Drieëenheid* verlaten had, door eene vergadering van Bisschoppen in de stad *Mesr* van zijn ambt ontzet was. Deze begaf zich tot AMRU, door wien hij om zijne geleerdheid met achting ontvangen werd, en wien hij verzocht, om de wijsgeerige Boeken uit de vermaarde Koninklijke *Alexandrynsche* Boekerij voor zich te mogen hebben. AMRU gaf hem te kennen, daaromtrent de bevelen van zijnen Oppervorst te moeten volgen. Op zijnen Brief desaangaande aan den *Kalif* geschreven, gaf dezen ten antwoord: „Zoo 'er in deze Boeken iet staat, „ dat met het Boek van God, (*den Koran*,) over„ eenstemt, dan is dit genoegzaam; maar staat 'er „ iet in, hetwelk met het Boek van God strijdt, „ dan hebben wij ze geheel niet, noodig. Laat ze „ der-

deelaan dezelve door de Arabieren toegebragt.

„ derhalven verbrand worden." Hier op liet AMRU alle deze Boeken in de openbare baden der ſtad, om die te warmen, verdeelen, en zoo werden zij binnen een half jaar allen vernield (*). Dewijl dit verhaal door geen gezag van gelijktijdige getuigen onderſteund wordt, en, indien de daar in voorkomende JOANNES dezelfde zij met JOANNES PHILOPONUS, onbeſtaanbaar is met deszelfs leeftijd; als ook dewijl het onzeker is, of deze Boekerij toen nog beſtaan hebbe, en niet reeds vroeger door een' ongelukkigen brand, ten minſten grootendeels vernield zij, heeft men, in onzen tijd, hetzelve in twijfel begonnen te trekken; hoewel 'er in de hoofdzaak zelve niets ongeloofelijks gelegen is, en het berigt van den *Christen* Schrijver door dat van eenen *Mohammedaan* toegeſtemd wordt (†).

Ondertusſchen waren 'er ten dezen tijde nog vele oude Schrijvers overig, welke naderhand verloren zijn gegaan, omdat zij verönächtzaamd zijn geworden, door het ongelukkig vooröordeel dezer tijden, het-

Monnikenſchrijven Boeken af.

(*) Dit is hoofdzakelijk het verhaal van ABULFARADJE *Primaat* der *Jakobiten* in het Oosten in de XIIIde eeuw. *Hist. Compend. Dynastiar. pag.* 180. *et Latine in* POCOCKII *Suppl. Histor. Dynast. pag.* 114. *Oxon.* 1653. 4to. waarmede zakelijk overëenkomt ABDOLLATIF, een *Mohammedaanſche* Arts uit *Bagdad*, in het begin der XIIIde eeuw. ABDOLLATIFI *Compend. Memorab. Ægypti*, *Arabice e Cod. Ms. Bodleiano edid.* JOSEPH WHITE; *præf. est* EBERH. GOTTL. PAULUS *Tubing.* 1789. 8. *p.* 64.

(†) SCHRÖCK *Christl. Kirch-Gesch.* XIX. *Th. S.* 37.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

hetwelk de Heidenſche Geleerdheid verächtte; de Monniken hielden zich wel, gelijk nog vele jaren naderhand, vlijtig bezig met het afſchrijven der Handſchriften, deze Afſchrijvers worden *Antiquarii* genoemd in de ſchriften van GREGORIUS *den Grooten* (*), maar dit is alleen van de Weſterſche Monniken te verſtaan, de Oosterſche bragten, behalve met hunne Godsdienſtige oefeningen, hunnen tijd door met eigenlijke handwerken, en de vlijt dezer Afſchrijvers bepaalde zich voornamelijk tot Godgeleerde en *Ascetiſche* werken, of tot Kerkgeſchiedenisſen, Kloosterchronieken, en Levens der Heiligen enz.

Boekerijen.

Ten bewijze, dat men thans nog velen der oude Schrijveren overig had, kunnen de Boekerijën verſtrekken, zoo oude als in dezen tijd nieuw aangelegde, welke deze ſchatten der oudheid bevatteden. Zoo was 'er in een paleis te *Konſtantinopolen* eene Boekverzameling van meer dan 30,000 Boeken van Goddelijke en menſchelijke wetenſchappen. In hetzelve woonden ook, behalve één der uitmuntendſte geleerden, dien men den algemeenen Leeraar noemde, nog twaalf andere voorname geleerde mannen, die op 's lands kosten onderhouden, en dikwijls door de Keizers geraadpleegd werden. Als de Keizer LEO, *de Iſauriër*, omtrent het jaar 730 de vereering van de Beelden der Heiligen in zijn Rijk wilde afſchaffen, en van deze geleerden in dit voornemen werd tegengeſtaan, liet hij rondöm dit paleis brandba-

(*) *Dialog. Libr.* II. *Cap.* 4.

bare ſtoffen leggen, en het te gelijk met de kostbare Boekerij verbranden. Zoo luidt een verhaal van Schrijvers uit de IXde eeuw (*), doch waar van geene melding voor dien tijd voorkomt, waaröm men het gerust mag verwerpen, te meer, wanneer men aanmerkt, dat men dezen Vorst, wegens zijnen ijver tegen den Beeldendienst, heeft pogen zwart te maken en te lasteren. Volgens ZONARAS zelven (†), heeft omtrent het jaar 476 een geweldige brand te *Konſtantinopolen* niet alleen een groot gedeelte der ſtad, maar bijzonder de openbare Boekerij van 120,000 Boeken verteerd, onder welken zich een Handſchrift bevond der gedichten van HOMERUS, met gouden letteren, op eene drakenhuid van 120 voeten lang. Maar juist dit Handſchrift laat KONSTANTINUS MANASSES eerst door dien brand verloren gaan, welken Keizer LEO zou geſticht hebben.

De Griekſche taal bekend onder de Angelſaksen.

Het voorbeeld van THEODORUS, die in het jaar 668 Aartsbisſchop van *Canterbury* werd, leert, dat 'er ten dezen tijde nog Griekſche Boeken onder de *Weſterſche* Gemeenten gekomen zijn, van welke men ten behoeve der wetenſchappen gebruik maakte. Deze THEODORUS was uit *Tarſus* in *Cilicië* geboren;

(*) CEDRENUS *Hiſtor. Comp. Tom.* II. *pag.* 450. ZONAR. *Annal. L.* XV. *T.* II. *pag.* 104. GLYKAS *Ann.* P. IV. *pag.* 217. en KONSTANTIN. MANASSES *Comp. Chron. pag.* 72. alle Byzantiniſche Geſchiedſchrijvers uit de XIde eeuw; de laatſte zelfs misſchien uit de XVde.

(†) *Annal. Libr.* XIV. *T.* II. *p.* 52.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 841.

ren; maar leefde als Monnik te *Rome* met den roem van Latijnsche en Griekſche, Wereldlijke en Goddelijke geleerdheid; waar na hij, verzeld van eenen Abt uit *Campanië*, ADRIANUS, die insgelijks als een geleerd man bekend ſtaat, naar *Engeland* overging, en het gemelde Aartsbisdom meer dan XXI jaren bekleed heeft. Zij beiden gaven aan vele aankomende Geestelijken onderwijs in kunſten en wetenſchappen, met dat gevolg, dat men nog omtrent het jaar 720 vele lieden op dat Eiland vond, die het Grieksch en Latijn zoo goed als hun Angelſakſisch verſtonden (*).

Ook te Rome.

Dewijl de ſtad *Rome* en een groot gedeelte van *Italië* nog eenen geruimen tijd in dit Tijdvak onder de heerſchappij van den Griekſchen Keizer ſtond, is 'er zeker in die ſtad gelegenheid geweest, om Griekſche Boeken te hebben, en daar uit de Griekſche geleerdheid te beöefenen. Ook ontmoet men onder de *Roomſche* Bisſchoppen verſcheidene *Grieken* en *Syriërs*. Uit eenen Brief echter van den Bisſchop PAULUS I, aan den *Frankiſchen* Koning PIPYN (†), in het jaar 757, kan men zich geen groot denkbeeld maken van de Boekverzameling dezer Bisſchoppen. Hij ſchrijft, dat hij den Vorst zoo veel Boeken overzendt, als hij bijëen heeft kunnen krijgen, en dezelven beſtonden in Liturgiſche ſchriften, (*Antiphonale et Reſponſale*,) de *Grammatica*, (waarſchijnlijk

(*) BEDA *H. E. Gent. Angl. L.* III. *C.* 1. 2. V. 21. 24.

(†) In CENNII *Monum. Dominat. Pontif. ſ. Cod. Carol. T.* I. *p.* 148. *Romæ* 1760. 4.

lijk moet dit zijn *Dialectica*,) van ARISTOTELES, de Boeken van DIONYSIUS den *Areopagiet*, en eene *Geometrie*, *Spelboek* en *Spraakkunst*.

Op het laatst der VIIIſte eeuw ſcheen voor de geleerdheid een nieuw licht op te gaan, door den ijver en pogingen van KAREL *den Grooten*. Deze Vorst had, in zijne vroege jeugd, een ſlechte opvoeding gehad, maar kreeg in rijper jaren de vurigſte begeerte, naar kunde en wetenſchap. Zijne vroegere reizen naar *Italië*, waar hij, in het jaar 774, eenen gelukkigen oorlog voerde met de *Langobarden*, ſchijnen hem daar toe het eerst opgewekt te hebben, want dit Land en Engeland waren thans in het Westen de eenige landen, waar de geleerdheid haren toevlugt genomen had; in *Frankryk* zelf werd zij geheel niet geöefend (*). De *Diaken* PETRUS PISANUS, en een ander *Diaken*, ook Monnik te *Monte Caſſino*, PAULUS WARNEFRIEDS, die onder den naam van PAULUS *Diaconus* beroemd is geworden, zullen, gelijk men gelooft, de eerſte buitenlandſche geleerden geweest zijn, die hij kort na het gemelde jaar in zijn Rijk noodigde. Maar nog voor het jaar 780 werd hij ook in *Italië* met den geleerdſten man van deze tijden, den Engelſchen Monnik ALCUIN bekend, dien hij kort daar na aan zijn Hof nam, van wien hij de Redeneerkunst, Redeleer, en Starrenkunde, zoo als van PETRUS PISANUS de Spraak- of Taalkunde leerde; ALCUIN werd zijn vertrouwdſte raadsman, niet alleen ten aanzien der

Pogingen van KAREL den Grooten tot herſtel der geleerdheid.

(*) *Monach. Egolism. Vit. Car. M. ad a. 787. p. 53.*

der maatregelen, om de wetenſchappen te herſtellen; maar ook in andere gewigtige belangen, welke hij zelfs ten deele hielp uitvoeren (*). Bovendien leerde KAREL ook de rekenkunst, en nam zorgvuldig de ſtarren waar. Het Latijn kon hij zeer vlug ſpreken, maar het Grieksch verſtond hij meer, dan dat hij het wel ſpreken kon (†). De oudſte Duitſche Liederen, in welken de daden en oorlogen der alöude Koningen dezer volken bezongen werden, ſchreef hij af, en leerde ze van buiten. Ook maakte hij een begin van het zamenſtellen eener Duitſche Spraakkunst, en gaf aan de maanden en winden Duitſche namen (§). Maar nu zegt ons dezelve Schrijver, dat KAREL ook beproefde te ſchrijven, (*tentabat et ſcribere*,) waaröm hij waſſchen tafeltjes bij zich droeg, om, als hij niet te doen had, op dezelven zijne hand aan het maken van letters te wennen, welke te laat begonnen arbeid hem echter niet gelukte. Doch, dit kan men zeker niet in dien zin verſtaan, dat KAREL in het geheel niet zou hebben kunnen ſchrijven, maar alleen, dat hij niet ſierlijk kon ſchrijven, waar van men in dien tijd zoo veel werks maakte.

KAREL was voornamelijk bezorgd, dat de Geestelijkheid zich meer zou toeleggen, om kundigheden te verkrijgen, ten welken einde hij in het jaar 781 eenen rondgaanden Brief afzond aan alle Biſſchoppen

(*) EGINHART *de Vit. Car. M. C.* 25. *pag.* 117. *ed. Schmink.* (†) *Ibid. et pag.* 116.

(§) *Id. Cap.* 29. *pag.* 130.

pen en Abten van zijn Rijk, waar van die aan den Abt van *Fulda* nog overig is (*), om hen daar toe op te wekken en te vermanen; ook droeg hij zorg, dat zij van Boeken voorzien werden, waar toe ALCUIN op zijn bevel de Latijnſche Overzetting van den Bijbel nazien, en van de fouten der Afſchrijvers zuiveren moest (†). Ja KAREL zelf verbeterde ſommigen affchriften met zijn eigene hand (§). Hier door werden de Bisſchoppen en Monniken aangeſpoord, om met meer vlijt en naauwkeurigheid nuttige affchriften te maken, en de Kerkelijke Boekerijën kregen een beter voorkomen. KAREL zelf verzamelde eene aanzienelijke Boekerij tot zijn eigen gebruik. In zijn' uiterſten wil begeerde hij, dat deze Boeken aan elk, die ze naar derzelver waarde wilde betalen, verkocht, en het geld, dat daar van kwam, aan de armen uitgedeeld zou worden (**). In de Keizerlijke Bibliotheek te *Weenen* vond LAMBECIUS (††) een affchrift der *Pſalmen*, in het Latijn vertaald, met gouden letters op pergament, hetwelk op KARELS bevel vervaardigd was, tot een geſchenk voor den *Roomſchen* Bisſchop ADRIAAN, voor

(*) In BALUZ. *Capitull. Regg. Francor. T.* I. *p.* 201.

(†) ALCUIN *Comment. in Joh. L.* VI. *T.* I. *p.* 591.

(§) Hier van heeft LAMBECIUS voorbeelden gevonden in Handſchriften op de Keizerlijke Bibliotheek te *Weenen*, *in Biblioth. Cæſ. Vindob. L.* VIII. *p.* 645.

(**) EGINHARD *l. c. Cap.* 33.

(††) *Commentar. de Biblioth. Cæſar. Vindob. Libr.* II. *pag.* 261.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

voor hetwelk een Latijnsch vers ſtaat van KAREL'S eigen werk, hetwelk geene verächtelijke blijk is van 's Vorſten liefde voor de Dichtkunst. Het gewigtigſte Handſchrift uit de Boekerij van dezen Vorst is de vermaarde *Codex Carolingius* (*), hetwelk eene door KAREL zelven in het jaar 791 vervaardigde verzameling is van Brieven van Roomſche Biſſchoppen aan zijnen Grootvader, Vader, en hem zelven, welke veel licht over de Geſchiedenis dezer tijden verſpreiden.

Of de Hooge School te Parys door hem geſticht is?

KAREL zorgde wel voornamelijk voor de Geestelijkheid, naar het vooröordeel dier tijden, als of de geleerdheid alleen voor hun beſtemd was; evenwel poogde hij tevens in de Leeken liefde tot de wetenſchappen op te wekken. Hij verzamelde ten dien einde aan zijn Hof een geleerd gezelſchap, in hetwelk hij den naam van DAVID voerde, ALCUIN heette FLACCUS, en anderen van zijne Hovelingen, die 'er medeleden van waren, hadden den naam van HOMERUS, DAMETAS enz. (†). Nog gewigtiger was de ſchool, welke hij in zijn paleis ſtichtte, en welke hem overäl volgde, waar hij zijn verblijf had. In dezelve was ALCUIN weder de voornaamſte Leeraar; onder de toehoorders ſchijnt KAREL zelf ſomtijds geweest te zijn; zeker behoorden daar toe de drie Keizerlijke Prinſen KAREL, PIPYN, en LODEWYK; zijne Zuster GISELA, en zijne Dochter van denzelfden naam, enz. (§) Deze ſchool hebben ve-

(*) *Ib. p.* 320. (†) ALC. *Ep.* LXVIII. LXIX. XCI. XCII.
(§) ALCUIN. *Epist.* LXVII. *etc.*

vele geleerden aangezien als den grondſlag van de *Univerſiteit* of *Hooge School* van *Parys*, welker ſtichting zij daaröm aan KAREL hebben toegeſchreven. Alleen zoo veel is zeker, dat deze Hoffchool ook op Leeken ten voordeele der wetenſchappen gewerkt heeft, en dat 'er ſedert de IXde eeuw te *Parys* ſteeds eene openbare van de Bisſchoppelijke en Kloosterſcholen onderſcheidene ſchool geweest is, tot dat de eigenlijke Hoogeſchool aldaar zich in de XIIde eeuw heeft beginnen te vormen (*).

Staat der Scholen.

De toeſtand der Scholen was in de VIIde eeuw in geheel *Frankryk* diep vervallen; te vergeefs wordt dit daar aan toegeſchreven, dat KAREL MARTEL vele goederen aan de Geeſtelijken onttrokken, en aan Wereldlijke perſonen geſchonken zou hebben, alzoo de inkomſten der Geeſtelijken toch altijd aanzienelijk genoeg bleven, om voor de Scholen en het onderwijs te zorgen. Maar beter gelaat vertoonden ten dezen tijde de Kloosters in *Ierland*. Omtrent het jaar 664 gingen vele *Engelſchen* (†) van aanzienelijken en geringer ſtand naar gemelde eiland over, om zich van de Monniken aldaar, die BEDA *Scoti*, (*Schotten*,) noemt, te laten onderwijzen. Verſcheidenen van deze Engelſchen heeft ALCUIN opgenoemd, en onder anderen den beroemden WILLEBRORD, den Bekeerder der Heidenen (§). KAREL leide zich bijzonder toe, om den ſchoolſtaat in zijne

(*) RIVET. *Hiſt. litt. de la France T.* IV. *p.* 10-250.

(†) BEDA *H. E. Gent. Angl. L.* III. *C.* 27.

(§) *Vita S. Willebrordi L.* I. *p.* 185. *T.* II. *Opp.*

VI BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

ne landen uit het diep verval op te beuren, en wilde (*), dat in alle Bisdommen en Kloosters voor kinderen van lijfeigenen zoo wel als van vrijlieden scholen zouden worden aangelegd, om hen het lezen te leeren, hen in de psalmen, zangwijzen en gezangen, de Reken- en Spraakkunst te onderwijzen, en ook daar toe net afgeschrevene *Katholijke* Boeken, zoo als de Euängeliën, de Psalmen, en Kerkedienſten, (*Misſale*,) te gebruiken. Een Monnik van het Klooster *St. Gal*, in *Zwitſerland*, die na het jaar 883 de Geschiedenis van KAREL, op bevel van zijn' Achterkleinzoon, KAREL *den Dikken*, beschreven heeft (†), voegt hier nog verscheidene bijzonderheden bij van de genegenheid van dezen Vorst, voor de bevordering der wetenschappen; die echter niet allen even geloofwaardig zijn. Hij verhaalt, dat twee *Ierſche* zeer geleerde Geestelijken openbare vrijscholen in *Frankryk* en *Italië* hebben opgerigt. Eenmaal liet KAREL de leerlingen van dezelven voor zich komen, en hem hunne opſtellen van Brieven en Gedichten toonen. Hij vond, dat de leerlingen uit de geringſte ſtanden uitmuntend werk, maar de aanzienelijken des te ſlechter, geleverd hadden. Daar op zette hij de eerſte aan zijne regter de anderen aan zijne ſlinker hand, en beloofde aan de eerſte groote belooningen, eenmaal

(*) *In Capitul. Aquisgran. S.* I. *a.* 789. *Cap.* 70. *ap.* BALUZ. *Tom.* I. *pag* 237.

(†) *Libri duo de Gestis Caroli M. in* CANIS. *Lectt. ant. Tom.* II. P. III. *pag.* 53.

Daar op zette hij de eerste aan zijne regter de anderen aan zijne linker hand,

XI. D. Bladz. 174.

maal de beste Bisdommen en Abdijën, terwijl hij de anderen beſtrafte, en met eenen eed verzekerde, dat, zoo zij het niet beter maakten, zij niets van hem verkrijgen zouden. Op een' anderen tijd beklaagde KAREL zich, dat de wetenſchappen in zijn' tijd niet zoo bloeiden, als ten tijde der oude Kerkvaderen, en zou toen den wensch geuit hebben: „ Had ik nog maar een dozijn zulke geleerden, als „ HIËRONYMUS en AUGUSTINUS waren!" Waar op ALCUIN hem zou geantwoord hebben: „ De Schep„ per van Hemel en Aarde heeft 'er geen meer huns „ gelijken gehad, en gij wilt 'er een dozijn hebben!"

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Ondertuſschen waren KARELS pogingen niet vruchteloos. Verſcheidene Bisſchops- en Monniksſcholen werden nog onder zijne regering vermaard; anderen kwamen in de naastvolgende eeuw te voorſchijn. ALCUIN, die allen met zijn geest en voorbeeld voorging, ſtiehtte te *Turonum*, (*Tours*,) waar hij, in zijne laatſte jaren, Abt van het Klooster van den Heiligen MARTINUS was, eene School in hetzelve, welke eene der voortreffelijkſten geworden is. Volgens zijn eigen ſchrijven aan KAREL (*). in het jaar 796, zocht hij ſommigen met de Heil. Schrift, anderen met de oude geleerdheid, gemeenzaam te maken; weder anderen onderwees hij in de Spraakkunst; dezen en genen in de Starrekunde. — Onder de Bisſchoppen was THEODULF, Bisſchop van *Orleans*, dien KAREL uit *Italië* in zijn Rijk getrokken had, bijzonder bezig, om 's Vorsten wil, ten aanzien

(*) *Ep.* XXXVIII. *T.* I. *Opp. p.* 53.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zien der Scholen te vervullen (*). LEIDRAD, Aartsbisschop van *Lyons*, schreef insgelijks aan KAREL (†), dat hij *Scholen van Zangers* had, die ook anderen onderwijzen konden; en bovendien *Scholen van Lezers*, die het zelfs in de geestelijke verklaring des Bijbels reeds ver gebragt hadden.

Staat der Wijsgeerte.

Zoodanige ijver, door een groot Vorst opgewekt en ondersteund, gaf blijde vooruitzigten voor het toekomende; trouwens, wat het tegenwoordige betrof, in de meeste gewesten der wereld heerschte eene dikke duisternis van onkunde en bijgeloof. De *Wijsgeerte* was in eenen zeer lagen toestand. Bij het begin der VIIde eeuw leefde JOANNES PHILOPONUS nog te *Alexandrië*, van wien wij in het voorgaande Boek gesproken hebben (§), aan wien de *Wijsgeerte van* ARISTOTELES haren invloed onder de Christenen veel te danken had, maar als *Jakobiet*, en gewaande stichter van het *Tritheisme*, verloor hij bij de rechtzinnigen zijn achting meestal; hoewel onder zijne geloofsgenooten deze Wijsgeerte meer opgang scheen te zullen maken. Een van hunne vermaardste Leeraaren, JACOBUS, *Metropolitaan* van *Edessa*, sedert het jaar 651, vertaalde de *dialectische* schriften van ARISTOTELES in het *Syrisch*, met zijne aanmerkingen, waar van een Handschrift gevonden wordt in de *Vatikaansche* Bibliotheek (**). Hon-

(*) *Capitul.* XIX. *in* SIRMOND. *Opp. T.* II. *p.* 671.

(†) *Ap.* LAUNOI *de Scholis Celebr. Cap.* 7.

(§) Zie *Deel* X. *Bladz.* 43.

(**) ASSEMANI *Bibl. Orient. T.* I. *p.* 493.

Honderd jaren na PHILOPONUS hadden de *Grieken* nog een' ander Wijsgeer, JOANNES van *Damaskus*, een' Monnik in *Paleſtina*, die tot na het jaar 754 geleefd heeft. Zijne ſchriften zoo Wijsgeerige als Godgeleerde geven blijken, dat hij een man geweest is van geene geringe geleerdheid, en in ſcherp denken geöefend. Onder zijne Wijsgeerige ſchriften zijn bijzonder merkwaardig zijne *Verhandelingen over de drie deelen der ziel, vier deugden en vijf krachten* (*), en zijne *Dialectica* (†). Doch wij zullen hem nader leeren kennen, in de Geſchiedenis der Godgeleerdheid.

ISIDORUS Hispalenſis.

Onder de Weſterſche Christenen dezer eeuwen was niemand, die zich op de Wijsgeerte hoofdzakelijk toeleide; alleen drie geleerden, welke de geleerdheid van den geheelen ondergang bewaarden, ISIDORUS *Hispalenſis*, BEDA en ALCUIN, hebben in hunne werken ook Wijsgeerige onderwerpen behandeld. ISIDORUS was in *Spanje* in het Gewest van *Carthagena* geboren. In het jaar 595 werd hij Aartsbisſchop van *Hispalis*, dat naderhand *Sevilla* genoemd, en nog eene groote koopſtad is. Hij overleed in het jaar 636, met den welverdienden roem van de geleerdſte man van zijnen tijd geweest te zijn. Zijn voornaamſte werk, in hetwelk hij zijne kennis aan de Oude, bijzonder *Romeinſche* Schrijvers, openbaart, heeft dit opſchrift: *Originum ſive Etymologiarum Libri* XX. Hij werd door den dood over-

(*) *Opp. Tom.* I. *pag.* 574. *Paris.* 1712. *fol.*

(†) *Capita Philoſophica l. c. p.* 1. *ſq.*

overvallen, eer hij dit werk voltooid had, hetwelk door zijnen vriend BRAULIO, Bisschop te *Cæsaraugusta*, (*Saragossa*,) volbragt is. Alhoewel dit werk, volgens den titel, eigenlijk eene menigte van woorden en namen verklaart, en derzelver afleiding, (*Etymologie*,) opgeeft, zoo bevat het genoegzaam eene kleine *Encyclopedie* in zich, en handelt van allerlei soort van geleerde zaken en wetenschappen. Onder de afzonderlijke uitgaven van dit werk is die van BONAVENTURA VULCANIUS, te *Bazel* 1577 in folio (*). Nog zijn 'er van hem eenige werken over gelijksoortige onderwerpen: *De differentiis, seu proprietate rerum; liber glossarum; de natura rerum, sive Cosmographia, vel Astronomicus.* Voornamelijk heeft hij door zijne geschiedkundige schriften der nakomelingschap goede diensten gedaan. Zoo schreef hij een Tijdboek der algemeene Wereldgeschiedenis, (*Chronicon ab origine rerum, usque ad annum quintum Heraclii.*) — Zijne korte Geschiedenis van sommige Duitsche Volken, tot het jaar 628, (*Gothorum, Vandalorum et Suevorum in Hispania Chronicon*) (†), is een hoofdwerk, omdat hij zelf onder deze volken geleefd heeft. — Ook is zijn Boek over de Kerkelijke Schrijvers, (*Lib. de Scriptoribus Eccles.*) een vrij goed vervolg op het bekende werk van HIËRONYMUS en GENNADIUS. Eindelijk in zijn geschrift van de Kerkelijke plegtighe-

(*) Dit werk is ook gevoegd in DION. GOTHOFREDI *Auctores Lat. Linguæ p.* 818.

(†) *In Grotii Hist. Gothor. p.* 705.

heden, (*de Eccleſiasticis officiis libri duo*,) beſchrijft hij dezelven niet alleen, maar geeft ook de aanleiding en redenen op van derzelver invoering.

Door zijne geleerdheid niet alleen, welke men echter naar den toeſtand zijner tijden moet ſchatten, maar bijzonder door zijnen ijver voor de regten der Kerk of liever voor het gezag der Geestelijkheid, heeft hij zich eenen grooten naam verworven in de Westerſche Kerk, welken men ook in volgende eeuwen misbruikt heeft, om aan verdichte geſchriften gezag en aanzien bij te zetten, waar toe behoort de beruchte verzameling van Brieven der oudſte Roomſche Biſchoppen, welke anders niet ligt opgang gemaakt zou hebben; ook eene andere verzameling of lijst van Kerkelijke wetten van Kerkvergaderingen en Biſchoppen. De volledigſte en beste uitgave zijner werken is van den Benedictijner van *St. Germain*, JAKOB DU BREUL, *Parys* 1601 in *Folio*, te *Keulen* 1607 nagedrukt.

Zesëndertig jaren na de dood van ISIDORUS, kwam in het *Angelſakſiſche* Rijk een ander man ter wereld, die, wegens zijne geleerdheid, genoegzaam boven allen van zijne eeuw heeft uitgemunt. BEDA, *Venerabilis*, of de *Eerwaardige*, bijgenoemd, een eertitel, welke men aan de Abten gaf, en welke hem wegens zijne geleerdheid, ſchriften, onderwijs en godvruchtig leven, bij uitnemendheid toekwam; zonder dat men over deze benaming eenig fabelachtig berigt noodig heeft, bij voorbeeld, dat een zijner leerlingen na zijne dood een graffchrift op hem willende maken, den regel: BEDA Venerabilis.

Hac ſunt in foſſa Bedæ. . . . oſſa

niet wetende vol te maken, 's morgens het bijvoegelijk woord *Venerabilis* door een' Engel 'er ingevuld vond, waar door de regel nu aan de voetmaat voldeed:

Hac sunt in fossa Bedæ venerabilis ossa.

Anderen vertellen, dat deze eêrnaam hem gegeven zij van den Raad en het volk van *Rome*, voor het ontcijferen van zeker opschrift met deze letters: PPP. SSS. RRR. FFF, welke hij dus verklaard zal hebben. *Pater patriæ perditus est*; *salus secum sublata est*; *ruit regnum Romæ*; *ferro*, *flamma*, *fame*. BEDA werd geboren in het jaar 672 of 673, in het Bisdom *Durham*, op de goederen van het namalige Klooster, van *St. Pieter* te *Weremouth*, en *St. Paulus* te *Jarrow*, welke als één aangemerkt werden. Zijne nabestaanden zonden hem, in den ouderdom van zeven jaren, in het eerstgemelde Klooster, alwaar hij twaalf jaren lang is opgevoed, en al vroeg den Monnikenstand verkoos; besteedende bijna al zijnen tijd aan het beöefenen der Heil. Schrift, gelijk hij zelf het een en ander verhaalt, achter zijne Kerkelijke Geschiedenis des *Engelschen* volks (*). In zijn XIXde jaar werd hij tot *Diaken* gewijd, en in het jaar 702, op bevel van zijn' Abt, tot Priester. Allengs verbreidde zijn roem zich zoo ver, dat de Roomsche Bisschop begeerde, hij zou naar *Rome* komen, opdat hij zich, over zekere stukken van het Kerkbestuur, van zijnen raad mogt bedienen (†).

Maar

(*) *Post H. E. Gent. Anglor. p.* 492. *Cantabr.* 1643.

(†) GUIL. MALMESBUR. *de gest. regg. Anglor. L.* I. *C.* 3.

Maar hij bleef in zijn vaderland, tot zijn overlijden in het jaar 735, levende in eene onvermoeide en algemeen nuttige werkzaamheid, welke hem tot zijn dood bijbleef; trouwens, op zijn ſterfbed zal hij nog eene *Angelſakſiſche* Overzetting van het *Euangelie* van JOANNES, en een uittrekſel van een werk van den hier voor gemelden ISIDORUS in de pen voorgezegd hebben.

Staat der geleerdheid voor zijn tijd. ALDHELM.

Deze BEDA had alles gelezen en geleerd, wat men, in zijn' tijd, uit Latijnſche Schrijvers, lezen en leeren kon. In *Ierland* was wel, reeds voor hem, eenige beöefening der geleerdheid, zoodat de *Angelſakſen*, om die reden, dat eiland bezochten, maar hoe ver deze geleerdheid zich uitgeſtrekt hebbe, buiten de eerſte beginſelen, kan men niet ſtipt bepalen. Men kent wel *Ierſche* Monniken, die ijverig geärbeid hebben aan de uitbreiding van het Christendom, maar geene uitſtekende geleerden. Hoe veel opheſs men van iemands geleerdheid ten dezen tijde maakte, hoe gering dezelve ook ware, leert het voorbeeld van ALDHELM, een Prins uit den Koninglijken Stam der *Weſtſakſen*, die reeds in de eerſte jaren van BEDA als Geleerde en Schrijver te voorſchijn trad. Deze in *Italië* en het *Frankiſche* Rijk menigerlei kundigheden opgedaan hebbende, leefde in zijn vaderland als Monnik in het Klooster *Malmesbury*, alwaar hij vele jaren Abt was, tot hij eindelijk het Bisdom *Sherburn* verkreeg, hetwelk hij, tot zijne dood toe, in het jaar 709 beſtuurd heeft. BEDA (*) noemt hem een buitengemeen geleerd

(*) *H. E. Gent. Anglor. L.* V. *C.* 19.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

leerd man, bewonderingswaardig door zijne Godgeleerde en andere kundigheden. Hij was de eerſte *Angelſaks*, die Latijnſche Boeken en Gedichten ſchreef, welke zeer behaagden. Eenigen van deze laatſten heeft de Jeſuit MARTIN DEL RIO te *Mentz* in het jaar 1601 in 12mo. uitgegeven; ook ſtaan 'er twee *de laude virginum et de octo principalibus vitiis*, in de verzameling van CANISIUS (*). Derzelver ſtijl is ruw en onzuiver, nog ſlechter dan het gewone Monnikenlatijn, en meermalen zondigende tegen de voetmaat; de inhoud zijn welmeenende uitdrukkingen van vroomheid, geſchiedenisſen en ſprookjens; en een goede regel is eene zeldzaamheid.

Vervolg van BEDA.

Met meer regt wordt BEDA als de ſtichter eener betere geleerdheid in zijn vaderland aangezien. Niet als of hij een ſcherpzinniger denker en naarſpoorder, of een man van fijner ſmaak ware geweest; ook voor hem was, naar den aard zijner tijden, groote belezenheid en bekwame vlijt, om van de ſchriften van vermaarde mannen gebruik te maken, de groote maatſtaf van geleerdheid; maar hij teekende voor zijne tijdgenooten bijna den geheelen kring af van al wat wetenswaardig is, maakte uittrekſels uit goede Boeken, beſchreef het eerst de geſchiedenis van zijn vaderland enz. Zijne werken zijn eenige malen in VIII Deelen in Folio gedrukt geworden, onder anderen te *Keulen* in het jaar 1622 en 1688. Het eerſte deel bevat zijne Spraak- en Let-

(*) *Lectt. Ant. T.* I. *p.* 709.

Letterkundige, Wijsgeerige en Wiskundige geſchriften. Meer belangrijk echter zijn zijne geſchiedkundige werken, bijzonder zijne *Engelſche Kerkgeſchiedenis in V Boeken*, (*Historia Eccleſiastica gentis Anglorum*,) van den tijd, toen JULIUS CÆSAR uit *Gallië* naar *Brittannië* overſtak tot aan CEOLULF, Koning van *Northumberland*, aan wien hij zijn werk heeft opgedragen, in het jaar 731. Ook is zijn Tijdboek of Chroniek der Wereldgeſchiedenis, (*Chronicon*, *ſeu de ſex mundi ætatibus*, *ab O. C. ad a.* 726.) merkwaardig. Hij was de eerſte, die in de Geſchiedboeken de jaren van de geboorte van CHRISTUS geteld heeft, naar de bepaling van DIONYSIUS, en door wien het gebruik dezer jaartelling in het Westen is ingevoerd. Nog heeft BEDA het leven van den Biſchop CUTHBERT beſchreven, en zoo men de titels gelooven mag, van nog meer andere Biſchoppen en Heiligen; doch de meesten van dezen worden hem door de later geleerden ontzegd, gelijk ook een *Martelaarsboek*, (*Martyrologium*,) hetwelk in zijne werken ſtaat; maar een ander (*) wordt voor echt gehouden, hoewel daar in ook eene plaats verdacht is, waar in melding gemaakt wordt van *het Feest van alle Heiligen*. Nog wordt 'er een ander *Martyrologium*, in zesvoetige verzen (†), aan hem toegeſchreven. Ook zijn zijne Godgeleerde Schriften menigvuldig en belangrijk.

BE-

(*) *In Actis SS. Antverp. Mart. T.* II. *p.* 5.

(†) In D'ACHERY *Spicil. T.* X. *p.* 126.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

BEDA had ISIDORUS in uitgebreide verdiensten omtrent de geleerdheid overtroffen, maar hij werd op zijne beurt overtroffen door ALCUIN, wiens werkzaamheden zoo ver zich uitstrekten, als de heerschappij van den grooten Vorst, wiens gunsteling hij was. Zijn eigen naam was ALCUIN of ALCHUIN, met twee lettergreepen, volgens dezen regel in een zijner gedichten,

ALCUIN.

ALCUIN *dicor ego, tu fine fine vale.*

Maar in zijne Brieven aan geleerde vrienden schijnt hij zich FLACCUS of ook ALBINUS genoemd te hebben, gelijk hij hun insgelijks namen uit de Oudheid gaf. Hij kwam, tegen het midden der VIIIste eeuw, in de *Engelsche* Provintie *York* ter wereld. De Monnik van *St. Gal* (*) maakt hem tot eenen leerling van BEDA, waarin hij door de meeste nieuwe geleerden gevolgd is, maar behalven dat zijn leeftijd zulks naauwelijks duldt, geeft hij zelf nergens in zijne schriften daar een blijk van, ook zelfs daar hij 'er gelegenheid toe had. Veelëer kan men den Schrijver der oudste Levensbeschrijving van ALCUIN, die zijne berigten van eenen zijner leerlingen had, gelooven (†), dat hij, tot zijn XIIde jaar in een Kloosster is opgevoed, hoewel men niet zoo ligt het verhaal van dezen Schrijver zal overnemen, dat ALCUIN, omdat hij liever VIGILIUS las, dan 's nachts *Psalmen* zong, door eene kastijding van booze gees-

(*) In CANIS. *Lectt. Ant. T.* II. P. III. *p.* 57.

(†) *Vita B.* FLACCI ALCUINI *Abbatis C.* 1. *p.* LX. *in* ALCUIN. *Opp. T.* I. *ed. Froben.*

geesten, die hem bedreigden, verſchrikt, zich ſedert tot godzaliger gezindheden gewend hebbe. Hij kwam vervolgens in de School van EGBERT, Aartsbisſchop van *York*. Deze Prelaat, een Broeder van EADBERT, Koning van *Northumberland*, was een vriend van BEDA, en heeft ook nog eenige geſchriften nagelaten; een geſprek over Kerkelijke twistvragen: (*Dialogus de Inſtitutione Eccleſiaſtica*) (*). Uittrekſels uit oude Kerkverördeningen, (*Excerptiones e dictis et canonibus SS. Patrum*) (†), en voorſchriften over de Kerkelijke Boete, (*Libelli poenitentialis pars*) (§). EGBERT zorgde voor de uitbreiding der wetenſchappen, door eene talrijke Boekverzameling, welke van velen gebruikt kon worden, en inzonderheid door de Bisſchoppelijke School te *York*, waar hij zelf de eerſte onderwijzer was (**). Onder zijn beſtuur leide ALCUIN den eerſten grond tot zijne geleerdheid (††), en na zijne dood in het jaar 766 of 767 ging hij voort het onderwijs van een' ander Leeraar dezer School, ALBERT, te genieten (§§). Zijn oudſte Levensbeſchrijver laat hem, om dezen tijd, tot *Leviet*, dat is, tot *Diaken*, wijden; en noemt hem vooraf een ware Monnik, zonder Monniksgelofte, gelijk hij ook nergens te ver-

(*) In HARD. *Act. Concil. Tom.* III. *pag.* 1979.

(†) *Ibid. pag.* 1961.

(§) In JO. MORIN. *Comm. hist. de ſacram. poenit. p.* 568.

(**) GUILM. *Malmesb. de gest. Pontiff. angl. L.* III. *p.* 153.

(††) ALCUIN. *Epist.* XXXVIII.

(§§) *Vit. Alc. Cap.* 41 *pag.* LXII.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

verſtaan geeft, dat hij ooit die gelofte hebbe afgelegd; zoodat het ongegrond is, als ſommige *Benedictynen* hem tot eenen Monnik van hunne Orde hebben willen maken; veelëer ſchijnt hij een van die in gemeenſchap levende *Kerkelijken*, (*Clerici*,) geweest te zijn, die men *Canonici* of *Kanunniken* noemde; welke niet zelden tot Abten van Kloosters werden aangeſteld.

Met meer zekerheid weet men, dat ALCUIN eindelijk zelf Opziener der School te *York* geworden is, onder welker leerlingen hij één der vermaardſten was. Volgens een oud verhaal ging LUDGER, een Monnik uit de ſtreek van het tegenwoordig *Utrecht*, naderhand de eerſte Biſſchop van *Munſter*, als hij op eene reize naar *Engeland* gelegenheid had gehad, om zich over ALCUIN's bekwaamheden te verwonderen, nog eens naar dit eiland over, om zich door hem in den Godsdienst te laten onderwijzen (*). Voornamelijk had hij vele *Angelſakſen* tot leerlingen. Een der oudſten en merkwaardigſten was SIGULF, wien hij naderhand tot zijnen medehelper nam, en uit wiens berigten de Schrijver van zijne oudſte Levensgeſchiedenis dezelve opgeſteld heeft. Hij zelf had in zijne jeugd de oude Wijsgeeren, en de *leugens* van VIRGILIUS (†), gelezen; maar in gevorderden ouderdom leide hij die niet

(*) ALTFRIDI *Epiſc. Monaſter. Vita S. Ludgeri in* LEIBNITZI *SS. Rer. Brunsvicens. T.* I. *p.* 88.

(†) Zoo noemt ze deze oude Levensbeſchrijver *Cap.* 10. *pag.* LXVI.

niet alleen zelf ter zijde, maar wilde ze ook van zijne leerlingen niet gelezen hebben. „ Gij hebt genoeg aan de Goddelijke Dichters, zeide hij tot hen, en behoeft u, door de dartele welsprekendheid van VIRGILIUS, niet te laten bezoedelen." Niettegenstaande dit verbod liet SIGULF het lezen van dezen Dichter aan twee van zijne leerlingen heimelijk toe. ALCUIN dit vernemende, bestrafte hem deswegens, maar vergaf het hem op zijn berouw. Men ziet hier uit den geest dezer tijden, die de Heidensche Schrijvers op gronden, die voor eenen onbeschaafden *Arabier* voegden, verächtte, en daar door de ware geleerdheid in der daad benadeelde.

Reeds voor het jaar 766 schijnt ALCUIN, in gezelschap van zijnen Leermeester ALBERT, eene reize door het *Frankische* Rijk naar *Rome* gedaan te hebben, en op dezelve met KAREL, wiens Vader PIPYN toen nog regeerde, bekend te zijn geworden(*). Na het overlijden van ALBERT, Aartsbisschop van *York*, in het jaar 780, volgde EANBALD, ALCUIN's medeleerling, hem in deze waardigheid op. Deze zond ALCUIN naar *Rome*, om het *Pallium* voor hem te halen, en op de terugreize ontmoette hij in het jaar 781 Koning KAREL te *Parma*. Deze noodigde hem aan zijn Hof, en ALCUIN kwam in het jaar 782, van eenigen zijner leerlingen verzeld, bij KAREL, om dien in zijne oogmerken ter bevordering der geleerdheid behulpzaam te wezen.

Van

(*) ALCUINI *Epist.* LXXXV. CCXXII. *Poema de Pontiff. et SS. Eccles. Eborac. T.* II. *Opp. p.* 256.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst na C. G. Jaar 622. tot 814.

Van dezen tijd af was hij voor dezen Koning leermeester, raadsman, en vertrouwde, ja de Vorst eerde hem als eenen vader; en ſtelde de Kloosters *Bethlehem* of *Ferrieres* in het Bisdom *Sens*, en dat van den Heil. LUPUS te *Trecæ*, (*Troyes*,) onder zijn opzigt. Omtrent acht jaren daar na verzocht hij den Koning, om naar zijn vaderland te mogen keeren; maar op 's Konings dringend aanhouden, keerde hij in het jaar 793 weder aan zijn Hof terug, en verkreeg de beſturing der Abdij van den Heil. MARTINUS te *Tours*.

Onder andere werkzaamheden, ter verbreiding van geleerdheid, vervaardigde hij ten gebruik der Geeſtelijkheid eene verzameling van Predikatiën uit de ſchriften der Kerkvaderen, terwijl de Godsdienſttwisten voornamelijk der *Adoptiänen* en over de Beelden hem aanleiding gaven, om zijne wetenſchap en ijver in verſcheidene andere ſchriften te toonen. Zijne *echte* Brieven, die in de laatſte uitgave tot 232 vermeerderd zijn, zijn van zeer veel aanbelang. Nu en dan maakte hij ook gedichten, welker waarde echter niet meer dan heel middelmatig is. Ook zijn zijne geſchiedkundige werken gedeeltelijk in verzen ingekleed, en alle ter gedachtenis van Heiligen gewijd, van MARTINUS van *Tours*, VEDAST, Biſſchop van *Atrebatum*, (*Arras*,) den *Frankiſchen* Priester RICHAR; maar zijne Levensbeſchrijving van WILLIBRORD, die het Euangelie onder de *Friezen* gepredikt heeft, en Biſſchop van *Utrecht* geworden is, is wel de merkwaardigſte.

Allengs werd ALCUIN onder alle zijne bezigheden oud

oud en ziekelijk. Hij verzocht dus KAREL, hem te vergunnen, dat hij, bij den Heil. BONIFACIUS, zijne overige dagen, naar den regel van den Heil. BENEDICTUS, ver van de wereldsche bezigheden, mogt doorbrengen. Maar hij moest nog langer aan het Hof blijven. Eindelijk, nadat hem het Klooster te *Tours* toevertrouwd was, werd hem in het jaar 796 vergund, zich in hetzelve te begeven. Hier voerde hij onder de Monniken eene zeer verbeterde orde in, en leide eene School aan, waar uit verscheidene vermaarde geleerden der IXde eeuw zijn voortgekomen, zoo als RABANUS, HAYMO en AMALARIUS. Maar ook aan dezen arbeid, en aan de zorg voor andere aan hem ondergeschikte Kloosters schijnt hij zich sedert het jaar 800 onttrokken te hebben, om, bij zijne toenemende zwakheid, meer voor zich zelven te leven, en zich tot zijne dood voor te bereiden, welke in het jaar 804 te *Tours* gevolgd is. Langen tijd was 'er van zijne werken slechts eene enkele vrij volledige verzameling, door ANDREAS DUCHESNE, of zoo als hij zijn' naam op den titel zelf vertaalde, QUERCETANUS, te Parijs 1617 in *Folio*; doch in het jaar 1777 heeft de Vorst-Abt van *St. Emmeram* te *Regensburg* eene nieuwe uitgave bezorgd in II Deelen in *Folio*; in welke echter noch het *Homiliarium Caroli M.* noch het werk in naam van KAREL *den Grooten* opgesteld tegen den Beeldendienst gevonden wordt.

Zulke mannen waren het, die in het Westen de geleerdheid voor eenen volkomenen ondergang bewaarden. Bij de *Grieken* werd, in dit Tijdperk, Griekſche Geſchiedſchrijvers. THE-

be-

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

behalven de Godgeleerdheid, de *Geſchiedkunde* vrij nuttig beöefend. Na PROKOPIUS en AGATHIAS, met welke in de zesde eeuw de lijst der *Byzantiniſche Geſchiedſchryvers* aanvong, volgde thans omtrent het jaar 629 THEOPHYLAKTUS SIMOCATTA, een Egiptenaar, die te *Konſtantinopolen* burgerlijke ambten bekleed, en de Geſchiedenis van Keizer MAURITIUS van het jaar 582 tot 602 in VIII Boeken beſchreven heeft. Dezelve is het best uitgegeven te Parijs 1647 in *Folio*, en te *Venetië* in het jaar 1729 herdrukt. Hij ſchijnt deze Geſchiedenis geſchreven te hebben, om liefde en medelijden voor de nagedachtenis en het treurig einde van MAURITIUS te verwekken. Ook verhaalt hij zelf (*), dat, als hij den inwoneren van *Konſtantinopolen* uit zijn werk de dood van MAURITIUS en zijne Kinderen voorlas, alle de Toehoorders in tranen waren uitgeborſten. De *Natuurkundige vragen*, met derzelver beäntwoordingen, van dezen Schrijver heeft BONAV. VULCANIUS, met de Geneeskundige opgaven van den Geneesheer CASSIUS te *Leyden* in het jaar 1596 in 12mo. laten drukken, en zijne *zedelijke*, *land-* en *minnebrieven*, zijn in de *Aldiniſche* en *Geneefſche* uitgaven van *Griekſche* Brieven geplaatst.

THEOPHYLAKTUS SIMOCATTA.

Het Chronicon Alexandr. of Fasti Siculi etc.

Omtrent dezen tijd, in de laatſte jaren van Keizer HERAKLIUS, werd een ander geſchiedkundig werk vervolgd en voltooid, welks eerſte opſteller onder den Keizer KONSTANTIUS leefde. Men heeft aan hetzelve verſcheidene namen gegeven, *Fasti Siculi*, *Chro-*

(*) *Libr.* VIII. *Cap.* 12. *pag.* 213.

Chronicon Alexandrinum enz. Maar KAREL DU FRESNE, die het te *Parys* 1688 in *Folio* in het licht gaf, heeft deszelfs regten en volledigen titel opgegeven: Πασχαλιον, *ſeu Chronicon Paſchale, a mundo condito, ad Heraclii Imp. annum* 20. Dezen naam heeft het van de Paaschberekening, op welke het gegrond, en welke het eigenlijk meer is, dan eene Chroniek; deze Chroniek, zijnde eene tijdrekenkundig-historiſche verzameling, welke gedeeltelijk uit verſcheidene oude werken is zamengeſteld, is van veel nut, door vele berigten, welke anders nergens voorkomen.

GEORGIUS SYNCELLUS.

Tegen het begin der IXde eeuw ondernam een Abt te *Konſtantinopolen*, GEORGIUS SYNCELLUS, eene Chroniek der Wereldgeſchiedenis te ſchrijven. Zijnen bijnaam SYNCELLUS, (Συγκελλος,) draagt hij, omdat hij medehelper, (*Coadjutor*,) was van den *Patriärch* TARASIUS in de waarneming van zijn ambt, als het ware, in ééne Cel met hem levende. Ondertusſchen kwam deze GEORGIUS in zijne Chroniek niet verder, dan tot de regering van DIOKLETIAAN of het jaar 285. Het werk is door den Dominicaner JAKOB GOAR te *Parys* in het jaar 1625 in *Folio* uitgegeven.

THEOPHANES.

Het gene GEORGIUS, door den dood verhinderd zijnde, niet had kunnen voltooijen, bragt zijn vriend THEOPHANES ten einde. Deze, aan wien zijn vader, een aanzienelijk man te *Konſtantinopolen*, groote rijkdommen had nagelaten, werd van den Keizer in zijne vroege jeugd genoodzaakt, om de Dochter van een voornaam man te trouwen. Doch hij wist

zij-

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zijne vrouw te bewegen, dat zij beiden in volkomene onthouding leefden. Toen de Keizerin IRENE aan de regering gekomen was, ontbond hij zijn huwelijk, en zij gingen beide in een Klooster. Doch onder een' volgenden Keizer, LEO *den Armeniër*, veränderde het lot der Beeld-verëerders, van welken THEOPHANES tot hier toe één der ijverigsten geweest was. De Keizer hem te vergeefs door zachtheid hebbende zoeken over te halen, liet hem in het jaar 815 of 816 in de gevangenis werpen, en na twee jaren in dezelve doorgebragt te hebben, op het eiland *Samothrace* bannen, waar hij kort na zijne aankomst gestorven is. Wegens deze rampen heeft men hem met den naam van *Belijder* verëerd, en zelfs wonderwerken toegeschreven. THEOPHANES heeft de Chroniek van SYNCELLUS van het jaar 285 tot 813 vervolgd. Zijne Geschiedenis zou ondertusschen meer waarde hebben, indien hij minder bijgeloovig en partijdig geschreven had in alles, wat de verëering van de Beelden der Heiligen betreft. GOAR, die SYNCELLUS heeft uitgegeven, ondernam ook eene uitgave van THEOPHANES, die na zijne dood door COMBEFIS te Parijs 1654 in *Folio* voltrokken is.

NICEPHORUS.

Nog een tijdgenoot van SYNCELLUS en THEOPHANES, NICEPHORUS, hoort op de lijst der *Byzantinische* Geschiedschrijvers van dit Tijdvak. Hij was een' tijd lang Keizerlijke Geheimschrijver; maar verliet het Hof, om zich in een Klooster op te sluiten; uit hetwelk hij, in het jaar 806, gehaald, en tot *Patriärch* van *Konstantinopolen* benoemd werd.

werd. Doch, alzoo NICEPHORUS insgelijks een ijverig voorſtander der Beelden was, verloor hij, toen de tegenpartij de overhand kreeg, in het jaar 815 zijne waardigheid, en moest het overige van zijn leven in een Klooster op het Eiland *Prokonneſus* doorbrengen, waar hij, in het jaar 828, overleed. Hij ſchreef een *Kort Begrip der Geſchiedenis van het Griekſche Rijk, van den dood van Keizer* MAURITIUS, *in het jaar* 602, *tot den dood van* KONSTANTYN, *in het jaar* 775. Ook heeft hij eene *beknopte Chronographie* of *Tijdwijzer* nagelaten, van ADAM tot den Keizer MICHAEL, en deszelfs Zoon THEOPHILUS. Hij wordt wegens zijne geledene vervolging voor een' Heiligen gehouden. Zijne Geſchiedenis is door DION. PETAVIUS in het jaar 1648 te *Parys* in *Folio* uitgegeven; en zijn Tijdwijzer door GOAR achter zijne uitgave van SYNCELLUS.

ILDEFONSUS.

Hoe veel ISIDORUS, BEZA, en ALCUIN in het Westen tot het beöefenen der Geſchiedenis hebben bijgedragen, hebben wij reeds gezien. De eerstgemelde werd in een ſoortgelijk werk, als hij geſchreven had, nagevolgd door ILDEFONSUS of HILDEFONSUS, ook ALFONSUS of ALONSUS genoemd. Deze *Spanjaard* had ISIDORUS tot leermeester; was verſcheidene jaren Abt van een Klooster in zijne vaderſtad *Toledo*, en Aartsbisſchop aldaar van het jaar 657 tot zijne dood, in het jaar 667. Hoe zeer zijn opvolger in deze waardigheid, JULIANUS, zijne geleerdheid hooglijk prijst (*), echter tonen zijne ſchriften, dat zijne geleerd-

(*) *Post Ildefonſ. de SS. Eccles. p.* 65.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

leerdheid ſteeds beneden het middelmatige bleef, maar daartegen was hij een ligtgelovig ijveraar voor zijn geloof, en een driftig vereerer van de Maagd MARIA. Evenwel heeft zijn vervolg van het werk van ISIDORUS, (*Liber de Scriptoribus Eccleſiaſticis Capp. XIV. ap* FABRIC. *in Bibl. Eccles. post Iſidor. Hiſpalens.*) nog al eenige nuttigheid.

FREDEGARIUS.

Ten zelfden tijde leefde in het *Frankiſche* Rijk FREDEGARIUS, naar het ſchijnt, een geboren *Burgundier*, een Pleitbezorger, (*Scholasticus.*) Deze ſchreef eene *Latijnſche Chroniek van het begin der wereld tot het jaar* 641, of het tweede jaar van den *Frankiſchen* Koning KLODWIG II. in vijf *Boeken* (*).

MARCULF

MARCULF, een *Frankiſche* Monnik, maakte omtrent het jaar 660 of wat vroeger eene verzameling van voorſchriften, tot het opſtellen van allerlei ſoorten van ſtaatsſchriften, (*Formularum Libri duo*,) waar door wij de inrigting leeren kennen van burgerlijke, geregtelijke en Kerkelijke ſtukken van dien tijd, van Giftbrieven aan Kerken en Kloosters enz. (†).

PAULUS Diaconus

Maar bijzonder muntte door geſchiedkundige en an-

(*) De drie eerſte Boeken ſtaan, onder den titel: *Collectio historico-chronographica*, *in* CANIS. *Lectt. Ant. T.* II. *p.* 154. Het *vierde* aldaar *p.* 495. en in GREG. *Tur. Hist. Franc. edit. Ruin. p.* 541. en het *vijfde* ald. *p.* 595.

(†) HER. BIGNON ondernam derzelver uitgave te *Parys* 1613. die echter eerst na zijn dood in het jaar 1665 in 4to volkomen het licht zag. Zij ſtaat ook in BALUZ. *Capitull. regg. Franc. T.* II. *p.* 369.

andere werken uit PAULUS *Diaconus*, zoo als hij gemeenelijk genoemd wordt. Zijn eigen naam was PAUL WINFRIED WARNEFRIEDSZ. Behalve het ambt van *Diaken* te *Aquileja*, of in het *Patriarchaat* van dien naam, bekleedde hij ook den post van *Notarius*, (omtrent hetzelfde als Kanſelier,) bij DESIDERIUS, den laatſten Koning der *Langobarden*. Met dezen werd hij ook, in het jaar 774, door KAREL *den Grooten*, gevangen naar het *Frankiſche* Rijk gevoerd, en om zijn vrijmoedig ſpreken, op de Eilanden der *Adriatiſche* zee gebannen. Doch daar ADELBERGA, de Dochter van zijnen voormaligen Vorst, thans met een' kleinen Vorst, ARICHIS, Heer van *Benevent* in beneden-*Italië* getrouwd was, vond hij middel, om zich daar onder hare beſcherming te begeven. Eenige jaren daar na begaf hij zich in het naburig Klooster der *Benedictynen*, *Monte Caſſino*, in hetwelk hij, tegen het begin der IXde eeuw, zijn leven eindigde. In zijne laatſte jaren ſchonk KAREL hem zijne genegenheid, hebbende, naar het ſchijnt, zijne begaafdheden leeren kennen. Men heeft daar van blijken in drie *Latijnſche* gedichten, onder KARELS naam, aan hem als Monnik gerigt (*). KAREL gebruikte ook ſedert zijnen dienst in geleerde zaken, en liet onder anderen door hem verbeterde Handſchriften van nuttige Boeken vervaardigen, in welke PAULUS weder de onderſcheidingsteekenen in acht nam, hetwelk bij-

(*) *Inter* ALCUINI *Carmina ſuppos. Carm.* 7, 8, 9. *Tom.* II. *Opp. pag.* 551.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

bijna geheel buiten gebruik geraakt was. Zijn leven is in de XIIde eeuw door PETRUS *den Diaken*, insgelijks een Monnik in *Monte Casſino*, beſchreven.

Op verzoek der *Langobardiſche* Prinſes ADELBERGA ſchreef deze PAULUS een geſchiedkundig Handboek, onder den titel van *Historia Miscella* (*); maar veel belangrijker is zijne *Langobardiſche Geſchiedenis*, (*de gestis Langobardorum Libri ſex*,) waar aan wij te danken hebben, het gene wij van dit vermaarde volk weten. Deze Geſchiedenis loopt tot den Koning LUITPRAND, die in het jaar 744 geſtorven is (†). Hij ſchreef ook het leven van GREGORIUS *den Grooten* (§), ook eene korte *Geſchiedenis der Biſchoppen van Mets* (**), welke aanvangt met de zending van CLEMENS, een' leerling van den Apostel PETRUS, naar *Mets*, en dergelijke vertellingen, maar die evenwel nog het een en ander bruikbaars heeft. Bovendien vervaardigde hij een kort Begrip, (*Epitoma*,) uit het werk van eenen vermaarden Romeinſchen Spraakkundigen, (SEXTI POMPEII FESTI LL. XX. *de verborum ve-*

te-

(*) Uitgegeven van H. CANISIUS *Ingolſtad* 1603. 8vo. JAN. GRUTER *in SS. Hist. Aug. p.* 771. *Hanov.* 1611. *fol.* en MURATORI *SS. rer. Ital. T.* I. P. I. *p.* 1. *ſq.*

(†) Zij is door GROTIUS gevoegd in zijne *Hist. Gothor. Vandal. et Langobard. pag.* 741-932. en ſtaat ook in MURATORI *SS. rer. Ital. T.* I. P. I. *p.* 395. *ſq.*

(§) Vergelijk *Deel* X. *Bladz.* 229.

(**) *Gesta Episcopp. Metenſium in* DUCHESNE, *SS. rer. Francic. Tom.* II. *pag.* 202.

terum Significatione,) uitgegeven te *Venetië* 1560. 8vo. en te *Parys* 1575. 8vo. Hij maakte ook op zijne wijze verzen en gedichten, ook zijn 'er nog *Brieven*, doch de eene of andere zijn niet meldingswaardig.

Soortgelijke Dichters of niet veel betere, komen 'er in dit Tijdperk verſcheidene voor. Eén der dragelijkſten was GEORGIUS PISIDES, *Diaken*, *Chartophylax*, (of *Archivarius*,) en *Referendarius* der Kerk te *Konſtantinopolen*, omtrent het jaar 630. Zijn *Jambisch Gedicht* van 1880 verzen, *over de Schepping*, (Ἑξαημερον ἡ Κοσμογονια,) heeft FR. MOREL met een ander van 261 *Jamben*, *over de ijdelheid des levens* te *Parys* 1585 in 4to laten drukken. Twee andere heel kleine *Gedichten op eene Kerk der Maagd Maria te Konſtantinopolen* ſtaan in de *Bibliotheca Græca* van FABRICIUS (*).

Dichters.

Over het algemeen behielden de *Grieken* het overblijfſel hunner oude geleerdheid in hunne ſchriften, hoewel zij 'er maar zelden iet nieuws bijvoegden. HERO, een *Wiskundige*, die in de eerſte tijden der VIIde eeuw geleefd zal hebben, ſchreef over de Wiskunde, over de verdeeling der aarde, over krijgswerktuigen en belegeringen, en andere Boeken, waar van men de lijst bij FABRICIUS vindt (†). Twee *Griekſche* Artſen of Geneesheeren behaalden ook eenigen roem, THEOFILUS een Monnik, dien men insgelijks in de tijden van HERACLIUS ſtelt, en PAULUS,

HERO een wiskundige. Geleerde Artſen.

(*) *Vol.* VII. *pag.* 693.

(†) *Biblioth. Gr. Libr.* III. *Cap.* 24.

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

lus, met den bijnaam ægineta, omdat hij uit het Eiland *Ægina* geboren was, deze was de eerſte Geneesheer, die zich met de vroedkunde heeft bezig gehouden (*).

Van de fraaije teeken- en vormende kunſten waren bij de *Grieken* nog vele gedenkſtukken overig, hoewel de goede ſmaak merkelijk verloren had; hetzelfde had plaats in *Italië*, anders zoo rijk in werken van kunst. In het jaar 663 voerde de Keizer konstans alle gedenkſtukken van koper en zelfs de koperen dakplaten van het *Pantheon*, thans *Maria Rotonda*, naar *Sicilië* weg. Alle welke ſchatten eenige jaren daar na den *Arabieren* in handen vielen (†). Aan een anderen kant liet karel *de Groote* pilaren en marmer van *Rome* en *Ravenna* naar *Aken* brengen, om daar eene prachtige Kerk te bouwen (§). Gedenkſtukken, die nog in onzen tijd overig zijn, bewijzen ondertuſſchen, dat de bouw- en beeldhouwkunst zelfs in het *Langobardiſche* Gebied, en de Schilderkunst en *Moſaisch* werk te *Rome* en in andere Gewesten van *Italië* thans met vlijt beärbeid zijn. In de Oosterſche Gewesten, vernielde de beeldſtorming wel eene menigte ſlechte ſchilderſtukken, maar ook vele ſchoonheden der kunst. Ondertuſſchen werden uitvindingen in dezen tijd gedaan, zelfs in landen, waar men het niet verwacht zou hebben. Zoo zond de Roomſche

Fraaije kunſten.

(*) fabric. *Bibl. Gr. Vol.* XII. *p.* 648-575.

(†) paul. *Diac. de gest. Langob. L.* V. *C.* 11, 13.

(§) eginhart *de Vit. Car. M. Cap.* 26.

ſche Bisſchop PAULUS I. in het jaar 757 een kunſtig nachtuurwerk of *horlogie* ten geſchenk aan den *Frankiſchen* Koning PIPYN (*), en een nog kunſtiger de vermaarde *Arabiſche Kalif* HARUN AL RASCHID, (waar uit de Schrijvers van dien tijd AARON, *Koning van Perſië* maken,) aan KAREL *den Grooten* (†). PIPYN ontving ook tot een geſchenk van den Griekſchen Keizer KONSTANTYN, het eerſte orgel, hetwelk men in het *Frankiſche* Rijk gezien had (§). Maar omtrent 100 jaren later was men in *Oost-Frankryk* reeds zoo geöefend op dit ſpeeltuig, dat toen zelfs de Paus JOAN VIII den Bisſchop van *Freyſingen* verzocht, hem een heel goed orgel, en met hetzelve een' kunſtenaar, die het handig wist te beſpelen, over te zenden (**).

Staat der talen.

Merkwaardig was ook de verändering, die ten dezen tijde met de talen voorviel. De *Grieken*, wier taal voor meer dan duizend jaren de beſchaafdſte onder alle talen geächt werd, hadden eene menigte Latijnſche woorden in dezelve gemengd, en zoo vele kunstwoorden uit de Godgeleerdheid, dat zij een geheel verbasterd voorkomen kreeg. Men las veel meer de ſchriften van CHRYSOSTOMUS, en de *Lauſiſche Geſchiedenis*, of *de Geestelijke Beemde*, dan de ſchriften van PLATO en POLYBIUS, evenwel ble-

(*) In CENNII *Cod. Carolino T.* I. *p.* 148.

(†) EGINHARD *de Vit. Car. M. Cap.* 16. *Annal. Francor. Fuldens. ad ann.* 807.

(§) *Annal Fuld. ad a.* 757.

(**) In BALUZ. *Miscell. Libr.* V. *pag.* 490.

bleven dezen nog verëerders houden, die de *Grieken* tegen volſtrekte barbaarschheid en onwetendheid beveiligden. Maar geheel anders was het in het Westen geſteld met de *Duitſche* Volken. Derzelver eigene talen waren ruw en hard; door *Romeinſche* Geestelijken en Monniken in het Christendom onderwezen wordende, werden zij met het Kerkelijk Latijn bekend, en dewijl het vooröordeel de geleerdheid tot de Geestelijken bepaalde, bedienden zelfs de Duitſchers, die Schrijvers werden, zich van deze taal, welke zij hoe langer hoe meer moesten verbasteren, omdat zij de ſchriften en wetenſchappen der oude *Romeinen* zoo zeer verächteden.

Men begon ook de Romeinſche taal of het Latijn in het gemeene leven te gebruiken, terwijl de Vorsten en Grooten tevens hunne moedertalen aanhielden, waar uit eene vermenging der talen en met den tijd nieuwe talen en tongvallen ontſtonden, onder welke de *Italiäanſche*, gelijk zij de oudſte was, dus ook hare moeder, de Latijnſche, het meest gelijk gebleven is. De Schrijvers noemden deze *Italiäanſche* taal een tijd lang ook de gemeene *Latijnſche*. Over het geheel was het het zoogenoemde *Boeren-Latijn*, (*Lingua Romana rustica*,) dat is, die van het gemeen verminkt en veränderd geſproken werd, hetwelk den grondſlag gelegd heeft tot de *Italiäanſche*, *Franſche*, *Spaanſche* en *Portugeeſche* talen. Eene Kerkvergadering op bevel van KAREL *den Grooten*, in het jaar 813 te *Tours* gehouden, verördende (*), dat

(*) *Can.* 17. *in* HARD. *Act. Concil. T.* IV. *p.* 1025.

dat ieder Bisschop de door hem te houden Kerkredenen heel duidelijk in *Boerenlatijn* of in het *Duitsch*, dat is, *Frankisch*, (*in rusticam Romanam linguam*, *aut Theodiscam*,) zou vertalen. Men noemde daaröm ook dit verbasterd Latijn *le Roman*, *la langue Romance*, *la langue Romaine*, gelijk de *Spanjaarden* aan hunnen tongval een' dergelijken naam gaven. Dewijl met dit al dit zoogenoemd Latijn nog beschaafder en algemeen bekender was, dan het Duitsch, zoo schreven de eerste *Fransche* Dichters hunne vermakelijke vertellingen in dezelve, welke van daar den naam van *Romans* kregen (*).

IV BOEK I Afdeel. II Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

DERDE HOOFDSTUK.

Uitbreiding van het Christendom. Bekeering van Heidensche volken. Staat der Jooden. Mohammed *en zijn Godsdienst.*

Het Christendom werd, in dit Tijdperk, onder de *Angelsaksen* in *Brittannië*, en onder verscheidene *Duitsche* volken voortgeplant. Men heeft daar van vrij breedvoerige berigten, welke echter met het oordeel des onderscheids behooren te worden aangenomen, zoo men van de ware oogmerken en beweegredenen, middelen en uitwerkingen van deze bekeeringen der Heidensche volken, een regtmatig oordeel zal willen vellen. Op

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*) M. HUET *Traité de l'Origine des Romans.*

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814.

Op het einde der VIde eeuw, was het den *Roomſchen* Abt AUGUSTINUS, en 40 Monniken gelukt, in het *Angelſakſiſche* Rijk *Kent* het Christendom in te voeren, waar toe zijn ijver, de invloed van eene Christen Koningin op haren Gemaal ETHELBERT; de kracht van 's Vorſten voorbeeld, en de inſchikkelijkheid, om tempels met tempels, offers met offers, en dus in vele opzigten de eene bijgeloovigheid met de andere te verwisſelen, veel hadden toegebragt (*). Hoe onvast deze gelegde grond ware, bleek ondertusſchen, toen ETHELBERT, omtrent het jaar 616, overleden was. Zijn Zoon en Opvolger EADBALD weigerde het Christendom aan te nemen; waar op ook velen van zijne onderdanen van hetzelve afvielen, die het uit vrees of uit liefde voor zijnen vader omhelsd hadden. Doch hij werd hier voor, indien wij BEDA (†) gelooven, ook geſtraft met vlagen van krankzinnigheid, en eenen boozen geest, die in hem voer. Met dit al ontviel den Christenen ook in de nabuurſchap de moed in zoo ver, dat de Biſſchoppen van *Londen* en *Rochester*, MELLITUS en JUSTUS, naar *Frankryk* terug keerden. LAURENTIUS, Aartsbiſſchop van *Canterbury*, opvolger van AUGUSTINUS in dit ambt, ſtond ook gereed, hen te volgen, maar liet echter vooraf nog een bed bereiden in de Kerk der Apostelen PETRUS en PAULUS. Onder gebeden en tranen hier in ſlaap geraakt, verſcheen hem PETRUS, die

Bekeering der Angelſakſen in het Koningrijk Kent.

(*) Zie *Deel* X. *Bladz.* 86. volgg.

(†) *Hist. Eccl. Gent. Anglor. L.* II. *C.* 5.

die hem een poos lang geeſelde, en ernſtig vraagde, waaröm hij de ſchapen van CHRISTUS midden onder de wolven verlaten wilde? LAURENTIUS vervoegde zich 's morgens bij den Koning, wien hij zijn door de geeſelſlagen geteisterd ligchaam zien liet. Toen EADBALD, die niet gelooven kon, dat iemand zou durven beſtaan, zulk een' man zoo te mishandelen, hoorde, dat dit den Aartsbisſchop overkomen was, om zijner zaligheid wil, werd hij bevreesd; en verbrak het huwelijk, waar in hij met zijne Stiefmoeder leefde, liet zich doopen en bevorderde het Christendom op allerlei wijze. Van foortgelijke wonderverhalen (*) is de Geſchiedenis van de voortplanting van het Christendom onder de *Angelſakſen* vol. Ondertusſchen was het eerst EADBALDS Zoon, EARCONBERT, die in het jaar 640 den troon van *Kent* beklommen hebbende, den Afgodsdienst in zijn Rijk afſchafte, en het veertigdaagſche vasten gebood, beide onder bedreiging van zware ſtraffen.

In Northumberland.

Het naaste Rijk der zeven Vorſtendommen van de *Angelſakſen*, en tevens het magtigſte van allen, *Northumberland*, aan de noordzijde van de rivier *Humber* (†), was ook het naastvolgende, om het Christendom aan te nemen. Deszelfs Koning EDWIN verzocht de Zuster van EADBALD, ETHELBURGA, anders TATA genoemd, ter Gemalin, maar kreeg ten antwoord, dat het niet geöorloofd was, eene

(*) BEDA *l. c. Cap.* 6.

(†) BEDA *l. c. Libr.* II. *Cap.* 9.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

eene Christen vrouw aan eenen Heiden te geven; maar toen hij beloofde, haar en haar gevolg in haren Godsdienst niet te zullen verhinderen, ja dezen Godsdienst zelf te zullen aannemen, zoodra dezelve van schrandere mannen beproefd, blijken zou heiliger en godewaardiger te zijn dan de zijne, werd hem in het jaar 625 de Prinses toegezonden, die zekeren PAULINUS in haar gevolg had, die tot Bisschop was ingewijd, om voor haar en hare bedienden den Godsdienst waar te nemen. Deze leide zich tevens toe, om de Heidenen te bekeeren, waar toe hij reeds in het volgende jaar gelegenheid vond, toen de Koning den aanslag van eenen moordenaar, door den *Westsaksischen* Koning omgekocht, ontkomen was, en zijne Koningin kort daar op van eene dochter beviel. Hier voor dankte de Vorst zijne Goden, in tegenwoordigheid van den Bisschop, maar deze beweerde, dat hij dit geluk voor den Koning door zijne gebeden tot CHRISTUS verworven had, en dankte dien openlijk daar voor. Dit behaagde den Koning, die beloofde, dat hij voortaan CHRISTUS wilde dienen, als hij hem zijn leven en de overwinning schenken wilde tegen den trouwloozen vijand. Alles gelukte hem naar wensch, en nu verloochende hij den Afgodsdienst, maar wilde echter met zijne Rijksgrooten raadpleegen, eer hij volkomen tot het Christendom overging. Om dezen tijd ontving hij eenen Brief van den Roomschen Bisschop BONIFACIUS, die hem een geschenk, (*benedictio*,) van den Apostel PETRUS overzond, bestaande in een hemd, (*camisia*,) met een gouden boord,

boord, en eenen mantel; aan de Koningin ſchreef hij insgelijks, en zond haar een' zilveren ſpiegel, met een ijvoren kam.

EDWIN bleef evenwel nog eenigen tijd wankelen, tot hij eindelijk, door een wonderteeken, en door de redenen van zijnen Opperpriester COIFI, die tot het Christendom overgehaald was, bewogen, in het jaar 627 met velen van zijn volk zich te *York* door PAULINUS liet doopen, waar na deze Bisſchop nog zes jaren lang voortging, het Christendom te leeren, en menſchen tot hetzelve aan te nemen (*). Maar alle deze fraaije uitzigten verdwenen weder, toen EDWIN in het jaar 633 in eenen veldſlag tegen den Koning van *Mercia* en den Koning der *Britten* het leven verloor. De eerſte was een Heiden, de laatſte een barbaarsch Christen, die, uit haat tegen de *Anglen* in *Northumberland*, groote wreedheden pleegde. Het Christendom ſchijnt zelfs toenmaal bijna te onder gegaan te zijn, voornamelijk dewijl de *Britten* de *Angelſakſen* ſlechts als Heidenen beſchouwden. Ten minſten PAULINUS keerde met de Koningin ETHELBERGA en de overblijffelen der Koninklijke familie weder naar *Kent* terug. Maar in het jaar 640 geraakte OSWALD op den troon van *Northumberland*, en met hem kreeg de Christen-Godsdienst weder de overhand; niet zonder dat men van dezen Koning verſcheidene wonderwerken verhaalt (†). On-

(*) BEDA *l. c. Cap.* 12-14. GUIL. *Malmesb. de Gest. regg. Anglor. Libr.* I. *Cap.* 3.

(†) BEDA *l. c. L.* II. *C.* 20. III. 1, 2, 6, 9-13.

Onder de *Oostanglen* had de Koning REDWALD het Christendom reeds aangenomen, toen hij zich in *Kent* ophield; maar bij zijne terugkomst in zijn Rijk, haalde zijne vrouw met anderen hem over, om de verëering van CHRISTUS met den dienst der Afgoden te verbinden. Maar zijn Zoon EORPWALD werd door den voorheen gemelden Koning EDWIN zoo ver gebragt, dat hij met zijne onderdanen een ijverig Christen werd. Kort daar na in het jaar 636 werd EORPWALD vermoord, en de Godsdienst raakte weder in het onderspit, tot dat zijn Broeder SIEGBERT den troon beklom, die bij de *Franken* niet alleen het Christendom beleden, maar ook iet van hunne geleerdheid verkregen had. Het Christendom bloeide weder in zijn Rijk, in hetwelk hij eene school stichtte, en ten laatsten zelf een Monnik werd. Zijne onderdanen haalden hem tegen wil en dank uit zijn Klooster, opdat zijne tegenwoordigheid bij een' veldslag zijnen soldaten moed mogt inboezemen, maar hij verloor in denzelven het leven (*).

Onder de Oostanglen.

In het Koningrijk Mercia, of der *Noorder-Anglen*, het grootste onder de *Engelsche* Koningrijken, was het weder eene Christelijke Gemalin, die zeer veel toebragt tot het vestigen van haar geloof. PEADA, Zoon van den Koning PENDA, kon de dochter van den *Northumberlandschen* Koning alleen onder deze voorwaarde ten huwelijk bekomen, dat hij tot het Christendom overging. Doch zich een denkbeeld van dezen Godsdienst hebbende laten geven,

In het Koningrijk Mercia.

(*) BEDA *l. c. L.* II. *C.* 15. III. 18.

ven, verklaarde hij, dat hij denzelven zou omhelzen, al ware het ook, dat men hem de Prinſes niet toeſtond. Hij liet zich dan, met al zijn gevolg, in *Northumberland* doopen, en nam ook vier Christen Leeräars mede naar zijn Vaders Rijk, die velen bekeerden, hetwelk zijn Vader zoo ver was van te verhinderen, dat hij veel meer van deze Christen geworden onderdanen des te waardiger zeden vorderde. PEADA volgde, in het jaar 655, zijnen Vader op, alhoewel onder de beſcherming van den *Northumberſchen* Koning OSWY (*).

In Eſex.

Reeds omtrent het jaar 604 kwam het Christendom ook in het Rijk *Eſex*, of der *Oost-Sakſen*, hetwelk door den *Theems* van het Koningrijk *Kent* geſcheiden was. ETHELBERT, Koning van *Kent*, wist zijn Zusterszoon SIBERHT, die over *Eſex* regeerde, te bewegen, dat hij zijn geloofsgenoot werd, en ſtichtte toen ook aldaar het Bisdom van *Londen*. Maar na de dood dezer beide Vorſten, deden de drie Zonen van SIBERHT weder belijdenis van het Heidendom, en banden MELLITUS, Bisſchop van *Londen*, uit hun Rijk (†). Maar kort na het jaar 655 herſtelde de Koning SIGBERCHT *de Goede*, die door zijnen vriend OSWY, Koning van *Northumberland*, tot het Christendom gebragt was, hetzelve weder. Thans werd CEDDA de nieuwe Leeräar en Bisſchop van dit Rijk. Hoe zeer deze zijn geeſtelijk gezag over de nieuwbekeerden wist te

(*) BEDA *l. c. Libr.* III. *Cap.* 21.

(†) BEDA *Libr.* II. *Cap.* 3, 5.

te handhaven, zal het volgende verhaal van BEDA leeren: Een bloedverwant des Konings leefde in een verboden huwelijk. De Bisschop, vergeefs aangedrongen hebbende, op de scheiding van hetzelve, sprak den Kerkeban over hem uit, en verbood alle zijne toehoorders, hem te bezoeken, of met hem te eten. Evenwel liet de Koning zich door dezen man onthalen. Uit deszelfs huis terug keerende, ontmoette hij den Bisschop; zij zaten beiden te paard, en stegen terstond af. De Koning viel bevende voor den Bisschop neder, en bad om vergeving; maar deze zeide hem: dewijl hij zich van het huis van dien verdoemden niet onthouden had, zou hij ook in hetzelve sterven. En deze zelfde bloedverwant en zijne broeders vermoordden den Koning ook werkelijk, enkel daaröm, gelijk zij zeiden, omdat hij zijnen vijänden te ligt vergaf. Bij dit verhaal voegt BEDA (*) heel eenvoudig dit oordeel: door deze onschuldige dood was 's Konings ware schuld, volgens die voorzegging, gestraft; evenwel zij het geloofelijk, dat zulk eene dood zijne schuld verminderd, ja zijne verdienste vergroot hebbe. Eenigen tijd daar na, als SIGHERE en SEBBI te gelijk Koningen van *Esfex* waren, maar in der daad onderworpen aan WULFHERE, Koning van *Mercia*, werd hun Rijk door eene besmettelijke ziekte ontvolkt. Om dezelve te stuiten, keerde SIGHERE, met velen van zijne onderdanen, tot den Afgodsdienst terug; maar WULFHERE droeg, door het afzen-

(*) *Libr.* III. *Cap.* 22.

zenden van eenen Bisschop aan hen, gelukkig zorg, dat het Christendom weder in zijne oude regten trad (*). SIGHERE's Zoon, OFFA, een jong Vorst, die van zijne onderdanen zeer bemind werd, verliet in het jaar 709 dezelven en zijne Gemalin, om, benevens COENRED, Koning van *Mercia*, naar *Rome* te reizen, en daar het Monnikskleed aan te nemen (†).

Bij de *Zuidelijke Saksen*, of in het kleine Rijk van *Susfex*, van 7,000 huisgezinnen, liet de Koning ADELWALCH, toen gevangene van den bovengemelden WULFHERE, zich tusschen de jaren 661 en 670 doopen. WULFHERE was zijn Doopheffer, en schonk hem, ter gedachtenis, twee Provintiën, waar onder het Eiland *Wight*. Kort daar op predikte de Bisschop WILFRID met andere Leeräaren het Geloof in dat land met goeden voorspoed, waar toe veel toebragt, dat hij deze natie van eenen hongersnood verloste. 'Er was sedert drie jaren voor zijne aankomst geen regen gevallen, en de ellende zoo hoog gestegen, dat 40 of 50 van deze uitgehongerde menschen, malkanderen omvattende, zich in een' afgrond of in zee gestort zullen hebben. Maar op denzelfden dag, toen de *Zuidsaksen* zich begonnen te laten doopen, viel 'er een zachte digte regen, op welken vruchtbaarheid volgde. Vooräf hadden zij van WILFRID nog geleerd, in hunne rivieren en stroomen visch te vangen, daar zij voorheen enkel in

In Susfex.

(*) *Id. Libr.* IV. *Cap.* 30.

(†) *Libr.* V. *Cap.* 20.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

in staat waren paling te vangen. Ook deze weldaad baande voor zijne leere ruimer toegang (*).

In Wesfex

Wesfex eindelijk, of het Koningrijk der *Westfakfen*, het magtigste der *Heptarchie* of der zeven *Sakfifche* Koningrijken in *Brittannië*, hetwelk ten laatsten alle de anderen overweldigde, kreeg, door zijnen Koning KYNEGILS, omtrent het jaar 635, het eerste opwekkende voorbeeld, om het Christendom te omhelzen. OSWALD, Koning van *Northumberland*, zijn Schoonzoon, beweegde hem daar toe, en stond zelf over zijnen doop als gevader. De Bisschop BYRIN verkreeg van de beide Koningen de stad *Dorcinca* ten geschenk, om daar een Bisdom te stichten. Maar KYNEGILS Zoon, CENWALCH, wilde niets van het Christengeloof hooren, totdat hij, door den Koning van *Mercia* van zijn Rijk beroofd, tot ANNA, Koning der *Oostanglen*, moest vlugten. Gedurende de drie jaren, welke hij bij hem doorbragt, gaf hij zich aan het Christendom over, hetwelk ook, na zijne herstelling in zijn Rijk, daar begon heerschende te worden. AGILBERT, een *Frank*, maar die, om de Heil. Schrift te lezen, zich een' tijd lang in *Ierland* had opgehouden, breidde het Christendom vervolgens vele jaren in *Wesfex* uit, waar hij de Bisschoppelijke waardigheid had aangenomen. Den Koning, die enkel het *Sakfisch* verstond, verveelde eindelijk de barbaarsche uitspraak des vreemdelings (†), en liet eenen anderen Bis-

(*) BEDA *Libr.* IV. *Cap.* 13, 14.

(†) Zoo noemt BEDA ze *Libr.* III. *Cap.* 7.

Bisschop komen, WINI, die zijne taal verstond. AGILBERT keerde naar het *Frankische* Rijk terug; en WINI werd ook spoedig van hem weggejaagd; zoodat *Wessex* langen tijd zonder Bisschop bleef. Maar deswegens leed dit Rijk ook veel van zijne vijänden; CENWALCH erkende eindelijk, hoe ondankbaar hij gehandeld had, verzocht AGILBERT om vergeving, en nam den door hem gezondenen Bisschop, zijnen Neef LEUTHER, aan (*).

Op deze wijze werd het Christendom onder de *Angelsaksen* gevestigd; zonder dat de Geschiedenis ons berigt, welke en hoedanige denkbeelden den Heidenen van dezen Godsdienst werden medegedeeld. De omstandigheden van een huwelijk, de invloed van eene Vorstin, eene behaalde overwinning, het gezag van een' Christen Koning, een of ander wonderwerk, hetwelk, zonder veel onderzoek, geloofd, of naderhand verteld werd, zie daar de beweegredenen, om het Christendom te omhelzen; het volk liet zich bij menigte doopen, als de Koning Christen werd. Van onderwijs in de leerstukken en voorschriften van den Godsdienst, geschikt naar de vatbaarheid dezer menschen, leest men niet. Alleen sommige Vorsten en Grooten en Afgodspriesters vergeleken hunne Goden met JEZUS, den stichter van het Christendom, doch hoe dit onderzoek werd ingerigt, wordt ons niet ontvouwd; slechts zoo veel leest men, dat de Kerkplegtigheden der Christenen wer-

Aanmerkingen over deze bekeering

(*) BEDA *l. c.* GUILIELMUS *Malmesb. de gest. regg. Angl. Libr.* I. *Cap.* 2.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

werden waargenomen, dat men hunne Geestelijken en Bisschoppen eerbiedigde, welke eerbied zoo verging, dat, wanneer een Geestelijk of Monnik reizende op eene plaats kwam, alles rondöm hem verzamelde, en van hem met de hand of met woorden gezegend wilde zijn (*). Maar de heilzame vruchten van het ware Christendom vertoonden zich weinig zigtbaar bij deze volken. Hoe zeer zij na hunne bekeering nadere betrekking kregen tot meer beschaafde volken, evenwel waren oproeren, onttronen en vermoorden van hunne Koningen, bij hen bijkans nog menigvuldiger, dan voordat zij Christenen waren. Sommigen van deze Vorsten hadden nog even tijd, om in een Klooster te ontkomen. Onderling pleegden deze Koningen onregtvaardigheden en wreedheden, welke zij dan met het begiftigen of stichten van Kerken en Kloosters boeteden; zoo liet OFFA, één der vermaardste Koningen van *Mercia*, die sedert het jaar 755 regeerde, ETHELBERT, den Koning der *Oost-Anglen*, die bij hem gekomen was, om zijne dochter te trouwen, midden onder de vreugdebetooningen deswegens, vermoorden, en maakte zich meester van zijn Rijk, waar voor hij aan de Kerk de tienden van alle zijne goederen, en andere rijke geschenken gaf; ook gaf hij voor, door eene openbaring, het gebeente van den Martelaar ALBAN ontdekt te hebben, tot wiens eer hij een prachtig Klooster stichtte, bovendien deed hij eene bedevaart naar *Rome*, waar hij zijne snood-

(*) BEDA *Libr.* III. *Cap.* 26.

ſnoodheid volkomen door milddadigheid boette (*). Trouwens, hoe kon het anders, daar de Godsdienst thans meest in bijgeloovige gebruiken beſtond, en de ijverige waarneming der Kerkplegtigheden meer gold dan ware deugd!

Een gewigtig gevolg van de bekeering der *Angelſakſen* was, dat zij ſpoedig afhankelijk werden van den Roomſchen Bisſchop. De oude *Britſche* Christenen, die het Christendom niet van *Roomſche* Zendelingen ontvangen hadden, hadden de vrijheid van hunne Kerk gehandhaafd, en geweigerd zich aan de *Roomſche* Zendelingen, bij voorbeeld aan AUGUSTINUS, te onderwerpen (†). Het onderſcheid in ſommige gebruiken en plegtigheden was echter meer, dan verſchil van gevoelens, de reden, dat zij zich met hen weigerden te verëenigen; de *Britten* volgden de Oosterſche tijdsbepaling in het vieren van het Paaschfeest, welke onder den naam van *Quartadecimanen* lang verworpen was; ook verſchilden zij in het ſcheeren van het hoofd der Geestelijken; hunne Priesters werden geſchoren op het voorhoofd van het ééne oor tot het andere, in plaats dat de *Roomſche* zich boven op het hoofd een platte cirkel of gelijk men het noemde, eene kroon lieten ſcheeren. De eerſte wijze had den naam naar den Apostel PAULUS, de andere van PETRUS, (*tonſura Petri et Pauli*,) de laatſte zou PETRUS gedragen hebben als een beeld der doornen kroon van CHRISTUS

De Angelſakſen onderworpen aan de Roomſche Kerk.

(*) GUIL. *Malm. Libr.* I. *Cap.* 4.

(†) Zie *Deel* X. *Bladz.* 92.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

TUS (*). Met de *Britten* kwamen ook de *Schotsche* of *Ierſche* Geeſtelijken overëen, die veel deel hadden in de bekeering der *Angelſakſen*.

Allengs echter kregen de *Roomſchen* onder de *Angelſakſen* geheel de overhand; waar toe het aanzien van *Rome* als de Hoofdſtad der wereld, en andere omſtandigheden veel toebragten, bijzonder omdat men het voor eene groote deugd hield, naar *Rome* te reizen, en de graven der Apoſtelen PETRUS en PAULUS, (*ad limina beatorum Apoſtolorum*,) in bedevaart te bezoeken, hetwelk inzonderheid verſcheidene Koningen der *Angelſakſen* deden (†), gelijk wij reeds van COENRED en OFFA gezien hebben.

St. Pieters Penning.

INA, die over de *Weſtſakſen* regeerde, dus in bedevaart te *Rome* gekomen zijnde, ſtichtte daar in het jaar 725 eene ſchool, tot onderwijs voor zijne onderdanen, tot welker onderhoud elk huis in zijne beide Rijken *Weſſex* en *Suſſex* jaarlijks iet moest opbrengen. Hetzelfde voerde in het jaar 780 de Koning OFFA in *Mercie* en *Oostangelen* in, en eindelijk werd dit eene algemeene belasting in *Engeland*. Men noemde dezelve weldra den *St. Pieterspenning*, (*Denarius S. Petri*,) omdat zij aan den Stoel van dezen Apostel werd overgebragt. Dit was eerst eene vrijwillige gift; naderhand vorderden de Pausſen ze als eene ſchatting, welke de *Engelſchen* aan dezen Apostel en zijne opvolgers ſchuldig waren;

(*) USSER. *Britann. Eccles. Antiq. p.* 477.

(†) BEDA *l. c. L.* IV. *C.* 23. *L.* V. *C.* 7.

ren; van daar kreeg zij den naam *Romescot*, of *Roomſche Schatting*. Maar de *Engelſchen* wilden dezen eisch niet erkennen, en de naam van *St. Pieters penning* kwam weder in gebruik, tot dat dezelve in het midden der XVIde eeuw geheel is afgeſchaft.

Ondertusſchen was ook het verſchil over het vieren van het *Paaschfeest* beſlist, naar den wensch der *Roomſche* Bisſchoppen. Aan een' van dezen, HONORIUS I, was het kort na het jaar 625 gelukt, de *Schotſche* Geestelijken in het zuidelijk gedeelte van *Ierland* hier in tot gelijkvormigheid met zijne Kerk te brengen. Maar in de noordelijke deelen van dit eiland bleef men bij de oude gewoonte, welke aldaar waarſchijnelijk door *Griekſche* Leeraren was ingevoerd. 'Er werd dan omtrent het jaar 630 eene groote Kerkvergadering gehouden, op welke FINTAN, Abt van het Klooster *Munnu*, het voorſtel deed, om deze zaak aan het *oordeel van God* over te laten, zoo dat men, of de *Liturgie*, (Kerkedienstboek,) van de beide partijën in het vuur werpen; of van elke partij eenen Monnik in een brandend huis opſluiten, en zien zou, welk van de beide Boeken, en welke Monnik onbeſchadigd zou blijven; of eindelijk, dat hij en de Abt LASREAN, van het Klooster *Leighlenne*, die 1500 Monniken onder zich had, en die onlangs van *Rome* terug gekomen, het daar gewone Paaschfeest vierde, naar het graf van eenen overledenen Monnik gaan, dien opwekken, en vragen zouden, welke Paaschviering de regte was. Op dezen zeldzamen

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

voorſlag gaven de hoofden der andere partij ten antwoord, dat zij tot ſoortgelijke beſlisſing niet konden verſtaan, dewijl FINTAN zoo verdienſtelijk en heilig was, dat God hem elk wonderwerk zou toeſtaan, dat hij verlangen zou. Dus ſcheidde men, en het oude gebruik bleef in ſtand (*). Dezelfde *Ieren* ondersteunden dit oud gebruik ook bij de *Angelſakſen*. AIDAN, FINAN, en COLMAN, allen uit dit eiland afgezondene Bisſchoppen naar *Northumberland*, bleven hetzelve niet alleen getrouw, maar zagen het ook gerust aan, dat het Paaſchen ſomtijds tweemaal in één jaar gehouden werd, eens van den Koning OSWY, die zich naar hen ſchikte, en wat later van zijne Gemalin EANFLED, eene geborene Prinſes van *Kent*, welke met haren Priester ROMANUS het *Roomſche* gebruik volgde. Doch ALCHFRED, die met zijn Vader OSWY regeerde, was door den Abt WILFRID, die zich eene poos te *Rome* en *Lions* opgehouden had, een aanhanger van de *Roomſche* Paaschviering geworden. Als nu WILFRIDS leermeester AGILBERT, Bisſchop der *Weſtſakſen*, een vriend van den jongen Koning, aan zijn Hof gekomen was, werd de twist gaande, en men beſloot in het jaar 664 in het Klooster *Streaneshalch*, welks Abdis HILDA ook op de zijde der *Schotten* of *Ieren* was, om van dezelve een einde te maken, eene vergadering te houden. De beide Koningen en velen van weêrskanten waren hier tegenwoordig. COLMAN en WILFRID droegen hun-

(*) BEDA *Libr.* II. *Cap.* 19. III. 3, 26.

hunne redenen voor; de eerſte beriep zich op den Apostel JOANNES; deze op PETRUS en PAULUS, ook ontweek hij het gezag van ANATOLIUS en COLUMBA, hetwelk de *Ieren* voor zich aanhaalden. Eindelijk werd oswy, door de plaats, welke COLMAN aanhaalde: *Gij zijt* PETRUS, tot de woorden: *en ik zal u geven de ſleutelen van het Koningrijk der Hemelen* zeer getroffen. Hij vraagde COLMAN, of CHRISTUS dit waarlijk, en of hij ook iet dergelijks aan COLUMBA gezegd had? COLMAN moest erkennen, dat PETRUS alleen de ſleutelen des Hemelrijks ontvangen had. Hier op deed de Koning uitſpraak met eene deftigheid, die thans vrij grappig voorkomt: „En ik zeg u, dat hij die deur„ wachter is, dien ik niet tegenſpreken wil; maar „ wiens voorſchriften ik, zoo veel ik weet en kan, „ in alles wil gehoorzamen, opdat, wanneer ik „ eens aan de deur des Hemelrijks kom, 'er mis„ ſchien niemand zij, die mij opendoet, wanneer „ die gene mij tegen is, die zeker de ſleutels „ heeft." Tegen dit bewijs had de partij niets in te brengen, dus nam zij, eenigen uitgezonderd, die met COLMAN naar *Ierland* terug keerden, het *Roomſche* gebruik aan (*). De *kroon-tonſuur* of Roomſche wijze van het hoofdſcheeren voor de Geestelijken, werd insgelijks allengs aangenomen, en boven de andere geſteld. Maar nog gewigtiger was het, dat WILFRIED, Biſſchop van *York*, de eenigſte Biſſchop in *Northumberland*, die van den Koning en ver-

(*) BEDA *Libr.* III. *Cap.* 25.

VI BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

verſcheidene Biſchoppen van zijn ambt ontzet was, zich in het jaar 692 deswegens aan den Biſchop van *Rome*, AGATHO wendde. Deze hield juist te *Rome* eene *Synode* tegen de *Monotheliten*, op welke hij ook WILFRIED met 125 andere Biſchoppen plaats nemen, en in de Akten ſtellen liet, dat hij zich op den *Roomſchen* Stoel beroepen had, en van denzelven in zijne zekere en onzekere aangelegenheden vrijgeſproken was (*).

Zendelingen uit Ierland breiden het Chriſtendom uit.

Uit deze Weſtelijke oorden van *Europa*, welke veel later dan de meeſte Zuidelijke tot het Chriſtendom bekeerd waren, gingen thans naar deze en de meer noordelijke landen vele Leeraren van het Chriſtendom uit. De eerſten van dezen waren *Ieren*; na de VII en VIIIſte eeuw kwamen 'er ook *Angelſakſen* bij. Ook is men gewoon, onder dezelven *Schotten* te tellen; maar het is zeer waarſchijnelijk, dat de naam *Schotten*, bij Schrijvers van de VII en VIIIſte eeuw, alleen van *Ieren* te verſtaan is. Want alhoewel BEDA (†) ook van *Schotten* ſpreekt, die *Brittannië* bewoonden, echter wijſt hij ons, in zoo vele andere plaatſen, bijna altijd naar *Ierland*. Uit éene dezer plaatſen (§) zou men mogen beſluiten, dat de *Picten* ten zijnen tijde in het hedendaagſche *Schotland* nog de heerſchende natie geweest zijn. Bovendien verzekert eene oude inlandſche overlevering, dat de *Schotten* eerst van tijd

(*) BEDA *Libr.* V. *Cap.* 20.

(†) *Hist. Eccles. Gent. Anglor. L.* I. *Cap.* 34.

(§) *Libr.* IV. *Cap.* 26.

tijd tot tijd uit *Ierland* in het *Noordelijk Brittannië* zijn ingedrongen, en in de IXde eeuw eerst over de *Picten* aldaar volkomen de overhand gekregen hebben.

De eerſte *Ierſche* Monnik, die zich in de laatſte jaren der VIde eeuw als verkondiger van het Christendom in het hedendaagſche *Frankryk* en *Zwaben* beroemd gemaakt heeft, was COLUMBANUS, die in het jaar 616 in het door hem geſtichte Klooster *Bobbio* in *Opper-Italië* overleed (*). Onder de Monniken, welke hij uit *Ierland* medegenomen had, verwierf GAL, naderhand de *Heilige* GALLUS genoemd, die reeds in zijn vaderland *Presbijter* of *Priester* was, een' uitſtekenden roem. Zijn leven is omſtandig beſchreven door WALAFRIED STRABO, een' Schrijver der IXde eeuw, maar vol fabelen en misſlagen tegen de Geſchiedenis (†). GALLUS had zijnen Leeraar COLUMBANUS jaren lang in het *Frankiſche* Rijk, en ten laatſten in den omtrek van het hedendaagſche *Bregenz* in *Zwaben* verzeld, en hem in de uitbreiding van het Christendom ondersteund. Eenmaal had hij zich reeds in levensgevaar gebragt, door het verbranden van Heidenſche Tempels, evenwel waagde hij andermaal, op de gemelde plaats, drie koper vergulde beelden, welke de in-

(*) Men zie van hem *Deel* X. *Bladz.* 83. en 245.

(†) *De Vita B. Galli Confeſſoris Liber* I. *de miraculis ejusdem Liber* II. *in* MELCH. GOLDASTI *Rer. Alamannic. SS. aliquot vetuſtis Tom.* I. *pag.* 146. *ſqq. et in* MABILLON. *Act. SS. Ord. Bened. Sec.* II. *pag.* 227.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

inwoners zelfs in eene Christen Kerk, als hunne oude Beschermgoden, aanbaden, voor het oog van eene aanzienelijke menigte in stukken te slaan, en in het Meer te werpen, nadat hij eene predikatie gehouden had, tot aanprijzing van het Christendom, want behalve het Latijn, verstond hij ook de landtaal. Ondertusschen bleef hij met COLUMBANUS aldaar drie jaren, en wanneer deze met zijne reisgenooten eindelijk voor de ijverige Afgodsdienaars wijken moest, kon GALLUS, die ziek was, hen naar *Italië* niet volgen; maar zijn Leeräar hield dit voor veinzerij, en verbood hem, zoo lang hij leefde, het Avondmaal te vieren, (*Missam celebrare.*) Vervolgens hersteld zijnde, voer hij het Meer over naar het naburig *Zwitserland*, alwaar hij eene Woestijn of Heremitagie opzocht; deze vond hij aan het riviertje *Steina*, thans *Steinach*; tusschen hooge bergen en enge dalen, in eene ruwe plaats, waar vele wilde dieren omzworven; hier plaatste hij een houten kruis, waar aan hij een klein doosje met *reliquiën* hing van de Maagd MARIA, en de Martelaren MAURITIUS en DESIDERIUS, en zich voor hetzelve nederwerpende bad hij God, dat hij hem hier tot zijnen dienst een verblijf wilde bereiden. Kort daar op kwam 'er een beer van den berg; aan dezen gebood GALLUS, hout in het aangestoken vuur te dragen; en hij gehoorzaamde; vervolgens gaf hij hem brood, en gebood hem, in den naam van CHRISTUS, dit dal te verlaten, maar op de bergen en heuvelen te blijven, zonder echter menschen of vee te benadeelen. Op gelijke wijze verdreef hij de dui-

duivelen, die hem ontrustten, door zijn gebed, uit dezen oord; en de menigte slangen, waar mede dezelve bezet was, verdween voor altijd. Hier sloeg hij, omtrent het jaar 613, zijne woonplaats op, waar uit allengs het vermaarde Klooster van *St. Gal*, en eindelijk de zeer rijke Abdij van dezen naam ontstaan is. Men droeg hem het Bisdom van *Constans* op, maar hij weigerde het, gelijk hij ook weigerde Abt te worden van het Klooster *Luxen*, door COLUMBANUS gesticht. Hij overleed omtrent het jaar 627, in den ouderdom van 95 jaren (*).

GALLUS draagt den naam van *Confessor* of Belijder, niet als of hij om den Godsdienst veel geleden had, maar in den meer uitgestrekten zin, omdat hij, gelijk zijn Levensbeschrijver zegt, zich zelven aan God opöfferde, en zijn kruis dagelijks op zich nam. Men heeft nog de Predikatie, welke hij, bij de inwijding van zijnen leerling, den *Diaken* JOANNES, tot Bisschop van *Constans* gehouden heeft (†). Hij begint in dezelve met de Geschiedenis der Schepping, verhaalt de Geschiedenis der oude Wereld, ook het een en ander uit de *Israëlitische* Geschiedenis; maar bijzonder staat hij stil bij de geboorte, doop, verzoeking en algemeen bij het leven en de wonderen van CHRISTUS, bij zijn lijden en op-

(*) PAGI *Crit. in ann. Baronii ad a.* 627. *n.* 30, 31.

(†) *S. Galli Sermo in* CANIS. *Lect. ant. T.* I. *pag.* 781. ook onder den titel: GALLI *Conf. Christianæ doctrinæ Compendium* — CARP. BARTHIUS *recensuit, et animadversionum librum adjecit Francof.* 1623.

opstanding, eindelijk besluit hij met het laatste oordeel, en met vermaningen daar toe betrekkelijk. De aanwezende Leeräars en Toehoorders storten vele tranen, en zeiden, na het eindigen der preek: de Heil. Geest heeft waarlijk door den mond van dezen man gesproken. Ondertusschen is het niet meer dan een middelmatig stuk werks, en derzelver waarde bestaat voornamelijk hier in, dat GALLUS onder onkundige en onbeschaafde Toehoorders een denkbeeld van het Christendom opgaf, ten grootsten deele vrij van Bijgeloof.

KILIAN.

Eenigen tijd na hem, kwam in dezelfde VIIde eeuw een andere *Ier*, KILIAN, eigenlijk KILLIN of KYLLENA, genoemd, naar *Oostfrankenland*, alwaar hij, in het hedendaagsche *Wurtsburgsche* een' blijvenden grond tot de belijdenis van het Christendom leide. Zijn leven is door meer dan eenen Schrijver beschreven. De Schrijver van het eerste opstel (*), wordt gegist geweest te zijn de Monnik EGELWALD, niet ver van *Wurtsburg*, dien men in de XIde eeuw plaatst. Korter en beter is het verhaal van eenen anderen ongenoemden (†). Nog heeft JOAN GEORG VAN ECKHART een derde berigt van dezen vermaarden bekeerder der Heidenen ontdekt (§). KILIAN, die naar de gewoonte der *Ieren*

(*) In CAN. *lectt. Ant. T.* III. *p.* 175-179.

(†) *Passio Sanctor. Kiliani et Socior. ejusdem. l. c. pag.* 180-182.

(§) *Comment. de rebus Franciæ Orient. et Episcop. Wirceburg. Tom.* I. *pag.* 278.

ren van dezen tijd, om Bisschoppen in te wijden zonder bepaald Bisdom, die eerst in uitheemsche landen dadelijk aangesteld werden, waarschijnelijk zoodanig een Bisschop was, werd eens door de woorden van CHRISTUS getroffen: *Wie mij wil volgen, verloochene zich zelven, en neme zijn kruis op zich!* Hij overreedde dus drie Priesters, eenen *Diaken*, en zeven anderen, om, volgens zijne uitlegging van deze woorden, alles te verlaten, en CHRISTUS na te volgen. Zij gingen dan scheep, en kwamen in het binnenste van *Duitschland*, hetwelk tot het *Oostfrankische* Rijk behoorde, en nog heden *Frankenland* genoemd wordt, bij het Slot *Wurtsburg*, misschien eigenlijk *Wirzaburg*, alwaar toen GOZBERT, Hertog van *Thuringen*, zijn verblijf had; die een Heiden was, gelijk nog vele *Thuringers*, bij welken de Afgodsdienst nog steeds bleef stand grijpen, hoe zeer het Christendom, onder hunne ouder Koningen, reeds bij hen eenigen opgang gemaakt had. KILIAN, medelijden hebbende met deze verblinde Heidenen, reisde in het jaar 686 met zijne reisgenooten naar *Rome*, alwaar de Bisschop CONON hun, in naam van den Apostel PETRUS, verlof gaf, om overäl den Christelijken Godsdienst te prediken. Daar op keerde KILIAN in dit land terug, met nog twee zijner medegezellen, terwijl de overigen zich in andere landen verspreidden. De bovengemelde GOZBERT was één der eersten, die zich liet doopen; maar als KILIAN hem voorhield, dat de Christen Godsdienst niet duldde, om, gelijk hij deed, in den echt met zijn overleden broe-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

broeders weduwe te leven, leide GEILANA, deze vrouw des Hertogs, het op het leven van KILIAN toe, en liet hem en zijne beide reisgenooten, in het jaar 687 ter dood brengen, terwijl haar Gemaal te veld lag. Hier op volgden, als men de boven gewaagde Schrijvers gelooven zal, buitengewone ſtraffen. De moordenaar verſcheurde zich zelven; de aanſtookſter van den moord werd van een' boozen geest bezeten; haar Gemaal werd door zijne dienaren verſlagen, en de *Oostfranken* verjoegen zijnen Zoon. Maar daartegen bij het graf dezer heilige mannen kregen blinden hun gezigt, dooven hun gehoor, kranken hunne gezondheid weder. Zeker is dit, dat KILIAN de bijzondere beſchermheilig van het Bisdom *Wurtsburg* geworden is, hetwelk omtrent het midden der VIIIſte eeuw eenen aanvang nam. BURCHARD, de eerſte Bisſchop van hetzelve, liet hem ter eere eene Kerk te *Wurtsburg* bouwen, en zijne beenderen met die van zijne reisgenooten daar in plaatſen, waar bij wederöm geene wonderwerken ontbraken.

WILLIBRORD, Prediker van het Christendom.

Door den ijver dezer *Ierſche* Geloofspredikers opgewekt, ging drie of vier jaren na de dood van KILIAN, de *Angelſakſiſche* Monnik WILLIBRORD, met elf of twaalf anderen van dit volk, over zee, hetzelfde oogmerk hebbende. ALCUIN heeft, op begeerte van zekeren Aartsbisſchop, zijn leven in twee opſtellen beſchreven, een in onrijm (*), een in zes-

(*) *De Vita S. Willibrordi Traject. Episcopi Liber* I. *Tom.* II. *Opp. pag.* 182-194.

EGBERT, WIGBERT, WILFRID, ELIGIUS, Geloofspredikers.

gesvoetige verzen (*), beide vol wonderverhalen, en meer eene Lofrede, dan eene Levensgeschiedenis. BEDA had ondertusschen reeds voor ALCUIN een volledig verhaal van deze nieuwe onderneming gegeven (†).

EGBERT, een *Angelsaksische* Monnik en *Priester*, vermaard door den roem van heiligheid, had reeds te voren, de bekeering der *Germanische* volken willen ondernemen, en zich ten dien einde te scheep begeven, maar werd door eenen hevigen storm van het voortzetten zijner reize afgeschrikt (§). WIGBERT echter, een zijner reisgezellen, zette den togt voort, en predikte twee jaren lang het Euängelie onder de *Friezen*, en aan derzelver Koning RADBOUD. Maar zijne prediking deed weinig vrucht. De Koning volhardde in het ongeloof, en WIGBERT keerde eerlang in *Ierland* terug. Eenigen tijd te voren had echter WILFRID, Aartsbisschop van *York*, op zijne reize naar *Rome*, toen hij in het jaar 677 door den Koning van *Northumberland* uit zijn Rijk verdreven was, en zich eenigen tijd bij de *Friezen* onthield, met vergunning van derzelver toenmaligen Koning ADGILLUS, aan hun het Euängelie gepredikt, en de aanzienelijksten des volks, en vele duizenden uit den gemeenen hoop, tot het Christendom bekeerd en gedoopt (**). Ook zal ELIGIUS, (ELOY,)

(*) *Liber* II. *pag.* 197-200.

(†) *H. E. Gent. Angl. Libr.* V. *Cap.* 10. 11.

(§) BEDA *l. c. et Libr.* III. *Cap.* 27.

(**) EDDII *Vita S. Wilfridi in* MABILLON. *Act. SS.*

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(ELOY,) Biſſchop van *Noyon* en *Vermandois*, omtrent het jaar 659, onder de *Friezen* en *Vlamingers*, in den omtrek van *Antwerpen*, en langs de geheele zeekust, waar nog geen Leerar van het Christendom gepredikt had, hetzelve zeer gelukkig uitgebreid hebben (*). Deze ELIGIUS was een beroemd Goudſmit en Muntmeester des *Frankiſchen* Konings, die den roem van heiligheid verwierf, en om zijne uitmuntende kennis en deugd tot Biſſchop verheven werd. Velen langs de zeekusten wonende volken namen, op zijne prediking, het geloof aan. Hij verdelgde hunne tempelen, verbrak hunne afgodsbeelden, en bragt, door vriendelijke en ernſtige vermaningen, eene merkelijke verbetering in de zeden dezer woeste volken te weeg. Doch na zijn' dood of vertrek, ſchijnt de meeste hoop weder tot de oude bijgeloovigheden vervallen te zijn.

WILLIBRORD.

Ondertusſchen zette EGBERT, alhoewel hij zelf zijne onderneming niet kon uitvoeren, die evenwel getrouw voort. Na de terugkomst van WIGBERT, zond hij, in het jaar 691, eenen anderen van zijne leerlingen, den Monnik WILLIBRORD, naar *Frieſland*. Deze WILLIBRORD uit *Northumberland* in *Ierland* overgegaan, was in een Klooster, *Herpen* genaamd, opgevoed, en toen hij den ouderdom van twintig jaren bereikt had, tot Priester ingewijd. Men hield hem te bekwaamer, om het Euängelie onder de *Friezen* te prediken, doordien hij hunne taal

Ord. Bened. Sec. IV. P. I. *pag.* 670.

(*) AUDANI *ſeu* DADONIS *Vit. S. Eligii L.* II. *C.* 3.

taal ten vollen kundig was. Hij vertrok, in het gezelschap van den Diaken ADELBERT, en tien of twaalf Monniken en Abten, en landde voorspoedig aan den middelsten *Rhynmond* aan, die toen nog bij *Katwyk* in zee liep, welken stroom hij vervolgens opvoer tot aan *Trajectum*, (*Utrecht*,) hetwelk aan of ter wederzijde van denzelven gelegen was. WILLIBRORD vond hier de *Friezen*, grootendeels van het geloof weder afgevallen; de Kapel of het Kerkje, daar door den *Frankischen* Koning DAGOBERT I. gesticht, was door de ongeloovige *Friezen* weder verwoest, en de *Friesche* Koning RADBOUD toonde zich gantsch ongenegen, om de Prediking der Euängelieleere te begunstigen. WILLIBRORD, van dit alles verstendigd, vervoegde zich bij den Groothofmeester van *Frankryk*, PIPYN van *Herstal*, bij wien hij alle gewenschte ondersteuning vond; vervolgens reisde hij naar *Rome*, om van den Bisschop SERGIUS aldaar zijne goedkeuring en zegen te bekomen. Deze ontving hem minzaam, en wijdde hem, met den naam van KLEMENS, in, tot Aartsbisschop over de *Friezen*, met geen ander oogmerk, dan opdat 'er in deze landen ook een Bisdom of Aartsbisdom zou zijn, afhankelijk van den *Roomschen* Stoel.

Ondertusschen verkozen zijne medehelpers, die in *Friesland* gebleven waren, den Abt ZWITBERT, eenen uit hun midden, in het jaar 693 tot hunnen Bisschop; waar toe de Bisschop WILFRID, die toen in *Mercie* leefde, hem inwijdde. Deze vlichtte in de *Nederlanden* verscheidene Kerken, en begaf zich ver-

ZWITBERT

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vervolgens naar de *Boractuarien*, nakomelingen der oude *Bructeren*, die thans tusschen *Keulen* en *Hessen* woonden, en bekeerde velen van hen tot het Christendom. Maar toen zij kort daar na van de *oude Saksen*, (of bewoners van het hedendaagsch *Westfalen*,) overweldigd werden, moest ZWITBERT ook uit deze gewesten vlugten. Hij kwam toen weder bij PIPYN, die hem, op voorspraak zijner Gemalin PLECTRUDIS, een Eilandje in den *Rhyn* gaf, toen *Weerd*, en sedert *Keizersweerd* genoemd, alwaar hij een Klooster stichtte, in hetwelk hij in het jaar 713 overleden is (*). Naar de evengemelde *Saksen* waren ook twee EWALDEN, *Angelsaksische* Priesters, gereisd, om hen in het Christendom te onderwijzen; maar het volk vermoordde hen, uit vrees voor zijnen Godsdienst, eer zij bij een' der *Saksische* Vorsten komen konden, die vervolgens hunne dood, door het uitroeijen van het geheele vlek, waar zij vermoord waren geworden, gewroken heeft (†).

Vervolg van WILLIBRORD.

WILLIBRORD was, na zijne wederkomst van *Rome*, onder de *Friezen*, veel gelukkiger. PIPYN schonk hem tot den Zetel zijns Bisdoms het Slot *Wiltaburg*, dat is, de *stad der Wilten*, gelijk BEDA (§) 'er bijvoegt, in de *Gallische* taal *Trajectum* genoemd, van waar de tegenwoordige naam *Utrecht* ontstaan is. WILLIBRORD arbeidde vlijtig, aan de bekeering der volken dezer landen. Op het *Zeeuwsch* ei-

(*) BEDA *l. c. Cap.* 12. (†) BEDA *l. c. Cap.* 11.
(§) *Libr.* V. *Cap.* 12.

eiland *Walcheren*, de Ongeloovigen bezig vindende met Godsdienſtige eer te bewijzen aan het Beeld van MERKURIUS, die, naar men zegt, hier onder den naam van *Godan* of *Wodan* gediend werd, verbrak hij dit Beeld in zijnen ijver, en verweet hun hunne Afgoderij ſcherpelijk, voorts ſtichtte hij verſcheidene Kerken, onder anderen te *Heiligerlo* of *Heilo*, alwaar nog eene Put gevonden wordt, *ſint Willibrords Put* genoemd, die, op zijn bevel, zou gegraven zijn, berucht door wonderwerken.

WILLIBRORD werd door anderen bijgeſtaan in zijnen arbeid, onder welken bijzonder voorkomt WULFRAM, Biſſchop van *Sens*, in het tegenwoordig *Frankryk*, die door zijne wonderen meer uitwerkte, dan door zijn onderwijs, als men zijn' Levensbeſchrijver zal gelooven (*). Vele *Friezen* werden gedoopt, en onder dezen de eigen Zoon van Koning RADBOUD. RADBOUD zelf was op het punt van dezen ſtap te doen, toen hem in het hoofd kwam, om WULFRAM, die hem veel van den Hemel en Hel gezegd had, te vragen: op welke van deze beide plaatſen zich zijne Koninglijke Voorvaders bevonden? WULFRAM antwoordde hem: dewijl zij geſtorven waren zonder gedoopt te zijn, kon men hen nergens dan in de Hel zoeken; waar op RADBOUD den voet uit de doopvonte terug halende, zeide: dan wil ik liever met alle mijne voorva- WULFRAM

(*) JONÆ FONTANELL. *Vita Wolframi in Act. SS. Antverp. Tom.* III. *Menſ. Mart. ad d.* 20. *Mart. et in* MABILLON *Act. SS. Ord. S. Bened. Sec.* III. P. I. *p.* 355.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vaderen in de Hel, dan met een klein getal bedelaars in den Hemel zijn (*). Niet lang daar na keerde WULFRAM naar zijn vaderland terug, en overleed, als Monnik, in het Klooster *Fontenelle*. In het jaar 699 zal WILLIBRORD eene reize ondernomen hebben, om onder de *Deenen* het Euängelie te prediken, en in *Jutland* gekomen zijn, doch den Koning UNGUENDO ongevoelig voor zijne prediking gevonden hebben. Op zijne terugreize werd hij door ſtorm aan het eiland *Foſitesland* of *Foſetsland* geworpen, hetwelk dezen naam voerde naar eenen Afgod van dezen naam, aan wien het gewijd was, en hetwelk men voor het tegenswoordige *Helgoland* of *Heiligland* houdt, in de Noordzee, niet ver van de Kust van het Hertogdom *Sleeswyk*, zijnde dit eiland toen onderworpen aan zekeren RADBOD. Voorts ſchijnt hij zich meest te *Utrecht*, en tuſſchen beiden in de Abdij van *Epternach* bij *Trier* opgehouden te hebben. Hij overleed in het jaar 737, in eenen ouderdom van meer dan 80 jaren, hebbende zijn Bisdom, door milddadige giften en geſchenken van verſcheidene Grooten, op eene aanzienlijke wijze, verrijkt, gelijk bijzonder blijkt uit zijnen uiterſten wil, die nog voorhanden is (†).

Het Chriſ- Terwijl deze *Ierſche* en *Angelſakſiſche* Leerars het

(*) Deze geheele Geſchiedenis wordt, op meer dan eenen grond, in twijfel getrokken, door den Hoogleeraar KLUIT *H. Crit. Comitat. Holland. et Zeland. T.* I. P. II.

(†) *Apſ.* MIRÆUM *Cod. Donatt. piar. C.* VIII. *p.* 11. Verg. WAGEN. *Vaderl. Hiſt.* I. *Deel, Bladz.* 378. volg.

het Christendom aan den *Rhyn*, in de *Nederlanden*, in *Duitschland* en tot in *Zwitſerland* voortplantten, beijverden zich anderen tot hetzelfde einde aan den *Donau*, en bijzonder in het hedendaagſche *Beyeren*. Omtrent het midden der VIIde eeuw leefde in het *Frankiſche* Rijk een Bisſchop van eene ongenoemde plaats, EMMERAM genoemd. Deze hoorende, dat de *Avaren*, inwoners van *Pannonië*, het hedendaags *Hongaryë*, nog Heidenen waren, verliet zijn Bisdom, en ging, verzeld van een' Priester, die de Hoogduitſche taal verſtond, op reis naar *Duitschland*, om het Christendom vervolgens aan de *Avaren* bekend te maken. Eindelijk kwam hij te *Ragenisburg*, (*Regensburg*,) in *Beyeren*. De Hertog THEODO aldaar, zijn oogmerk verſtaan hebbende, prees hetzelve, maar verzocht hem tevens liever in *Beyeren* te blijven, alwaar de nieuw bekeerde inwoners onderwijs en verſterking noodig hadden, zelfs dwong hij hem met geweld, om te blijven. EMMERAM ſchikte zich naar de omſtandigheden, en werd, als het ware, de algemeene Bisſchop van *Beyeren*, alwaar hij menigvuldige overblijfzelen van het Heidendom uitroeide; den Godsdienst beſtelde; leer en leven bij zijn onderwijs paarde; en binnen drie jaren eene geheele hoofdverbetering te wege bragt (*). Midden onder dezen arbeid, verzocht EMMERAM van den Hertog en het volk

Tendom in Beyeren gepredikt door EMMERAM.

(*) MEGINFRID, Proost van Magdeburg op het einde der Xde eeuw, *de Vita et virtutibus B. Emmerami Liber unus in* CANIS. *Lectt. Ant. T.* III. *P.* I. *p.* 94.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

volk verlof, om eene bedevaart naar *Rome* te mogten doen. Omtrent dezen tijd was de Dochter van den Hertog door den Zoon van eenen Onderbevelhebber bezwangerd geworden, en beiden vreesden zij, wanneer de zaak openbaar werd, voor de doodstraffe. Zij namen hunnen toevlugt tot EMMERAM, wien zij te voet vielen, en om raad en hulp smeekte. De goede Bisschop vermaande tot berouw en verzoening, en was zoo goedig, dat hij hun vrijheid gaf, om hem de misdaad te last te leggen, om dus de woede des Hertogs van de jonge lieden af te wenden. Opdat echter zijne onschuld in het vervolg zou mogen blijken, verklaarde hij alles aan eenen zijner voornaamste Geestelijken, dat hij, voor het misdrijf van anderen, eene schandelijke dood wilde ondergaan, hem tevens verzoekende, den waren toedragt dezer zaak na zijne dood alöm bekend te maken. Vervolgens aanvaardde hij zijne reis naar *Rome*, wordende door geheel *Regensburg* uitgeleid met tranen en zuchten. Kort daar op zag de Dochter des Hertogs zich genoodzaakt, den schaker van hare eer te noemen, en zij noemde EMMERAM. Haar Vader bande haar op deze bekentenis voor eeuwig ten lande uit. Maar haar Broeder, LAMPERT, besloot, zich aan den Bisschop te wreeken, en hem op den derden dag zijner reis inhalende, overlaadde hij hem, met de schrikkelijkste verwijtingen, waar op hij enkel antwoordde, met betuiging van zijne onschuld, en beroep op het oordeel van den opvolger van PETRUS. LAMPERT, zonder naar iet te luisteren, liet hem aan een' lad-

der

Zij namen hunnen toevlugt tot EMMERAM, wien zij te voet vielen.

XI. D. Bladz. 232.

der vastmaken, en hem de handen en voeten afhouwen, de oogen uitſteeken, en alle ledematen verminken. In dezen rampzaligen toeſtand hield hij niet op met zingen, tot hem de tong werd uitgeſneden, en zelfs toen ſprak hij nog met ſtandvastigheid van geest, en met voorzeggingen. Zijn dweepachtige ijver verbeeldde zich, op deze wijze, een navolger van CHRISTUS te zijn, die zijn leven voor de zonden van anderen had overgegeven. Men ſtelt zijne dood, hoewel niet zonder bedenkelijkheden, in het jaar 652. Zijn gebeente werd naar *Regensburg* gebragt, alwaar hem ter eere het Kloosster, thans de Vorſtelijke Abdij, en Keizerlijk vrij Rijksſticht van *St. Emmeram* geſticht is geworden. Een Monnik uit de XIde eeuw, in het gemelde Klooster, ARNOLF, een geboren Graaf van *Cham* en *Rochburg*, heeft een afzonderlijk werk geſchreven, over de wonderwerken, door welke de heiligheid van EMMERAM bevestigd zal zijn (*).

Door RUDBERT.

RUDBERT, Biſchop van *Worms*, verkreeg zich insgelijks roem, en maakte zich verdienſtelijk, door de prediking van het Christendom, in die zelfde Gewesten, zoodat men hem den *Apostel van Beyeren* noemde (†). Hij kwam in het jaar 696 in *Beyeren*, derwaards ontboden door den Hertog THE-

(*) *De Miraculis B. Emmerami et de memoria cultorum ejus Libri duo apud* CANIS. *l. c. p.* 103-160.

(†) Men heeft van hem twee Levensbeſchrijvingen bij CANIS. *Lect. Ant.* eene *de vita et mirac. S. Rup. T.* III, *P.* II. *p.* 282. en eene *Hist. S. Rudberti Episc. Sal. p.* 319.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

THEODO II, die zelf een Heiden was, maar eene Christen Gemalin had, en zich door hem eerlang doopen liet. Hij ſchonk hem eene plaats tot oprigting van den Bisſchoppelijken Zetel, waar de Kerk en Stad *Saltsburg* vervolgens ontſtaan is, alwaar dus RUDBERT de eerſte Bisſchop, gelijk de tiende na hem, ARNO, de eerſte Aartsbisſchop was. Kort na RUDBERT werd de *Westfrank* CORBINIANUS Bisſchop te *Freyſingen*, die ook veel toebragt tot het vernietigen van het Heidendom in *Beyeren*, en zeven jaren na RUDBERT in het jaar 730 overleed.

Bijzonderheden van BONIFACIUS, den Apostel der Duitſchers.

Alle deze bekeerders der Heidenen uit de VIIde eeuw werden echter ver overtroffen in de volgende VIIIſte eeuw, door den *Angelſaks* BONIFACIUS, die de *Apostel der Duitſchers* genoemd wordt; ſchoon 'er voor hem reeds aanzienelijke gemeenten in *Duitschland* geſticht waren, en het nog eeuwen na hem duurde, eer geheel *Duitschland* het Christendom beleed. Ondertusſchen was hij het, die door geheel *Duitschland* met onbegrijpelijken en welmeenenden ijver beſchikkingen maakte omtrent den Godsdienst, Kerken en Kloosters ſtichtte, en zekerlijk vele verdienſten had omtrent den Godsdienst en de Zeden; maar die te gelijk den duurzamen grond leidde van de heerſchappij des *Roomſchen* Bisſchops in de landen van *Duitschland*, en het eerſte voorbeeld daar gegeven heeft, om door gezag en magt de vrijheid van ſpreken en leeren in Godsdienſtige en Kerkelijke zaken te onderdrukken.

De

De eigene vaderlandſche naam van dezen vermaarden man was WINFRID of WUNFRID. Hij zag het eerſte levenslicht, omtrent het jaar 680, of wat later, te *Kirton*, (zamengetrokken uit *Crediton*, of *Crediantum*, of *Crediodunum*,) een ſtadje in het landſchap *Devonshire* in *Engeland*. Ongetwijfeld was hij van eene aanzienlijke afkomst, maar onbewijsbaar is het, dat hij uit een Koninklijk geſlacht afſtamde, zoo als men wel geloofd heeft. Reeds in den onderdom van vier of vijf jaren toonde hij genegenheid voor het Kloosterleven, waar van zijn vader hem door bedreigingen en liefkoozingen poogde af te ſchrikken, maar hem echter, bij eene gevaarlijke ziekte, naar het Klooster *Adestancastre* zond, hetwelk men gelooft geweest te zijn in de tegenwoordige ſtad *Exeter* of *Excester*. Hier eenige jaren onder den Abt WOLFHARD opgevoed zijnde, bragt men hem in het Klooster *Nutſchelle*, in het Graafſchap *Southampton*, thans *Hampshire*. Hier, waar WINBERT Abt en Opziener eener ſchool was, verkreeg WINFRID een gedeelte van die geleerdheid, tot welke toenmaals in de Kloosters gelegenheid gegeven werd; dat is de eerſte beginſelen der *Latijnſche* Spraakkunde, Welſprekendheid, en het maken van Verzen, en zoo al niet eenige hiſtoriſche kundigheden, ten minſten, behalve de Geſchiedkundige Uitlegging des Bijbels, tevens de vaardigheid in deszelfs drievoudige Geeſtelijke verklaring. Met de letteröefeningen paarde hij ook handwerken, en werd ſpoedig een voorbeeld voor anderen in het waarnemen van den Regel van den Heil.

Berigten van zijne jeugd en eerſten aanleg.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Heil. BENEDICTUS. Allengs verbreidde zich de roem van zijne wetenſchap zoo zeer, dat vele Monniken uit andere Kloosters kwamen, om van hem de uitlegging der Heil. Schrift te leeren, en ook *Nonnen* hem daar over ſchriftelijk raadpleegden. Ook hield hij menigvuldige Predikatiën, in welken zijne welſprekendheid en ijver, met zachtmoedigheid getemperd, geprezen werden. In den ouderdom van omtrent dertig jaren werd hij tot Priester ingewijd. Eenigen tijd daar na, als 'er in *Weſſex* wegens zekere verſchillen eene Kerkvergadering werd gehouden, en men daar van aan den Aartsbisſchop van *Canterbury* berigt wilde geven, werd WINFRID boven anderen als afgevaardigde daar toe verkoren; ook verrigtte hij zijnen last zoo wel, dat zijn roem hooger ſteeg; gelijk hij ook de gemelde Kerkvergadering met lof bijwoonde (*).

WINFRID komt in Friesland.

De ijver, die velen in *Ierland* en *Engeland* gedreven had, om het Euängelie te prediken onder de Heidenen, ontſtak ook WINFRID, maar zijn Abt weigerde hem langen tijd verlof, om denzelven te voldoen. Eindelijk vergunde hij hem, verzeld van twee Monniken, op reis te gaan. WINFRID ging te *Lundenwich*, (*Londen*,) ſcheep, en landde omtrent het jaar 716 of 717 aan te *Dorſtet*, waar voor men *Wijk te Duurſtede* houdt; doch in ongunſtige tijds-

(*) WILLIBALDUS *de Vita S. Bonifacii Cap.* 1-4. *in* MABILLON *Act. SS. Ord. S. Bened. ſec.* III. *P.* II. *pag.* 1. *et in* CAMS. *Lect. Ant. T.* II. *P.* I. *pag.* 227-236. OTHLO *in Vita S. Bonif. in Mabill. Act. l. c. p.* 28.

tijdsomſtandigheid. Hij vond namelijk, den *Frieſchen* Koning RADBOUD, die toen nog leefde, in oorlog met KAREL MARTEL, in welken oorlog de meeste Christelijke Kerken in het *Frankisch Friesland* verwoest, derzelver Leeraren verdreven, en de Afgoden en Tempels der Heidenen weder herſteld waren. Als hij te *Utrecht* bij dezen Koning verlof verzocht, om het Christendom in zijne Landen te prediken, werd hem zulks zoo volſtrekt afgeſlagen, dat WINFRID beſloot naar zijn Land terug te keeren. Ongetwijfeld zag RADBOUD de pogingen, om het Christendom in zijne Landen uit te breiden, als eene ſtaatkunde der *Franken* aan, die, reeds gepoogd hebbende, *Friesland* onder te brengen, zich van de Christen inwoners overäl meer genegenheid en minder tegenſtand ſcheenen te kunnen beloven (*).

WINFRID reist naar Rome, en ontvangt eene zending van Paus GREGORIUS II.

Niet lang na de wederkomst van WINFRID in zijn vaderland, overleed de Abt van zijn Klooster; in welke waardigheid hij, naar het ſchijnt, denzelven is opgevolgd, hoewel hij kort daar na deze waardigheid weder heeft nedergelegd, toen zijn oude ijver weder ontwaakte, om eenen nieuwen togt ter verkondiging van het Christendom onder de Heidenen te ondernemen, waar toe DAVID, Biſſchop van *Winchester*, hem met eenen Brief van aanbeveling voorzag aan den *Roomſchen* Biſſchop GREGORIUS II, van wien WINFRID voornemens was eene volmagt te gaan verzoeken, en met eenen anderen aan

(*) WILLIBALD. *l. c. Cap.* 4.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

aan alle Vorsten, Bisschoppen, Geestelijken en andere Christenen. WINFRID kwam met zijne reisgenooten in het jaar 718 of 719 te *Rome*, alwaar hij van GREGORIUS minzaam ontvangen, en met eenige Heilige Overblijfzelen, (*Reliquiën*,) beschonken werd, waar na GREGORIUS hem eene schriftelijke volmagt ter hand stelde, om het Euängelie onder de Ongeloovigen in *Germanië* te prediken (*), dewijl WINFRID zich aan het oordeel van zijn Opperhoofd nederig onderworpen had, *door het onwankelbaar gezag van den Apostel* PETRUS, en onder de uitdrukkelijke voorwaarde, om bij de inwijding van nieuwe Christenen eenvoudig de schikkingen der *Roomsche* Kerk te volgen, welke hij hem in een bijzonder Boek, (*formula officiorum*,) schijnt medegegeven te hebben; en met belofte, als het hem aan voorschriften haperde, zich tot den Apostolischen Stoel te zullen wenden (†). Te gelijk schreef GREGORIUS Brieven, niet alleen aan de Geestelijkheid en Gelooviger (§), maar aan het ganssche volk der *Thuringers* (**), als mede aan het volk van het Landschap der *Oude Saksers* (††), onder welken men de *Friezen* moet achten begrepen te zijn. Aan de eersten schreef hij, dat hij hun, naar den wil des Heilands, den heiligsten Bisschop BONIFACIUS toegezonden had, die hen doopen en op den weg der eeu-

(*) *In Epistt.* BONIFAC. *Ep.* CXVIII.
(†) WILLIBALD *l. c. Cap.* 5, 6.
(§) *Ep.* CXIX. *inter Epp. Bonifacii.*
(**) *Ep.* CXX. (††) *Ep.* CXXI.

eeuwige zaligheid geleiden zou; niet tijdelijk gewins halve; maar om hunne zielen te winnen; zij behoorden hem dus gehoor te geven, en hem als eenen Vader te eeren, ook een huis voor hem ter woning, en Kerken, waar zij bidden konden, te bouwen. Zijn tweede Brief aan de *Oudſaksen* is zamengeſteld uit verſcheidene Schriftuurplaatſen, die naauwelijks bij deze onbeſchaafde Volken verſtaanbaar konden wezen. Hij verzekert daar in zijnen geliefden Broederen, dat hij *een ſchuldenaar zij beide den Wijzen en Onwijzen*, en dat hij groote zorg droeg zoo wel voor de genen, die het woord der vermaning van CHRISTUS aangenomen hadden, als voor die, welke het aannemen zouden, opdat *hunne harten*, gelijk de Apostel zegt, *vertroost werden in de liefde*. Hij ſchreef dit, opdat niemand hen verder door verhevene redenen, (*in ſublimitate dictionum*,) bedriege enz. Ook behoorden zij toe te zien, *dat niemand hen vervoerde door de Philoſophie, en ijdele verleiding*; *want de Kinderen der Duiſternis zijn listiger dan de Kinderen des Lichts*. Doch, het is bedenkelijk, of deze Brieven echt zijn, ten minſten zij kunnen niet wel reeds zoo vroeg geſchreven zijn, dewijl de naam BONIFACIUS, en de titel van *Bisſchop*, eerst later aan WINFRID is opgedragen.

Hij predikt het Evangelie in Thuringen.

Thuringen was thans het eerſte Land, werwaards WINFRID zich begaf. Hier, ſchrijft WILLIBALD (*), ſprak hij de voornaamſten en oudſten des volks aan,

(*) *l. c. Cap.* 6.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

aan, en zocht hen tot betere kennis van den Godsdienst te brengen, welke zij, sedert eenigen tijd, door slechte Leerars verleid, grootendeels verloren hadden. Velen der Priesteren aldaar verëerden wel den Almagtigen God zeer ijverig; maar anderen hadden zich door hoererij bevlekt, en de kuische onthouding, welke de bedienaars des Altaars behoorden waar te nemen, verzaakt. Deze heeft hij, door Euängelische voorstellen, zoo veel hem mogelijk was, van hunne boosheid tot de regtmatige Kerkenördening terug gebragt. Deze uitdrukkingen zijn zeker vrij onbepaald, men ziet wel, dat 'er in *Thuringen* toenmaals reeds vele Christenen waren, maar niet, waar in de slechtheid der bedoelde Leeraren bestond, en men heeft vrij wat reden, om te gissen, dat de misdaad van hen en de Priesters, van welken hij spreekt, daar in bestaan hebbe, dat zij den Ongehuwden Staat der Geestelijken hebben afgekeurd.

Komt weder in Friesland, te Utrecht

Terwijl WINFRID hier mede bezig was, hoorde hij, dat RADBOUD, de Koning der *Friezen*, overleden, en *Utrecht* weder in de magt der *Franken* geraakt was. Men oordeelde, dat hij, bij dezen dood, zoo veel belang had, dat men hem Brieven toezond, in welken God gedankt werd, „ dat hij „ RADBOUD, den vijand der algemeene Kerk, als „ voor WINFRIDS voeten ter aarde geworpen „ had (*)." Hij kwam daar op in het jaar 719 of 720 weder te *Utrecht*, alwaar hij van WILLIBRORD

(*) *Ep.* BRUGGÆ *Abbatissæ inter Epistt. Bonif.* XXXV.

BRORD beleefdelijk ontvangen werd, dien hij drie jaren bijſtond, in het verdelgen van Afgodstempels, het ſtichten van Kerken, en het prediken der Euangelieleere. — Doch, in het jaar 723, keerde hij naar *Rome*, derwaards ontboden zijnde door GREGORIUS II. die hem tot Biſchop inwijdde, en zijnen naam WINFRID, in den veelbeteekenenden *Romeinſchen* naam BONIFACIUS veränderde (*), waar na hij zich zelven ſomtijds den titel gaf van *Univerſalis Eccleſiæ Legatus Germanicus, et ſervus ſedis Apostolicæ*, dat is: *Zendeling der algemeene Kerk in Duitschland, en Dienaar des Apostoliſchen Stoels* (†).

Doch, voor alles moest BONIFACIUS een' eed van hulde aan den Roomſchen Biſchop afleggen (§), die onder anderen ook in de verzameling van zijne Brieven ſtaat (**), en dus luidt: „Ik BONIFACIUS, van Gods genade Biſchop, beloove u, den zaligen PETRUS, Prins der Apostelen, en uwen plaatsvervanger, den zaligen Vader, (*Papæ*,) GREGORIUS, ook zijnen opvolgeren, bij den Vader en Zoon en Heil. Geest, de ondeelbare Drieëenheid, en bij dit uw allerheiligst ligchaam, dat ik alle geloof, en de zuiverheid des Katholijken Geloofs waarnemen, en in de eenheid van het geloof, op hetwelk ongetwijfeld de geheele zaligheid der Christenen

Zijn eed aan den Biſchop van Rome

(*) WILLIBALD *l. c. Cap.* 7.
(†) *Epist. Bonif.* VI. VIII. *cit.*
(§) OTHLO *Vita S. Bonifacii Libr.* I. *Cap.* 19, 20.
(**) *Pag.* 163.

nen rust, met Gods hulpe, volharden wil; dat ik, op geenerlei wijze, tegen de eenheid der gemeenschappelijke en algemeene Kerk, op iemands raad, ergens in bewilligen; maar, zoo gezegd is, het geloof, mijne zuiverheid en medewerking met u, en de voordeelen uwer Kerk, wien van God den Heere, de magt om te binden en te ontbinden gegeven is, en uwen plaatsvervanger, en deszelfs opvolgers, in alle stukken, houden wil. Zoo ik ook mogt vernemen, dat eenige Bisschoppen tegen de oude voorschriften der Heilige Vaderen handelen: zal ik geene gemeenschap of verbindtenis met hen onderhouden; maar veel meer, als ik zulks weeren kan, weeren; maar zoo niet, het terstond getrouwelijk aan mijnen Apostolischen Heer melden. Indien ik, hetwelk verre van mij zij, ergens in tegen deze mijne belofte, het zij opzettelijk, of bij gelegenheid, mogt ondernemen te doen: wil ik in het eeuwig oordeel schuldig bevonden worden, en mij aan de straffe van ANANIAS en SAPPIRA schuldig houden, die zich verstout hebben, u, ook wegens hunne eigene goederen, te bedriegen of te beliegen. Dit opstel van eed heb ik, BONIFACIUS, geringe Bisschop, met eigene hand geschreven, en nadat hetzelve op uw allerheiligst ligchaam, zoo als boven te lezen is, gelegd is geweest, heb ik den eed, voor God, als getuige en rigter, gezworen; welken ik ook beloof te zullen houden." In der daad, wat men ook uitzondere, eene nieuw verzonnen proeve van de heerschzucht des Roomschen Bisschops.

GRE-

GREGORIUS voorzag hem te gelijk van Brieven van aanbeveling aan den *Frankiſchen* Vorst, KAREL MARTEL (*), ook aan de Biſſchoppen, en de overige Geestelijkheid, (*Clerus*;) als mede aan de Hertogen, Burggraven, (*Castaldos*,) en andere Graven; en in het gemeen aan de Christenen in het *Frankiſche* Rijk. Aan de Geestelijkheid en Gemeente, welke BONIFACIUS geſticht had, meldde GREGORIUS (†) zoo wel de waardigheid, als den last, welken hij aan BONIFACIUS gegeven had. Hij zou niemand, die twee echte vrouwen gehad, of die geene maagd getrouwd had, geenen ongeleerden, of gebrekkelijken, of die te voren boete had moeten doen, niemand, die in een gild of in andere burgerlijke verpligtingen ſtond, tot Geestelijken aannemen. Ook zou hij daar toe geene *Afrikanen* nemen, die zich zochten in te dringen, omdat men dezelven meermalen bevonden had *Manicheën*, of *Herdoopten*, (dat is, *Donatisten*,) te zijn. Hij moest zoeken, de vaten, goederen, en ſieraden der Kerk te vermeerderen; en van derzelver inkomſten, en de haar te beurt vallende giften en geſchenken, vier deelen maken, voor zich zelven, voor de Geestelijken, voor de armen en vreemdelingen, en eindelijk voor den opbouw der Kerk enz. KAREL MARTEL was reeds vroeger begeerig geweest, eenen man, wiens ijver in het bekeeren der *Heſſen* en *Thuringers*, bij hem door de aanzienelijkſte *Franken*

Hij ontvangt Brieven van aanbeveling van den Roomſchen Biſſchop, als ook van KAREL MARTEL.

(*) *Int.* BONIF. *Epistt. n.* 5.

(†) *Epist.* BONIF. VIII.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ken zeer geprezen was, te leeren kennen. Maar toen BONIFACIUS ten Hove verſcheen, bragten de kunſtenarijën der valſche Leeraren en vleijers, zoo werden zij genoemd, doch misſchien waren het Biſſchoppen, die niet geern zagen, dat eenige vreemdelingen zich in hun Kerkelijk Gebied tot Leeraren opwierpen, te wege, dat hij niet heel gunſtig ontvangen werd. Maar als BONIFACIUS den aanbevelingsbrief van den *Roomſchen* Biſſchop vertoonde, en zich aan KAREL'S heerſchappij en beſcherming plegtig onderwierp, verkreeg hij ook van KAREL in het jaar 724 of 725 eenen Brief van vrijwaring (*), in welken aan de Heilige Heeren en Apoſtoliſche Biſſchoppen, de Hertogen, Graven, en andere Bevelhebbers des Rijks, bekend gemaakt wordt, dat KAREL hem in zijne beſcherming, (*Mundeburde*, *Mundeburgium*, *Momboirſchap*,) genomen had, en dat zij dus te zorgen hadden, dat hij alle veiligheid en onderſteuning genoot. Ook erkende BONIFACIUS, lang daar na, nog (†), dat hij, zonder deze beſcherming van den *Frankiſchen* Vorst, het volk niet regeeren, noch de Prieſters, Kerkedienaars, Monniken of Nonnen verdedigen, noch zelfs de Afgodiſche gebruiken der Heidenen beletten kon.

Wijze van de Heidenen te bekeeren.

Het ontbrak BONIFACIUS ook niet aan raad van kundige mannen, hoe hij zich, in het bekeeren der Heidenen, had te gedragen. Bijzonder is hier voor ons de Brief van DANIEL, Biſſchop van *Winchester*, welke onder den naam van den *Katechetiſchen* be-

(*) BONIF. *Ep.* 32. (†) *Ep.* 3.

bekend is (*), ten hoogſten belangrijk. BONIFACIUS moest, zijns oordeels, „ juist zijn werk niet „ maken, om den Ongeloovigen, de ongegrondheid „ der geſlachtrekening hunner valſche Goden aan „ te toonen. Hij moest hun toegeven, dat zij „ echt zijn kon; doch daar uit dan afleiden, dat „ deze Goden een begin gehad hadden. Voorts „ moest hij hen vragen, of zij meenden, dat de „ Wereld een begin gehad had, of niet? Zeiden „ zij ja; dan moest hij onderzoeken, wie dezelve „ geſchapen had? en aantoonen, dat niet een van „ hunne in den tijd gewordene Goden, met grond, „ voor den Schepper der Wereld kon gehouden „ worden. Wilden zij zeggen, dat de Wereld „ eeuwig was; dan moest hij zulks met alle gron„ den wederleggen, en hen, bij voorbeeld, vragen: „ wie de Wereld beſtuurde, eer 'er hunne Goden „ waren? Wie den eerſten hunner Goden of Go„ dinnen had voortgebragt? Of 'er nog Goden „ voortgebragt werden? en zoo neen; waaröm niet? „ zoo ja; of dan het getal der Goden niet reeds „ onëindig geworden ware? Wie de magtigſte on„ der alle deze Goden ware? en zoo dit onzeker „ geöordeeld werd; hoe veel gevaar men dan niet „ liep, om, door het eeren van den minderen, „ den meerderen te hoonen? Of zij hunne Goden „ dienden, om hier, of om hier namaals gelukkig „ te worden? Zoo het eerſte, waar in toch de „ Heidenen gelukkiger waren dan de Christenen?

„ Wat

(*) *Inter Epistt.* BONIFACII *Ep.* LXVII.

„ Wat voordeel zij toch den Goden, door hunne „ offeränden, aanbragten, die alles onder hun ge- „ bied hadden? En beheerschten de Goden alles; „ waaröm lieten zij de Heidenen dan door de Chris- „ tenen overweldigen? Behoefden zij de Goden; „ waaröm verkoren zij 'er geene magtiger? Be- „ hoefden zij 'er geenen; waaröm offerden zij dan? „ Zulke en vele dergelijke vragen moest hij hun „ doen, niet op eene verwijtende en tergende, maar „ op eene vriendelijke en zachtzinnige wijze; som- „ tijds de Christelijke leere tegen hunne Bijgeloo- „ vighèden overstellende, opdat zij eer beschaamd „ dan verbitterd mogten worden. Wijders moest „ de Geloofsprediker hier op aandringen, hoe toch „ de Goden konden geöordeeld worden, de regt- „ vaardigen, in dit leven, te beloonen, en de on- „ regtvaardigen te straffen; daar zij de Christenen, „ die hunne Beelden alömme omverre wierpen, en „ de ganschе Wereld van hunnen dienst afkeerig „ maakten, ongestraft lieten? Waar het voorts bij „ toekwam, dat de Christenen vruchtbare landen, „ wijn en olie in overvloed voortbrengende, beza- „ ten, terwijl de Heidenen, daar en tegen, in eenen „ kouden en dorren hoek des aardbodems, ge- „ plaatst waren? Hij moest hun ook voorhouden, „ dat de Christenen de ganschе Wereld regeerden, „ daar de Heidenen gering van getal en magt wa- „ ren. Dat deze groote verändering te weeg was „ gebragt, sedert de komst van CHRISTUS, voor „ wiens tijd de Heidenen groot gebied in handen „ gehad hadden enz." Of BONIFACIUS dezen raad

ge-

gevolgd hebbe, kan men niet zeggen; zelfs schijnt hij, in zijnen ijver, zonder eenige voorbereiding, tegen den Afgodsdienst uitgevaren te zijn. Toen hij weder bij de *Hessen* gekomen was, vond hij onder hen wel vele Christenen, maar ook velen, die heimelijk of openlijk den Afgoden offerden, waarzeggerijën en tooverkunsten aanhielden, en over het geheel eene vermenging der beide Godsdiensten. Op zekere plaats, zegt WILLIBALD (*), *Gaesmare* geheeten, (waarschijnelijk het dorp *Geismar* in *Nederhessen*,) was een verbazend groote eikeboom, welke van de Heidenen *Jupiters-eik* genoemd werd. Dezen ondernam BONIFACIUS, in tegenwoordigheid van eene groote menigte Heidenen, om te houwen; ook spleet de boom wonderbaarlijk in vier deelen van gelijke lengte, zonder dat zijne reisgenooten hem de hand behoefden te leenen. De aanschouwers, die hem eerst de dood gedreigd hadden, werden, toen zij de heilige eik zagen vallen, tot het Geloof overgehaald. BONIFACIUS bouwde van het hout des booms eene Kapel, welke hij aan den Heiligen PETRUS wijdde.

Hij reist naar Thuringen.

Uit *Hessenland* ging BONIFACIUS, waarschijnelijk na het jaar 725, weder naar *Thuringen*, alwaar, volgens WILLIBALD (†), nadat de magt der *Frankische* Koningen verzwakt was, het volk zich aan de heerschappij der *Saksen* had onderworpen, waar door ook het zuivere Christendom ophield, en valsche Broeders het volk verleidden. Zonder dat ons na-

(*) *l. c. Cap.* 8. *p.* 241. (†) *l. c.* 8.

IV BOEK 1 Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

nader verklaard wordt, hoedanigen deze zoogenaamde valsche Broeders waren: of zulke Leeraars, die het Heidendom met het Christendom wisten te vereenigen; of die vrijer leefden, dan de *Roomsche* Bisschoppen en hunne afhangelingen geern zagen. Maar zoo dra de *Frankische* Vorsten PIPYN van *Herstal* en KAREL-MARTEL, zich weder meester van *Thuringen* maakten, kon ook het Christendom in dat land weder verder uitgebreid worden. Onder deze voordeelige omstandigheden, wendde zich BONIFACIUS, met een goed gevolg, aan de voornaamste Heeren van *Thuringen*, maar, vervolgt WILLIBALD, onder den naam van Godsdienst, hadden de valsche Broeders eenen zeer grooten Ketterschen aanhang gesticht, waar toe hoereerders en echtbrekers behoorden, die den hevigsten aanval op de mannen Gods waagden; maar door de ware leer wederlegd, den verdienden loon ontvongen. Hier komt men weder op het vermoeden, dat deze zoogenaamde valsche Broeders zulken waren, die den Ongehuwden Staat der Geestelijken afkeurden, en zich aan het verbod des huwelijks niet kreunden, te meer, omdat deze Schrijver (*), BONIFACIUS vervolgens prijst, dat hij in *Oostfranken* de ongeöorloofde verbindtenis der Geestelijken met echte vrouwen gescheiden heeft. Na derzelver beteugeling predikte BONIFACIUS in *Thuringen* met nog grooter voorspoed, en stichtte verscheidene Kloosters en Kerken. Ook ontbood hij uit zijn va-

(*) *l. c. Cap.* 9.

vaderland nog verſcheidene medehelpers, onder welken genoemd worden BURCHARD en LULLUS, WILLIBALD, en WUNNIBALD zijn, Broeder; WITTA, (uit WIGBERT zamengetrokken,) en GREGORIUS; ook vrouwen, CHUNIGILD en hare Dochter BERATHGIT, die beide zoo veel kundigheden bezaten, dat hij haar tot leeraresſen aanſtelde, waarſchijnlijk voor Nonnen, of om de vrouwen onder de Heidenen te leeren; CHUNITRUD, die hij naar *Beyeren* zond, om het zaad des Goddelijken Woords te ſtrooijen; TECLA, LIOBA, en WALTPURGIS, hare Zuster enz. (*)

Zijne Briefwisſeling met Engelſchen en met GREGORIUS II.

Ook onderhield BONIFACIUS Briefwisſeling op *Engeland*, bijzonder met EADBURGA, Abdis van het Klooster *Winimburn*, aan welke hij een' zilveren ſtift, wat fluweel, en herst zond (†), zij zond hem Geestelijke Boeken (§); hij verzocht haar ook, om hem de Brieven van zijnen Heer, den Apostel PETRUS, met gouden letters af te ſchrijven, opdat deze heilige ſchriften voor de oogen der vleeschgezinden te meer eerbied, gedurende zijn prediken, verkrijgen mogten. In deze en in meer andere Brieven noemt hij zich *ſervus ſervorum Dei*, *Knecht der Knechten Gods*, welke nederige tijtel, gevolgelijk, toen nog niet bijzonder eigen was aan de Biſchoppen van *Rome*. Andere Biſchoppen maakten 'er ook gebruik van, of in denzelfden zin noemden zij zich: *Dei famulorum famulus*, *ſanctæ plebis famulus* enz. Aan dezelfde Abdis verhaalt

(*) WILLIBALD *l. c.* OTHLO *l. c. Libr.* I. *Cap.* 25.

(†) BONIF. *Ep.* VII. (§) *Ep.* XIV.

haalt BONIFACIUS de zeldzame gezigten, welke een opgewekte uit de dooden in de andere Wereld gehad zal hebben (*). Meermalen raadpleegde hij den *Roomſchen* Bisſchop GREGORIUS II, over voorkomende omſtandigheden, waar op deze hem antwoordde (†), hem prijzende, dat hij zich tot den Apostel PETRUS gewend had: Eigenlijk moesten geene nabloedverwanten met malkanderen trouwen; maar dewijl men met eene barbaarſche natie niet te ſtreng te werk moest gaan, zou het huwelijk na den vierden graad, (*post quartam generationem*,) geöorloofd zijn. Als een Priester van het volk beſchuldigd wordt, en 'er kunnen geene geloofwaardige getuigen tegen hem bijgebragt worden, dan zal hij zich door eenen eed regtvaardigen, en ook zijn ambt behouden. Wie van eenen Bisſchop de vorming ontvangen heeft, behoeft ze niet nog eens te ontvangen. Bij het vieren van het Avondmaal moet maar één drinkbeker gebruikt worden, omdat CHRISTUS 'er maar een' gebruikt heeft. Men mag geen offervleesch eten, alſchoon 'er het teeken des kruis over gemaakt is. Kinderen, die door hunne ouders al vroeg in een Klooster gebragt zijn, mogen hetzelve niet verlaten, als zij mondig zijn geworden. Eenige overſpelige Priesters hadden Heidenen gedoopt, zonder die eene Geloofsbelijdenis af te nemen; dezen behooren niet weder gedoopt te worden, indien zij in den naam der Drieëenheid gedoopt zijn; maar zij moeten vlijtig onderwezen wor-

(*) *Ep.* XX. (†) *Ep.* CXXVI.

worden. Zulke kinderen, die men aan hunne ouders ontnomen heeft, moeten gedoopt worden, als men geene getuigen vindt, dat zij reeds gedoopt zijn. Aan de melaatschen kan men het Avondmaal mededeelen, als zij geloovige Christenen zijn; maar zij mogen met gezonde menschen niet eten. Uit eene Kerk of Klooster te vluchten, waar eene besmettelijke ziekte is ingeslopen, zou zeer dwaas zijn, dewijl men Gods hand niet ontvlieden kan. Eindelijk wordt aan BONIFACIUS vergund, met ondeugende Priesters of Bisschoppen, als zij maar geene Ketters zijn, te spreken en te eten, opdat zij te ligter bekeerd kunnen worden.

Hij wordt Aartsbisschop.

Na de dood van GREGORIUS II, zond deszelfs opvolger GREGORIUS III aan BONIFACIUS, die hem dezelfde gehoorzaamheid als aan zijnen voorzaat beloofde, behalven andere Geschenken en *Reliquiën* van Heiligen, den Aartsbisschoppelijken Mantel (*). In eenen Brief van het jaar 732 (†) noemt GREGORIUS dit het Geschenk van den Heiligen Mantel, maar van welken hij geen gebruik moest maken, dan wanneer hij het Avondmaal bediende, (*Misfarum Solemnia*,) of wanneer hij eenen Bisschop inwijdde. Hem werd echter geen bijzonder Regtsgebied als Aartsbisschop toegewezen, veel meer was dit een eerbewijs, hetwelk hem in het algemeen tot een Opperöpziener der Christelijke Gemeenten in *Duitschland* maakte.

Hij reist

Door deze belooning aangespoord, richtte hij weder

(*) WILLIB. *l. c. Cap.* 8. (†) *Ep.* CXXII.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814.

der nieuwe Kerken en Kloosters, waar na hij in het jaar 733 naar *Beyeren* reisde, alwaar HUGBERT thans Hertog was, en waar BONIFACIUS niet alleen als Leerar omreisde, maar ook den toeſtand der Gemeenten aldaar onderzocht. Zijn ijver, zegt WILLIBALD, werd door de kracht des Heeren zoo gewapend, dat hij eenen door Ketterſche boosheid bedrogenen Scheurmaker, EHRENWULF, volgens de Kerkewetten, veröordeelde en ſtrafte, en het volk van de verkeerde Afgoderij van deze partij aftrok. Breeder verhaalt een ander Schrijver (*), dat BONIFACIUS ARIOVOLIPHO, (waarſchijnelijk vervormd uit EHRENWULF,) die in waardigheid en gezag boven anderen uitſtak, en dergelijke Priesters, die, naar geld en eer begeerig, knechten der wellusten waren, en die, onder voorwendſel van Godsdienst, de kudde Gods mishandelden, den Godsdienst verboden, en ieder een' vermaand heeft, hen voor booswichten te houden, alle verkeering met hen te mijden, en hen niet eens voor de Regtbanken toe te laten, maar in hunne plaats had hij Priesters aangeſteld, die de Schapen van CHRISTUS met hemelſche weide gevoed, een deugdzaam voorbeeld gegeven, en de Heilige Schrift onöphoudelijk gelezen hebben. Ondertuſſchen wordt niet gezegd, waar in eigenlijk de Ketterij van deze partij beſtond, waarom men het niemand kwalijk kan nemen, die hier in BONIFACIUS een' heerschzuchtigen gevolmagtigden van *Rome* beſchouwt, die alles onderdrukt, wat

naar Beyeren.

(*) AVENTINUS *Annal. Bojor. L.* III. *C.* 8.

wat zich niet aan de bevelen van zijnen Opperheer onderwerpen wilde. De Biſchop van *Rome* had hem, bij het overzenden van den Aartsbiſchoppelijken Mantel, tevens het regt gegeven, om Biſchoppen aan te ſtellen, en de dwalenden op den regten weg te brengen (*), ook beval hij hem, die van Heidenen gedoopt waren, weder te doopen in den naam der Drieëenheid. Hij zou volſtrekt niet toelaten, dat ſommigen, gelijk hij hem gemeld had, wilde, en nog anderen, tamme paarden aten. Overledene Christenen, als zij niet godloos geweest waren, zou hij in de openlijke gebeden laten gedenken. Zoo mogelijk, zou hij zorg dragen, dat niemand, wiens vrouw geſtorven was, 'er nog twee name. Wie zijn' Vader of Broeder, zijne Moeder of Zuster, had omgebragt, zou voor zijn overige leven niet tot het H. Avondmaal toegelaten worden, behalven in zijn ſterfuur. Hij zou ook geen vleesch eten, of wijn drinken; en op den tweeden, vierden en zesden dag der week vasten, en op deze wijze, onder tranen, zijne misdaad uitdelgen. Eindelijk moesten Christenen, die hunne lijfeigenen aan de Heidenen tot ſlachtöffers verkochten, met dezelfde boete, als de moordenaars, geſtraft worden.

In het jaar 738 reisde BONIFACIUS voor de derde maal naar *Rome*, om zijne verbindtenis met GREGORIUS III. nog vaster toe te halen, en zich aan de voorbidding der Heiligen aldaar aan te bevelen. Hij werd hier treffelijk onthaald, en met vele Geſchenken

BONIFACIUS reist weder naar Rome, en komt van daar in

(*) *Inter* BONIF. *Epiſtt.* CXXII.

V
BOEK
I
Afdeel.
III
Hoofdst.
na C. G.
Jaar 622.
tot 814.

ken en *Reliquiën* beſchonken, ook gaf hem GREGORIUS bij zijne terugreis eenen Brief mede aan verſcheidene *Duitſche* Volkeren. Teruggekeerd zijnde, werd BONIFACIUS door ODELO, Hertog in *Beyeren*, verzocht, eene poos in dit land te blijven, zoo als hij deed; hij predikte, bezocht de Gemeenten, en dreef derzelver verleiders weg, die zich voor Biſſchoppen en Prieſters uitgaven, en welke WILLIBALD weder van Ketterij en Hoererij beſchuldigt; ook verdeelde hij, met bewilliging van den Hertog, geheel *Beyeren* in vier Kerſpels, (*Parochiæ*,) over welke hij vier Biſſchoppen aanſtelde, waar door het gezag van den Biſſchop van *Rome* meer en meer gevestigd werd, waaröm ook GREGORIUS hem hoogelijk prees, dat hij zijne bevelen was naargekomen, en hem nadrukkelijk aanbeval, om toch in *Beyeren* alles naar de leere der H. *Roomſche* Kerk in te rigten.

Beyeren, waar hij Bisdommen ſticht

Hij houdt Kerkvergaderingen enz.

IJverig was BONIFACIUS, om aan deze oogmerken des *Roomſchen* Biſſchops te voldoen, ten welken einde hij ook verſcheidene Kerkvergaderingen hield, van welke de eerſte geſteld wordt, in het jaar 740 (*), ook ſtichtte hij om dezen tijd het Bisdom van *Eichſtad* in *Frankenland*, waar zijn Zusters Zoon WILLIBALD tot Biſſchop werd aangeſteld, en kort daar na, in het jaar 741, nog drie anderen, waar van hij in eenen Brief kennis geeft aan ZACHARIAS, die in dat jaar GREGORIUS III opvolgde (†), in

(*) ECKHART *Rer. Franc. L.* XXII. *T.* I. *p.* 378.

(†) *Epist.* CXXXII.

in welken Brief hij dezen Bisschop van zijne gehoorzaamheid verzekert, zoo als hij die bewezen had aan zijne voorzaten, en hem tevens om zijnen raad en bevel omtrent zekere zaken verzoekt. De *Frankische* Hertog KAROLOMAN had hem verzocht, in zijn Rijk, *Oostfranken*, eene *Synode* te houden, en de Kerkelijke tucht, (*Ecclesiastica Religio*,) te herstellen, waar aan in geen 70 jaren de hand gehouden was. Thans waren onder de *Franken* de meeste Bisdommen met gierige Leeken, of overspelige Geestelijken, Hoereerders, en Tolbedienden, enkel gewins halve bezet; onder de Kerkebedienden waren 'er, die nog vier of vijf bijzitten hielden, en onder de Bisschoppen dronkaarts, vechters, en jagers, die zelfs in de legers vechtende, het bloed van Heidenen en Christenen vergoten. Om deze allen te bedwingen en af te zetten, had hij de beslissing van den Apostolischen Stoel noodig. BONIFACIUS wenschte verders, naar het bevel van GREGORIUS III, eenen zijner Priesteren tot zijn' opvolger aan te stellen, maar dewijl deszelfs Broeder een' Oom van den Vorst had omgebragt, verzocht hij, dat ZACHARIAS hem daaromtrent raad gaf, om den Vorst niet te ergeren. Eindelijk klaagt hij over eenige ergerlijke tooneelen, die van *Rome*, tot zijne beschaming, verhaald werden. De voorgemelde Bisschop GREGORIUS zou een' voornamen Leek vergund hebben, de weduwe van zijnen Oom te trouwen. Sommigen vertelden ook, dat zij jaarlijks te *Rome*, op den eersten *Januarij*, bij dag en nacht Heidensche gebruiken gezien hadden; verders wij-

ven,

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ven, die, op de Heidenſche wijze, zekere banden aan handen en voeten droegen, die zij ook te koop aanboden. Zelfs kwamen 'er *Frankiſche* Biſſchoppen van *Rome* terug, die, ſchoon in overſpel en hoererij levende, echter verzekerden, dat de Apoſtoliſche Stoel hen in hunne ambten bevestigd had, hetwelk hij niet gelooven kon. Eindelijk voegde BONIFACIUS bij zijnen Brief, ten teeken van zijne liefde en gehoorzaamheid, eenige geſchenken, een laken, en wat goud en zilver (*).

Op deze vragen antwoordde ZACHARIAS (†), als hij op verzoek van KAROLOMAN eene *Synode* zou houden, moest hij volſtrekt niemand der ondeugende Biſſchoppen, Prieſters en Kerkedienaren, in hun ambt laten blijven. Zijn verzoek omtrent eenen opvolger werd hem afgeſlagen, alleen werd hem vergund, in zijn ſterfuur iemand daar toe te benoemen. Daartegen ontkent ZACHARIAS, dat zijn voorzaat vrijheid zou vergund hebben tot een bloedſchendig huwelijk, en meldt, dat hij de Heidenſche gebruiken, die door aanſtoken des Duivels te *Rome* weder doorgebroken waren, terſtond beteugeld had.

Kerkvergadering in het jaar 742.

Thans volgde de meergemelde *Synode* of Kerkvergadering, in het jaar 742, zonder dat wij weten, in welke ſtad van *Frankryk*, maar onder voorzitting van KAROLOMAN (§). In de Inleiding van derzelver beſluiten zegt KAROLOMAN, dat hij op raad zij-

(*) BONIFAC. *Ep.* CXXXII. (†) *Ep.* CXLII.

(§) Derzelver Beſluiten ſtaan bij OTHLO. *L.* I. *C.* 42. in BONIFAC. *Ep.* LXXVIII. enz.

zijner Bisſchoppen, (*Servi Dei*,) en wereldlijke ſtanden, (*Optimates*,) de Bisſchoppen van zijn Rijk met de Priesteren bijëengeroepen had — opdat zij hem raden mogten, hoe de Goddelijke wet en de Kerketucht herſteld, en de Christenen tot hunner zielen zaligheid geraken; maar niet, door valſche Priesteren verleid, omkomen mogten. Volgens hunnen raad, vervolgt de Vorst, had hij in de ſteden Bisſchoppen aangeſteld, en over hen den Aartsbisſchop BONIFACIUS, den afgevaardigden van den Heil. PETRUS, (*Misſus S. Petri*;) en ook belast, dat 'er, jaarlijks, in zijne tegenwoordigheid, ten beste der Kerke en van den Godsdienst, eene *Synode* zou gehouden worden. Onder de overige zes *Beſluiten* of Kerkregels dezer vergadering, verdient de *vijfde* hier eene plaats, waar in bevolen wordt, dat elk Bisſchop in zijn Kerspel, volgens de Kerkewetten, en met hulp van den *Graaf*, (*Gravio*, die de Koninklijke Rigter was,) als verdediger der Kerk, zorg had te dragen, dat het volk geene Heidenſche gebruiken, (*paganiæ*,) onderhield; het zij dan doodenöffers, of waarzeggerijën, en wigchelarijën, of tooverijën, of offers, welke dwaze menſchen bij de Kerken, op Heidenſche wijze, onder den naam van Heilige Martelaren en Belijders bragten, en daar door God en zijne Heiligen tot toorn verwekten; het zij die Godlooze vuren, welke *Niedfeor*, (of *Noodvuren*,) genoemd worden (*).

Ter-

(*) Men zie over dit *Noodvuur* WAGENAAR *Vaderl. Hist.* I. *Deel*, *Bladz.* 395.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Andere Kerkvergadering in het jaar 743.

Terſtond in het volgende jaar 743 werd weder eene Kerkvergadering gehouden te *Liptinæ*, waar voor men *Lestines*, een vlek in *Henegouwen*, houdt, op welke BONIFACIUS tegenwoordig was, en KAROLOMAN voorzat. In het *vierde* van derzelver vier *Beſluiten* (*) wordt eene boete geſteld van vijftien goudguldens, op het waarnemen van Heidenſche gebruiken. Ook is 'er een lijst achtergevoegd van zulke Heidenſche Bijgeloovigheden, (*Indiculus Superſtitionum et Paganiarum.*) Onder dezelven ſtaan de volgende: *de ſacrilegio ad ſepulchra mortuorum*, als men met de overledenen hunne gereedſchappen, wapenen en ſchatten begroef, hunne paarden doodde, en zelfs hunne vrouwen dwong, om zich zelven het leven te benemen; *de ſacrilegio ſuper defunctos*, *id est Dadſiſas*, misſchien van doodmalen; *de ſpurcalibus in Februario*, van zeker Feest in *Februarij*, welke maand nog in *Nederſakſen Sporkel*, bij de Nederlanders *Sprokkelmaand* genoemd wordt, op hetwelk een wild zwijn geſlacht werd; *de ſacris ſilvarum*, *quæ Nimidas vocant*, welk laatſte geächt wordt, ontſtaan te zijn uit *Niunhida* of *Nunhida*, een offer van *negen menſchenhoofden*, hetwelk in de bosſchen geöfferd werd; *de ſacris Mercurii vel Jovis*, waarſchijnlijk de vereering der Duitſche Afgoden THOR en WODAN, die hier met *Romeinſche* verwisſeld worden; *de ſacrificio*, *quod ſit alicui Sancto*, ſlachtöffers bij de Graven der Hei-

(*) In BONIFAC. *Epistt. l. c. ap.* BALUZ. *Capitull. Regg. Franc. T.* I. *p.* 149. HARD. *Act. Conc. T.* III. *p.* 1921.

Heiligen, *de phijlacteriis et ligatüris*, toovermiddelen en banden, van metaal, hout, of andere ſtoffe, welke om den hals gedragen werden, om ongeluk af te wenden; *de obſervatione pagana in foco, vel obſervatione alicujus rei*, teekenen uit het vuur op den haard, of andere teekenen omtrent den uitſlag eener zaak; *de lunæ defectione, quod dicunt vince-luna*, wanneer aan de tanende maan overwinning over haren gewaanden vijänd werd toegeroepen; *de ſimulacro de conſparſa farina*, uit meel gebakken afgodsbeelden; *de eo quod credunt, quia foeninæ lunam comendent, quod poſſint corda hominum tollere juxta paganos*, dat de Tooverhekſen de maan gebieden, en dat zij levende menſchen het hart verteeren kunnen enz.

Nog is als een aanhangſel bij de *Beſluiten* dezer vergadering gevoegd een Formulier van *verzaking des Duivels*, (*abrenunciatio diaboli*,) en eene *Geloofsbelijdenis* (*), hetwelk in de oud *Frankiſche* taal dus luidt: De Doopeling werd gevraagd: *Forſachistu*, (verzaakt gij,) *Diabolæ?* en hij antwoordde: *Ec* (Ik) *forſacho Diabolæ.* Verder: *End allum Diabol gelde?* (en al het duivelsch gild of gezelſchap?) Antw: *End ec forſacho allum Diabol gelde.* Eindelijk: *End allum Diaboles wercum?* (werken.) Antw. *End ec forſacho allum Diaboles Wercum end Wordum*, (woorden.) *Thunaer*, (THOR,) *ende Woden*, (WODAN,) *end Saxn*

(*) Ook te vinden in ECKHART *de Reb. Franc. Or. Tom.* I. *pag.* 440.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Saxn Ote, (*Sakſiſchen* OTHIN,) *ende allum them Unholdum*, (alle booze Geesten,) *the hira genotas ſint*, (die hunne medegenooten zijn.) Daar op werd hij naar zijn Geloof gevraagd: *Gelobistu in Got almehtigan Fadaer?* Antw. *Ec gelobo in Got almehtigan Fadaer. Gelobistu in Christ Gotes Suno? Ec gelobo in Christ Gotes Suno. Gelobestu in Halogan Gast? Ec gelobo in Halogan Gast.*

IJver van BONIFACIUS tegen de zoogenoemde Ketterijën van ADELBERT en KLEMENS.

Wij hebben reeds, herhaalde keeren, gezien, dat BONIFACIUS moeite had met zekere Leeraren, die door zijne Levensbeſchrijvers valſche Broeders, volksverleiders, ontuchtige en overſpelige Priesters, Ketters enz. genoemd worden, en tevens opgemerkt, dat 'er niet weinig reden van vermoeden is, dat de grootſte misdaad dezer zoo kwalijk beruchte lieden daar in beſtaan hebbe, dat zij zich niet gereedelijk aan de Geestelijke heerſchappij van BONIFACIUS en van den Roomſchen Bisſchop hebben willen onderwerpen. Thans beſchuldigde hij weder bij ZACHARIAS twee Priesters of Bisſchoppen, ADELBERT en KLEMENT (*).

ADELBERT, (waarſchijnlijk dezelfde naam met ALBERT,) was een *Galliër* of *Westfrank*, want BONIFACIUS verwisſelt meermalen deze namen. Deze man, ſchrijft BONIFACIUS aan ZACHARIAS, had zoo veel ingang bij de menſchen gevonden, dat zij zeiden, dat BONIFACIUS hun in hem eenen zeer heiligen Apostel, eenen Voorbidder en Leeräar, die rijk was in deugden en wonderen, ontnomen had. Maar

(*) *Epist.* CXXXVIII.

Maar hij was reeds in zijne vroegere jaren een huichelaar geweest, die voorgaf, dat een Engel, in menschelijke gedaante, van de einden der aarde af, hem *Reliquiën* van wonderbare maar onzekere Heiligheid had aangebragt, en sedert kon hij van God alles verkrijgen, wat hij begeerde. Door deze huichelarij was hij, volgens de voorzegging des Apostels, in de huizen ingeslopen, en had de vrouwtjes, die met zonden beladen zijn, gevangen weggesleept, als ook eene menigte boeren, die hem voor een' man van Apostolische heiligheid en een' grooten wonderdoener hielden. Vervolgens had hij ongeleerde Bisschoppen omgekocht, die hem, tegen de Kerkewetten, geheel onbepaald, (*absolute*,) tot Bisschop gewijd hadden. Eindelijk was hij zoo trotsch geworden, dat hij zich zelven den Apostelen gelijk geächt, en het voor zich onwaardig gerekend hebbe, eene Kerk op den naam der Apostelen en Martelaren in te wijden. Hij had de menschen gevraagd, wat zij met hunne bedevaarten naar de Graven der Apostelen bedoelden? Vervolgens had hij tot zijne eigene eer bedehuizen ingewijd, kleine kruisjes en bedehuizen op de velden, bij bronnen, en waar het hem behaagde, opgerigt, en aldaar openbare gebeden laten houden, zoo dat groote hoopen volks, met verachting der overige Bisschoppen, en der oude Kerken, op die plaatsen bijëen kwamen, zeggende: „De verdiensten van den Heiligen ADELBERT zullen ons helpen!" Hij had zijn haar en nagels aan de menschen gegeven, om ze te vereeren, en tevens met de *Reliquiën* van den Heil. PETRUS te

dragen. Ja, zijne Godslastering was zoo ver gegaan, dat hij tot het volk, hetwelk voor hem nederviel, en hem zijne zonde wilde belijden, gezegd hebbe: „ Ik ken alle uwe zonden, en uwe geheimen; het „ is niet noodig, die te belijden; uwe voorgaande „ zonden zijn u vergeven; keert gerust en vrijge„ ſproken naar huis."

Van den anderen Ketter, KLEMENS, een *Schot* of *Ier*, (*Scotus*,) meldt BONIFACIUS aan den *Roomſchen* Biſſchop, dat hij zich tegen de *Roomſche* Kerk verzette, de Kerkewetten verwierp, en de Schriften der Heilige Vaderen, HIËRONYMUS, AUGUSTINUS, en GREGORIUS, wederleide. Met verachting der *Synodale regten* beweerde hij, alhoewel hij twee Zonen in overſpel geteeld had, evenwel een waar Christelijk Biſſchop te kunnen zijn. Hij voerde het Jodendom in, door te leeren, dat ieder Christen geregtigd was, zijn overledenen Broeders weduwe te trouwen, als hij wilde. Hij beweerde ook, tegen het geloof der Heiligen, dat CHRISTUS, bij zijne nederdaling ter helle, allen, die daar gevangen lagen, geloovigen en ongeloovigen, verëerders van God en Afgodendienaars, daar uit verlost heeft. Eindelijk leerde hij ook nog vele andere verſchrikkelijke dingen tegen de *Prædestinatie* van God, en tegen het Geloof der *Katholijke* Kerk. BONIFACIUS verzocht den Roomſchen Biſſchop hem tegen deze voorloopers van den Antichrist bij te ſtaan, en het door een' Brief bij KAROLOMAN daar toe te brengen, dat zij beiden in de gevangenis geworpen mogten worden; dat niemand met hen gemeenſchap

mogt

mogt hebben, om door het zuurdeeg hunner leere niet verder beſmet te worden; maar dat zij aan den Satan overgeleverd werden, tot verderf des vleeſches, opdat de geest behouden worde in den dag van CHRISTUS; en opdat zij, dewijl zij naar de Gemeente niet hooren wilden, van de Christenen als Heidenen en Tollenaren geächt mogten worden, tot zij leeren niet langer te lasteren, en den rok van CHRISTUS te ſcheuren.

Bij deze beſchuldigingen kwamen naderhand nog ergerlijke ſchriften, welke BONIFACIUS, door zijnen afgevaardigden, ten nadeele van ADELBERT, aan den Roomſchen Biſchop liet ter hand ſtellen. Het eerſte was eene Levensbeſchrijving van ADELBERT, van welk ſlechts een klein begin bewaard is gebleven, waar in gezegd wordt, dat hem de genade Gods reeds in moeders ligchaam was medegedeeld, en dat zijne moeder, ten kenmerk daar van, in een gezigt een kalf gezien had, dat uit hare zijde was voortgekomen. Van het tweede dezer ſchriften, hetwelk een Brief van CHRISTUS zijn zoude, die te *Jeruzalem* van den Hemel nedergevallen, en van den Aarts-engel MICHAEL bij de poort van *Efraim* gevonden zou zijn, is ook alleen het voorloopig berigt in de Inleiding overig, dat dezelve, door een' Priester openlijk voorgelezen en afgeſchreven, uit de eene ſtad in de andere, en eindelijk te *Rome* bij het Graf van PETRUS, waar de Sleutelen des Hemelrijks lagen, zij gebragt geworden enz. Eindelijk is ook van het derde opſtel een Gebed voorhanden, hetwelk ADELBERT zal opgeſteld hebben, dus beginnende:

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

„ Heer, almagtige God! CHRISTUS! gij Zoon van God! Vader van onzen Heere JEZUS CHRISTUS! en *Alpha* en *Omega!* die gij op den zevenden troon, en boven de *Cherubim* en *Serafim* zit! Groote vroomigheid en zoetigheid genoeg is bij u, Vader der Heilige Engelen! die gij hemel en aarde, en zee, en al wat daar in is, gemaakt hebt! U roepe ik aan, tot u fmeek en roep ik over mij hoogst ellendigen, omdat gij u verwaardigd hebt te zeggen: *Wat gij den Vader bidden zult in mijnen naam, dat zal hij u geven* enz. Tot u bid ik, u bezweer ik, u fmeek ik, Engel URIËL! Engel RAGUEL! Engel TUBUEL! Engel MICHAEL!" en zoo als nog vier Engelen van hem genoemd worden.

Alles wat wij van ADELBERT en KLEMENS weten, weten wij alleen uit het berigt van BONIFACIUS zelven, dien wij niet voor onpartijdig kunnen houden, daar hij tegen hen beide ten fterkften ijverde. Het zij zoo, dat ADELBERT een dweeper geweest zij, maar daaröm is 'er, zelfs in het berigt van BONIFACIUS, nog geen bewijs, dat hij een erge Ketter geweest is, veel min, dat hij gevangenis en burgerlijke ftraffen verdiend hebbe. Behalve dat men het meeste, wat tegen ADELBERT wordt ingebragt, in een' regt goeden zin, kan verklaren, wanneer bij flot blijken zou, dat hij veel meer redelijken Godsdienst, en minder Bijgeloof gehad hebbe, dan BONIFACIUS zelf. Wat den gewaanden Brief van CHRISTUS uit den Hemel betreft, die was, in allen gevalle, reeds in de VIIde eeuw bekend, welk gebruik 'er ADELBERT dan ook van gemaakt hebbe.

Dat

Dat hij Kapellen ten platten lande oprigtte, kan geſchied zijn, ten behoeve der landlieden, die anders, om hunnen Godsdienst te oefenen, dikwijls een' verren weg moesten afleggen naar de ſteden. Dat hij die Kapellen aan geene Heiligen wijdde, dat hij de bedevaarten en geheime biecht der zonden afkeurde, en met de *Reliquiën* zelfs den ſpot dreef, zeggende, dat zijn haar en nagels even zoo veel kracht hadden, als deze, kunnen meer verlichte Christenen hem niet ten kwade duiden, gelijk het hem tot eere ſtrekt, dat het volk hem, wegens zijne godsvrucht en gedrag, voor eenen Heiligen, ja zelfs voor een' Wonderdoener eerde. De gewaande Ketterij van KLEMENS beſtond ook wel meest daar in, dat hij de waardigheid en het regt van eenen Christen Leeräar kende, en oefende, hetwelk reeds ſedert eeuwen verloren was, om, onäfhankelijk van Beſluiten van Kerkvergaderingen, of gevoelens der Kerkleeraren, en voorſchriften van den *Roomſchen* Bisſchop, zelf te denken. Ook ſchijnt hij, nog in zijn leeraarämbt, zijne huwelijksverbindtenis aangehouden te hebben, hetwelk door den Roomſchen Bisſchop en verſcheidene Vergaderingen verboden was, en daaröm als hoererij en overſpel werd uitgekreten. Met één woord, BONIFACIUS vertoont hier eene zucht, om te verketteren, welke men alleen aan eenen onder eede ſtaanden Zendeling van den Roomſchen Bisſchop, wien alles gevaarlijk voorkwam, wat met de belangen van zijnen Heer ſtrijdig was, vergeven kan.

Doch daar voor werd hij ook door denzelven

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

trouwhartig ondersteund. BONIFACIUS had de beide zoogenoemde Ketters op eene *Synode* afgezet (*), en zelfs, met hulp van KAROLOMAN, in de gevangenis gebragt; in welke zij echter niet lang schijnen gebleven te zijn. Op de Kerkvergadering te *Soissons*, welke de *Frankische* Hertog PIPYN, KAROLOMANS Broeder, in het jaar 744, met 23 Bisschoppen en eenige *Frankische* Grooten hield, en op welke hij zelf voorzat, werd de Ketterij van ADELBERT veröordeeld, en bevolen, dat de door hem opgerigte kruisjes verbrand zouden worden (†). Het is zeer waarschijnelijk, dat BONIFACIUS hier mede de hand toe geleend hebbe, ten minsten ZACHARIAS betuigt hem, in het jaar 745, zijn genoegen (§), dat hij de *Synode*, door PIPYN en KAROLOMAN beleid, waar hij zijn plaatsvervanger geweest was, bijgewoond, van dezelven zoo veel bijstand genoten, en alles, met betrekking tot de valsche Bisschoppen, en andere zaken, zoo gelukkig uitgevoerd heeft. Naderhand gaf ZACHARIAS hem bevel, om, als ADELBERT en KLEMENS zich niet bekeerden, hen aan hem over te zenden, opdat hunne zaak onderzocht, en zij hun verdiend vonnis ontvangen mogten (**). Eindelijk hield ZACHARIAS, in het jaar 745,

(*) Dit ziet men uit zijnen bovengemelden Brief, en uit het verslag van zijnen afgevaardigden te *Rome*. *Rom. Synod. de Hæreticis in* BONIFACII *Epistt. p.* 687.

(†) *Conc. Suession. ap.* HARD. *T.* III. *act. Concil. p.* 1933. (§) *Ep.* IX. *p.* 1907. *l. c.*

(**) *Ep.* VIII. *p.* 1906. *l. c.*

745, eene vergadering van Bisſchoppen te *Rome* (*), in welke de Brief van BONIFACIUS, en de door hem overgezondene opſtellen betreffende ADELBERT voorgelezen, maar, met verfoeijing van den Ketter, aangehoord werden. Het vonnis, hetwelk over hen uitgeſproken werd, kwam daar op uit, dat beiden afgezet zouden worden, en boete doen; maar zoo zij in hunne dwalingen volhardden, zouden zij in den ban gedaan, en met alle hunne aanhangers door het eeuwig oordeel Gods verdoemd wezen. Een later berigt, maar welks geloofwaardigheid onzeker is (†), voegt hier bij, dat BONIFACIUS, met verlof van KAROLOMAN, met ADELBERT een geſprek gehouden, hem daar in volkomen beſchaamd, te *Mentz* van zijne waardigheid afgezet, en vervolgens in het Klooster *Fulda* opgeſloten heeft, alwaar hij langen tijd hard behandeld was geworden; dat hij vervolgens ontvlugt, maar van eenige zwijnenhoeders omgebragt is. Van KLEMENS lezen wij volſtrekt niets meer.

Verſchil over het doopen in kwaad Latijn.

Niet zoo inſchikkelijk betoonde zich ZACHARIAS, jegens BONIFACIUS, bij eene andere gelegenheid, waar deze zijnen ijver al te ongepast had gebruikt. Een Priester in *Beyeren*, die geheel geen Latijn verſtond, doopte eens; *Baptizo te in nomine Patria, et Filia, et ſpiritus ſancti.*

BO-

(*) *Concil. Rom. ap.* HARD. *l. c. pag.* 1935. *et in* BONIFAC. *Epiſt. pag.* 186.

(†) *Supplem. ad Willibaldi vitam S. Bonifacii in Act. SS. Antverp. Menſ. Jun. T.* I. *p.* 437.

VI BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

BONIFACIUS wilde, dat deze Doop, wegens deze fout tegen de taal, herhaald zou worden. Maar, de *Roomſche* Biſſchop, wien men dit had overgebragt, onderrigtte hem (*), dat, als het wezenlijke Doopsformulier van eenen Ketterſchen Geestelijken gebruikt was, 'er geen nieuwe Doop, maar alleen de oplegging der handen, tot zuivering van den Gedoopten, noodig was. Daartegen keurde hij het goed, dat BONIFACIUS Christenen, die van Priesters, die Ketterſche of zelfs Heidenſche Godsdienstgebruiken waarnamen, gedoopt waren, en die niet zeker wisten, of dezen dit, in den naam der Goddelijke Drieëenheid, gedaan hadden, weder doopen liet (†).

VIRGILIUS Biſſchop van Saltsburg veroordeeld.

Tevens ſtond ZACHARIAS hem bij, in eenen anderen zonderlingen twist, welken hij, met den Priester VIRGILIUS, naderhand Biſſchop van *Saltsburg*, had (§). Deze en een ander Priester in *Beyeren*, SIDONIUS, waren de genen geweest, die BONIFACIUS had willen noodzaken, den Doop van den bovengemelden onwetenden Priester te herhalen, en zij hadden zich deswegens tot ZACHARIAS gewend. Daartegen beklaagde zich BONIFACIUS weder bij hem over hen, en bijzonder, dat VIRGILIUS, dewijl hij hem van eene dwaling in het *Katholijk* Geloof overtuigd had, zich vijändelijk jegens hem gedroeg, en ook tuſſchen hem en zijnen vriend ODILO, Hertog van *Beyeren*, vijändſchap zocht te ſtich-

(*) *Inter Epistt.* BONIFAC. *Ep.* CXXXIV.
(†) *Epist.* CXL. (§) *l. c.*

ſlichten; en eindelijk dat hij voorwendde, dat ZACHARIAS hem toegeſtaan had, een der *Beyerſche* Bisdommen in bezit te nemen. ZACHARIAS antwoordde aan BONIFACIUS (*), dat het laatſte onwaar was, en als het klaar worden mogt, (*ſi clarificatum fuerit*,) dat VIRGILIUS de verkeerde leere, welke hij tegen God en zijne ziel voorgedragen had, nog beleed, te weten, *dat 'er nog eene andere wereld en andere menſchen onder de aarde*, (in een Handſchrift ſtaat 'er nog bij, *of zon en maan*,) *zijn*; zou hij denzelven, in eene vergadering van Bisſchoppen, afzetten, en uit de Kerk jagen. ZACHARIAS wilde ook aan den Hertog van *Beyeren* ſchrijven, dat hij hem VIRGILIUS zou toezenden, opdat hij, zoo hij dwalende in het geloof bevonden werd, naar de Kerkewetten geſtraft kon worden. Waarſchijnlijk is deze gewaande Ketterij van VIRGILIUS geene andere geweest, dan dat hij *Antipoden* of *Tegenvoeters* geloofd heeft, ook heeft men aangemerkt, dat hij, naar de uitdrukkingen van ZACHARIAS te oordeelen, ook meer werelden kon onderſteld hebben. Doch in beide gevallen vertoonden zich ZACHARIAS en BONIFACIUS even onwetend, en regte Kettermakers. De menigvuldige klagten van den laatstgemelden over valſche Leeräars en valſche Profeten (†), over eenen *Schotſchen* Priester, SAMSON, welke geleerd zal hebben, dat men, ook zonder Doop, alleen door de oplegging der handen van eenen Bisſchop, een regtzinnig Christen kon

(*) *Ep.* CXL. (†) *Ep.* CXLIV.

kon zijn (*), en meer dergelijken, zullen, na zoodanige voorbeelden, weinig ingang bij eene meer verlichte nakomelingſchap vinden.

Niettegenſtaande alle onderwerping en ijver van BONIFACIUS voor den *Roomſchen* Biſſchop, gaf hem echter zijne eerlijkheid en welgemeende ijver voor de Godzaligheid nu en dan moed, om den *Roomſchen* Biſſchop vermaningen te geven. Zoo ſchreef hij aan ZACHARIAS, volgens deszelfs eigene woorden (†), dat deze de Kerkewetten en de leere der Vaderen te niet deed, en met de zijnen daar door in de Ketterij van *Simonie* verviel, dat hij zich van de genen, aan welken hij den Biſſchoppelijken mantel zond, daar voor liet betalen. ZACHARIAS verzocht hem zeer ernſtig, in het vervolg hem niet weder iet zoo beledigends te ſchrijven; hij verfoeide dit, en hij en zijne Geeſtelijkheid waren 'er ver af, de geſchenken, welke zij door de genade des Heil. Geeſtes ontvangen hadden, te verkoopen; ook voor de mantels, welke de drie nieuwe Aartsbiſſchoppen in *Weſtfranken* krijgen zouden, had hij niets begeerd. — Een andermaal beleed BONIFACIUS (§), niet geweten te hebben, dat het zonde was, zoo als men in het *Frankiſche* Rijk en ook te *Rome* geloofde, als men eene weduwe trouwde, wier kind men ten Doop gehouden had. — Maar des te ſtouter vermaningen gaf hij zelfs aan Vorſten, hoe meer hij

Vrijmoedigheid van BONIFACIUS jegens den Roomſchen Biſſchop en jegens de Vorſten.

(*) *Epiſt.* CXL.

(†) *Inter* BONIFAC. *Epiſtt. Ep.* CXLIII.

(§) *Epiſt.* XI.

hij den Roomſchen Stoel daar door dienst deed. Onder anderen beſtrafte hij den Koning van *Mercie*, ETHEBALD (*), omdat hij, in plaats van een wettig huwelijk, met Nonnen in ontucht leefde; en hij waarſchuwde den Koning voor deze zonde, en voor den inbreuk op de voorregten en bezittingen der Kerken en Kloosters, waar aan hij zich insgelijks ſchuldig maakte, door het voorbeeld van twee zijner voorzaten op den troon, die, zich op dezelfde wijze door den Duivel hebbende laten verleiden, zich volſtrekt ongelukkig gemaakt hadden.

Eenige gewetensvragen van BONIFACIUS door den R. B. ZACHARIAS beäntwoord.

Omſtreeks het jaar 744 leide BONIFACIUS den grond tot het naderhand zoo aanzienelijk geworden Klooster *Fulda*, waar hij eenen zijner reisgenooten, STURM genoemd, tot Abt aanſtelde (†), waar op hij de goedkeuring en bevestiging van den Roomſchen Biſchop verzocht en verkreeg (§). In denzelfden Brief, in welken ZACHARIAS hem deze goedkeuring gaf, beäntwoordde dezelve ook verſcheidene vragen, welke BONIFACIUS hem, door zijnen leerling LULL, had laten voordragen. Dus wilde hij niet, dat de Christenen *kraaijen*, *ooijevaren*, *hazen*, *wilde paarden*, of *bevers* eten zullen. BONIFACIUS had gevraagd: *na hoe langen tijd het geöorloofd was*, *ſpek te eten?* ZACHARIAS antwoord-

(*) *Epist.* XIX.

(†) EIGEL of AEGIL, leerling van dezen STURM, vierde Abt van dit Klooster, *in Vita S. Sturmii in* MABILL. *Act. SS. Ord. S. Bened. Sec.* III. P. II. *p.* 270.

(§) *Ep.* BONIF. *n.* CXLII.

woordde hier op, met vrij veel ernst: De Kerkvaders hadden daaromtrent wel geen voorſchrift nagelaten, maar zijn raad was deze, dat het ſpek niet anders dan gerookt of gekookt gegeten moest worden. Maar wilden de *Duitſchers* het toch raauw eten, dan mogten zij zulks eerst na Paſchen doen. Wat het Paaschvuur belangde, dit van de oude Vaderen ingevoerd gebruik moest men blijven behouden, dat op Donderdag voor Paſchen, (*feria quinta Paſchae*,) drie lampen van uitnemende grootte met zoo veel olie uit de overige lampen der Kerken gevuld moesten worden, dat zij voor drie dagen branden, en daar van op den Heiligen Sabbath, tot den plegtigen Doop in den nacht voor Paſchen, het licht aangeſtoken kon worden. (Dit bijgeloovig vuur, uit hetwelk de Paasch-kaars (*cereus paſchalis*,) ontſtaan is, zoo als ook het oude Heidenſche *Nodfijr* of *Noodvuur*, waar van boven geſproken is, heeft nog verſcheidene overblijfſelen nagelaten.) *Menſchen*, die van de geboorte af aan, of erfelijk, met de *vallende ziekte* bezocht zijn, moeten buiten de ſteden wonen, en aalmoezen ontvangen; maar die dit uit eene ziekte bekomen hebben, behooren, zoo mogelijk, genezen, en in de Kerk het laatst van allen tot het Avondmaal toegelaten te worden. *Paarden*, die daar mede ongeneeſelijk bezocht zijn, moeten in kuilen geworpen worden, om geene anderen te beſmetten; en dieren, die van dolle wolven of honden gebeten worden, moet men van de overigen afzonderen. Op de vraag van BONIFACIUS: of de *Nonnen* elkanderen, even

even als de Monniken, op Witten Donderdag, (*in coena Domini*,) en op andere dagen, de *voeten* mogen *waſchen?* kreeg hij ten antwoord: zekerlijk, dewijl het een gebod des Heeren is, hetwelk ieder een lof ſchenkt, die het in het geloof vervult. Voor het *dertigſte* jaar moest hij niet ligt eenen *Priester en Kerkedienaar* wijden, doch, als het de nood vordert, kan het ook van *het vijf en twintigſte jaar* af geſchieden. Verders geeft ZACHARIAS hem ten raad, als hij eenige *vervolging der Heidenen* niet dulden kan, om zich door de vlucht te redden, naardien CHRISTUS dit zelf bevolen heeft. Eindelijk, om eenige min geſchikte vragen voorbij te gaan, bij voorbeeld, hoe dikwijls hij een kruis bij het bedienen van het Avondmaal maken moest, antwoordde ZACHARIAS, met betrekking tot de *Slaven*, die in *Christelijke landen* wonen, dat zij alszins ſchatting betalen moesten, omdat zij anders verlokt zouden worden, om deze landen als hunne eigene aan te merken (*).

BONIFACIUS wordt Aartsbiſſchop van Mentz.

Door het ongemeen groot gezag van BONIFACIUS, in het geven van Kerkelijke wetten, en het handhaven der Kerkelijke tucht, met goedvinden der Roomſche Biſſchoppen, werden waarſchijnelijk de *Frankiſche* Grooten aangeſpoord, om eene ſtad op de grenzen der Heidenſche Natiën van *Duitſchland*, aan welken hij het Christendom gepredikt had, te verkiezen, welke een vaste *Metropolitaan* Zetel voor hem en alle zijne opvolgers zijn zoude, om

(*) ZACHARIÆ *Ep. inter Epp. Bonifac.* CXXXVIII.

om van daar alle de overige Bisschoppen te onderwijzen. Hier toe werd *Mentz*, of gelijk het toen genoemd werd, *Moguntia*, bestemd, waarschijnelijk in het jaar 745. Volgens OTHLO (*) had het volgende hier toe eene bijzondere aanleiding gegeven. GEROLD, Bisschop der gemelde stad, zal in een gevecht met de *Saksen*, die in *Thuringen* gevallen waren, het leven verloren hebben. Zijn Zoon GEWILIEB verkreeg hetzelfde Bisdom; en als KAROLOMAN kort daar na weder in eenen oorlog met de *Saksen* ingewikkeld werd, trok ook GEWILIEB mede te veld. De beide legers werden door de *Wezer*, (toen *Wisaratha*,) van één gescheiden. De Bisschop liet door zijnen dienaar den *Sakser* opsporen, die zijnen vader gedood had; en dezen tot een mondgesprek genodigd hebbende, reden zij van weêrskanten tot het midden der rivier, alwaar de Bisschop hem met zijn zwaard doorstak, zeggende in een Latijnsch Versje, dat hij hier mede zijn vaders dood wreekte. Terstond daar op nam de slag eenen aanvang, welken de *Saksen* wonnen, en GEWILIEB, te *Mentz* terug gekomen, bleef zijn ambt waarnemen, omdat niemand van hem vermoedde, dat hij een moordenaar was; alleen BONIFACIUS kwam het in gedachten; deze deed op eene der door hem gehoudene *Synoden* de uitspraak, dat zulk een moordenaar geen Bisschop kon blijven, ook voegde hij 'er bij, dat hij met eigene oogen gezien had, dat GEWILIEB met vogels en honden speelde; het-

(*) *Vit. S. Bonif. Libr.* I. *Cap.* 37.

hetwelk insgelijks voor eenen Bisſchop onvoegzaam was. GEWILIEB, merkende, dat hij de Geestelijke en Wereldlijke Magt tegen zich kreeg, onderwierp zich aan het vonnis, waar bij hij afgezet werd. Terſtond werd BONIFACIUS door de beide *Frankiſche* Vorsten tot Aartsbisſchop van *Mentz* aangeſteld, en deze Kerk, die tot voren aan eene andere ondergeſchikt was, tot de *Metropolitaankerk* van geheel *Duitschland* verheven (*).

PIPYN door BONIFACIUS tot Koning van Frankryk gezalfd.

PIPYN, na de dood van zijnen Broeder KAROLOMAN, nu het ganſche Staatsbewind van het *Frankiſche* Rijk in zijne handen geſteld ziende, beſloot, omtrent het jaar 752, met het gezag, ook den naam van Koning aan te nemen, en CHILDERIK III, die tot hier toe dien naam gevoerd had, denzelven te ontnemen. Ook werd hij, eerlang, met toeſtemming van ZACHARIAS, Bisſchop van *Rome*, na dat CHILDERIK in een Klooster geſtoken was, te *Soiſſons*, door BONIFACIUS, tot Koning van *Frankryk* gezalfd (†). Men vindt aangeteekend, dat BONIFACIUS diep in PIPYNS gunst ſtond, omdat hij een der eerſten was geweest, die hem hadden bijgeſtaan, in het afzetten van CHILDERIK, en in het beklimmen van den *Frankiſchen* troon. Onder de Brieven van BONIFACIUS (§), vindt men 'er eenen aan ZACHARIAS, in welken men leest, dat de brenger

(*) Van den twist van BONIFACIUS met den Bisſchop van *Keulen*, over het regt op het Bisdom van *Utrecht* zie men WAGENAAR *Vaderl. H.* I. *Deel*, *Bl.* 408. volg.

(†) *Annal. Fuld. ad ann.* 752. (§) *Ep.* CXLI.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ger des Briefs, de Priester LULL, met eenige geheimen belast was, welke hij aan den *Roomschen* Bisschop alleen openbaren moest, welke geheimen men, niet zonder grond, vermoedt, dat de verheffing van PIPYN, tot Koning der *Franken*, betroffen. De Heiligen van dezen tijd maakten dus geene zwarigheid, om zich met de neteligste staatszaken te bemoeijen.

BONIFACIUS stelt zich een' opvolger aan in het Aartsbisdom van Mentz.

Omtrent dezen tijd had BONIFACIUS het LXXste jaar zijns levens bereikt, en bevond zich te zwak, om op Kerkvergaderingen of elders zijn arbeidzaam ambt te kunnen waarnemen. Met goedvinden en medeweten van den Koning PIPYN, stelde hij dan zijnen leerling LULL tot Aartsbisschop van *Mentz* in zijne plaats aan, wien hij onder anderen de volbouwing van het Klooster *Fulda* aanbeval (*). Hij beval nog, in eenen Brief aan den Abt FULRAD, gunsteling van PIPYN, aan dezen laatstgemelden Vorst zijne arme Priesters en Monniken, meest uitlanders, aan, die deels in Kerken den dienst waarnamen, deels de kinderen lezen leerden, en die op de grenzen, (*marcæ*,) der Heidenen, waar zij wel brood maar geene kleederen konden bekomen, een armelijk leven leidden (†).

Zijndood. Hij wordt door de Friezen vermoord

BONIFACIUS belastte onder anderen ook aan zijnen opvolger, om alles gereed te maken tot eene reize, welke hij nog eenmaal naar *Friesland* wilde doen, om daar aan de bekeering der Heidenen te ar-

(*) WILLIBALD *Vita S. Bonifacii Cap.* 10.

(†) *Epist.* XCII.

arbeiden. Men vindt aangeteekend, dat hij, omtrent den *Vegtſtroom*, in eene plaats, *Attingohem*, (misſchien *Achttienhoven*,) reeds voorheen drie jaren zijn verblijf gehouden, en zekeren GEMBERT tot zijnen eerſten leerling gehad hebbe. Ook had hij, ten Zuiden en ten Oosten van het Meer *Almare*, waarſchijnelijk de *Zuiderzee*, op meer dan ééne plaats, het Euängelie gepredikt, zich hier en daar eenen geruimen tijd ophoudende. Nu ondernam hij, den *Rhyn* te ſcheep afgezakt zijnde, langs de Westfrieſche Meeren, niet zonder gevaar, eenen togt over de Zuiderzee. Behouden in het tegenwoordig *Friesland* aangekomen, predikte hij, met hulp zijner reisgezellen, bijzonder van zijnen Wijbisſchop, (*Chorepiscopus*,) EOBAN, wien hij het Bisdom van *Utrecht* gaf, het Euängelie met zoo gewenschten uitſlag, dat 'er vele duizenden van mannen, vrouwen en kinderen gedoopt, en een groot getal van Kerken geſticht werden. Eerlang begaf hij zich naar *Dokkum*, gelegen aan den ſtroom *Borne* of *Bordine*, (*Borndiep*,) die toen de Eilanden *Oostergo* en *Westergo* van een ſcheidde. Hier liet hij tenten opſlaan voor zich en de zijnen, en hield 'er zich, eenigen tijd, op, met prediken en doopen. Doch op den vijfden van Zomermaand des jaars 754, (755,) dag, dien hij geſchikt had, om den nieuwgedoopten de handen op te leggen, ziet hij zich, in den vroegen morgen, van een groot deel ongeloovige *Friezen* overvallen. Zijne bedienden loopen terſtond te wapen, om geweld met geweld te keeren. Men zag een vreesſelijk

IV BOEK 1 Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

bloedbad te gemoet, toen BONIFACIUS, te voorschijn komende, zijn volk tot het afleggen der wapenen, de Geestelijkheid tot lijden vermaande. Welhaast viel toen de woedende menigte op den Bisschop zelven aan. Hij werd nevens 53 der zijnen, onder welke ook de bovengemelde EOBAN, ongelukkiglijk van het leven beroofd. De roofzieke *Friezen* vielen vervolgens in de tenten der Predikers, sleepten de kisten met boeken, die zij waanden met geld gevuld te zijn, naar de schepen van BONIFACIUS, alwaar zij den voorraad van wijn en eetwaren plunderden en te lijf sloegen. De Boeken werden ten deele in eenen poel gesmeten, ten deele langs het veld verstrooid; doch deze zal men lang daar na geheel en gaaf weder gevonden hebben. OTHLO (*) vergroot het wonderbare hier bij nog, door deze omstandigheid, dat onder deze Boeken een *Euängelie* geweest is, hetwelk BONIFACIUS steeds bij zich droeg, en in deze laatste oogenblikken voor zich gehouden zal hebben: dit Boek was wel midden door gehouwen, maar zonder dat één enkele letter beschadigd was. Men wil dit Boek en nog twee of drie anderen in de Abdij van *Fulda* bezitten. De dood van BONIFACIUS werd door de Christenen van dezen oord strengelijk op de ongeloovigen gewroken; zijn lijk werd eerst naar *Utrecht* gebragt, en aldaar ter aarde besteld, doch kort daar na door den Aartsbisschop van *Mentz* opgeëischt; en toen de Stadvoogd en Gemeente van *Utrecht*

(*) *De Vita S. Bonifac. L.* II. *C.* 26.

Utrecht hetzelve weigerden over te geven, begonnen, volgens verhaal van WILLIBALD en OTHLO, de klokken van zelven te luiden; hetwelk de verſchrikte *Utrechtenaren* bewoog, om zich niet langer te verzetten. Doch hier bleef het niet bij. De Aartsbisſchop zou het lijk gaarn te *Mentz* gehouden hebben, indien niet BONIFACIUS aan eenen Priester verſcheenen was, en denzelven belast had, aan den Aartsbisſchop te zeggen, dat hij te *Fulda* begraven wilde zijn, hetwelk de Priester met eenen plegtigen eed bij de *Reliquiën* bevestigde. Evenwel eigenden zich die van *Mentz* de ingewanden van hunnen Aartsbisſchop toe, maar zijn ligchaam werd naar *Fulda* gevoerd en begraven, alwaar bij zijn graf naderhand vele wonderen gebeurd zijn, zoodat BONIFACIUS, door zijne marteldood en deze wonderen tot eenen der meest geëerbiedigde Heiligen van *Duitschland* geworden is. De toevloed der menſchen naar zijn graf, en de rijke geſchenken aan het Klooster te *Fulda* geſchonken, waren oorzaak, dat hier in vervolg van tijd de ſtad *Fulda* ontſtond; de Abten van hetzelve werden Rijksvorsten en bezitters van een uitgeſtrekt Gebied, en zijn eindelijk, in het jaar 1754, ook tot de Bisſchoppelijke waardigheid verheven.

Karakter van BONIFACIUS.

BONIFACIUS meende het, ongetwijfeld, eerlijk, met den Christelijken Godsdienst, voor welken hij alle zijne krachten, ja zijn leven zelve, opöfferde; hij vestigde dien in *Frankenland* en *Beyeren*, beſchaafde de zeden der *Duitſchers*, en leide den eerſten grond tot eenig geleerd onderwijs. Ondertus-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

ſchen waren zijne bekwaamheden niet volkomen voor dit werk berekend. Zijn beperkt verſtand verëischte, dat hem alles, wat hem te doen ſtond, voorgeſchreven moest worden, hetwelk hij dan met ijver ten uitvoer bragt. Zijne Godgeleerde Wetenſchap beſtond in eene middelmatige kennis van het Leerſtelſel, zoo als het ſedert AUGUSTINUS en den *Roomſchen* Biſſchop GREGORIUS was ingevoerd; en een vlijtig lezen der *Latijnſche* Bijbelvertaling, en der ſchriften van de voornaamſte Kerkvaderen. Eigen onderzoek en bondig oordeel haperden bij hem. Hij bragt den Christen Godsdienst met al het Bijgeloof van de verëering der Heiligen, vertrouwen op *Reliquiën*, vagevuur, kracht van zielmisſen, om uit hetzelve bevrijd te worden, van Monniken-Godzaligheid, en de verdienſtelijkheid der Kerkplegtigheden, onder zijne nieuwgeſtichte Gemeenten, en maakte, dat dit Bijgeloof in *Duitschland* meer dan ooit de overhand kreeg. Zijne ligtgeloovigheid blijkt uit de zeldzaamſte verhalen van gezichten over den toeſtand der afgeſcheidene zielen; maar bijzonder was hem eigen, en voor *Duitschland* nadeelig, zijne onderdanigheid aan den *Roomſchen* Stoel, en zijne hooge verbeelding van zijn voorregt, daar hij zich als een *Zendeling van den Heiligen* PETRUS beſchouwde. Dit maakte hem trotsch, om wetten voor te ſchrijven, dit deed hem de Ketters opſporen, en Ketterijën vinden, overäl waar geene blinde gehoorzaamheid bewezen werd aan de willekeur van den *Roomſchen* Biſſchop; dit heeft veröorzaakt, dat in meer verlichte eeuwen velen hem, met alle zij-

zijne vroome eenvoudigheid meer beſchouwd hebben, als eenen *Apostel van het Pausdom*, dan van het Christendom.

Van de ſchriften, welke den naam van BONIFACIUS voeren, heeft MABILLON (*) het leven van den Heiligen LIVINUS, (*vita et martyrium S. Livini Episc. et Martyris, Gandavenſium Apostoli,*) met vrij veel waarſchijnelijkheid aan eenen anderen BONIFACIUS, eenen tijdgenoot van LIVINUS, toegekend. Nog zijn de XV *Predikatiën*, welke hem toegeſchreven worden, geheel twijfelächtig; maar in zijne *Brieven* heeft men zeer rijke bronnen, om hem geheel te leeren kennen. Onder de verzameling derzelven zijn ook velen van anderen ingevoegd. Of dezelven allen in het *Latijn* oorſpronkelijk zijn opgeſteld? heeft SEMLER het eerst gevraagd (†), doch zijne gronden zijn niet overtuigend, om dit in twijfel te trekken. Een derzelven is de groote gelijkvormigheid van ſtijl en uitdrukking in dezelve; evenwel vertoont zich onderſcheid genoeg tuſſchen den ſtijl van den verſtandigen Biſſchop DANIEL, als ook der *Roomſche* Biſſchoppen, en van dien, van welken zich de Engelſche Geeſtelijken, Monniken, Nonnen, en BONIFACIUS zelf bedienen, en welke, daar hij verheven, ſchoon, treffelijk zal zijn, dikwijls geheel belagchelijk wordt. De laatſte geeft bij voorbeeld het volgende opſchrift op

Zijne ſchriften.

(*) *In Act. SS. Ordin. S. Bened. Sec* II. *p.* 449.

(†) *Diſſert. de propagata per Bonifacium inter Germanos rel. Christ.*

op eenen Brief aan EGBERT, Aartsbisschop van *York* (*): *Caritatis lacertis amplectendo amico, imo spiritali germanitate copulando fratri, summi Pontificatus infula prædito Egberto Archiep. Bonifacius, exiguus Episcopus, Legatus Germanicus Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ, florentem in Christo immarcesibilis caritatis salutem.* Eén zijner leerlingen schrijft nog grappiger aan eene Abdis in *Engeland* (†): *Splendida virginitatis castimoniæ florentis præditæ, lijmphaque superni laticis melliflua coelitus irrigatæ, nobili non solum carnali generositatis prosapia virgini, verum etiam, (quod præstantius est,) spiritali dignitatis honore insigniter comptæ Christi ancillarum leve jugum Dei gestantium gubernatrici, et monasticæ conversationis normam regulariter, authenticis priscorum Patrum formulis, commisso sibi gregi indefesse præbenti* enz. enz. Hij zendt haar tevens, omdat hij onlangs van BONIFACIUS de Dichtkunst geleerd had, een lange reeks van verzen, welke in een boertend kunststuk gebragt waren; (*jocistæ more caraxati,*) waar onder zich eenige half afgeschenrde *Angelsaksische* woorden bevinden. — Van deze Brieven van BONIFACIUS zijn 'er CLI door den *Jesuit* NICOL. SERRARIUS te *Mentz* in het jaar 1605 en 1629 in *Quarto* uitgegeven, in 1789 is ter zelver plaats eene nieuwe uitgave derzelven verschenen door den Bisschop van *Hierapolis* en Wijbisschop van *Worms*, STEVEN ALEXANDER WARDTWEIN, in één Deel in *Fo-*

(*) *Epist.* 35. (†) *Epist.* LXIX.

Folio. Voorts heeft zijn Zusters Zoon WILLIBALD zijn leven beſchreven, als ook OTHLO, eerst Mounik van *St. Emmeram* in *Regensburg*, naderhand te *Fulda*, nog vindt men verſcheidene bijzondere berigten aangaande BONIFACIUS, (*Legenda S. Bonifacii &c.*) uit de middeleeuwen, meestäl vol fabelen enz.

Het ontbreekt wel niet aan eenige flauwe ſporen, dat BONIFACIUS zijnen ijver om het Christendom te prediken onder de *Duitſche* Volken, ook tot de *Sakſen*, van welken hij afſtamde, zal uitgeſtrekt hebben, maar in hoe verre zijne pogingen daar toe gelukt zijn, blijft geheel onzeker. Reeds voor zijn tijd zullen onder de regering van den *Frankiſchen* Koning CHLOTARIUS II. eenige *Sakſen*, Gezanten van den *Sakſiſchen* Koning, of Stamhoofd, BERTHOALD, aan de *Wezer*, die lang door de *Franken* gevangen gehouden, en reeds ter dood beſtemd waren, zich door FARO, Aartsbisſchop van *Meldum*, (*Meaux*,) hebben laten bewegen, om het Christendom aan te nemen, en van hem den Doop te ontvangen, waar door zij hunne vrijheid wederkregen (*).

Overgang tot het verhaal van de bekeering der Sakſen

Doch over het geheel was deze groote en krijgszuchtige natie, de eenigſte in *Duitschland*, die hare vrijheid tot hier toe tegen de *Franken* had gehandhaafd, en die de landen van de *Elbe* over de *Wezer*, tot den *Rhyn* toe, bewoonde, en die verdeeld waren in Oost- West- en Middel-Sakſen, (*Oostfa-*

(*) *Vita S. Faronis Epiſc. Meld. in* MABILLON. *Act. SS. Ord. S. Bened. Sec.* II. *p* 616.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

falen, *Westfalen* en *Engeren*,) in het midden der VIIIſte eeuw, toen BONIFACIUS overleed, het Heidendom nog toegedaan. Deze Godsdienst was bij hen ten naauwſten gelijkformig aan hunne Staatsgeſteltenis, en dus waren zij even hardnekkig in denzelven te handhaven, als zij voor de vrijheid alles overhadden; waaröm ook de *Frankiſche* Schrijvers hen veeläl *Aartsheidenen*, (*Paganiſſimi*,) noemen.

Zij worden door de overwinningen van KAREL den Grooten tot het Christendom gebragt.

Maar, als de *Frankiſche* Koningen, KAROLOMAN en PIPYN, tusſchen de jaren 744 en 747, vele overwinningen op hen behaalden, werden meer dan ééns velen van dezelven genoodzaakt, om zich te laten doopen (*); eindelijk liet KAREL *de Groote*, na de dood van zijnen Broeder KAROLOMAN, in het jaar 772, op eene vergadering te *Worms* den oorlog tegen de *Sakſen* vastſtellen, onder anderen tot voorwendſel nemende, dat hij den Heidenſchen Afgodsdienst onder hen wilde uitroeijen (†). In het jaar 772 overmeesterde KAREL de vesting *Ehresburg*, alwaar hij het beeld *Irmenſul* vernielde (§); hetwelk onder den vrijën hemel veréerd werd, en volgens ſommigen een Afgod der *Sakſen* was, als ware het *alömvattende* of *onderſteunende zuil*, *univerſalis columna*, gelijk EGINHARD het vertaalt (**); vol-

(*) FREDEGAR. *Scholast. Chron. Contin. p.* 683, 685. *post.* GREGOR. *Turon.*

(†) *Poeta Saxo ad a.* 772. EGINHARD *de Vita Caroli M. C.* 7. *Ann. Regg. Franc. ad a.* 775.

(§) EGINHART. *Ann. ad ann.* 772.

(**) Aangehaald bij ADAM *van Bremen II. E. L.* 1. *C.* 4-6.

volgens anderen was het een beeld van aanzienelijke grootte, opgerigt ter eere van ARMINIUS of HERMAN, den grooten verdediger der *Duitſche* vrijheid tegen de *Romeinen*, als zeide men: *Hermans-zuil.* Het voetgeſtel van deze *Irmenſul* zal nog in eene Kerk te *Hildesheim* te vinden zijn.

Na dit gelukkig begin van den Oorlog rukte KAREL tot aan de *Wezer* voort, en noodzaakte de *Sakſers* wederom, den Vrede te begeeren, en hem, ten dien einde, twaalf Gijzelaars te leveren, welke hij gedeeltelijk aan BURCHARD, Biſſchop van *Wurtsburg*, zal overgegeven hebben, om hen in het Christendom te onderwijzen; andere ſoortgelijke Gijzelaars kreeg in het vervolg de Aartsbiſſchop van *Rheims* tot het zelfde oogmerk, hetwelk zoo wel ſlaagde, dat verſcheidenen van hen Biſſchoppen geworden zijn (*). Maar toen KAREL vervolgens de handen vol kreeg, met zijnen togt naar *Spanje*, en in het zuiden van *Duitschland*, vatten de *Sakſers* de wapenen weder op, en zijne Veldheeren geſlagen hebbende, rigtten zij groote verwoestingen aan tot den *Rhyn* toe, alwaar zij onder anderen de ſtad *Deventer* geheel verwoesteden, den brand ſtekende in de Kerk, die aldaar, eenige jaren te voren, door den Priester LIAFWIN, een' Engelschman van geboorte, geſticht was (†). Men vertelt wel van wonderen in dezen krijg, die om den Godsdienst gevoerd zal zijn, voorgevallen, bij voorbeeld, dat, als

(*) FLODOARD. *Chron. L.* II. *C.* 18.

(†) *Vita S.* LUDGERI *L.* I. *C.* 11-13.

als de *Sakfers*, in het jaar 774 te *Fritzlar* in *Heſſen* de Kerk wilden in brand ſteecken, die door BONIFACIUS geſticht was, en van welke hij voorzegd had, dat zij nooit verbranden zou, zij door zeven jongelingen, die in het wit gekleed waren, en de Kerk beſchermden, op de vlugt gedreven zijn (*), maar evenwel vertrouwden de Monniken te *Fulda*, vier jaren daarna, zoo weinig op de beſcherming van den Heiligen man, dat zij, uit vrees voor de *Sakfers*, met zijn gebeente de vlugt namen (†). Zoodra KAREL, met zijn leger, weder terug keerde, en dieper in hun land indrong, onderwierpen zich de *Sakfers*, die aan de *Lippe* woonden, in grooten getale, in het jaar 779, van welken velen zich doopen lieten, en nog meer in het volgende jaar te *Paderborn*, alwaar KAREL, van een groot leger verzeld, eene algemeene Vergadering van *Franken* en *Sakfers* hield (§). Maar het voornaamſte Opperhoofd der *Sakfers* WITIKIND (of WIDEKIND) dien ſommigen eenen Hertog, anderen zelfs een' Koning noemen, wist hen wederom tot den afval te brengen. De Christen Kerken, die men, in hun land, had beginnen op te rigten, werden omvergehaald, en de Predikers van het Euangelie vervolgd en gedood. WILLIHAD, die eenigen tijd herwaards, het Euangelie omtrent *Dokkum* gepredikt had, en ſedert in *Sakſenland* gekomen, de Kerk van *Bremen* be-

(*) EGINGARD *ann. ad a.* 774. *Poeta Saxo ad eund. a. etc.*

(†) *Annal. Pithoean. ad a.* 778.

(§) EGINH. *Ann. ad a.* 776, 777. *Poeta Saxo p.* 7.

beſtuurde, werd genoodzaakt, naar *Friesland* te wijken. Een leger der *Franken* werd in het jaar 782 door de *Sakſers* verſlagen; maar toen KAREL eerlang zelf weder in *Sakſenland* kwam, leiden de *Sakſers* het hoofd in den ſchoot, en WITIKIND week weder naar *Noorwegen*, doch van de *Sakſers* werden 4,500 gevangenen, op KARELS last, te *Verden*, op éénen dag, onthalsd. Deze wreedheid ontſtak hen te meer in woede (*). Eindelijk echter verklaarden WITIKIND en ALBION of ABBO, Veldheer der *Oostfalen* zich, in het jaar 789, genegen, om de voorſlagen, welke KAREL hun deed, aan te nemen, en zij werden beiden te *Attigni* in *Champagne*, in eenen loopenden ſtroom, waarſchijnelijk, de *Aisne*, gedoopt.

Bisdommen door KAREL in Sakſen opgerigt.

De bekeering van WITIKIND gaf aanleiding, dat een groot deel van de *Sakſen* het Christendom weder aannam. Om hetzelve te bevestigen, rigtte KAREL verſcheidene Bisdommen op; waar onder gerekend worden *Osnabrug*, alwaar WIKO, een *Fries*, die op de ſchool te *Utrecht* zijne wetenſchap had opgedaan, de eerſte Bisſchop was; *Paderborn*, het welk HATHUMAR, een *Saks*, die bij KAREL gijzelaar geweest was, tot zijnen Bisſchop ontving; een andere *Saks*, ERCHAMBERT of HERCUMBERT, verkreeg het Bisdom *Minden*; te *Bremen* werd WILLEHAD, te *Verden* SWIBERT aangeſteld; behalven nog de Bisdommen van *Halberſtad* en *Hildesheim*. Ondertuſſchen is het er ver af, dat alle de Stichtingsbrieven, welke

(*) EGINH. *ad Ann.* 782. *Poeta Saxo p.* 11.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ke nog overig zullen zijn, met zekerheid voor echt kunnen gehouden worden, en van het Bisdom *Hildesheim* blijkt genoeg, dat hetzelve eerst ten tijde van KAREL'S Zoon, LODEWYK *den Godvruchtigen*, gesticht is geworden.

Eindelijke onderwerping en bekeering der Sakfers.

Nog beproefden de *Sakfers* een en andermaal eenen opstand, maar niet bestand tegen de overwegende magt van KAREL, onderwierpen zij zich volkomenlijk in het jaar 803, doch onder zulke voorwaarden, welke zulk een dapper en vrijheidminnend volk waardig waren. Het verdrag werd gesloten en getekend te *Saltz*, een koninklijk Slot of Paleis aan de rivier de *Sala* in *Frankenland*, en van dit verdrag heeft ons een *Saksisch* Dichter, uit het einde der IX. eeuw (*), de voornaamste voorwaarden bewaard, welke hier op uit kwamen: „ De *Saksers* beloofden den Christelijken Godsdienst te zullen omhelzen, en den Bisschoppen, die over hen gesteld zouden worden, onderdanig te zullen zijn. De Regters of Graven, die de Frankische Koningen onder hen zouden zenden, moesten hen, naar hunne vaderlijke wetten, regeren. Wijders werden zij van het opbrengen van allerlei lasten en schattingen ontheven, de tienden voor de Geestelijkheid alleen uitgenomen. Men gaf of liet hun den eernaam van *vrijë Lieden*, en 'er werd vastgesteld, dat de *Saksers* voortaan als één volk met de *Franken* aangemerkt, en door éénen Koning geregeerd zouden worden. 'Er waren echter onder deze voorwaarden zul-

(*) *Poeta Saxo de Gestis Car. M. L.* IV.

zulken, die den *Sakſers* hard vielen, bijzonder dat zij verpligt waren, de *tienden* aan de Geestelijkheid op te brengen, hetwelk, ſedert eenigen tijd, onder de Christenen geöordeeld werd, op het Goddelijk regt gegrond te zijn, doordien men ongelukkig de geſteldheid der oude *Joodſche* Kerk te zeer met de *Christelijke* verwarde. Merkwaardig zijn hier de woorden van ALCUIN, in eenen Brief aan KAREL, in het jaar 796 (*), niet lang na de bekeering der *Sakſers* geſchreven: „ Uwe Godsvrucht overlegge wijſelijk, of men dezen woesten volkeren, in het begin huns Geloofs, den last der tienden behoore op te leggen, dezelven van huis tot huis invorderende. Hebben de Apostelen ooit tienden gevorderd? — Het is waar, daar komt vrucht van de tienden. Maar het is niet beter, die vrucht, dan het Geloof, te verliezen? Wij, die in den Christelijken Godsdienst geboren en opgevoed zijn, gedoogen naauwelijks, dat al ons goed vertiend worde. Hoe veel bezwarelijker moet het dezen zwakgeloovigen, kinderlijken, en vasthoudenden lieden vallen? Als hun Geloof wat ſterker is, moet men hun eerst zulke lastige geboden opleggen. " Die zelfde wijze man vermaande KAREL tevens, geene *Sakſers* te laten doopen, die niet reeds eenige kennis van het Christendom gekregen hadden; en bijzonder hen, volgens de door AUGUSTINUS voorgeſlagene leerwijze, eerst van de onſterfelijkheid der ziele, van het toekomende leven, en de eeuwige be-

(*) *Ep.* XXVIII. *p.* 38. *Tom.* I. *Opp.*

IV BOEK 1 Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

belooningen en ſtraffen; vervolgens van goede en kwade daden te doen onderwijzen, voor welke zij deze belooningen of ſtraffen te wachten hebben, opdat zij dus verder tot de leere van de *Drieëenheid*, van CHRISTUS, en van de Opſtanding konden opgeleid worden. Men kan over de gierigheid der *Frankiſche* Geeſtelijkheid van dezen tijd, en hoe zeer zij zich de tienden lieten aangelegen zijn, oordeelen, uit de woorden van denzelfden ALCUIN, in eenen Brief aan den Koninklijken Hoveling MEGENFRID (*): „ Indien men den zeer hardnekkigen *Sakſers* even zoo ernſtig het aangename juk en den ligten last van CHRISTUS predikte, als de ſchikking der tienden, en der wettelijke ſtraffen of boeten voor de geringſte overtredingen, van hun ingevorderd is, dan zouden zij misſchien van den Doop, (*Baptismatis Sacramenta*,) geenen afkeer hebben. Mogten 'er toch eindelijk eens Apoſtoliſche Leeräars van het Geloof, Predikers, en niet plunderaars wezen!" Twee jaren daar na ſchreef hij aan ARNO, den Aartsbisſchop van *Saltsburg*: „ Zijt een Leeräar des Geloofs, geen afperſer van tienden. — Men zegt, dat de tienden het Geloof der *Sakſers* te niet gedaan hebben. Wat behoeft men den onwetenden een juk op te leggen, hetwelk noch wij, noch onze vaderen, hebben kunnen dragen (†)."

Wetten VANKAREL

Was het wonder, dat zoodanige bekeering, door de wapenen afgedwongen, en door hebzuchtige afper-

(*) *Ep.* XXXVII. (†) *Ep.* LXXII.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

perſingen hatelijk gemaakt, niet altijd duurzaam en beſtendig was? Het is waar, KAREL ſpaarde ook, bij gelegenheid, geene geſchenken, zoo ſchrijft ALCUIN (*): „De oude *Sakſers*, en alle de *Frieſche* Volkeren, zijn nu, gedrongen door Koning KAREL, die ſommigen door geſchenken, anderen door bedreigingen, overgehaald heeft, tot het Geloof in CHRISTUS, bekeerd geworden." Volgens den *Sakſiſchen* Dichter (†), werden zij, die het Euängelie aangenomen hadden, met ſchatten en eerambten begiftigd. De behoeftigen onder hen kregen hun deel aan den overvloed, dien *Frankryk* uitleverde. De wijn, aan welken zij, in hun eigen land, gebrek hadden gehad, werd hun hier rijkelijk toegedronken. De voornaamſten werden met geld en kostbare kleederen, uit den buit, dien men op den vijänd behaald had, begiftigd. Kortöm, kleinen en grooten werden meer van 's Konings goedheid overtuigd, dan zij voorheen zijne ſtrengheid gevreesd hadden; evenwel vond hij niet lang daar na noodig, eene zeer ſtrenge en zelfs wreede wet te geven, om het Christendom onder de *Sakſers* te doen ſtand houden (§); in dezelve gebiedt hij uitdrukkelijk, dat in het vervolg elke *niet gedoopte Sakſer*, die zich verbergen zou, om niet gedoopt te worden, en die *een Heiden* blijven wilde, *de doodſter-*

voor de Sakſers omtrent den Godsdienst.

(*) *Epist.* III.

(†) *Libr.* IV. *ad Annum* 803.

(§) *Capitulatio de partibus Saxoniæ in* BALUZII *Capitularr. Regg. Francor. T.* I. *p.* 251.

ſterven zal. Zelfs die gene, *die het lijk van eenen overledenen*, op de Heidenſche wijze, *verbranden*, en zijn gebeente in asch verkeeren zal, zal *aan het leven geſtraft* worden; die zelfde *ſtraf* wordt ook gedreigd aan de genen, die, *in de groote vasten*, uit verachting jegens het Christendom, *vleesch eten*, doch de Biſſchop zal onderzoeken, of zij dit ook om ligchaamszwakte gedaan hebben: Ook werden die genen met geldboeten bedreigd, die hunne kinderen binnen 's jaars niet laten doopen; of die Heidenſche gebruiken waarnemen; wie de boete niet betalen kan, zal, tot voldoening derzelve, aan de Kerk geſchonken worden, om die dienſten te doen. Eindelijk reisden eenmaal 's jaars Keizerlijke Kommisſarisſen, (*Miſſi per tempora discurrentes*,) het land rond, die hunne zittingen hielden in naam des Keizers, of *onder 's Konings ban*, deels openlijk, deels in het geheim, en in het laatſte geval, bijzonder over Ketterij, Tooverij, Kerkroof en dergelijke misdaden; waar uit vervolgens het zoo vermaarde *Weſtfaalſche vrij*- en *veem*- of *heim*- geregt zijn oorſprong genomen zal hebben, hetwelk als het ware eene Geeſtelijke en Wereldlijke *Inquiſitie*, of *Geloofsonderzoek* in *Duitſchland* was. Evenwel, niettegenſtaande deze harde wetten en ſchikkingen, gedroeg zich KAREL omtrent de *Sakſers*, die van het Christendom tot den Afgodsdienſt terug keerden, ſomtijds zachter, dan men zou verwacht hebben, zoo raadpleegde hij, in het jaar 796, den *Roomſchen* Biſſchop ADRIAAN, welke Kerkelijke boete hun moest opgelegd worden, en deze antwoord-

woordde, dat de Biſchoppen van elke plaats dit naar de daar bij voorkomende omſtandigheden bepalen moesten (*).

Behalven de bekeering der *Sakſers*, welke KAREL dus door het zwaard bevorderde, noodzaakte hij, op dezelfde wijze, groote menigten uit andere aan zijn Rijk grenzende Volkeren, om het Christendom aan te nemen! Zoo behaalde hij aanzienelijke overwinningen op verſcheidene *Slaviſche* Volkeren, die de Oostelijke en Noordelijke deelen van *Duitschland* bewoonden, op de *Wilzen* in *Pomeren*, de *Obotriten* in het *Mekkelenburgſche*, de *Sorben* tusſchen de *Sale* en *Elbe*, ook op de *Bohemers*, en de overwonnenen lieten zich in menigte doopen, en namen den Godsdienst van den overwinnaar aan (†). De volkomene overheerſching dezer Landen opende voor de *Franken* den weg tot de *Wenden* aan de overzijde der *Elbe*. „ Hunne Geloofsboden (§) gingen nu, als ſnelle Engelen, in het geheele Noorden uit. En daar te gelijker tijd ook de *Slaviſche* Volkeren zich aan KAREL onderwierpen, zou KAREL *Hammenburg*, (*Hamburg*,) nadat hij daar eene Kerk gebouwd had, aan eenen Heiligen man, HERIDAG, dien hij daar tot Biſchop beſtemd had, te regeren toevertrouwd, en deze Kerk tot eene Hoofd- of Moederkerk, (*Metropolis*,) voor alle *Slaven* en *Deenen* gemaakt hebben. Maar de dood

Bekering der Wenden en Avaren.

(*) *Cod. Carol. Epiſt.* LXXX.

(†) EGINHARD *de Vita Car. M. l.* 12.

(§) Zoo ſchrijft HELMOLD *Chron. Slavor. L.* I. *C.* 3.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814.

dood des Priesters HERIDAG en KAREL oorlogen verhinderden hem, dit ontwerp ten uitvoer te brengen.

KAREL oorlog met de *Avaren*, in het tegenwoordig *Hongaryën*, ſedert het jaar 791, gaf hem nieuwe gelegenheid, om, op zijne wijze, Heidenen te bekeeren. Het is enkel eene gisſing, dat KAREL dezen oorlog, om den Godsdienst, zou ondernomen hebben. Evenwel liet hij, toen dezelve gelukkig begonnen was, naar het voorſchrift der Geestelijkheid, drie dagen lang *Litaniën* in zijn leger zingen; gedurende welken tijd ieder, die niet door ziekte of ouderdom verhinderd werd, zich van vleesch en wijn onthouden moest; ieder moest aalmoezen geven, en elke Priester eene bijzondere misſe vieren; maar elke *Kerkelijke*, die *Pſalmen* kende, 'er 50 van opzingen (*). Kort daar op werden ook zoo vele overwinningen op de *Avaren* bevochten, dat het *Frankiſche* leger diep in *Pannonië* drong, en eindelijk in het jaar 796 zelfs de Koninklijke Hofplaats, *Ring* of *Hring* genoemd, bemagtigde, van welks onmetelijken buit KAREL een aanzienelijk gedeelte aan den Heil. PETRUS naar *Rome* zond. Zelfs kwam de *Chagan* of *Khan* der *Avaren*, TUDUN, met velen van zijn volk, bij den Koning, wien hij trouwe zwoer, en met de zijnen te *Aken* gedoopt werd. Maar deze Vorst was niet lang in zijn vaderland teruggekeerd, of hij viel weder

(*) CAROLI *Epist. ad Fastradam Reginam in* BALUZ. *Capitt. Regg. Franc. T.* I. *p.* 255.

der van het Christendom af (*), evenwel handhaafde zich deze Godsdienst, schoon met moeite, onder de *Avaren* zelven. Men zond volkplantingen uit *Beyeren* en *Carnthen* in hun ontvolkte land. PIPYN, KAREL'S Zoon, die een groot deel in deze verövering had gehad, liet de verdere uitbreiding van het Christendom aldaar, aan ARNO, Aartsbisschop van *Juvarium*, (*Saltsburg*,) over, hetwelk door KAREL, in het jaar 803, bevestigd werd. ARNO zond een aantal Leeraren onder de *Slaven* in *Carnthen*, en naar *Neder-Pannonië*, één van welken, INGO, daar zoo bemind werd, dat men hem in alles gehoorzaamde. Hij liet de Christelijke Dienstknechten met zich eten, maar voor hunne Heidensche Heeren zette hij het eten, als voor honden, voor de deur neder. Wanneer hij hun daar van de reden verklaard had, lieten zij zich bij menigten doopen. In het jaar 805 ging een ander Vorst der *Avaren* tot het Christelijk Geloof over (†), en begaf zich onder KAREL'S bescherming. Eindelijk zijn de *Avaren*, wier Christen geworden gedeelte van de *Oostenrykſche* Grenzen tot aan de Rivier *Raab* woonde, sedert het midden der IXde eeuw, allengs uit de Geschiedenis verdweenen, en hebben plaats gemaakt voor de aankomende *Ungaren* of *Hongaren*. ALCUIN'S Brieven (§) gewagen ook van deze bekeering der *Avaren*, die hij te gelijk *Hun-*

(*) EGINH. *Ann. ad a. 796. Poeta Saxo ad a. eund.*

(†) EGINHARD *Ann. ad h. a.*

(§) *Epist.* XXVIII. XXX, XXXIV.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Hunnen noemt; en THEODULF, Bisschop van *Orleans*, wenschte KAREL 'er geluk mede, in een over het geheel genomen niet slecht Gedicht (*).

Zoo vele verdiensten van KAREL, omtrent de voortplanting van het Christendom, en zijne werkzaamheid ten beste der Kerk en van den Godsdienst, hebben hem eindelijk den plegtig verklaarden naam van eenen *Heiligen* en Voorbidder bij God verworven. De *Saksische* Dichter, van wien wij meermalen gewaagden, had hem reeds naast de *Apostelen* verheven (†), eindelijk liet Keizer FREDERIK I. waarschijnlijk kort na het jaar 1164, hem door den Paus PASCHALIS III. *Canonizeren*. Doch, dewijl PASCHALIS in de *Roomsche* Kerk voor een' *Scheur-Paus* wordt gehouden, wordt deze Heiligverklaring niet aangenomen, en KAREL heeft geene plaats gekregen in het *Romeinsche Martyrologium*. Evenwel, zoo als BARONIUS (§), naar het oordeel der *Canonisten* of Kerkelijke Rechtsgeleerden, aanmerkt, dewijl toch de regtmatige Pausen deze *Canonisatie* niet vernietigd of voor onwaardig verklaard hebben, heeft de vereering van KAREL plaats genomen bij de *Fransche*, *Duitsche*, en *Nederlandsche* Gemeenten. Ook is zijn naam in het *Duitsche Martyrologium* van den *Jesuit* CANISIUS op den 28sten *Januarij* ingevoegd. 'Er zijn zelfs oude Gebedsformulieren, en andere GodsdienstiKAREL wordt gecanonizeerd of voor Heilig verklaard.

(*) *Carm. Libr.* III. *Carm.* I. *in* SIRMONDI *Opp. T.* II. *p.* 790. (†) *Ad a.* 814.

(§) *Ann. Eccl. ad a.* 814.

ſtige voorſchriften, welke, op zijnen Feestdag, in de Kerk te *Zurig*, (*Thuregum*,) gebruikt werden, en in welke hij Voorbidder in den Hemel, en Belijder, (*Confeſſor*,) genoemd wordt; men aanbad hem onder anderen met deze woorden:

ô Rex, mundi triumphator!
Jeſu Christi conregnator!
Sis pro nobis exorator,
Sancte Pater Carole!
Emundati a peccatis,
Ut in regno charitatis
Nos plebs tua, cum beatis,
Coeli ſimus incolæ! (*)

Te *Aken*, waar KAREL zich zoo geern onthield, en waar hij begraven is, duurt zijne veréering voort, gelijk zijne gedachtenis nog tot in het midden der voorgaande eeuw te *Parys* gevierd is geworden (†).

De voortplanting van het Christendom in het Oosten, ſchoon zij niet zoo beroemd is, als de bovengemelde in het Westen, ſtrekte zich echter zeer ver en zelfs tot landen uit, welke aan het grootſte deel des menschdoms toen nog, onbekend waren. DE GUIGNES (§) heeft ſporen gevonden, Voortplanting van het Christendom in het Oosten tot in China.

(*) *Officium de S. Carolo in* CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* III. P. II. *pag.* 208.

(†) C. W. F. WALCH *H. Canon. Caroli M. Ienæ* 1750 8.

(§) *In de Mém. de Litt. tirès des Registres de l'Acad. Royale des Inſcriptt. & des Belles Lettres Vol.* XXX.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

den, dat reeds onder de *Dynastie der Han*, die tot in de eerſte tijden der IIde eeuw in *China* geregeerd hebben, *Joden* en *Christenen* derwaards gekomen zijn; hij meent ook, met anderen, dat de Godsdienst van FO, of der *Indiäanſche* Wijzen, in *Tataryën*, *China* en *Japan*, verward is geworden door de *Chineeſche* Schrijvers, met den Godsdienst der Christenen, zoo als die door de *Nestoriänen* onder hen gebragt was; hij vermoedt zelfs, wegens de betrekkingen, in welken de *Chinezen*, door oorlog en handel, reeds in de eerſte eeuw van het Christendom, met de *Westerſche* Volken ſtonden, dat reeds ſedert het jaar 65 de kennis van den Christelijken Godsdienst zich onder de *Chinezen* verbreid heeft; zeker ten minſten zal het getal der Christenen omtrent het jaar 337 in *China* aanzienelijk geweest zijn, wanneer een onderdaan van het *Romeinſche* Keizerrijk, die zich voor een' navolger van FO, dat is, CHRISTUS, uitgaf, aan het hoofd eener groote menigte, tot Keizer van *China* opwierp.

Doch zekerder dan alle deze vermoedens, vernemen wij de oudſte beginſelen van den *Christelijken* Godsdienst in *China*, uit een ſteenen gedenkſtuk, hetwelk, bij het graven van een fundament voor een' muur, in het jaar 1625 in *China*, in een ſtadje *Sanxuen*, niet ver van *Siganfu*, de Hoofdſtad der Provintie *Xenſi*, gevonden, en, op bevel der Overheid, naderhand, in een' Tempel der *Bonzen* geplaatst is, op dezen ſteen ſtond aan het bovenëinde een kruis, en daar onder een opſchrift, deels in *Chineesch* ſchrift,

ſchrift, deels met *Syriſche* letters, welke men *Estrangelo* noemt. De *Jeſuiten*, die toen in *China* het Christelijk Geloof verkondigden, ſchreven het opſchrift af en zonden het naar *Europa*, alwaar het door den *Jeſuit* ATHANAS. KIRCHER vertaald en in zijne werken uitgegeven is, naderhand met verbetering der vertaling door EUS. RENAUDOT, en met nog nadere verbeteringen door JOSEF SIMON ASSEMANI. De echtheid van dit opſchrift werd echter door verſcheidene geleerden in twijfel getrokken, welke de trouw der *Jeſuiten* verdacht hielden, doch, naar het ſchijnt, zonder genoegzame reden, alzoo 'er in het opſchrift niets voorkomt, hetwelk eenig vermoeden van onëchtheid kan verwekken, niets ten voordeele of ter eere van de *Roomſche* Kerk; maar integendeel alles overëenſtemt met, en bevestigd wordt door verſcheidene bekende bijzonderheden in de *Chineeſche* Geſchiedenis van die tijden (*).

Ingevolge het *Syriſche* Opſchrift op dezen ſteen, is deze ſteen opgerigt ten tijde als ANANJESU *Katholijk*, (of algemeen,) *Patriärch* der *Nestoriänen* was,

(*) Men leze J. M. HASSENKAMP *Bewijs, dat het Kanonijk gezag der* Ἀντιλεγομενα, *dat is, van* JACOBUS, PETRUS II, JOANNES II en III, JUDAS *Brief, mitsgaders der Openbaring van* JOANNES *van de oude Syriſche Kerk wel degelijk erkend is enz. en dat het beroemde Sineeſche Monument aangaande het Christelijk Geloove in dat Rijk echt is. Uit het Hoogd. vert. door* N. BARKEY *enz. Middelburg* 1770.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

was, in het jaar 1092, naar de *Griekſche* Tijdrekening of naar de Christelijke, in het jaar 781, door JAZEDBUZI, Ouderling en Wijbisſchop der Koninklijke ſtad *Chumdan*. Nu weet men, dat ANANJESU van het jaar 774 tot 778 *Patriärch* geweest is; en het maakt geene zwarigheid, dat hij omtrent drie jaren na zijn dood op dezen ſteen voorkomt, als nog levende, wanneer men den verren afſtand tusſchen zijnen Zetel in *Asſyrië* en *China* in aanmerking neemt. Behalven den oprigter van dezen gedenkſteen, worden op denzelven nog meer Geestelijken, maar voornamelijk ADAM, Ouderling, Aartsbisſchop, en *Papas* van *Zinestan*, dus waarſchijnelijk Opperſte Kerkelijke Opziener van *China*, genoemd. Eindelijk worden 'er nog de namen van 70 Leeraren van het Christendom in dit Rijk ſedert het jaar 635 opgegeven.

Het *Chineeſche* opſchrift is veel uitvoeriger, en meldt, dat dit gedenkteeken geſteld is geworden ter eere der beroemde wet van *Tatſin*, door den Prieſter KIMREIN. *Tatſin* beteekende bij de *Chinezen* de landen, die ten Westen van hen gelegen zijn, of het Oostelijk gedeelte des *Roomſchen* Rijks, alwaar de *Neſtoriänen* zich gevestigd hadden. Vervolgens worden de voornaamſte leerſtukken van den Christelijken Godsdienst voorgedragen: van God en de Drieëenheid, insgelijks van de Schepping; (alwaar God met den *Syriſchen* naam *Aloho* benoemd wordt, misſchien, omdat de *Chinezen* voor God geen bijzonder woord hebben,) van den val der menſchen, door de verleiding des *Satans*, waar uit 365 Ketterſche

ſche partijën ontſtaan zijn; van den MESSIAS, deszelfs aanbidding, en zijne overige Geſchiedenis in deze Wereld; van de Heilige Schrift, den Doop, het teeken des Kruis, en het Gebed tegen het Oosten. Bij de Menschwording van Gods Zoon ſchijnt de *Nestoriäanſche* wijze van voorſtelling zich eenigermate voor te doen. CHRISTUS zal 27 Boeken nagelaten hebben, dus worden de Boeken, die tot het Nieuwe Testament behooren, op eene eenigzins ongewone wijze berekend. Verders wordt 'er berigt gegeven van de Prediking der Apostelen, en eenige gebruiken en plegtigheden der Christenen. De Dienaars van hunnen Godsdienst laten hunnen baard tot ſieraad wasſen, en beſcheeren hun haar in eene kroon. De Christenen hebben geene Slaven. Zij vasten, deels om de begeerlijkheden te onder te brengen, deels uit hoofde van het Goddelijk gebod. Zij bidden zevenmaal daags, zoo wel voor levenden als voor overledenen. Ook houden zij eens in de zeven dagen Godsdienst, om de ziel van zonden te reinigen. Zelfs wordt 'er van een houten werktuig gewaagd, waar van zich de Oosterlingen op hunne Kerken, in plaats van Klokken, bedienen. In hetzelfde opſchrift wordt verhaald, dat, onder de regering van den Keizer TAITSONG, in het negende der jaren *Tſchinkuang*, en dus, volgens DE GUIGNES uitrekening, in het jaar van CHRISTUS 625, een zeer deugdzaam man, OLOPUEN, uit *Tatſin* naar *Siganfu* gekomen is. De Keizer had hem eenen Hofbedienden te gemoet gezonden, die hem in het Paleis gevoerd had, alwaar zijne Boeken onder-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814.

derzocht, goedgekeurd, en dienvolgens in het jaar 628, een Plakaat, ten voordeele der Christenen, uitgegeven was. Op dezelfde wijze gewagen de *Chineeſche* Jaarboeken van eenen *Bonze*, uit de Westelijke Landen, die, om dezen tijd, met goedkeuring des Keizers, den Godsdienst van FO, in *China* uitgebreid hebbe; ook laten zij, in het jaar 643, Gezanten uit *Tatſin* in het Rijk komen. Beiden, zoo het Opſchrift als de Geſchiedboeken der *Chineezen*, ſtellen den volgenden Keizer voor, als een' groot vriend der Christen; en wederöm melden beiden, dat der Christenen Godsdienst, omtrent het jaar 698, tegenſpoedige lotgevallen geleden heeft. Maar in de VIIIſte eeuw, waren de Keizers, zoo als men in het opſchrift ziet, hem zoo genegen, dat zij geboden, vele Christenkerken te bouwen, tot het vieren van CHRISTUS Geboorteſeest reukwerk ſchonken, en voor het onderhoud der Christen Leeräars zorgden; dit wordt weder door de *Chineeſche* Schrijvers bevestigd; en nog in de volgende eeuwen vindt men in *China* ſporen genoeg van het Christendom. — Dit alles wordt aan den Godsdienstijver der *Neſtoriänen* toegeſchreven, en heeft dus geen ſchijn, van door de *Jeſuiten* verdicht te zijn.

Deze gezindte, welke, door hare omſtandigheden, en ſterke uitbreiding in *Chaldeë*, *Perſië*, en andere Landen van *Azië*, meer dan eenige andere Christelijke gezindte in ſtaat geſteld was, om haren Godsdienst in de afgelegenſte Gewesten van dat Werelddeel voort te planten, maakte zich deze voor-

voordeelen ook meer en meer te nutte. De *Nestoriäänſche* Patriärch TIMOTHEUS, die, van het jaar 778 tot 820, deze waardigheid bekleedde, zond, gelijk ASSEMANNI (*) uit eene met de hand geſchrevene Monniksgeſchiedenis van THOMAS, Biſchop van *Marga*, in het Gebied van *Moſul*, onder deze gezindte, omtrent het begin der IXde eeuw, bewezen heeft, den Monnik SUBCHALJESU, die *Syriſch*, *Arabiſch* en *Perſiſch* verſtond, naar de Volkeren aan de *Kaspiſche* Zee, de *Gabarestaners*, *Gelen*, *Dailamiten*, *Moghaniten*, en *Gergiänen*, die het Christendom weder verlaten hadden, hetwelk de Apostel THOMAS, volgens eene oude overlevering, hun had bekend gemaakt. SUBCHALJESU was ook zoo gelukkig, dat hij vele Heidenen bekeerde, en Kerken voor hen bouwde, in welke hij als derzelver benoemde Biſchop, van zijne medegenomene Monniken Leeräars aanſtelde. Nadat hij tot de Oostelijke *Turken*, tot aan de Grenzen van *Kataja* en *China* op zijne reizen gekomen was, en ook, behalven de Heidenen, niet weinige *Marciäniten* en *Manicheën* tot het zuivere Geloof gebragt had, keerde hij naar *Aſſyrië* in zijn Klooster terug; maar werd onder weg van de Barbaren vermoord. TIMOTHEUS zond dan twee andere Monniken, KARDAG en JABALLAHA, die hij ook tot Biſchoppen gewijd had, tot de *Gelen* en *Dailamiten*, die, door vijftien van hunne Medebroederen ver-

(*) *Biblioth. Orient. Tom.* III. P. I. *pag.* 491. P. II. *pag.* 478.

verzeld, een' nog grooteren voortgang tot in *Indië*, *Kataja* en *China* maakten, alwaar velen van deze Monniken *Metropolitanen* en Biſchoppen werden. In alle deze Landen, bijzonder in het Noorden van *Azië*, in het oude *Hyrkanië*, *Bactriana*, *Margiana* en *Sogdiana*, hielden zich deze *Nestoriäanſche* Gemeenten een' geruimen tijd ſtaande; en zijn eerst met de XIVde eeuw geheel te niet gegaan.

Staat der Joden. Hun gedrag jegens de Chriſtenen.

Daar men zoo ijverig was, gedurende dit tijdsbeſtek, om de *Heidenen* tot het *Chriſtendom* over te brengen, liet men ook geene middelen onbeproefd, om de *Joden* insgelijks te bekeeren, waar toe geene ſtrenge wetten noch geweld geſpaard werden, welke echter meer ſtrekten, om den Godsdienſthaat tuſſchen *Joden* en *Chriſtenen* te vermeerderen, dan wel om eenige regte bekeering der eerſten uit te werken. Als men den lateren Geſchiedſchrijver ZONARAS (*) zal gelooven, hebben de *Joden* zich onder anderen te *Antiöchië*, onder de regering van FOKAS, aan oproer tegen de Chriſtenen ſchuldig gemaakt, en velen derzelven, benevens den *Patriärch* ANASTASIUS, omgebragt, en het lijk van dezen op de markt verbrand. Maar van deze gebeurtenis weet de Schrijver van de *Alexandrynſche Paaschchroniek* (†), welke niet lang na dezen tijd leefde, niet anders, dan dat ANASTASIUS door de ſoldaten vermoord is, zonder van de *Joden* te gewagen. Op gelijke wijze houdt de ge-

(*) *Annal. Libr.* XIV. *pag.* 80.

(†) *Chron. Paſch. ad a.* 610.

gemelde Schrijver een diep ſtilzwijgen, omtrent het gene dezelfde ZONARAS verhaalt, dat de *Joden*, toen de *Perſen* in het jaar 614 *Jeruzalem* bemagtigden, van hen de Christen inwoners voor weinig geld gekocht, en ten getale van wel 90,000 zouden vermoord hebben. Een verhaal van EUTYCHIUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, in de Xde eeuw (*), luidt insgelijks te ongeloofelijk, dat de *Joden* de *Perſen* in die verövering zouden hebben bijgeſtaan, en dat 40,000 van hen zich te *Tyrus* bevindende, een ontwerp zouden geſmeed hebben, om alle *Chriſtenen* daar en te *Jeruzalem* te vermoorden, maar hun voornemen uitgelekt zijnde, hadden de *Chriſtenen* hen in het Kasteel opgeſloten, en 2,000 van deze gevangenen onthoofd. Dit ondertuſſchen is zeer mogelijk, dat de *Joden*, bij de overwinningen door de *Perſen* behaald, op de eene of andere wijze, blijken gegeven hebben van vijändelijke gezindheid. Ten minſten, volgens THEOFANES (†), reisde de Keizer HERACLIUS, in het jaar 629, naar *Palestina*. Te *Tiberias* gekomen, beſchuldigden de Christenen bij hem zekeren Jood, BENJAMIN, die zoo rijk was, dat hij voor den Keizer en zijn ganſche leger de levensmiddelen plag te bezorgen, als hunnen hevigſten vijänd. De Keizer vraagde hem: waaröm hij de Christenen vervolgde? waar op hij antwoordde, omdat zij vijänden waren van zijn Geloof. Hier op liet de Keizer hem onderwijzen in

(*) *Ap.* HOTTING. *Hist. Orient. L.* I. *C.* 3. *p.* 128.

(†) *Chronogr. pag.* 273.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814

in het Christendom en doopen. Ook gebood hij, dat alle *Joden Jeruzalem* verlaten zouden. Maar het verhaal der *Arabische* Schrijvers EUTYCHIUS en ELMAKIN luidt geheel anders (*). Volgens hen gingen de Joden den Keizer te gemoet, toen hij *Jeruzalem* naderde, en verwierven van hem, op hunne gebeden, tegen de betaling eener aanzienelijke som, vrijheid, om te *Jeruzalem* te blijven; maar de *Patriärch* van *Jeruzalem*, met zijne Geestelijkheid, wist den Keizer, onder voorwendsel, dat de Joden deze gunst onwaardig waren, dewijl zij de Christenen, derzelver Kerken en huizen mishandeld, en zelfs het graf van CHRISTUS met allerhande vuiligheid bedekt hadden, over te halen, om zijn woord, met een eed bevestigd, in te trekken, waar op alle *Joden*, die zich te *Jeruzalem* zien lieten, nedergesabeld werden. De *Patriärch* had de schuld van het breken des eeds op zich genomen, en een' jaarlijkschen Feestdag, *het vasten van* HERACLIUS genoemd, ingesteld, om 's Keizers zonde te verzoenen.

Vervolging der Joden in Spanje.

Nergens openbaarde zich een hatelijke afkeer tegen de *Joden* geweldiger, dan in *Spanje*, alwaar reeds de Koning REKKARED, die tot het jaar 601 regeerde, waarschijnelijk om zijnen Godsdienstijver te toonen, daar hij van de *Ariänen* tot de *Katholijken* was overgegaan, verscheidene wetten tegen de *Joden* gaf, bij welken hij hun verbood, hun Paaschfeest, den Sabbath, en andere Feestdagen te vie-

(*) In HOTTING *Hist. Eccles. N. T.* P. I. *p.* 422.

vieren, zich te laten beſnijden, onderſcheid te maken tusſchen reine en onreine ſpijzen enz. Alles onder ſtraffe van ſteeniging of den brandſtapel; of zoo de Koning hun het leven wilde ſchenken, zouden zij lijfeigenen wezen, en hunne goederen verbeuren. De Koning SISEBUT bevestigde niet alleen deze wetten, maar 'er zijn zelfs blijken, dat hij terſtond van het begin zijner regering, of van het jaar 612 af, de *Joden* gedwongen heeft, zich te laten doopen (*). Een *Spaanſche* Jood, in de XVde eeuw, SALOMO BEN VIRGA, in zijn Boek *de Schepter van Juda* genoemd, bij BASNAGE, in zijne *Historie der Joden*, ſpreekt ook van deze vervolging, en verhaalt, dat zij vergeefs den Koning geld aanboden, om hen te verſchoonen, alzoo hij daar op bleef aandringen, dat zijne Biſchoppen en de opperſte Biſchop te *Rome* hem geleerd hadden, dat allen, die niet door den Doop wedergeboren werden, verloren moesten gaan, en dat men derhalven allen moest noodzaken, dezen Doop aan te nemen, zoo als een kind genoodzaakt wordt, te leeren, wat hem nuttig is. — ISIDORUS, Aartsbiſchop van *Sevilla*, toen de geleerdſte Biſchop der Weſterſche Kerk, keurt echter in zijne *Chroniek* deze handelwijze ten ſterkſten af, en noemt ze eenen ijver zonder verſtand, (*æmulatio non ſecundum ſcientiam.*) SISEBUT had, maar zijne gedachte, het Geloof niet met geweld moeten opdringen, maar door redenen aanprijzen. Het ſchijnt ook aan zij-

(*) ISIDORUS *Chron. Goth. Era* 650.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

zijnen invloed te moeten worden toegeſchreven; dat de Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 633, alwaar hij Voorzitter was, in tegenwoordigheid van den Koning SISENAND, een beſluit maakte, dat in het vervolg geen *Jood* tot het Christelijk Geloof zou gedwongen worden (*). Evenwel maakte de vergadering hier bij zulke nadere bepalingen, dat men genoeg ziet, dat zij de zucht, om met geweld tot het Geloof te dwingen, niet geheel kon verloochenen, bijzonder als zij beſloot, dat *men de kinderen der Joden van hunne ouders ſcheiden*, en of in Kloosters, of onder opzigt van godvruchtige lieden, in het *ware Geloof*, en *goede Zeden*, zou laten *opvoeden*. Ook werden de zachter gevoelens van ISIDORUS met zijne dood, die in het jaar 636 volgde, ſpoedig vergeten. Reeds in het jaar 638 verklaarde eene nieuwe *Synode* te *Toledo* (†), dat zij, dewijl de Koning CHINTILA, (*Christianiſſimus Princeps*,) vol brandenden Geloofsijver, met de Priesters van zijn Rijk beſloten had, het *Joodſche Bijgeloof* in hetzelve uit te roeijen, en *geene andere dan Katholijke inwoners* te dulden, dezen ijver niet konden laten verkoelen, waaröm zij beſloten, dat geen Koning in het vervolg den troon zou beklimmen, voordat hij, bij eede, beloofd had, de wetten tegen de *Joden* te handhaven. Ook dwong de gemelde Koning CHINTILA den *Joden*, die, hoewel ge-

(*) *Concil. Tolet.* IV. *Can.* 57. *in* HARDUIN. *Act. Concill. Tom.* III. *pag.* 590.

(†) *Concil. Tolet.* VI. *ap.* HARD. *l. c. p.* 607.

gedwongen, het Christendom hadden aangenomen, eene ſchriftelijke verbindtenis af, dat zij bij het Christengeloof zouden blijven. Onder de regering van REKKESWINT, in de jaren 653 en 655, werden deze beſluiten door nieuwe Kerkvergaderingen bekrachtigd; en de Koning ERWIG gebood, omtrent het jaar 681, onder anderen: *dewijl de geweldenaars het hemelrijk met geweld nemen, dat ieder Jood, die zich en de zijnen nog een jaar aan den Doop zou onttrekken, met honderd ſlagen, en verbanning uit het land, benevens verbeurdverklaring zijner goederen zou geſtraft worden.* Doch de zwaarſte ſlag trof de Joden in het jaar 694, onder den Koning EGIZA. Deze gaf aan de XVIIde *Kerkvergadering* te *Toledo*, door hem bijëengeroepen, last, onder voorwendſel, dat de Joden hadden zamengeſpannen met die van *Afrika*, tegen de Christenen van zijn land, om een vonnis tegen hen te vellen, gelijk zij dan ook beſloot, dat alle afvallige en trouwelooze Joden in geheel *Spanje* voor altijd Slaven zijn, hunne goederen verbeurd verklaard worden, en gedeeltelijk aan de Christen Kerken vervallen zouden, ook zou men hunne kinderen van het zevende jaar af van hen nemen, en in het Christendom opvoeden. Bij zoo vele dwangmiddelen is het als eene zeldzaamheid aan te merken, dat JULIANUS, Aartsbisſchop van *Toledo*, op last van Koning ERWIG, in het jaar 686, een Boek tegen de Joden ſchreef, om hunne tegenwerping te ontzenuwen, dat CHRISTUS, die naar de Schrift 6,000 jaren na de Schepping verſchijnen moest, reeds na 5,000 jaren ver-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ſchenen was, waaröm ook dit Boek den tijtel voert: *Demonſtratio ſextæ ætatis, ſive de Christi adventu adverſus Judæos Libri tres* (*).

Uit *Spanje* vlugtten vele *Joden* naar het naburige *Frankryk*, alwaar hun toeſtand, ten minſten in de laatſte jaren van dit Tijdperk, verdragelijk ſchijnt geweest te zijn. Op verzoek van Keizer HERACLIUS, die door Starrenwigchelarij zou verſtaan hebben, dat God het *Griekſche* Keizerrijk door een beſneden volk zou laten verwoesten, zou Koning DAGOBERT in het jaar 629 bevel gegeven hebben, om alle *Joden* in zijn Rijk tot den Doop te noodzaken (†), doch of dit bevel ten uitvoer gebragt zij, is niet zeker. Reeds veertien of vijftien jaren vroeger had de Kerkvergadering te *Parys* den Joden allen toegang tot openbare ambten verboden (§), hetwelk door CHLOTAR II. bekrachtigd was. Ondertusſchen bleven zij nog in het Rijk, zonder dat zij van Godsdienst behoefden te veränderen, ook dreven zij grooten koophandel, zelfs in menſchen, verkoopende kleine kinderen, die zij van arme ouders kochten, weder aan uitheemſche volkeren. De Koningin BATHILDIS ſneed hun echter daar toe de voornaamſte gelegenheid af, toen zij, in het jaar 655, het drukkende hoofdgeld afſchafte, hetwelk vele ouders tot eenen zoo onnatuurlijken ſtap genoodzaakt had (**). Ten tijde van KAREL *den Groo-*

Hunne lotgevallen in Frankryk.

(*) *In Bibl. Vett. Patr. T.* II *p.* 495.

(†) FREDE AR. *Chron. Cap.* 65.

(§) *Concil. Paris. C.* 15. *ap.* HARD. *T.* III. *p.* 553.

(**) *Vita S. Bathildis.*

Grooten beroemden zich de *Joodſche* Kooplieden van zijn Rijk, gelijk hij zelf zegt (*), dat zij den Biſchoppen en Abten van hunne Kerkeſchatten konden afkoopen, wat hun behaagde. Deze Vorst zond zelfs in het jaar 797, met zijne Gezanten, LANTFRID en SIGMUND, ook eenen Jood, IZAÄK genoemd, aan den *Chalif* HAROUN AL RASCHID (†); de last dezer Gezanten beſtond waarſchijnelijk daar in, om de goede verſtandhouding van dien Vorst te bevorderen, als ook om van denzelven vrijën toegang tot het Graf en de plaats der Opſtanding van CHRISTUS te verkrijgen, hetwelk deze hem geern inwilligde, en hem de Sleutels van het Heilig Graf toezond (§). IZAÄK bragt den Keizer, onder andere kostbare geſchenken van den *Chalif*, ook den eenigſten olifant mede, welken dezen toenmaals had, *Abulabaz* genoemd, die naderhand te *Aken* geſtorven is (**).

In het Oosten vervolgd.

In het Oosten gebood Keizer LEO, *de Iſaurièr*, omtrent het jaar 723, dat de *Joden* tot den Doop genoodzaakt zouden worden, doch met geen ander gevolg, dan dat die genen, die hadden moeten gehoorzamen, zich terſtond weder afwaschten, als waren zij met drek bezoedeld (††). Maar voorbeel-

(*) *Capit.* V. *a.* 806. *in* BALUZ. *Capp. Regg. Franc. Tom.* I. *Opp. pag.* 453.

(†) EGINHARD *Annal.*

(§) EGINHARD *de Vita Carol. M. Cap.* 16.

(**) EGINHARD *de Vita Car. l. c. Ann. Franc. ad a.* 801. *et* 813. *Ann. Fuld. ad a.* 802. *a.* 810.

(††) THEOFAN. *Chronogr. pag.* 336.

beelden van vrijwilligen overgang van Joden tot het Christendom in dezen tijd zijn uiterst zeldzaam, en dan nog blijft het onzeker, of zij in der daad vrijwillig, en niet, door bedreigingen genoodzaakt, of door geschenken uitgelokt, daar in te werk gingen.

Verhaal van de bekeering van eenen Heidenschen Koning tot het Jodendom.

Doch het verhaal van eenen Heidenschen Koning van zeker Koningrijk, COSAR, die, omtrent het midden der VIIIste eeuw, de Besnijdenis en het Jodendom zal omhelsd hebben, verdient hier, met een enkel woord, aangeroerd te worden. Waar dit Rijk *Cosar* te zoeken zij, in de Wereld, is niet uitgemaakt, in het algemeen zegt men, ergens in *Groot Tataryën*, bij de *Kaspische* Zee. Het geval komt zakelijk hier op neder. De Koning van dat Land besloot, op de vermaning van eenen Engel, die hem verschenen was, naar een' beteren Godsdienst om te zien, dan de zijne was. Hij sprak ten dien einde met eenen Wijsgeer, eenen Christen, en eenen Muhammedaan. Dra was hij overtuigd, dat hun Godsdienst de ware niet zij; waar op hij *Rabbi* IZAAK SANGARI bij zich ontbood. Door hem werd de Koning van de waarheid van het Joodsche Geloof overtuigd, maar voor zijne onderdanen schroomende, reisde hij, heimelijk, met zijnen Veldheer, naar de Woestijn aan zee, alwaar zij *Joden* in een hol vonden, die den Sabbath vierden. Van dezen lieten zij zich besnijden; en na hunne terugkomst gelukte het den Koning, meer dan 100,000 van zijne onderdanen tot het *Joodsch* Geloof te bekeeren. Terstond liet hij eenen Tabernakel oprigten, gelijk die

die van MOZES geweest was, zijn geheele Rijk werd *Joodsch*, en hij zelf werd een magtig en gelukkig Vorst. Derde halve eeuw daar na ſchreef een zijner opvolgeren, JOZEF, die het *Joodsch* Geloof met zijne onderdanen nog even getrouw was, dit aan eenen *Spaanſchen Rabbi*, die 'er hem om gevraagd had. Men heeft nog een Boek, *het Boek Cosri*, (misſchien liever *Coſari*,) hetwelk de geſprekken van R. SANGARI met den eerstgemelden bekeerden Koning in zich bevat. Dit zal eerst in de taal des lands geſchreven, vervolgens in de XIIde eeuw door R. JUDA HALLEVI in het *Arabisch*, en eindelijk door R. JUDA, Zoon van PAUL TIBBON, in het *Hebreeuwsch* of *Rabbynsch* vertaald zijn. In deze vertaling is dit Boek uitgegeven door JOANN BUXTORF den Zoon, te *Baſel* in het jaar 1660, die de waarheid der Geſchiedenis onbeſlist laat, welke anderen, met meer regt, ontkend hebben, hoewel het mogelijk is, dat 'er met het een of ander Stamhoofd van *Arabieren* of *Tataren* iet hebbe plaats gehad, hetwelk aanleiding heeft kunnen geven, tot dit verhaal, terwijl R. JUDA HALLEVI het uitgebreid geſprek in dezen vorm gebragt heeft, om daar in de gronden van het *Joodsch* Geloof te ontvouwen (*).

Daar MUHAMMED voorwendde, den *Aartsvaderlijken* Godsdienst te willen herſtellen, en MOZES voor een' Goddelijken Gezant erkende, gelijk ook de overige Profeten der Joden; daar zijn hoofdleerſtuk

Betrekking der Joden tot MUHAMMED, en

(*) J. CHR. WOLF *Bibl. Hebr. Vol.* I. *p.* 440.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

ſtuk was de *Eenheid* van God, met welke de *Joden* de Christelijke *Drieëenheid* niet wisten overëen te brengen; daar hij de beſnijdenis, die reeds voor eeuwen in *Arabië* had plaats gehad, behield, en in vele bijzonderheden veel van de Joden ſcheen over te nemen, en zelfs bij het bidden gebood het aangezigt naar *Jeruzalem* te keeren, voor dat hij de *Caaba* of het heiligdom te *Mekka* tot eene *Kibla*, of plaats der aanbidding verördende, ſchijnt men te mogen onderſtellen, dat de *Joden* MUHAMMEDS onderneming begunſtigd, en van zijne leer niet afkeerig zullen geweest zijn. Men verhaalt ook in der daad, dat MUHAMMED het eerſte ontwerp van zijnen Godsdienst met behulp van twee *Joden* PHINEAS en ABDIAS, door de *Arabieren* ABDALLAH genoemd, zal opgeſteld, of ten minſten van dezen zijne kennis van den *Joodſchen* Godsdienst zal verkregen hebben; zelfs verhalen *Griekſche* Schrijvers, dat de *Joden* MUHAMMED eerst voor den MESSIAS hebben gehouden, maar toen zij zagen, dat hij kameelvleesch at, waren zij van deze gedachte afgeſtapt, alhoewel zij hem hadden blijven begunſtigen, en zich daaröm te vijändiger tegen de Christenen gedragen (*). Ondertusſchen heeft het volgende meer zekerheid. De *Joden* waren ten dezen tijde zeer talrijk en magtig in *Arabië*, verſcheidene *Arabiſche* Stammen hadden hunnen Godsdienst aangenomen, en zij bezaten in dit Halfëiland verſcheidene ſteden en vestingen. MUHAM-

hun toeſtand onder de heerſchappij der Chalifen.

(*) THEOFAN. *Chron. pag.* 276.

HAMMED zocht ook in het eerst werkelijk zich met hen te verëenigen, waaröm hij ook zoo velen van hunne Godsdienſtige gebruiken overnam, maar zij verzetten zich tegen een' man, die niet alleen onderwerping eischte, maar zich ook boven alle hunne Profeten verhief, en ſchoon de *Joden* te *Medina* in het eerst eene overëenkomst met MUHAMMED troffen, verbraken zij dezelve in het jaar 623 reeds, waar na hij hen, met te meer bitterheid, beſtreed, en hen gedeeltelijk uit *Arabië* verdreef. Sedert haatte hij hen meer dan andere Godsdienstgezindten, waar van men ſporen in den *Koran* vernoemt, in welken hij, doorgaans, van de *Joden* enkel op eene ſmadelijke en verächtelijke wijze, gewaagt, noemende hen ongeloovigen, moordenaars der Profeten, van God, van DAVID en JEZUS vervloekt, bijkans louter bedriegers, vervalſchers der openbaring enz. Evenwel wilde hij hen geduld hebben, mits zij zich eerst onderwierpen en een hoofdgeld betaalden. Na zijne dood in het jaar 632 genoten zij, onder zijne opvolgers, ſteeds meer rust en beſcherming, terwijl de Christen Schrijvers van dien tijd hen beſchuldigen van de *Arabieren* opgeſtookt te hebben, en in alle opzigten in hunne ondernemingen tegen de Christenen behulpzaam geweest te zijn; doch behalven dat de *Arabieren* zoodanige opſtooking niet behoefden, kan men zich ook op de berigten der Christen Schrijvers van dezen tijd, als zijnde te hatelijk vooringenomen, niet zeer verlaten. Zoo verhaalt THEOFANES (*), dat de *Chalif* OMAR in het

(*) *Chron. p.* 281. volg.

jaar

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

jaar 637, met eene duivelſche huichelarij, in vuile en verſcheurde klederen te *Jeruzalem* zijne intrede doende, den *Patriärch* SOFRONIUS genoodzaakt hebbe, om hem SALOMO's Tempel te wijzen, opdat hij dien in een bedehuis zijner godloosheid zou veranderen. Maar dit bedehuis kon niet opgerigt worden, en ſtortte telkens in, tot dat de *Joden* hem onderrigtten, dat hij zijn oogmerk niet bereiken zou, voordat hij het kruis op den Olijfberg had laten wegnemen. Dit gedaan hebbende, bleef zijn gebouw ſtaan, en nu werden, op zijn bevel, menigvuldige kruiſen weggenomen. Daartegen verzekerden de *Arabieren*, dat OMAR den Christenen geene Kerken heeft willen ontnemen, en zelfs weigerde, om in ééne derzelven zijn gebed te doen, hetwelk de *Patriärch* hem aanbood, opdat zijne *Arabieren* dit, in het vervolg, niet tot een voorwendſel zouden nemen; ook dat het onder de bedongene voorwaarden, bij het overgaan der ſtad, geweest zij, dat de Christenen geene kruiſen op hunne Kerken zetten, noch die voor het oog der *Arabieren* ronddragen zouden.

In *Arabië* zelf mogt geen Jood meer blijven wonen, ten zij belijdenis doende van den *Muhammedaanſchen* Godsdienst, waar van echter maar heel weinige voorbeelden zijn, doch in de uitgeſtrekte veröveringen der *Arabieren* werden zij niet ontrust. Volgens later Christen Schrijvers, zou een Jood den *Chalif* VEZID I, op het einde der VIIde eeuw, aangezet hebben, om aan de Christenen van zijn Rijk het gebruik van Beelden te verbieden.

Om-

Omtrent het begin der VIIIſte eeuw verwekte een *Spaanſche* Jood, SERENUS, eene kortſtondige onrust, door zich voor den MESSIAS uit te geven, en vele *Joden* te overreden, om met hem naar zijn gewaande Rijk te reizen. Hunne goederen werden van de *Arabieren*, die toen reeds *Spanje* bezaten, aangeſlagen en verbeurd verklaard (*).

Valſche Messiäs.

Een blijkbewijs, dat de *Joden* het onder de regering der *Califen* niet kwaad hadden, was het voortbloeijen van hunne vermaardſte Scholen, en de reeks van aanzienelijke Leeraren, die elkanderen opvolgden. Hunne uitmuntende klasſe van Rabbijnen, welke reeds in de VIde eeuw eenen aanvang genomen had, de גאונים, de *verhevenen*, had nog het Opzienersämbt op de Hooge Scholen van *Sora* en *Pumbeditha*. Onder de Joodſche Geleerden is *Rabbi* SIMEON BEN KAÏRA, of KAIRO, omtrent het midden der VIIIſte eeuw, alhoewel hij juist niet tot de gemelde eerwaardige klasſe gerekend wordt, bebekend door zijn Boek, *de groote uitſpraken*, (הלכות גדולות;) een Boek, waar in hij leerde, dat 'er maar één grond-artikel des Geloofs is, die van het Beſtaan van God. Misſchien hebben ſommigen van deze *Joodſche* Leeraren het een en ander toegebragt, om onder de *Arabieren* den lust tot de Wetenſchappen op te wekken (†).

Joodſche Scholen enGeleerden.

Dat

(*) PETRUS DE MARCA *in Marca Hiſpanica Libr.* III. *Cap.* I. *pag.* 230.

(†) HOTT. *H. E. Sec.* VII. VIII. BASNAGE *Hiſt. des Juifs T.* VIII. *T.* IX. WOLF. *Bibl. Hebr. Vol.* I.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Dat de *Joodſche* Godsdienst, die door de Christenen als waarachtig in zichzelven erkend wordt, en als de grondſlag en bron van den Christelijken, zich nog ſteeds bleef handhaven, kan ons niet zeer bewonderen, die wij de kracht der vooröordeelen, en den invloed van volkshoogmoed kennen, welke beiden de *Joden* verhinderden, om den Christelijken Godsdienst te omhelzen, om nu niet te gewagen van de pogingen van hunne Leeraren, die ten ſterkſten onderſchraagd werden, door de verbastering, waar toe het Christendom vervallen was, en de verdeeldheden, welke in hetzelve heerschten; maar onbegrijpelijker ſchijnt het, dat een dweeper of bedrieger in ſtaat geweest is eenen Godsdienst te ſtichten, welke alles, wat hij goeds heeft, aan den *Joodſchen* en *Christelijken* heeft te danken, die noch met dezen noch met genen kan vergeleken worden, die niet door onderwijs, maar enkel door geweld en bloedvergieten van eerſten af is voortgeplant, en die nogtans zich zoodanig heeft uitgebreid, dat zij, in menigte van aanhangers, alle anderen overtreft; dit zeker kan ons bevreemden. Ondertusſchen, indien wij ons herinneren de domheid en onkunde der *Arabieren*, onder welken deze Godsdienst zijnen aanhang nam, de vurige en tot dweeperij en geestdrijverij zoo ſterk overhellende geaardheid van dit volk en der Oosterlingen in het gemeen, de droevige onkunde en verbastering van het Christendom, boven welk verbasterd en door ellendige ſpitsvinnigheden verdeeld Christendom een Godsdienst, die de leer van den eenigen God tot zijn hoofd-

Berigt van MUHAMMED's leven.

hoofdartikel had, en zich door het ſchoonſchijnende van uiterlijke heiligheid aanbeval, en geſchikt was naar de volksbegrippen en aard der *Arabieren*, tevens vertoonende eene achting en eerbied niet alleen voor de oude Profeten, maar bijzonder voor JEZUS CHRISTUS, het ligtelijk overhalen kon, benevens den verwarden en verzwakten toeſtand van de beide Rijken, het *Romeinsch-Griekſche* en het *Perſiſche*, zal onze bevreemding merkelijk verdwijnen, en zulken, die, in de voorgaande eeuw, en in onze tijden, het ware Christendom hebben meenen omver te werpen, door den *Muhammedaanſchen* Godsdienst met hetzelve te vergelijken of boven hetzelve te verheffen, hebben daar door enkel hunne onkunde en eenen redeloozen afkeer van de waarheid verraden en openbaar gemaakt. Het een en ander zal ons door eene korte ſchets van dezen door MUHAMMED geſtichten Godsdienst allerduidelijkst worden (*).

Volgens de Arabiſche Schrijvers

MUHAMMED of MOHAMMED, gemeenelijk bij de *Europeërs* MAHOMETH, werd omtrent het jaar 570 te *Mekka*, de Hoofdſtad van het *Petreisch Arabië*, geboren, uit den edelen Stam der *Koreiſchiten*. Zijn Vader ABDALLAH overleed, toen hij nog een kind was, waar na hij eerst door zijnen Grootvader ABD' AL MOTALLEB, vervolgens door zijnen Oom ABU TALEB werd opgevoed. In zijne jeugd gaf hij blijken van moed in ſommige kleine oorlogen, welke

(*) Men zie breeder *de Alg. Hedend. Hist.* I. *Deel*, *Bladz.* 1. volgg.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

ke tusschen de *Arabische* Stammen gevoerd werden, voorts werd hij in alle ligchaamsoefeningen onderwezen, maar zonder eenig onderwijs in het gene geleerdheid genoemd wordt, gelijk zijne landgenooten over het algemeen daar van geene denkbeelden hadden, hoewel zij veel werks schenen te maken van de Dichtkunde, Welsprekendheid, Geschiedenis van hun Land, en Starrekunde, weinigen evenwel konden lezen of schrijven; zelfs zal de Arabische schrijfkunst niet lang voor de geboorte van MUHAMMED, volgens anderen, eerst toen hij vijftien jaren oud was, zijn uitgevonden, en het fraaije *Arabische* schrift is eerst 300 jaren na hem opgekomen. Volgens het gemeen verhaal der *Arabieren*, en naar zijn eigen voorgeven, kon MUHAMMED zelf lezen noch schrijven. Zijn Oom bragt hem verders op tot den Koophandel, en vervolgens vertrouwde eene rijke koopmans weduwe KADIDSJA hem haren handel op *Syrië* toe, welken hij zoo wel waarnam, dat zij hem, bij zijne terugkomst, trouwde, zijnde zij toen 40, en MUHAMMED 25 jaren oud.

Van dezen tijd af tot zijn 40ste jaar, meldt de Geschiedenis niets van hem, maar toen, omtrent het jaar 610, trad hij te voorschijn, als de Leeräar van eenen nieuwen Godsdienst. Hij was, zegt men, gewoon, jaarlijks eene maand lang, zich in eenzaamheid af te zonderen, in het hol van eenen Berg, niet ver van *Mekka* gelegen; bij zulk eene afzondering nu zal hem, in dat jaar, de Engel GABRIEL, des nachts, verschenen zijn, en hem geboden hebben te lezen; hij ontschuldigde zich, dat hij

hij niet lezen kon, waar op de Engel voortvoer: „ Lees in den naam des Heeren, die alles geſchapen, die ook den mensch uit wat geſtold bloed „ geſchapen heeft. Lees, en verheerlijk uwen „ Heer, die den mensch het gebruik der pen aan„ gewezen, en die hem geleerd heeft, het gene „ hij nog niet wist." Welke woorden het 96ſte Hoofdſtuk van den *Koran* uitmaken. Vervolgens hoorde hij eene ſtem van den Hemel hem toeroepen: „ ô MUHAMMED! gij zijt de Gezant van God, en ik „ ben GABRIEL." Te huis gekomen verhaalde hij dit aan zijne vrouw, die terſtond met eenen eed verzekerde, dat hij de Profeet des Volks zou zijn. Ook gaf zij dit aan eenen van hare naastbeſtaanden te kennen, die haar daar in toeſtemde. MUHAMMED deed toen zijn gebed, en ging zevenmaal om den *Caaba* rond, dit was een oude Tempel te *Mekka*; die, naar de overlevering der *Arabieren*, door ABRAHAM en ISMAEL zou gebouwd zijn. Nu volgden meer openbaringen, en zijne vrouw was de eerſte, die zijnen nieuwen Godsdienst aannam. Na haar verklaarde zich zijn Neef ALI, Zoon van ABU TALEB, een knaap tusſchen de negen en elf jaren, voor denzelven. Eén zijner Slaven, wien hij daaröm terſtond zijne vrijheid ſchonk, als ook ABUBEKER, een aanzienelijk man te *Mekka*, met vijf anderen, die hij tot MUHAMMED leidde, waren zijne volgende aanhangers, bij welken ſpoedig nog eenige anderen kwamen.

Dus had hij, in drie jaren, heimelijk eenige leden voor zijn nieuw Godsdienstgenootſchap verzameld.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Maar na verloop van dezelven gebood God hem, alle zijne medeburgers openlijk daar toe uit te noodigen. 'Er daalden de volgende woorden van den Hemel, welke daar na in den *Koran* ingevoegd zijn. (S. 74.) „ ô gij *Bedekte!* ſta op! predik! „ verheerlijk uwen Heer!" enz. *Bedekte* heet MUHAMMED, omdat hij, door eene ſchielijke verſchijning van den Engel verſchrikt, zijne vrouw gezegd had, dat zij hem met eenen mantel zou bedekken. Op dit bevel verzocht MUHAMMED veertig van zijne bloedverwanten op eene maaltijd, op het einde van welke hij verklaarde, dat niemand in *Arabië* zijn volk iet uitmuntenders kon aanbieden, dan hij hun thans voorſtelde. „ Ik breng u," vervolgde hij, „ zoo wel de goederen van dit als van het „ toekomende leven. God heeft mij bevolen, u „ tot Hem te roepen. Wie wil onder u in dit „ werk mijn *Wazir*, (eigenlijk *lastdrager*, vervolgens medehelper of deelnemer in den last van eenig ambt,) „ mijn broeder, vertrouweling, en ambts- „ waarnemer zijn?" Terwijl allen zich bedachten, beloofde ALI terſtond, dat hij dit wezen wilde: Deze was toen nog een jonge met druipende oogen, gezwollen buik, en uitgeteerde beenen. Evenwel erkende MUHAMMED hem voor zijnen broeder en plaatsbekleeder onder hen; en eischte, dat zij hem gehoorzaamheid zouden bewijzen. Doch de gasten lachten om dit voorſtel, en zeiden tegen ABU TALEB, dat hij dus voortaan zijnen Zoon zou moeten gehoorzamen.

Zonder zich hier over te bekommeren, vervolgde MU-

MUHAMMED zijnen weg, hun hunne afgoderij en ongeloof verwijtende, waar in zij aan hunne Vaderen gelijk waren, en hen bedreigende met de ſtraf der Hel. Hier over bezwaarden zich de voornaamſten der *Koreiſchiten* bij ABU TALEB, die, ſchoon geen volkomen aanhanger van MUHAMMEDS Godsdienst, evenwel zijnen Neef tegen hen verdedigde, waaröm de *Koreiſchiten* ook hem vijändig behandelden, en de aanhangers van MUHAMMED, ten getale van 83, noodzaakten, met vrouwen en kinderen naar het naburig *Ethiöpië* te vlugten. MUHAMMED zelf verborg zich eenigen tijd in den omtrek van *Mekka*. De *Koreiſchiten* beſloten in eene plegtige verbindtenis, waar van zij de oorkonde in de *Caabá* ophingen, alle gemeenſchap met zijne familie af te breken; maar als hij hun, door zijnen Oom, liet aanzeggen, dat God door eenen worm alle de letteren dezer oorkonde, uitgezonderd die, welke den naam van God uitmaakten, had laten wegknagen, en zij dit waar bevonden, zoo werd deze verbindtenis weder vernietigd. Ondertusſchen verdedigde zelfs zijn Oom den vaderlijken Godsdienst tegen hem. Eene onderneming, om zijnen Godsdienst in de ſtad *Al-Tajaf* uit te breiden, mislukte hem geheel. Hij leed bovendien vele vervolgingen, en hem werd voor het gerigt opgelegd, om zijne Goddelijke zending door een wonderwerk te bewijzen; en hier zegepraalde hij volkomen. De Engel GABRIEL verſcheen hem en bemoedigde hem; en nu liet MUHAMMED voor de oogen van gansch *Mekka* eene dikke duiſternis ontſtaan, vervolgens de maan te

voorſchijn komen, die zich voor hem boog, hem met eene verſtaanbare ſtem den Gezant van God noemde, vervolgens meermalen door zijne kleederen ſlipte, en zich eindelijk in twee deelen ſpleet, die aan den Hemel zich weder verëenigden. Ongelukkig ſlechts dat in het 54ſte *Hoofdſtuk* van den *Koran*, hetwelk den naam draagt van de *Maan* erkend wordt. „ Het uur nadert, en de maan is vanëen „ geſpleten geweest: Doch zoo zij een teeken „ zien, keeren zij zich op zijde, zeggende: dit is „ eene krachtige betoovering. En zij beſchuldigen „ van bedriegerij, en volgen hunne eigene lusten." Evenwel, de opperſte Richter, en wel 500 inwoners van *Mekka* erkenden hem thans voor eenen Goddelijken Leeräar; ook namen twaalf inwoners van *Jathreb* zijnen Godsdienst aan, en verzaakten den Afgodendienst, waar bij zich weldra meer ingezetenen van deze ſtad voegden.

Voornamelijk verſterkte MUHAMMED om dezen tijd het geloof en de verwondering zijner aanhangers door zijn verhaal van de reize, welke hij, in éénen nacht, van *Mekka* naar *Jeruzalem*, en uit deze ſtad naar den Hemel voorgaf gedaan te hebben; waarömtrent echter de *Muhammedaanſche* Leeräars onderling twisten, of hij deze reize ligchamelijk, dan wel enkel in eenen droom, gedaan hebbe. Als hij deze reize den volgenden dag openlijk verhaalde, beſchuldigden hem zijne tegenſtrevers van leugen, maar ABUBEKER getuigde, dat alles waar moest zijn, wat de Gezant van God verhaalde; evenwel verlieten hem ſommigen van zijne aanhangers.

Reeds

Reeds had MUHAMMED in de eerſte zamenkomst vele burgers van *Jathreb* tot zijne aanhangers gemaakt; in eene tweede bijëenkomst, welke hij 's nachts op eenen heuvel bij *Mekka* met hen had, zwoer hij hun eene eeuwige gunst, onder voorwaarde, dat zij hem tegen allen aanval verdedigen zouden. Zij vraagden hem, welke belooning zij daar voor zouden genieten? en hij antwoordde: het Paradijs! Daar hij nu te voren geen' krijg had mogen voeren, zeggen de *Muhammedaanſche* Schrijvers, maar de menſchen alleen tot God brengen, en zelf alle lijden en alle vervolging met geduld had moeten dragen, gaf God hem nu vrijheid, om de wapenen te voeren tegen de genen, die hem als eenen leugenaar gelasterd hadden, ook verkoos hij, uit zijne aanhangers, XII lieden, om het volk te beſturen, gevende hun gelijke magt, als de Apostelen van JEZUS gehad hadden, maar het opperſte bewind behield hij voor zichzelven.

Nu had MUHAMMED een' veiligen toevlugt, alzoo die van *Jathreb* verklaarde vijänden waren van de inwoners van *Mekka*. In de laatſte plaats begon men zijnen aanhang zwaarder te vervolgen, zoo dat dezelve genoodzaakt was, naar *Jathreb* te wijken. MUHAMMED zelf, op wiens leven een toeleg gemaakt werd, vlugtte met ABUBEKER eerst in een hol bij *Mekka*, en van daar insgelijks naar *Jathreb*, wordende derwaards ook gevolgd door ALI. Sedert kreeg deze ſtad *Jathreb* den naam van *Medina*, (*de ſtad*,) bij uitnemendheid, en van deze *vlugt*, (*Hedsjira*,) in het jaar 622 be-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdft. na C. G. Jaar 622. tot 814.

gint de tijdrekening der *Muhammedanen*. Te *Medina*, met blijdfchap ontvangen zijnde, bouwde hij daar een *Mesdjis*, een bedehuis, van waar de naam *Moskee*, voor een' *Muhammedaanfchen* Tempel. Ook zond hij van daar partijën uit, om op het grondgebied van *Mekka* te ftroopen, en de *Karavanen* der *Koreifchiten* te plunderen. Eene derzelven werd overvallen, maar MUHAMMED wilde eerst van derzelver buit geen deel voor zichzelven nemen, omdat het gevecht was voorgevallen in eene der Heilige Maanden, in welken de *Arabieren* niet oorlogen mogten. Maar een Goddelijk bevel ontfloeg hem van die zwarigheid (*), en gaf hem vrijheid voor den Godsdienst in elke maand te vechten. Thans fchreef hij zijnen aanhangeren voor, om zich, bij het gebed, naar den oord te wenden van *Mekka*, of de heilige *Caaba* aldaar, gelijk God hem geboden had (†). Om het teeken des gebeds te geven, bediende hij zich eerst, op de *Joodfche* wijs, van eene trompet; vervolgens van eene klap of klep; maar eindelijk kreeg een zijner aanhangers eene openbaring in den droom, en federt is eene uitroeping in gebruik gebragt der woorden: „ God is groot! Daar is geen God, „ dan de eenige God! en MUHAMMED is zijn Pro„ feet!" welke uitroeping nog de plaats van klokken bij de *Muhammedanen* vervangt.

Zijne aanhangers werden in hun Geloof verfterkt, toen

(*) *Koran H.* 2. *vs.* 17.

(†) *Koran H.* 3. *vs.* 96.

toen zij, in het jaar 623, eene overwinning op de *Koreïſchiten* behaalden, die driemaal ſterker waren, dan zij; de genen, die van hen ſneuvelden, werden als Martelaren aangezien, maar de gevangenen, op den vijänd bekomen, werden op MUHAMMEDS last nedergeſabeld. In vele andere oorlogen, met *Arabiſche* Stammen, had hij bijkans altijd de overhand. Ook bedwong hij eenen *Joodſchen* Stam, omdat de Joden hem naar het leven geſtaan hadden; maar in dit geval, behield hij, volgens eene Goddelijke beſlisſing (*), den buit geheel voor zich alleen. Van eenen anderen *Joodſchen* Stam liet hij 700 gevangenen, die zich overgegeven hadden, ter dood brengen. Behalven den bijſtand der Engelen, door welken hij deze overwinningen behaalde, gebeurde 'er volgens de *Muhammedaanſche* Schrijvers ook andere wonderen, onder anderen het ſpijzigen van eene menigte menſchen, met weinige levensmiddelen.

Dus in weinige jaren een groot deel van *Arabië* bemagtigd hebbende, dacht hij gezag genoeg te hebben, om ook de naburige Vorsten, tot het aannemen van zijnen Godsdienst, te noodigen. Dit voorſtel liet hij, in het jaar 628, aan den *Perſiſchen* Koning KHOSRU doen, door eenen afgezant. Deze ſcheurde den Brief van MUHAMMED aan ſtukken, en gebood zijnen Bevelhebber in *Gelukkig-Arabië*, om MUHAMMED, als eenen verſtoorder der vredes, aan hem over te zenden. Doch, dewijl MU-

(*) *Koran II.* 59.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

MUHALMED, door eene Openbaring, vernam, dat CHOSRU, door zijnen Zoon SCHIRWIA, of SIROES, was omgebragt, en ook zijn Rijk spoedig verwoest zou worden, en dit aan den Bevelhebber bekend liet maken, met last, om tot zijnen Godsdienst over te gaan, gehoorzaamde deze met andere *Perſiänen* in *Arabië*, toen zij de bevestiging van dit berigt kregen. Hetzelfde liet hij aan den Griekschen Keizer HERACLIUS voorslaan, van wien hij, ten minsten, een beleefd antwoord, en geschenken, ontving. Op gelijke wijze beäntwoordde MOKAUKAS, Opperbestuurder van 's Keizers inkomsten in *Egypte*, doch die een *Jakobiet* was, en zich, gedurende den tegenspoed des Keizers, in den *Perſiſchen* oorlog, onafhankelijk gemaakt had, de uitnoodiging van MUHAMMED. NAGJASCHI, of ACHAMA, Koning van *Ethiöpië*, die reeds voor eenigen tijd MUHAMMEDS Geloof had aangenomen, toen deszelfs aanhangers in zijn Rijk gevlugt waren, deed dit thans, op zijne aanmaning, nog plegtiger. Bij sommige *Arabiſche* Vorsten hadden dezelve voorstellen maar gedeeltelijk het gewenscht gevolg.

In het jaar 627 trof hij een bestand met de *Koreiſchiten*, voor tien jaren, en deed toen eene bedevaard of plegtigen omgang rondöm de *Caaba*; maar in het jaar 629, voorwendende, dat zij het bestand geschonden hadden, belegerde en veröverde hij eindelijk *Mekka*, welks inwoners hij echter voor vrijgelatenen verklaarde, alleen met uitzondering van zes mannen en vier vrouwen, die volstrekt het leven verliezen moesten. Eene zijner eerste verrig-

tin-

tingen aldaar was, dat hij zevenmalen op zijnen kemel rondöm de *Caaba* reed, en vol eerbied met zijnen ſtaf den hoek van den zwarten ſteen aan denzelven aanraakte, die door den Engel GABRIEL heel wit van den Hemel gebragt zal zijn. Maar als hij in den Tempel wilde gaan, en de Afgodsbeelden in denzelven zag, liet hij die 'er uithalen en verbrijzelen, gelijk hij ook door zijn Krijgsvolk alle Afgodsbeelden in de nabuurſchap liet vernietigen.

Thans meester van *Mekka*, en van de *Caaba*, het bij alle *Arabieren* zoo geëerd Heiligdom, kon MUHAMMED aangemerkt worden, als de Oppervorst van geheel *Arabië*. Zelfs was een Grieksch-Keizerlijk leger reeds door zijne Veldheren geſlagen; thans trok hij zelf, aan het hoofd van 30,000 mannen, naar *Syrië*, maar de Grieken waagden het niet, hem ſlag te leveren. Wanneer eenige togt ongelukkig afliep, of eenig misnoegen onder zijne aanhangers ontſtond, was zijn geheiligd gezag groot genoeg om, door eene magtſpreuk, allen te vrede te ſtellen. Eenmaal werden zijne eerſte vrienden van *Medina*, die door den naam van *Anſariërs* of *medemakkers*, *medehelpers*, onderſcheiden werden, oproerig, omdat zij, bij de verdeeling van den buit, geheel voorbijgegaan waren; maar MUHAMMED hen voor zijne tent opgeroepen hebbende, beſtrafte hen nadrukkelijk, dat zij zich aan tijdelijk goed vergaapten, daar zij hem den Profeet onder zich hadden! En de uitwerking was, dat zij hem op nieuw van hunne onderwerping verzekerden.

Dus ten top van luiſter verheven ſtierf MUHAM-

MED te *Medina*, den 17den Junij des jaars 632; of in het elfde jaar der *Hedsjira*, in het 63ste of 65ste jaar van zijn leven, aan de gevolgen van het vergift, hem een' geruimen tijd te voren gegeven door eene vrouw, met oogmerk, om hem als Gods Profeet te erkennen, indien het hem niet benadeelen zou. Kort voor zijne dood bood hij openlijk in de *Moskee* vergoeding aan elk aan, wien hij mogt veröngelijkt hebben, en als een zijner onderdanen eene kleine somme gelds van hem terug eischte, liet hij dat met de verloopene renten terstond betalen. Op zijn sterfbedde eischte hij nog inkt en pen, om een onfeilbaar voorschrift voor zijne aanhangers op te stellen. Maar eenigen der omstanders hielden dit voor ijlen, terwijl anderen 'er op aandrongen, dat hij zulk een opstel zou maken, tot hij hun allen het stilzwijgen opleide, zeggende, het past niet, dat men kijve in tegenwoordigheid van eenen Profeet. Nog behoort onder de omstandigheden van zijn sterven, volgens de *Muhammedanen*, dat de Doodsëngel hem door den Engel GABRIEL moest laten verzoeken, om hem te mogen afhalen.

De Grieken zeggen, dat MUHAMMED de vallende ziekte gehad heeft.

Tot hier toe zijn deze berigten getrokken uit de verhalen van *Muhammedaansche* Schrijvers, die in dezelven verscheidene gezigten en wondergebeurtenissen ingevuld en aan hunnen Profeet hebben toegeschreven, maar voor het overige eene goede geleidelijke schikking in hunne verhalen gebragt hebben, terwijl de *Griekssche* Schrijvers van deze en de volgende tijden ons niets zekers noch aanëenhangende melden, maar zich met schelden en lasteren ophouden.

den. Alleen heeft THEOFANES deze bijzonderheid (*), dat MUHAMMED met de vallende ziekte bezet geweest is. Wanneer zijne vrouw zich daar over beklaagde, dat zij, van zoo aanzienelijken ſtaat, niet alleen een' arm, maar ook een ellendig mensch getrouwd had, verhaalde hij haar, om haar gerust te ſtellen, dat de Engel GABRIEL hem van tijd tot tijd verſcheen, en dewijl hij deszelfs gezigt niet verdragen kon, zeeg hij in bezwijm neder. KADIDSJA had kennis aan eenen Monnik, die om zijne dwalingen in het Geloof was weggejaagd, wien zij alles verhaalde, ten einde 'er zijne meening over te verſtaan. Deze bevestigde, het gene MUHAMMED gezegd had, met bijvoeging, dat deze Engel aan alle de Profeten gezonden werd. Thans geloofde zij haren man; ſtrooide dit ook onder de vrouwen uit, dat hij een Profeet was; en van dezen kwam het eerst onder de mannen. Dit verhaal heeft men vervolgens onder de Christenen, als bekend, aangenomen. De *Arabieren* zeggen van hunnen Profeet, dat hij ſomtijds *hoofdpijn*, (*ſodea*,) had. Nadien nu de letter *Dal* met de letter *Re* in de *Arabiſche* Handſchriften zoo veel gelijkheid hebben, dat men ligtelijk de ééne voor de andere kan nemen, kan heel ligt iemand voor *ſodea*, (*hoofdpijn*,) gelezen hebben *ſorea*, hetwelk juist de vallende ziekte beteekent. Misſchien kan iemand opzettelijk dus gelezen hebben, hoewel het volgens de berigten der *Arabieren* zelven heel goed te begrij-

(*) *Chron. pag.* 277.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

grijpen zou zijn, dat MUHAMMED heel wel in ſtaat geweest zij, om van ſoortgelijke toevallen, ten behoeve van zijne Goddelijke Openbaringen, gebruik te maken.

Hoe het zij, dit is zeker, dat wij geenen gelijktijdigen Levensbeſchrijver van hem hebben, maar hij zelf heeft een *Gedenkſtuk van zijn Geloof* nagelaten. Te weten, zijne mondelijke uitſpraken over den Godsdienst werden omtrent een jaar na zijne dood, of wat later, in een Boek bijëengebragt, hetwelk *Koran*, (*Verzameling* of *Leesboek*,) of met het lidwoordje *al*, (*de* of *het*,) *Alkoran*, (*de Verzameling* of *het Leesboek*,) genoemd wordt. Dit werd bezorgd door ABUBEKER, die hem in het Bewind is opgevolgd. Doch als 'er, in het vervolg, meer afſchriften van gemaakt werden, die onderling verſchilden, gebood de derde *Chalif*, OTHMAN, eene menigte afſchriften naar het oorſpronkelijke van ABUBEKER te laten maken, en alle de overigen te verbranden. Deze *Koran* is tweemalen in *Europa* geheel in druk uitgegeven, door ABR. HINCKELMAN, te *Hamburg* 1694, en door LUDOV. MARRACCI, de laatſte met eene wederlegging, te *Parys* 1698, behalven verſcheidene uitgaven van enkele gedeelten of Hoofdſtukken; ook zijn 'er verſcheidene Overzettingen van gemaakt in *Europiſche* talen.

Eenig berigt van den Koran

Deze *Koran* beſtaat uit 114 *Afdeelingen* of Hoofdſtukken, door de *Arabieren Sura's* genoemd, van geheel ongelijke grootte, en onder bijzondere opſchriften, ontleend van derzelver inhoud, of van een

een woord, hetwelk in het begin derzelven of verder voorkomt, bij voorbeeld, *de koe*, *het geſlacht van* AMRAM, *de vrouwen*, *het vee*, JONAS, JOZEF, ABRAHAM, MARIA, *de mier*, *de geſchiedenis*, *de ſpin*, *de Schepper*, MUHAMMED, *de opſtanding*, *de berg*, *de elefant*, *de maan*, *de bedekte*, enz. Deze *Sura's* volgen elkander niet in tijd-ordening, veel minder ſtaan zij in verband met malkander. Dikwijls toch werden zij aan MUHAMMED geöpenbaard, als zijne omſtandigheden eene toelating, eene vrijſpreking van zijne daden enz. vorderden, of wanneer zijne aanhangers morden, of zwarigheden en bedenkingen maakten. Met dit alles is het groote doel van dit Boek, zijnen Godsdienst te verklaren, en door God zelven, als den besten der Godsdienſten, te laten bevestigen.

MUHAMMED zelf verhief den *ſtijl* van dit Boek, als onnavolgbaar verheven, te weten, het waren Hemelſche Openbaringen, door den Engel GABRIEL dus ingekleed. LABID, zijn tijdgenoot, een *Arabisch* Dichter, die de eer genooten had, dat een zijner gedichten, hetwelk den prijs behaald had, naar de gewoonte der oude *Arabieren*, in den ingang van den Tempel te *Mekka* was opgehangen, liet zijn gedicht afnemen, en de *tweede Sura* van MUHAMMED, als voortreffelijk ſchoon in de plaats hangen; ook werd hij een belijder van MUHAMMEDS Godsdienst. Deze plaats uit den *Koran*, door welke de Dichter bekeerd werd, wordt, in der daad, door lieden van ſmaak, gelijk J. D. MICHAELIS, voor de ſchoonſte van dit Boek gehouden;

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

den; zij ſpreekt van de genen, die een' tijd lang geloovigen geweest zijnde, weder van het Geloof waren afgevallen, met deze woorden: „ Zij zijn den genen „ gelijk, die voor zich zelven een licht ontſteekt. „ Zoodra het begint te ſchijnen, ontneemt God hun „ hun licht, en leidt hen in het duiſter, dat zij niets „ zien. Zij zijn doof, ſtom, en blind, en keeren „ nooit weder tot den regten weg. Of het gaat „ hun, als wanneer eene wolk vol duiſternis, don„ der en blikſem, den Hemel bedekt; wegens het „ kraken ſteekt men, met doodsvrees, de vingers „ in de ooren, en God heeft de ongeloovigen in „ zijne magt. De blikſem ontrooft hun bijna de „ ooren; zoo dikwijls hij ſchittert, gaan zij bij „ deszelfs glans; en als die in donkerheid ver„ dwijnt, ſtaan zij ſtil. Als God het wilde, zou„ den zij gehoor noch gezigt behouden." En tot deze hoogte klimt de geheele *Koran* niet eens; veel meer is de ſtijl van dit Boek zichzelven geheel ongelijk, en zelfs is, volgens den gemelden geleerden, deze plaats niet eens volmaakt dichterlijk, maar een mengelmoes van Poëzij, Proſa, en Rijm.

Godsdienstleer van MUHAMMED.

Moeijelijk is het, uit een zoo wanördenlijk Boek, een geheel aanëenhangend zamenſtel van Godsdienst op te maken. Eigenlijk rust het ſtelſel van MUHAMMED op deze Belijdenis: *'Er is geen God, dan de eenige God, en* MUHAMMED *is Gods Gezant*, waar mede verbonden zijn de voorſchriften van het *Gebed*, van het geven van *aalmoezen*, van het *vasten* in de maand *Ramadan*, en van de *Be-*

de-

devaart naar *Mekka* (*); deze vijf punten maken eigenlijk het ware Geloof, (*Islam*,) uit; met dit woord, noemt MUHAMMED zijnen Godsdienst, en van hier de *ware Geloovigen Moslemin*, waar uit het woord *Muſelman* gevormd is. Voorts zijn de volgende eenigen van zijne voornaamſte leerſtellingen, die in den *Koran* voorkomen, Zijne hoofdſtelling is altijd: *God is één*, (*Sur.* CXII.) *De Afgoderij is* van God vervloekt. (*Sur.* IV.) Daar zijn dus *geene drie Goden. Verre zij het, dat God eenen Zoon zou hebben.* CHRISTUS JEZUS, *de Zoon van* MARIA, en de *Gezant van God*, en zijn *Woord*, hetwelk hij in MARIA verplaatst heeft, en zijn *Geest*, is niet zoo verwaand, dat hij weigeren zou, een knecht van God te zijn. (*Sur.* IV.) God is *almagtig*, *alwetend*, *alömtegenwoordig*. (*Sur.* II. LVIII.) *Hij is ſtreng in het ſtraffen*, maar te gelijk *barmhartig* en *verzoenelijk*. (*Sur.* V.) *Hij heeft den Hemel en Aarde in zes dagen geſchapen.* (*Sur.* VII. en IX.) *Den mensch heeft hij uit geſtold bloed, uit weggeſchud water* en *uit klei* geſchapen. (*Sur.* XXXII.) Van de *Engelen* wist MUHAMMED, uit zijne gewaande openbaring, dat zij Gods voornaamſte Dienaars en Boden zijn, en daar toe twee en meer vleugelen gekregen hebben. (*Sur.* XXI.) *Elk mensch* heeft zijnen *beſchermengel*. (*Sur.* XIII.) *Zij ſchrijven alle handelingen der menſchen op.* (*Sur.* L.) en *bidden* ook voor hen. (*Sur.* XXXIII. XL.) Onder de Engelen noemt

(*) RELAND *de Relig. Mohammed. Libri duo.*

noemt hij voornamelijk GABRIEL, dien hij voor den *Heiligen Geest* ſchijnt te houden, door wien JEZUS verſterkt is geworden. (*Sur.* II.) De *Duivel* is uit een vuur geſchapen, hetwelk door den heeten wind is aangeblazen. (*Sur.* II. enz.) *Door den Duivel is* ADAM en EVA in het *Paradijs* tot den val gebragt. Evenwel nam God ADAM weder in genade aan. (*Sur.* VII. XX.) Voorts *zorgt* God *voor alle menſchen*; maar hij zegent alleen, wien hij zegenen wil; hij ſtraft, wien hij wil, en ontfermt zich, wiens hij wil. (*Sur.* XXIX.) *Hij leidt in dwaling en in waarheid, wien hij wil*; een deel der menſchen heeft hij, uit kracht van een beſluit, voor eeuwig aan de dwaling overgegeven, omdat zij God verloochend, en de Duivelen tot beſchermers aangenomen hebben. (*Sur.* VII. XVI. XXXVI. XLII.) *God heeft het lot van elk en een ieder mensch onherroepelijk beſtemd*; in zijn *Boek der Voorzienigheid en der Raadsbeſluiten* is alles, wat hun bejegenen zal, vastgeſteld. (*Sur.* III. XXVII.) Evenwel heeft hij nooit eene ſtad, of een volk geſtraft, zonder hen te voren door zijne Gezanten gewaarſchuwd te hebben. (*Sur.* VI. XVII. XXVIII.) Wie boete doet, gelooft, en goede werken verrigt, dien vergeeft hij. (*Sur.* XXV. XLII.)

Uitvoerig genoeg verklaart zich MUHAMMED, hoe God de menſchen tot zijne kennis en vereering geleid heeft. Als God gewild had, zegt hij, (*Sur.* XLII.) dan zou hij *alle menſchen* deelgenooten van *eenen eenigen* Godsdienst gemaakt hebben, maar hij bewijst zijne genade, wien hij wil. In den *eerſten leef-*

leeftijd der wereld bleven zij ook zoo lang bij *éénen Godsdienst*, tot zij meer onderwijs kregen van de eenheid van God. Maar in elken leeftijd, en onder elk volk heeft God *Gezanten* gezonden, dan *Engelen*, dan *Menschen*. Onder dezen waren HENOCH, (bij hem EDRISCH,) NOACH, LOTH, ABRAHAM, ISMAEL, JOZEF, MOZES, wier geschiedenis hij met vele anders geheel onbekende omstandigheden verrijkt. Dus kwamen 'er, van tijd tot tijd, *vele Goddelijke Openbaringen* onder de menschen, die *alle* door den *Koran bevestigd* worden. Doch de voornaamsten zijn de *Wet* en het *Euängelie*. Omdat deze in geschrift gebragt zijn, heeten de *Joden* en *Christenen* bij hem *het Volk des Boekt*. JEZUS was de Zoon van MARIA, aan haar zond God zijnen geest, (den Engel GABRIEL,) dien zij voor een' waar mensch aanzag, om haar te melden, dat God haar met dezen Heiligen Zoon, het onderpand van zijne barmhartigheid jegens de menschen, beschonk. Zij ontving hem, en kreeg hare barensweeën bij eenen Palmboom; daar sprak haar GABRIEL troost toe, waar op rijpe dadels tot hare verkwikking afvielen. Haar kind gebaard hebbende, bragt zij het bij hare naastbestaanden, aan welke dit kind terstond verklaarde, dat hij een knecht van God was. (*Sur.* XIX.) Dezen JEZUS rustte God toe met kracht, om wonderen te doen, en verhoogde zijne natuur door den Heil. Geest. (*Sur.* II.) Evenwel is hij niet *Gods Zoon*, zoo als de *Christenen* voorwenden, die door hunne *Monniken* bedrogen zijn. (*Sur.* IX.) Ook heeft hij nooit tot

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

de menſchen gezegd, dat zij *hem* en zijne *Moeder* naast den eenigen God tot *twee Goden* zouden aannemen. (*Sur.* V.). Daartegen hebben hem de *Joden* ook niet gekruist; maar aan hunne wraak is een mensch overgegeven, die naar JEZUS geleek, wien God tot zich verhoogd heeft. (*Sur.* IV.)

Als nu, volgens MUHAMMED, de oude Goddelijke Openbaringen misduid en flecht gebruikt waren, zoo moest eindelijk MUHAMMED te voorſchijn komen. (*Sur.* XXXIII.) Van hem heeft MOZES in zijne wetten voorzegd, maar de *Joden* hebben de plaatſen, welke op hem zagen, weggenomen, of vervalscht en verdraaid. (*Sur.* II. IV. V. VII.) Ook heeft JEZUS tot de *Joden* gezegd: „ Ik ben „ waarlijk Gods Gezant aan u, die bevestigen „ moet, wat van mij in uwe Wet gezegd is ge„ worden; en bovendien breng ik u eene blijde tij„ ding van eenen Gezant, die na mij komen, en „ ACHMED, (volgens de afleiding hetzelfde, als „ MUHAMMED,) heeten zal." (*Sur.* LXI.) MUHAMMED is uit den edelſten Stam van zijn volk verwekt; wel een ongeleerd man; maar de *Gezant van God*, en *het Zegel der Profeten*. (*Sur.* III. VII. XXXIII.) Zijne beſtemming is, een duidelijk Prediker, een zoet Euängelist, en een ſcherp Wetverkondiger te zijn. (*Sur.* XI. XVII. XXXVIII.) Vergeefs heeft men van hem begeerd, dat hij met eene *ſchare van Engelen* komen zou, als zijn voorgeven gegrond was; want dezen worden niet zonder gewigtige oorzaken op de wereld gezonden. (*Sur.* XV. XVII.) Ook hebben die van *Mekka* won-

wonderwerken begeerd, als zij in hem gelooven zouden; doch wonderwerken komen alleen aan de Goddelijke magt toe, hij MUHAMMED is alleen een openlijk Leeräar. De ongeloovigen hebben ook zulke Leeräars verworpen, die met overtuigende wonderwerken tot hen kwamen. (*Sur.* VI. XIII. XIV. XVII. XXI. XXIX. XXXV.) Daartegen is aan MUHAMMED de *Koran* medegedeeld; een zoo voortreffelijk Boek, dat Engelen en Menſchen, met verëenigde krachten, niets, dat daar aan gelijk is, vervaardigen kunnen. Wie zich verſtout, om te beweeren, dat MUHAMMED dit Boek gemaakt heeft, neme de proeve, om ſlechts eene *Sura* te ſchrijven, zoo als die in hetzelve bevat zijn. (*Sur.* II. X. XVII. XXXIX. LXXII.) De *Arabieren* zeggen wel: indien de *Koran* aan een' aanzienelijk man van hun land was toebetrouwd, dan wilden zij hem aannemen; maar God deelt zulke voorregten uit naar zijne vrijë barmhartigheid. (*Sur.* XLIII.) Ook zeiden zij wel: de *Koran* behelst ſlechts oude vroome fabelen; MUHAMMED heeft hem verdicht; hij is een bezetene. (*Sur.* VIII. XXI. LII.) Maar de *Koran* is eene openbaring van den Heer der Werelden; de goede geest, (GABRIEL,) heeft hem in zijn hart gebragt; dezen Engel heeft MUHAMMED zelf gezien. Alleen ongeloovigen kunnen twijfelen, of het een oorſpronkelijk Goddelijk Boek zij; eenige plaatzen daar in zijn wel, wegens de beelden, duiſter, en de kwalijkgezinden blijven bij dezelven ſtaan; maar God alleen kan ze verklaren: en hij zou MUHAMMED ook geſtraft hebben, als deze iet

van God uit zijne eigene herſenen had opgeſchreven. (*Sur.* II. III. XXVI. XXXII. LIII. LXIX.)

Dit alles nu moet *geloofd* worden van de genen, die den waren Godsdienst belijden; (*Sur.* III.) maar even omſtandig worden ook de *pligten* van den Godsdienst door MUHAMMED voorgeſchreven. Overäl ſcherpt hij eerbied, gehoorzaamheid, en vertrouwen op God in, en heeft daarömtrent uitmuntende vermaningen. (*Sur.* II.) Hoofdzakelijk dringt hij aan op *eerlijke gezindheden*, die voor de *alwetendheid Gods* niet te ſchroomen hebben. Volgens zijne leere is *boete* noodig, om vergeving van God te verkrijgen. (*Sur.* IV.) Zeer vlijtig prijst hij het *Gebed* aan, (*Sur.* XXIX.) hetwelk dagelijks driemaal, 's morgens, 's avonds, en in den nacht verrigt moet worden. (*Sur.* XX. L.) Met het gebed wil hij *aalmoezen* gepaard hebben, die hij insgelijks ten nadrukkelijkſten aanbeveelt. (*Sur.* II. XXXV. LVII.) De *Bedevaard naar Mekka*, tot Gods woning, de *Caaba*, moet in de heilige maanden volbragt worden; en wie niet zelf met zijn huisgezin in dat heilige huis tegenwoordig kan zijn, is ſchuldig, om tien dagen lang te vasten. (*Sur.* II.) Bovendien is ook de maand *Ramadan*, (de negende der *Muhammedaanſche* maanden, die, dewijl zij maanjaren hebben, door alle jaartijden rondloopt,) geſchikt tot *vasten*, hetwelk tot den avond van elken dag gevierd moet worden. (*Sur.* II.) Merkwaardig is ook de verpligting tot den *Godsdienſtigen krijg*, welke allen opgelegd wordt, die niet zwak, ziekelijk, en arm zijn. Eigenlijk moet de-

dezelve tegen de Afgodendienaars gevoerd worden, die men overäl kan ombrengen, waar men ze vindt, tot dat de *ware Godsdienst algemeen* geworden is. (*Sur.* VII. IX.) Dus wordt tegen de Joden en Christenen eigenlijk geen aanval geboden, wier Godsdienst, hoe zeer zij dan ook dwalen, evenwel ook de ware genoemd wordt. Over het geheel zal niemand tot den waren Godsdienst gedwongen worden. (*Sur.* II.) Maar die genen, die in den Godsdienſtigen oorlog het leven verliezen, zullen, als Martelaars, zekerlijk bij God komen. (*Sur.* II. en III.)

In de zedeleere van MUHAMMED, in welke men anders weinige *deugden* voorbijgegaan vindt, en weinige *ondeugden*, tegen welke hij niet ernſtig gewaarſchuwd heeft, verdienen echter ſommige ſtukken aanmerking. Hij veröorloofde de *veelwijverij*, „ vreest gij," zegt de *Koran*, (*Sur.* IV.) „ dat „ gij u jegens al te veel vrouwen niet behoorlijk „ gedragen mogt: zoo neemt zulken tot vrouwen, „ die u behagen, *twee*, *of drie*, *of vier*; *maar* „ *niet meer*. Maar zijt gij bezorgd, dat gij u je„ gens zoo velen niet billijk gedragen mogt; zoo „ trouwt 'er ſlechts *eene*; *of ſlavinnen*, die uw „ eigendom geworden zijn." Evenwel zoekt hij de *Echtſcheidingen*, zoo veel doenelijk, voor te komen. (*Sur.* II. IV.) Op de vraag: *of de wijn en* de *geluksſpelen* geöorloofd zijn? antwoordde MUHAMMED. (*Sur.* II.) „ In het één en ander ligt „ eene zware zonde, alhoewel beide ook iet nut„ tigs ſchijnen te hebben." Op eene andere plaats,

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

(*Sur.* V.) verklaart hij zich bepaalder, in den naam van God: „ Zeker, geloovigen, de wijn, „ het lotſpel, de beelden," (waarſchijnelijk de kleine geſnedene beelden, welke de *Arabieren* op het ſchaakſpel gebruikten,) „ en de voorzeggingspijlen, zijn een gruwel, en een werk des *Satans*. „ Mijdt ze daaröm, opdat het u welga! Door „ den wijn en het ſpel zoekt de *Satan* haat en „ vijándſchap onder u te ſtichten, om u van het „ aandenken aan God en van het Gebed af te „ houden."

Zijn Godsdienst ging ook, met eenen vasten tred, *verder dan het tegenwoordig leven*. Dit tegenwoordig leven noemt hij eene bedriegelijke verzorging, een armoedig huisraad, dat voor de Godvruchtigen van geene beduidenis is. Goederen en kinderen zijn een ſieraad van dit leven; maar goede werken hebben dit vooruit, dat zij bij God belooning uitwerken, en in den mensch hoop verwekken. (*Sur.* III. IV. XIII. enz.) Over het algemeen moet alles *door de Opſtanding* tot God terug keeren. (*Sur.* III.) Wanneer voor den GOG en MAGOG de weg geöpend wordt, zullen de menſchen uit de Graven toeſnellen. (*Sur.* XXI.) Ook zal de komst van JEZUS een teeken zijn, dat het uur des oordeels dra ſlaan zal. (*Sur.* XLIII.) Ook is de *algemeene oordeelsdag* zeker. (*Sur.* III. XXV. enz.) Waar van de tijd aan God alleen bekend is. (*Sur.* XI. LXVII.) De *vroomen* zullen in het *Paradys* ingeleid worden, in den Hof van *Eden*, waar rivieren van water zijn, hetwelk niet bederven kan;

kan; rivieren van melk, die haren ſmaak behoudt; van wijn, die liefelijk door de keel gaat; en van den zuiverſten honig. (*Sur.* XLVII.) Daar zullen de zaligen op zijden kusſens rusten, die met goud geborduurd zijn. Daar zullen heerlijke vruchten, vleesch en gevogelte, tot hun gebruik bij de hand zijn. In hun gezelſchap zullen zich ſchoone Maagden, met groote zwarte oogen, ſchoon als robijnen en parelen, die nog in hare ſchelpen liggen, bevinden. Dezen zullen, in den echten ſtand, nooit ophouden, Maagden te zijn. Dit zal de belooning zijn der Godvruchtigen voor hunne goede werken. (*Sur.* XVIII. XLIV. LV. LXXVIII.) Doch, het gene onëindig meer is, dan dit alles, zij zullen het hoogſte welbehagen van God genieten. (*Sur.* IX.) Hier bij behoort men echter aan te ſtippen, dat vele *Muhammedaanſche* Leeräars deze zinnelijke voorſtellen niet letterlijk, maar leenſpreukig van de onbegrijpelijke hoogſte zaligheid willen verſtaan hebben (*), waar toe men ook eene uitſpraak van MUHAMMED zelven bijbrengt (†). Aan den anderen kant maakt hij ook van de *plagen der hel* voor de Godloozen ijſelijke affchilderingen. Zij heeft zeven poorten, waar van elke een deel der verdoemden ontvangt. (*Sur.* XV.) Zoo dikwijls hun de huid door het helſche vuur verbrand is, zal God hen, om hunne martelingen te vermeerderen, met eene nieuwe huid overtrekken. (*Sur.* IV.) In dit eeuwi-

(*) RELAND *de Rel. Moh. L.* II. *p.* 202.

(†) *In* POCOCKII *Not. ad Port. Mos. p.* 304.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

wige vuur zullen zij niet kunnen leven of ſterven, alhoewel zij ook ſchreeuwen zullen, dat zij goede werken willen doen. (*Sur.* XXXV. LXZZVII.) Aan een' keten geſloten van LXX ellen lang, zullen zij ſtinkend aas, in plaats van ſpijze, eten, en kookend water drinken. (*Sur.* XXXVIII. LXIX.)

Beöordeeling van MUHAMMED.

Op deze wijze heeft MUHAMMED vele Godsdienſtige leerſtukken der *Joden* en *Christenen* behouden, ſommige verworpen, andere bijgevoegd, en bij dit alles voorgewend, een Goddelijk Gezant te zijn; maar als men hem vraagt naar het bewijs zijner Goddelijke zending, durfde hij zich niet op *wonderwerken*, noch ook op *voorzeggingen* beroepen; alleen moest de *ſchoonheid* en *verhevenheid van ſtijl* van zijnen *Koran*, welke echter bij den man van ſmaak den toets niet kan doorſtaan, de plaats van het één en ander vervullen. Hij ſprak wel van voorzeggingen, hem aangaande in de *Wet* en het Euängelie vervat, maar ten aanzien van het eerſte beſchuldigde hij de *Joden*, dat zij die plaatſen, welke op hem zagen, hebben weggedaan, of vervalscht; ondertusſchen zal hij zich beroepen hebben op het 5de *Boek* van *Moſes*. XXXIII. 2. „De Heere is van „ *Sinai* gekomen," (dit zal op MOZES zien;) „en „ is hun lieden opgegaan van *Seïr*," (dit zal tot JEZUS betrekking hebben;) „ hij is blinkende ver„ ſchenen van het Gebergte *Paran*," (toen hij den *Koran* aan MUHAMMED gaf.) Voorts *Pſalm* L. 2. „ Uit *Sion*, de volkomenheid der ſchoon„ heid, verſchijnt God blinkende." Hier voor heeft de *Syriſche* vertaler „ eene heerlijke kroone," en daar

daar uit een *Arabiſche* weder, „ een roemwaardig, (*Mahmud*,) rijk," gemaakt. Op gelijkvormigheid van welk woord met MUHAMMED dan de toepaſſing dezer voorzegging gegrond is. Maar bijzonder zal JEZUS hem bedoeld hebben met dien beloofden *Trooster* of Leeräar, (παρακλητος,) *Joann.* XVI. 7. of omdat daar een *nieuw Leeräar* beloofd wordt; of, naar eene nieuwere gisſing, om dat dit woord, met eene kleine verändering, (παρακλυτος of περικλυ[ος *beroemd*,) van dezelfde beteekenis zijn zal, als de naam MUHAMMED enz.

Was MUHAMMED een Dweeper of een Bedrieger?

Dat MUHAMMED een man geweest is van groote begaafdheden, die van zijne menſchenkennis, bijzonder ten aanzien van zijne natie, van den toeſtand van den Joodſchen en Christelijken Godsdienst van zijnen tijd, en van de burgerlijke omſtandigheden en zwakte der naburige groote Rijken gebruik heeft gemaakt, om zijn ontwerp van Godsdienst en Gebied te vormen en te vestigen, is buiten alle bedenking. Maar was hij enkel een *Dweeper*, die zich zelven, in der daad, verbeeldde, een Gezant van God te zijn? of was hij veel meer een ſnood Bedrieger, die, tegen beter weten aan, eene Openbaring van God voorwendde? Zie daar eene vraag, welke verſchillend door de geleerden van later tijd beäntwoord is; die hem of voor een *Dweeper* of voor een' *Bedrieger* verklaren. Want het gene de Graaf VAN BOULAINVILLIERS (*) beweert, dat God hem beſtemd hebbe, om de ondeugende Chriſte-

(*) *La vie de Mahomet Londres* 1730. 8vo.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

tenen van zijnen tijd te ſtraffen, en de kennis van den éénen waren God over de wereld te verbreiden, en alle andere Godsdienſten af te ſchaffen, en dat hij, door de kracht der overreding alleen, de dapperſte, grootmoedigſte, wijſte mannen van zijnen tijd genoodzaakt heeft, zijn Geloof te omhelzen, is, te duidelijk, enkel met dat oogmerk geſchreven, om hem boven den ſtichter van het Christendom te verheffen; gelijk dan ook zijn Boek meer een opgeſchikte Roman is, dan eene echte Levensbeſchrijving. Men heeft voor beide de bovengemelde gedachten ſchijnbare redenen aangevoerd; maar waaröm ze niet bij malkander gevoegd? of kan dan de vroome Dweeper, die eenmaal zich zelven in den waan gebragt heeft, een begunſtigde van God te zijn, niet ligtelijk gelooven, dat hem alles, voldoening zijner driften, bedrog, en geweld, geöorloofd zijn? Hebben daar van niet alle eeuwen, zelfs onder Christenen, voorbeelden opgeleverd? MUHAMMED beſchouwde, ſedert jaren, de gebreken in den Godsdienst, in zijn vaderland; zedert jaren was hij gewoon, aan afzonderingen in een hol of ſpelonk; hij werd een Dweeper, die zich verbeeldde, de man te zullen zijn, die deze gebreken zou kunnen herſtellen; hij waagt het, dit ook aan anderen te ontdekken; hun tegenſtand verhit zijne verbeelding te meer, nu heeft hij de eer, om Gods wil vervolging te lijden, dewijl de toejuiching van anderen hem aanmoedigt. Om te beter te ſlagen, begint hij nu ook meer en meer openbaringen en wondere verſchijnſelen voor te wenden, hetwelk hij ſlechts

ſlechts voor *vroom bedrog* rekent, geöorloofd, om het goede oogmerk; ja zelfs beſluit hij middelen van geweld te gebruiken, welke zijn goed oogmerk en zijn voorſpoed voor hem genoeg wettigt, om door dezelven den tegenſpreker en ongeloovigen tot erkentenis van zijne Goddelijke Zending te noodzaken. Dezen weg heeft MUHAMMED zakelijk bewandeld, gelijk, uit het gene daarömtrent tot hier toe gezegd is, ligtelijk is op te maken.

Waarde van MUHAMMEDS Godsdienst.

Hoe zeer men niet kan ontkennen, dat MUHAMMED door zijne leere den Afgodsdienst, in zeer vele Landen van het Oosten, te niet gedaan, en den dienst van éénen *God* uitgebreid heeft, hoe zeer hij verhevene denkbeelden van het Opperwezen, en zeer vele goede zedelijke voorſchriften heeft voorgedragen, evenwel kan men zijnen Godsdienst geenszins voor den zuiveren *natuurlijken* Godsdienst, of voor een zuiver *Deismus* of *Wijsgeerigen Godsdienst* achten. Veel meer zou men dezen Godsdienst eenen *Volksgodsdienst der Arabieren* noemen mogen, dewijl dezelve het naast voor de *Arabieren* geſchikt, en naar hunne overleveringen en vooröordeelen, of gewoonten ingerigt is. Zelfs geloofde de geleerde J. D. MICHAELIS (*), dat MUHAMMED zijnen Godsdienst reeds onder eene Wijsgeerige gezindte in *Arabië* gevonden hebbe, die den naam droegen van *Chaniſin*, (*profani*, *irreligioſi*; *ongewijden*, *ongodsdienſtigen*,) bij de Heidenſche Afgodendienaars, misſchien ook bij de *Joden* en Chris-

(*) *Oost. en Uitlegk. Bibl.* VIII. *Deel*, *Bl.* 50.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Christenen, doch welke naam door die genen, die één God en eene Opstanding der Dooden geloofden, allengs als een onderscheidende naam aangenomen en gebruikt is geworden.

Het volgende is zeker genoeg, dat MUHAMMED het beste, hetwelk hij heeft, uit den Godsdienst der *Joden* en Christenen geschept heeft; zonder dat wij daaröm behoeven te denken, dat hij den Bijbel zelven gelezen heeft; veelëer schijnt hij zijne kundigheden desaangaande uit zijne verkeering met *Joden* en Christenen geschept te hebben; waar uit men dan ook op eene gemakkelijke wijze kan verklaren zijne grove misslagen, fabelen en bijvoegselen, met welke hij de Bijbelgeschiedenis verminkt heeft; zoo noemt hij de Maagd MARIA, de Zuster van AARON. (*Sur.* XIX.) en maakt HAMAN tot eersten Staatsdienaar van FARAO, ten tijde van MOZES. (*Sur.* XXVIII. XL.) In zijne eigene voorgewende *Openbaring* komen ook vele laffe stukken voor. Velen van die Openbaringen, welke tot zijnen *Koran* behooren, ontving hij, wanneer hij zich tegen tegenwerpingen niet wist te redden, of om zijne driften en wellust te begunstigen, of zij betreffen dingen van geen het minste belang. Bij voorbeeld, hij had van tijd tot tijd vijftien en misschien nog meer vrouwen getrouwd, en eens had hij 'er negen te gelijker tijd. Dit was voor dezen of genen ergerlijk, maar nu kwam 'er eene Godspraak tusschen beide, waar in God verklaarde, dat het zijn voorregt was boven andere geloovigen, zoo vele vrouwen te hebben, als hij wilde, evenwel niet meer dan negen te gelijk. (*Sur.* XXXIII.)

XXXIII.) Op een' anderen tijd was hij verliefd op de vrouw van SEID, wien hij tot Zoon aangenomen had. Zoodra deze dit vernam, ſcheidde hij zich van zijne vrouw, en MUHAMMED trouwde haar. Om de ergernis hier over weg te nemen, ontving hij weder eene Openbaring van de Goddelijke goedkeuring. (*Sur.* XXXIII.) Zelfs ontving hij eene Openbaring, die den geloovigen aankondigde, om hem met hunne bezoeken niet lastig te vallen, zonder zijn verlof, noch door lange geſprekken hem op te houden, enz. Om nu te zwijgen, hoe hij de *Afgodsdienaars* met het zwaard te keer ging, en zijne magt en heerſchappij met geweld vestigde.

Wanneer men nu zijnen Godsdienst in vergelijking brengt met den toenmaligen *Joodſchen* en *Christelijken*, had hij zeker zoo veel in zich, dat men begrijpen kan, hoe het mogelijk ware, dat zoo velen denzelven omhelsden. Men heeft zich doorgaans verbeeld, dat hij geleerd heeft, dat Joden en Christenen kunnen zalig worden, als zij ſlechts de eenheid van God erkenden, en deugdzaam leefden, dit blijkt echter niet uit zijnen *Koran*, maar alleen dit, dat hij tot zijnen Godsdienst voor hun den toegang open zette, en hun de zaligheid toezeide, indien zij denzelven omhelsden, welken hij hun gemakkelijk maakte, door dien hij *alle verborgenheden* wegnam, over welke de Christenen van dien tijd onder malkanderen met zoo veel hatelijkheid verdeeld waren, terwijl hij zich in geene Godsdienstverſchillen inliet. In plaats dat de Chriſte-

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

tenen toen reeds zoo vele Voorbidders en Heiligen hadden, *rigtte* hij het *gebed* aan God *alleen*; de Christenen ſtelden de Godzaligheid in ontallijke plegtigheden en Godsdienſtige verrigtingen; hij ſchreef eenige *weinige* voor, maar drong te meer aan op een deugdzaam leven.

Maar geheel anders is het, wanneer men den *Godsdienst* van MUHAMMED vergelijkt met het *echte* Christendom. Het Christendom heeft tot zijnen ſtichter JEZUS, die zijne Goddelijke Zending met zoo vele krachtige bewijzen heeft bevestigd, dat men alleen in twijfel kan ſtaan, welke derzelven de beſlisſendſte zij; en wiens karakter dat van alle menſchen onëindig overtreft, daar MUHAMMED geen een ſtandhoudend bewijs voor zijne zending kan aanvoeren, en zijn karakter met vele grove ondeugden bezoedeld is. — Het *Christendom* laat niet alleen toe, maar eischt zelfs, dat men *onderzoeke*, maar de *Islam* ſchuwt alle *onderzoek*. De eerſte zoekt ingang tot het hart alleen, langs den *zachten* weg van overtuiging der waarheid, de laatſte gebruikt ſtaal en wapenen. JEZUS Rijk is niet van deze Wereld, als zijnde het Rijk van *waarheid* en *deugd*; MUHAMMED ſtichtte eene wereldlijke heerſchappij. Het *Christendom* ſpreekt tot het *verſtand* en *hart*, de *Koran* verhit alleen de *verbeelding*; en terwijl het beste, dat hij heeft, van den Joodſchen en Christengodsdienst ontleend is, zoo is het valſche, verwarde, fabelachtige, dat daar in voorkomt, alleen zijn eigendom. enz.

Staat van

Na MUHAMMEDS dood, en zelfs reeds in het laat-

laatſte van zijn leven, vielen verſcheidene *Arabieren* weder van zijnen Godsdienst af. Ook bragten drie Bedriegers, die zich insgelijks voor Gezanten van God uitgaven, niet weinigen op hunne zijde. Na zijne dood bedaarde ook de vrees voor zijne wapenen, en die van zijne opvolgers, voor eenigen tijd. Ondertusſchen voorzeide MUHAMMED in den *Koran*, (*Sura* LIX.) eene rijkelijke vergoeding voor zulke afvalligen; en hij kon dit, met genoegzaam vertrouwen, doen, wetende, welke geestdrift hij zijnen geloovigen *Arabieren* had ingeprent. Ook hebben wij reeds gezien, hoe ver zijne eerſte opvolgers ABUBEKER, OMAR en OTHMAN, van het jaar 632 tot 655, hunne heerſchappijën en te gelijk hunnen Godsdienst hebben uitgebreid, gelijk zij te gelijk Opperheeren en Opperprieſters van dien Godsdienst waren, die derhalven ſteeds voor de uitbreiding van dien Godsdienst zorgden. Het Christendom was zoo zeer verbasterd, dat menigte van Christenen zich lieten verleiden, om het *Muhammedanendom* aan te nemen, voornamelijk bij het veröveren van ſteden, gelijk in het jaar 638, bij het innemen van *Tyrus*, aldaar gebeurde.

den Muhammedaanſchen Godsdienst na MUHAMMEDS dood.

In het begin der XVIIde eeuw bragt een *Italiaanſche Capucyner* Monnik, PACIFICUS SCALIGER, een *Arabisch* Opſtel mede uit een Klooster van den Berg *Carmel*, onder den naam van MUHAMMEDS Testament, waar in hij den Christenen in zijn gebied alle veiligheid en vrijheid belooft. Ondertusſchen oordeelde GROTIUS reeds, dat dit een verdicht ſtuk was, door de Christenen bedacht, om daar

MUHAMMEDS zoogenoemd Testament.

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

daar door eene zachter behandeling van de *Muhammedanen* te genieten, ſchoon anderen deszelfs echtheid hebben willen beweeren. — Zoo veel is zeker, dat onder de Christenen, de *Nestoriänen* veelzins een gunſtig onthaal bij de *Chalifen* genooten hebben, evenwel was deze gunst niet beſtendig, menigmaal ondergingen zij, met andere Christengezindten, harde behandelingen en vervolgingen, zoo wel door den haat der *Muhammedanen*, als dikwijls door de ſchuld dezer Christenen zelve, door hunne onderlinge twisten enz.

Verſchillende gezindheden onder de Muhammedanen.

Hoe min men in eenen Godsdienst, die alleen *geloof* en *gehoorzaamheid* eischte, verſchillende gevoelens en verdeeldheden zou verwachten, evenwel wierpen zich niet alleen bij MUHAMMEDS leven, en kort na zijne dood, reeds andere Profeten op, die aanhangen maakten, maar 'er ontſtond ſpoedig een twist over zijne vergoding, welke echter ras een einde nam, door de bedreiging van de dood voor hem, die dezelve zou willen beweeren. Maar van meer gewigt waren de twisten over de opvolging, daar velen beweerden, dat MUHAMMEDS Schoonvaders ABUBEKER, OMAR en OTHMAN, de een na den anderen hem niet waren opgevolgd, dan met benadeeling van het regt van zijnen Schoonzoon ALI, die eindelijk wel de waardigheid van *Chalif* bekwam, maar na weinige jaren vermoord, en wiens nakomelingſchap vervolgens voor altijd van de regeering werd uitgeſloten. Hier bij kwam het verſchil over de *Sonna* of *Sunna*, als het ware de mondelijke wet der overleveringen, die bewaard waren

ren in het geſlacht van MUHAMMED, maar welke van de aanhangers van ALI verworpen werden. Zij, die deze overleveringen aannemen, heeten daar van *Sonniten* of *Sunniten*, de anderen *Schiïten*. In deze twee hoofdpartijën zijn alle de *Muhammedanen* verdeeld. De *Arabieren*, *Turken*, *Tataren*, *Indiänen*, in het *Mogolſche* Rijk, en de *Afrikanen*, zijn *Sonniten*; maar de *Perſiänen* zijn *Alewiden*, of aanhangers van ALI, en tevens *Schiïten*. Maar bij deze hoofdpartijën zijn nog eene menigte andere gekomen. Vier van dezelven, die tot onze tijden ſtand hebben gehouden, heeten *Regtzinnigen*. Maar de *Ketterſchen* zijn wel tot een getal van 73 aangewaſſen, doch gedeeltelijk ook weder te niet gegaan. Men heeft *verſchillen over den wortel des Geloofs*, en anderen *over deszelfs takken*. De eerſten betreffen de eenheid van God, en zijne eigenſchappen, zijn raadsbeſluit en zijn oordeel, zijne beloften en bedreigingen; eindelijk de Profeten en Leeräars; maar de laatſten vragen over het burgerlijke Regt. Zoo ontſtonden in de VIIIſte eeuw verſcheidene aanhangen, wier aanvoerders dan loochenden, dat de *Koran* ongeſchapen en eeuwig zij; dan aan God een ligchaam toeſchreven; dan de zielsverhuizing door menſchelijke ligchamen beweerden; om van anderen niet te gewagen. Maar in de volgende eeuwen is, te gelijk met de Wijsbegeerte en andere Wetenſchappen, ook de ſpitsvinnige twistgeest onder de *Arabieren* meer algemeen geworden.

De Godsdienst van MUHAMMED, die geen onderzoek konde noch wilde dulden, was geheel niet gun- De geleerdheid

IV BOEK I Afdeel. III Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

onder de Muhammedanen.

gunstig voor de geleerdheid. Dweepzucht bezielde zijne aanhangers, en maakte hen bloedgierig, alleen behielden zij hunne oude liefde voor de Dichtkunst, en hunne verrigtingen gaven daar toe, van tijd tot tijd, aan hunne Dichters stoffe aan de hand. ALI, MUHAMMEDS Schoonzoon, was de eerste onder zijne opvolgers, die uit de wilde Dweepzucht der natie tot eene bedaarder denkwijze overging, ook heeft men van hem verscheidene zedespreuken, welke kunde, vernuft en oefening te kennen geven. Bij voorbeeld: „ Vrees God, dan zijt gij voor alle andere „ vrees veilig ; Rijkdommen zijn nadeelig, uitge„ zonderd die men voor zich vooruitzendt. Een „ wijs vijänd is beter, dan een dwaas vriend. De „ tong van een wijs man ligt achter zijn hart, „ maar het hart van eenen zot ligt achter zijne „ tong. De terughouding der ziel van booze lus„ ten is de gewigtigste heilige krijg enz." Honderd jaren daar na was de *Chalif* AL MANSUR, die in het jaar 775 overleed, een liefhebber en voorstander der Wetenschappen, maar voornamelijk tegen het einde der VIIIste eeuw de vermaarde *Chalif* HAROUN AL RASCHID. Van dien tijd af begon de Geleerdheid onder de *Arabieren*, in alle takken, te bloeijen, en zelfs de Wijsgeerte, Geneeskunde, Wiskunde, van de *Grieken* tot hen over te gaan.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Geeſtelijkheid. Biſchoppen. Monniken, Kanunniken. Roomſche Biſchoppen.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Overgang tot dit Hoofdſtuk. Lagere Geeſtelijkheid.

Wij keeren weder tot de Christelijke Kerk, en beſchouwen, na hare uitwendige lotgevallen te hebben opgemerkt, haren inwendigen toeſtand; waar ons eerst hare Leeräars of Geestelijkheid voorkomen, welke over het geheel, hoe langer hoe verder, van hunne oorſpronkelijke beſtemming afweeken; zoo zelfs dat bijna alles op de *Biſchoppen* en *Monniken* aankomt, zijnde de lagere klaſſe der Geestelijkheid, bij welke de naam *Presbijter*, (Ouderling,) nu reeds met *Sacerdos*, *Priester*, verwisſeld werd, geheel en al afhankelijk van de Biſchoppen geworden.

Verkiezing der Biſchoppen; in de Oosterſche Kerk.

De *verkiezing* der Biſchoppen, door de inwoners eener ſtad, gemeenſchappelijk met hunnen *Clerus*, of geestelijkheid, werd nog van waarde gehouden. In de Kerken van het *Griekſche Keizerrijk* volgde men doorgaans de voorſchriften van Keizer JUSTINIANUS; evenwel hadden de Keizers zich genoegzaam geheel de aanſtelling der groote *Patriärchen* van *Rome*, *Konſtantinopolen*, *Antiöchië*, enz. aangematigd, omdat hun niet onverſchillig kon zijn, door welke mannen deze posten bekleed werden. Dus, als de *Patriärch* van *Antiöchië*, MAKARIUS, op de zesde algemeene Kerkvergadering

van *Konſtantinopolen*, in het jaar 680, afgezet was, lieten de Biſchoppen en Geestelijkheid, die onder zijn *Patriärchaat* behoorden, den Keizer verzoeken, dat hij hun, zoo ſpoedig mogelijk, een ander Hoofd wilde geven (*). Ook is het merkwaardig, dat de *Arabiſche* Stadhouder MARVAN, den *Patriärch* van *Antiöchië*, THEOPHYLAKTUS, die van de Christenen gekozen was, heeft bevestigd, en van zijne *Arabieren*, door eenen verëerenden Brief, laten erkennen (†).

In de Weſterſche Kerk bij de Franken.

Reeds in de VIde eeuw hadden zich de *Frankiſche* Vorsten veel invloed beginnen aan te matigen, op de verkiezing der Biſchoppen, waar tegen deze zich door beſluiten verzet hadden, gelijk nog in het jaar 615 te *Parys* op eene Kerkvergadering geſchiedde (§), met toeſtemming van den Koning CHLOTAR II, die echter 'er bijvoegde, dat de nieuw verkozene, *op bevel des Konings*, gewijd zou worden, en ook: *Indien een Biſchop enkel van het Hof benoemd werd*, (*de palatio eligitur*,) zouden zijne verdienſten en geleerdheid hem regt tot deze waardigheid geven (**). Dit *vrije* verkiezingsregt werd ook bekrachtigd te *Rheims* in

(*) *Conc. Oecum.* VI. *Act.* XII. *T.* III. HARD. *pag.* 1328. Men vergel. THOMASSIN. *Vetus et nova Eccleſiæ Disciplina circa Beneficia et Beneficiarios* P. II. *L.* II. *Cap.* 17. *pag.* 44. *Paris.* 1688. *fol.*

(†) THEOFAN. *Chronogr. pag.* 353.

(§) *Conc. Paris.* V. *Can.* I. *T.* III. HARD. *p.* 551.

(**) *Ap.* BALUZ. *Capitt. Regg. Franc. T.* I. *p.* 21.

in eene Kerkvergadering, in het jaar 630 (*), met goedkeuring van DAGOBERT I, en in het jaar 655, in eene Kerkvergadering te *Cabilonum*, (*Chalons fur la Saone.*) (†)

Het ſchijnt echter, dat de Biſchoppen den invloed der Koningen niet altijd naar hunnen zin hebben kunnen keeren, alzoo wij menigvuldige voorbeelden vinden, van de Koningen uit den *Merovingiſchen* Stam, in welke zij Biſchoppen aanſtellen, na ingenomenen raad der Biſchoppen en Wereldlijke Grooten (§). Op dezelfde wijze verklaren de beide Broeders, de Hertog KAROLOMAN, op eene Kerkvergadering in het jaar 742, in zekere ongenoemde plaats van *Duitſchland* gehouden (**), en PIPYN, op eene andere te *Soiſſons*, in het jaar 743 (††), dat zij, ingevolge den Raad van hunne Biſchoppen en Grooten, in eenige ſteden, Biſchoppen hadden aangeſteld. KAREL *de Groote* geeft wel te kennen (§§), dat hij, wel bekend met de Heilige Kerkwetten, om de waardigheid der Heilige Kerk des te vrijër te houden, den Geeſtelijken Stand bewilligd hebbe, dat de Biſchoppen door vrijë

(*) *Ap.* HARD. *l. c. pag.* 574.

(†) *Ibid. pag* 949.

(§) THOMASIN heeft zelf zulke voorbeelden *l. c. C.* XIII. XIV. hoewel hij anders beweert, dat deze Vorſten het vrije verkiezingsregt erkend hebben.

(**) *Conc. German. in* HARD. *Conc. l. c. p.* 1919.

(††) HARD. *l. c. pag.* 1933.

(§§) *Cap.* I. *a.* 803. *ap.* BAL. *p.* 379. *et Cap.* I. 78. *p.* 718.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814.

vrijë verkiezing der Geestelijkheid en des volks, uit hun eigen Kerspel, zonder aanzien des perſoons, enkel om hunne roemwaardige gaven en zeden, zouden aangeſteld worden, opdat zij aan hunne onderhoorigen door woord en voorbeeld nuttig mogten wezen; evenwel zijn 'er blijken, dat hij het oude regt der *Merovingiſche* Koningen in het aanſtellen der Biſſchoppen geöefend hebbe. Dus zond hij, in het jaar 789, zijne afgevaardigden, (*miſſi*,) tot de verkiezing van eenen Aartsbiſſchop van *Ravenna*, waar over de Roomſche Biſſchop ADRIANUS I. hem in Brieven onderhield (*).

In Spanje.

Veel verder gingen de Koninklijke regten in *Spanje*, bij de *verkiezingen* van Biſſchoppen. Hier was reeds in de VIde eeuw het volk van zijn deel aan dezelven ontzet, hoewel nog in het jaar 633 de *vierde* Kerkvergadering te *Toledo* (†) verordende, dat niemand een Bisdom zou bekomen, dan door de keuze der Geestelijkheid en der inwoners zijner ſtad, en met goedkeuring van den *Metropolitaan* en der overige Biſſchoppen van zijne Provintie; ondertusſchen wordt reeds in de XIIde Kerkvergadering van *Toledo*, in het jaar 681, de benoeming der Biſſchoppen door den Koning alleen, als reeds voor lang gebruikelijk, onderſteld (§).

Patronaatregt.

Het *Patronaatregt*, hetwelk eerst enkel aan de Biſſchoppen werd toegekend, over de Kerken, wel-

(*) *Cod. Car. Epist. 71. pag.* 499.

(†) *Ap.* HARD. *T.* III. *Concil. p.* 583.

(§) *Ap.* HARD. *l. c. p.* 1722.

welke zij in eens anders Kerspel bouwden, volgens een beſluit der Kerkvergadering van *Oranje* in het jaar 441 (*), werd vervolgens uitgeſtrekt tot alle ſtichters van nieuwe Kerken, waar toe eene wet behoort van JUSTINIAAN van het jaar 541 (†).

Prediken.

Ten aanzien van het *Prediken*, gelijk men het openbaar redenen over den Godsdienst thans benoemde, (*prædicare*, *prædicatio*,) verdient het volgende aangemerkt te worden. Voor dezen ſtelden de Biſchoppen 'er hun voorregt in, dat zij de voornaamſte Leeräars van hunne Gemeenten waren, maar in deze eeuwen moesten zij door de Vorsten en Kerkvergaderingen opgeſpoord worden, om hetzelve niet te verwaarloozen. In het Oosten, op de *Trullaanſche* Kerkvergadering, eene algemeene, gehouden te *Konſtantinopolen*, in het jaar 692 (§), werd verördend, dat de Biſchoppen dagelijks, maar bijzonder Zondags, de gezamenlijke Geestelijkheid en het volk, door verzamelingen van goede leſsen der Heilige Schrift, in den Godsdienst onderwijzen, maar daar bij de vastgeſtelde palen en het leervoorſchrift der Goddelijke Vaderen niet te buiten gaan zouden. — In het Westen ſchijnt de ijver in het prediken minder ſtand gehouden te hebben, bij de Biſchoppen uit gemakkelijkheid, en omdat zij zich in te veel andere zaken mengden, en bij de minde-

re

(*) *Ap.* HARD. *l. c. pag.* 1785.

(†) THOMASSIN *l. c. Cap.* XXX. *pag.* 74.

(§) *Concil. Quinisext. ſ. in Trullo ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1668.

re Leeraren, uit onkunde. Zelfs ſchrijft ALCUIN (*) aan KAREL *den Grooten*, dat verſcheidene Biſſchoppen hunne Ouderlingen en Kerkendienaren het prediken, zoo men zeide, verboden. In een werk, van twijfelachtige waarde (†), wordt onder andere bijzonderheden, welke den Biſſchoppen geene eere aandoen, van éénen derzelven gemeld, die, onder alle de overigen, welke KAREL uit zijn ganſche Rijk aan zijn Hof geroepen had, om eene preek te doen, alleen daar geene bekwaamheid toe bezat, maar in plaats daar van een belagchelijk geſprek met zijnen Koster begon, door welke kunstgreep hij zijn ambt behield. Zoo veel is zeker, dat ten tijde van KAREL, en op zijne beſchikking, aan de Biſſchoppen en Ouderlingen het preeken meer dan ooit aanbevolen is, in de Kerkvergadering te *Arelate*, in het jaar 813 (§), te *Mentz* in hetzelfde jaar (**). Het derde *Synode* in dat jaar te *Rheims* (††) verördende bijzonder, dat de Biſſchoppen den Bijbel en de Schriften der Kerkvaderen vlijtig zouden lezen, opdat zij de preeken der laatstgemelden, op eene voor ieder bevattelijke wijze, in zijne ſpraak, (*ſecundum proprietatem linguæ*,) konden doen. De Kerkvergadering te *Chalons*, in dat

(*) *Epist.* CXXIV.

(†) *Monach. Sangall de Reb. Gest. Car. M. in* CANIS. *Lectt. Ant. Tom.* II. P. III. *pag.* 63.

(§) *Ap.* HARD. *Tom.* IV. *pag.* 1004.

(**) *Ibid. pag.* 1014.

(††) *l. c. pag.* 1019.

dat jaar 813 (*), droeg den Bisschoppen op, om, naar KAREL'S voorschrift, scholen aan te leggen, in welke toekomstige Leeräars van den Godsdienst gevormd konden worden, die niet alleen de Ketterijën, maar zelfs den *Antichrist*, het hoofd konden bieden. Dit alles werd door KAREL bevestigd (†); ook maakte hij 'er nog dit bijvoegsel bij (§), dat de Bisschoppen en *Priesters*, tot vlijtig lezen van regtzinnige schriften verbonden, zich inzonderheid benaarstigen zouden, om het *Onze Vader* te verstaan, ten einde dit ook aan anderen te kunnen verklaren.

KAREL, die de verbetering van den leerstand, en dus ook het *Preeken* zeer ter harte nam, liet door PAULUS WARNEFRIDI, of *den Diaken*, eene *verzameling* maken van *Preeken*, uit de Kerkvaders getrokken, en voor elken feestdag, het geheele jaar door, geschikt, in twee deelen, voor welke de Vorst zelf eene voorrede plaatste (**); tot dit werk schijnt ook ALCUIN het zijne te hebben toegebragt (††); ten minsten heeft hij (§§), op KAREL'S bevel, een Boek, welëer aan HIËRONYMUS toegeschre-

Euangelien en Epistelen

(*) *Ibid. pag.* 1032.

(†) *Cap.* I. *a.* 813. *C.* 14. *p.* 503. *ap.* BAL. *Tom.* I.

(§) *l. c. pag.* 515.

(**) *Constitutio de emendat. libror. et officior. eccles. ap.* BALUZ. *pag.* 203.

(††) Zoo kan men eenvoudig het berigt van zijn' levensbeschrijver verstaan *C.* 12. *T.* I. *Opp.* ALC. *p.* LXVIII.

(§§) Zie MABILLON. *Ann. Ord. S. Ben. T.* II. *p.* 328.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

schreven, (*Comes*,) in een verbeterd afschrift overgebragt, waar in de zoogenoemde *Euangelien* en *Epistelen* begrepen waren, welke het ganſche jaar door bij den Godsdienst gelezen werden; ſommigen hebben zelf geloofd, dat dezelve door KAREL het eerst zijn ingevoerd geworden, hoewel hij enkel, het gene ſedert de tijden van GREGORIUS *den Grooten* te *Rome* en in eenige andere Westerſche Gemeenten gebruikelijk was, ook in het *Frankiſche* Rijk heeft ingevoerd. Omtrent die Bijbelſche Voorlezingen voor de Gemeenten, had in de eerſte eeuwen, de grootſte vrijheid plaats gehad, ook was men niet verpligt, altijd over het gene voorgelezen was, te prediken, en zelfs ten tijde van KAREL, waren 'er Westerſche Gemeenten, welke met de *Roomſche* Kerk in dit opzigt niet volkomen overëenſtemden; alleen naderhand heeft men 'er van tijd tot tijd meer bepalingen omtrent gemaakt. De bovengemelde *Verzameling* van KAREL, of zijn *Homiliarium*, is het eerst te *Spiers*, in het jaar 1482, en te *Bazel* 1493 in *Folio*, en naderhand meermalen gedrukt.

Postillen.

BEDA had reeds zulke verzameling van Preeken over de Teksten der Euangeliegeſchiedenisſen op Zon- en Feestdagen nagelaten. *Homiliarium Evangelii Libri Duo.* Men heeft deze en dergelijke verzamelingen naderhand *Postillen*, (*Post illa*, te weten, *verba textus*,) genoemd, omdat na de woorden van den Tekst de verklarende Preek volgde.

Onkunde onder de

Met dit alles heerschte 'er onder de mindere of lagere Geestelijkheid veel onkunde, hoewel men ook niet

niet veel van haar vorderde. Volgens eene verórdening van KAREL *den Grooten* (*), moesten de Biſſchoppen derzelver regtzinnigheid, hare bekwaamheid, om te doopen, en andere Kerkelijke plegtigheden waar te nemen, inzonderheid om *Pſalmen* te zingen, en het *Onze Vader* te verklaren, onderzoeken; ook ſchreef hij voor (†), wat de Biſſchoppen en Priesters, (*Presbyteri*, *Parochi*,) preeken zouden, te weten, den inhoud der Apostoliſche Geloofsbelijdenis; de leere van de hoofdöndeugden, welke de verdoemenis met zich brengen; de liefde Gods en des naasten, met andere deugden. Als de Roomſche Biſſchop STEFANUS II, in het jaar 754, in het *Frankiſche* Rijk kwam, ſtelde men hem onder anderen, ter zijner beſlisſing, voor, het geval van eenen Priester, die de gemelde Geloofsbelijdenis (*Symbolum*,) noch het *Onze Vader*, noch de *Pſalmen* kende; en zelfs niet eens wist, of een Biſſchop hem gewijd had? STEFANUS zette hem af, en verwees hem tot den Monnikenſtand, als een' boetdoenenden; evenwel zou de Doop gelden, indien hij dien in den naam der Drieëenheid bediend had (§). Een zelfde vonnis velde hij over een' ander, die ook niets van eene wijding wist, en die met deze woorden gedoopt had: *In nomine Patris* mer-

mindere Geeſtelijkheid.

(*) *Capitulare Aquisgran. Seu* I. *a.* 789. *Cap.* 68. *ap.* BALUZ. *Tom.* I. *pag.* 236.

(†) *Cap.* 80. *l. c. pag.* 240.

(§) *Reſponſa Stephani* II. *in* HARD. *Act. Concil. T.* III. *pag.* 1987.

mergo, et Filii mergo, et Spiritus S. mergo (*). In eene *Synodale vermaning* van deze eeuw *aan de Priesters*, welke door eenen *Diaken*, na het *Euangelie*, openlijk voorgelezen moest worden, werden dezen vermaand, om hunne Gemeente, op Zon- en Feestdagen, uit de Euangelien en Apostolische Schriften, zoo veel voor te dragen, als zij zelve wisten. (*quantum sapit.*) Zij behoorden 'er ook voor te zorgen, dat elk lidmaat het *Symbolum* of *Credo*, en het *Onze Vader* van buiten kende; ook daaröm zelve zich schriftelijke regtzinnige verklaringen van beiden te verkrijgen, om het volk desaangaande te onderwijzen; zoo niet, zij behoorden ze beiden ten minsten te kennen en te gelooven. Zij moeten de gewone gebeden en gezangen goed verstaan; zoo niet, die ten minsten duidelijk en uit het hoofd kunnen opzeggen. De *Euangelien* en *Epistelen moeten zij goed kunnen lezen*; ook was het te wenschen, dat zij derzelver woordelijken zin kenden. Zij moesten de Geloofsbelijdenis van ANASTASIUS van buiten kennen en dagelijks zingen. De duivelbezweeringen, de gebeden over de *Katechumenen*, insgelijks bij de wijding van het Doopwater, en de anderen over de beide Geslachten, in het meervoudig en enkelvoudig getal, moeten zij duidelijk kunnen opzeggen, en ook sommige anderen ten minsten *goed* kunnen *lezen* (†).

Wij

(*) *Ibid. pag.* 1988.

(†) *Admonitio Synodalis antiqua, in Append. Actor. Vet. ad Reginon. Prumiens. LL.* II. *de Eccleſiast. Discipl.*

Wij moeten hier nog andere wetten en voorſchriften van Vorsten en Kerkvergaderingen gewagen, welke de *pligten* en *zeden der Geestelijkheid* betreffen. In de *Griekſche* Kerk was de Kerketucht, door de menigvuldige twisten over het Geloof, niet weinig verächterd. Om dezelve te herſtellen, liet de Keizer JUSTINIAAN II. in het jaar 692 eene *algemeene* Kerkvergadering te *Konſtantinopolen* houden, welke als een aanhangſel tot de *vijfde* en *zesde* van deze Kerkvergaderingen, συνοδος πενθεκτη, *Synodus quinisexta*, *de vijfzesde Kerkvergadering* genoemd wordt, ook *Trullana* van τρουλλος, eene zaal van het Keizerlijk Paleis met een verwulfd dak, in welke de Bisſchoppen bijëenkwamen. Deze maakte voorſchriften voor de Geestelijken, gedeeltelijk oude bevestigende, maar ook eenige nieuwe bepalende, gelijk wij in het vervolg zien zullen. En dewijl deze laatſten niet in alles met de gebruiken der *Roomſche* Kerk ſtrookten, heeft deze Kerk ook hare beſluiten niet allen terſtond aangenomen.

Wetten omtrent de pligten en zeden der Geestelijkheid.

Maar in het Westen zijn de voorſchriften omtrent de pligten der Geestelijkheid ten dezen tijde menigvuldiger, en onder dezen ook zulken, die nieuwigheden behelzen. De *Synode* van *Rheims*, in het jaar 630, beval, dat de Bisſchoppen onderzoek zouden doen naar de *Ketters* in het *Frankiſche* Rijk, en die tot het *Katholijk* Geloof terug brengen (*). — Op de *vierde* Kerkvergadering te *Toledo*,

cipl. pag. 602-606. *ed.* BALUZ. *Paris.* 1671. 8*vo.*

(*) *Tom.* III. HARD. *pag.* 275.

do, in het jaar 633, besloten 62 Spaansche Bisschoppen, door den Koning SISENAND bijëengeroepen, dat, in het vervolg, *alle verscheidenheid* van *Godsdienst* in hunne Gemeenten ophouden, en dat 'er jaarlijks van hen eene *Synode* gehouden zou worden; doch alleen dan eene algemeene Kerkvergadering, als 'er twisten over het Geloof ontstonden (*). Eene andere Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 675, bedreigde de *Bisschoppen*, die de *vrouwen*, *dochters*, of andere nabestaanden der *Grooten*, op eenigerlei wijze, zouden *mishandelen*, met afzetting en den Kerkelijken ban (†). Tevens hernieuwde zij een oud besluit, dat alle Geestelijken eenige geleerdheid bezitten, en de Heilige Schriften lezen, ja daar toe, des noods, zouden gedwongen worden (§).

Om dezen tijd leefde in *Engeland* de vermaarde Aartsbisschop van *Canterbury*, THEODORUS, die insgelijks verscheidene Kerkelijke wetten voor de Geestelijkheid geschreven heeft (**), onder welken velen strekken, om de overëenstemming der *Angelsaksische* met de *Roomsche* Kerk te bevorderen. Volgens hem kan een *gesnedene*, die zulks door de snoodheid van anderen, of in eene vervolging geworden

(*) *l. c. pag.* 579.

(†) *Concil. Tolet.* XI. *l. c. pag.* 1026.

(§) *l. c. pag.* 1024.

(**) THEODORI *Cantuar. Capitula Selecta in* LUC. DACHERY *Spicil. Tom.* I. *pag.* 486. *et* HARDUIN. *l. c. Tom.* III. *pag.* 1770.

worden, of die het van natuur is, zoo hij anders de noodige bekwaamheid bezit, heel wel Bisschop zijn; maar die zich zelven ontmant, kan geene plaats bekleeden onder de Geestelijkheid, en moet drie jaren onder den Kerkelijken ban blijven. Een *Bisschop* of *Geestelijke*, die op *hoererij*, *meinëed*, of *diefstal* bevonden wordt, zal afgezet worden. Daartegen verördende eene Kerkvergadering te *Berghamsted* in *Engeland*, van het jaar 697, dat een *Priester*, die *overspel* gepleegd had, maar die zijnen Doop niet opzettelijk had uitgesteld, en ook niet aan dronkenschap schuldig was, zijn ambt behouden zou (*). Wederöm stelde de *Roomsche* Bisschop GREGORIUS III. omtrent het midden der VIIIste eeuw, vast, dat een *Bisschop*, die *hoererij* gepleegd had, zeven jaren; een *Priester*, in dat geval, vijf, een *Kerkedienaar* vier, een *Onderkerkedienaar* drie; maar een gemeen *Geestelijke* of *Leek* twee jaren boete doen zou. Heeft hij de ontucht gepleegd met eene *Non*, dan zal de boete bij den Bisschop tot tien, bij den Priester tot zeven jaren, en zoo verders bij de overigen, vermeerderd worden (†).

KAROLOMAN, Hertog der *Franken*, verbood, op eene Kerkvergadering in het jaar 742, volstrekt aan alle *Geestelijken*, (*Servis Dei*,) *wapenen* te dragen, of te veld te trekken, uitgezonderd die genen, die noodig verëischt werden, tot den legerdienst, en het dragen der *Reliquiën*, (*sanctorum patrocinia.*) Ook

(*) *Ap.* HARD. *l. c. pag.* 1819.

(†) GREGOR. III. *Judicia l. c. pag.* 1872.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622. tot 814

Ook verbood hij hun het *jagen* en rondzwerven met honden; als ook het gebruik van havikken en valken, tot dit oogmerk (*). Ook gaf hij toen een Plakaat, dat elk Biſchop, met bijſtand van den Koninklijken Rigter of *Graaf*, de overblijffelen van het Heidendom in zijn Kerspel zou uitroeijen, benevens nog andere verördeningen omtrent Geestelijken, die *ontucht* bedreven hadden. Omtrent het jaar 752 verbood zijn Broeder PIPYN, op eene *Kerkvergadering*, den *Biſchoppen*, die *zonder Gemeente* rondzworven, geene Priesters te wijden, en aan alle *Geestelijken*, geene wapens te dragen (†); en in het jaar 755, dat zij niet van hunne Gemeente tot eene andere overgaan, en zich in geene wereldlijke zaken mengen zouden (§).

Capitularien der Frankiſche Koningen.

Met deze verördening onder KAROLOMAN en PIPYN, nemen de wetten eenen aanvang van het *Karolovingiſche* Huis, welke mede begrepen zijn onder de *Capitularia*, onder welken naam de wetten der *Frankiſche* Koningen der beide eerſte Stamhuizen voorkomen, en welke door de Geestelijkheid niet alleen, maar ook door de *Roomſche* Biſchoppen gehoorzaamd zijn, nadat *Rome* onder het oppergebied der *Frankiſche* Vorsten gekomen was. Derzelver gezag duurde in het *Oostfrankiſche* of tegenwoordige *Duitſche* Rijk tot de Xde eeuw, en in het *Weſtfrankiſche* of *Franſche* Rijk nog veel langer.

(*) *l. c. pag* 1920.

(†) In BALUZ. *Capitt. Tom.* I. *pag.* 162.

(§) *Ibid.* 173, 174.

ger. Reeds in de IXde eeuw zijn 'er verzamelingen van gemaakt door den Abt ANSEGIS, en door BENEDICTUS, eenen Geestelijken te *Mentz*. In later tijden zijn zij, verscheidene malen, in druk gegeven, onder welke uitgaven die van STEFANUS BALUZE te *Parys* 1677 in twee Deelen in *Folio*, eene der voortreffelijkste is. Onder deze wetten zijn die van KAREL *den Grooten* de talrijkſten. Deze Vorst liet ook in het jaar 802 een aantal aanzienelijke mannen, Geestelijken en Wereldlijken, door zijne staten rondreizen, om alle misbruiken op te nemen, en geregtigheid en orde te handhaven (*). Deze moesten den *Bisschoppen* en *Priesters* inscherpen, om naar de *Kerkelijke wetten* te leven, en den Bisschoppen inzonderheid, dat zij *niet heerschzuchtig* en als *Dwingelanden* te werk gaan. Ook liet hij aan alle leden der Geestelijkheid de jagt verbieden, op straffe van afzetting. Dewijl hij gehoord had, dat velen, om van krijgs- en burgerdiensten vrij te zijn, zich in den Geestelijken Stand begaven, gebood hij, dat geen *vrij man*, zonder zijn verlof, in dien stand treden zou.

Hebzucht en rijkdommen der Geestelijkheid

Voornamelijk ijverde KAREL ernstig tegen de *hebzucht* der Geestelijken, en andere soortgelijke driften, welke zij meer dan te veel bij zich lieten huisvesten; hij gebood daarom in eene bijzondere wet, dat geen Geestelijke zich onderstaan zoude goederen aan te nemen van personen, wier kinderen en na-

be-

(*) *Capit* I. *a.* 802. *sive Capitula data Missis Dominicis l. c. pag.* 363.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

beſtaanden door eene zoo onbezonnene ſchenking van hun eigen vermogen ontzet werden (*). De Kerkvergadering te *Chalons aan de Saone*, in het jaar 813, zorgde insgelijks tegen de gierigheid van ſommige Geestelijken (†). „Men beſchuldigt, zegt zij, eenige Broederen, dat zij, uit geldgierigheid, de menſchen overreden, om de wereld te verloochenen, en hun vermogen aan de Kerk te ſchenken, maar eene zulke denkwijze moet volkomen uit alle gemoederen uitgeroeid worden enz." Desniettegenſtaande vermeerderden de rijkdommen der Geestelijken bovenmaten, doordien de Christenen geloofden, door zulke geſchenken een rantſoen te betalen voor hunne zonden, aalmoezen te doen aan de armen, en de behoeftigen onder de Geestelijken te ondersteunen. Zij verbeeldden zich, aan God en CHRISTUS zelven te ſchenken, het gene zij dus aan de Kerken gaven. Anderen werden bekoord, door de pracht en ſieraad, welke aan de Kerken beſteed werden; evenwel ook tusſchen beiden, door te zien, hoe ſommige waardige Biſſchoppen en Geestelijken deze geſchenken ten behoeve der noodlijdenden dadelijk beſteedden. Bij dit alles deeden vele Geestelijken, door ſchrijven en prediken, hun best, om het beſchenken der Kerken aan te prijzen, gelijk SALVIANUS reeds in de Vde eeuw, en in deze eeuw bijzonder de Heilige ELIGIUS of ELOI, van wien

(*) *l. c. pag.* 513.

(†) *Concil. Cabilon.* II. *ap.* HARDUIN. *Tom.* IV. *pag.* 1033.

wien zijn Levensbeſchrijver zegt (*): „ Wanneer „ hij het volk dagelijks vermaande," (waar onder men bekennen moet, dat veel goeds en ſchriftmatigs voorkomt,) zeide hij ook tot hetzelve: „ *Koopt uwe zielen vrij van de ſtraf*, zoo lang „ gij de middelen daar toe nog in uwe magt hebt! „ geeft aalmoezen naar uwe vermogens! houdt vrede en liefde! verëenigt die onëens zijn! vliedt „ den leugen! ſchrikt voor den meinëed! legt geen „ valsch getuigenis af! ſteelt niet! *Brengt aan de „ Kerk uwe gaven en tienden! Ontſteekt naar uw „ vermogen waschkaarſen op de heilige plaatſen!* „ leert de Geloofsbelijdenis en het *Onze Vader* van „ buiten, en prent het ook uwen zonen in! onder„ wijst en tuchtigt die zonen niet minder, die gij „ ten Doop geheven hebt, opdat zij altijd in de „ vreeze des Heeren leven." — En na nog meer dergelijke pligtvermaningen, voegt hij 'er eindelijk bij: „ Als gij dit waarneemt, zult gij veilig, op „ den Oordeelsdag, voor den Rigterſtoel des eeuwigen Rigters komen en zeggen: *Geef ons, „ Heer! dewijl wij u gegeven hebben!* ontferm u „ onzer, dewijl wij barmhartigheid geöefend hebben! Wij hebben volbragt, wat gij geboden, „ deel ons nu ook mede, wat gij beloofd hebt!" — Deze ELIGIUS, van wien wij in het voorgaande ook reeds geſproken hebben, was, in zijne jeugd, een zeer bekwaam goudſmit. Naardien hij vele Ker-

(*) *Vita S. Eligii Epiſc. Noviom. L.* II. *Cap.* 15. *in* DACHERY *Spicil. Tom.* II. *pag.* 97.

Kerken en Kloosters ſtichtte, beſteedde hij ook zijne kunst, om in dezelven bewonderingswaardige Graven der Heiligen, van marmer, goud, zilver, en juweelen te maken; gelijk hij dan ook in de bouw- en beeldhouwkunst zeer geöefend ſchijnt geweest te zijn. In het eerst glinſterden ook zijne kleederen van zijde, goud, en juweelen, (zoo als het over het geheel niets zeldzaams was, dat de Bisſchoppen, in hunne kleeding, huisraad, en maaltijden, eene vorſtelijke pracht lieten blijken, daar men hen al voor lang Vorsten der Kerk plag te noemen,) maar vervolgens ſchonk hij zoo veel van zijne inkomſten aan de armen, dat hij zelf als een Bedelaar gekleed ging, en de Koning DAGOBERT hem daaröm ſomtijds zijn eigen kleed te dragen gaf. Hij is in het jaar 659, of wat later, overleden.

In de *Oosterſche* Gemeenten, waren zoodanige geſchenken aan de Kerken en Kloosters, naar het ſchijnt, niet zoo gewoon. JUSTINIANUS had welſchikkingen gemaakt, welke de erfmakingen aan God en CHRISTUS, zoo als men ſprak, begunſtigden, maar voor het overige, hield men de Monniken aan den arbeid, om zich hun onderhoud te verwerven, evenwel waren door de *Griekſche* Leeraren de tienden reeds vroeger dan bij de Weſterſche, als een Goddelijk regt, ingeſcherpt en aanbevolen. De overheerſching der *Arabieren* bragt veel toe, om de *Oosterſche* Geestelijken te beletten, om hunne rijkdommen te vermenigvuldigen.

In het Westen, zorgde KAREL *de Groote*, hoe zeer

zeer hij de hebzucht der Geestelijken ijverig zocht te beteugelen, nogtans mild voor hunne inkomften, door eene ftipte betaling der *tienden*, en van het *negende Deel*, (*Nonæ*,) te bevelen, op eene vergadering van Bisfchoppen, Abten, en Grooten, in het jaar 789 (*). Op eene vergadering te *Frankfort*, in het jaar 794, werd dit weder op nieuw bevestigd, en wel met deze bijgevoegde reden; dat in het laatstverlopene jaar van hongersnood, het niet geleverde graan, (*vacuæ annonæ*,) van de booze geesten was opgegeten, wier fchelden men zelfs gehoord had (†). KAREL liet ook van zijne eigene kamergoederen de tienden betalen (§).

Krijgsdienften der Geestelijken.

Zoo buitengemeene fchatten der Kerken, of eigenlijk der Bisfchoppen, gaven aan vele Grooten een nijdig oog. KAREL MARTEL, die tot zijne oorlogen met de *Aralieren*, *Friezen* en *Sakfers* geld behoefde, maakte geene zwarigheid, om dezelven ten dienfte van den Staat te gebruiken. Van vroeger tijden af, waren de Kerken in het *Frankisch* Gebied verpligt, om voor hunne vaste goederen krijgslieden aan den Staat te leveren, ten welken einde zij zeker getal *vrijë* lieden onderhielden, aan welke zij, in plaats van bezolding, vaste goederen voor hun leven ten gebruik gaven; het fchijnt, dat KAREL MARTEL het verkiezen van deze *vrijë* mannen, niet aan de Geestelijkheid zelve overliet, maar

(*) *Cap. a.* 789. *ap.* BALUZ. *Tom.* I. *pag.* 197.

(†) *l. c. pag.* 267. (§) *l. c. pag.* 332.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst na C. G. Jaar 622. tot 814.

maar dat hij haar genoodzaakt hebbe, zoodanige goederen uit te deelen aan zijne soldaten en bevelhebbers, welke hij wilde beloonen, en dat ook zijne bevelhebbers van deze *vrijmannen vasallen* maakten, aan welken zij van deze vaste goederen uitdeelden, welke dus aan de Kerk ontnomen werden. Misschien deed KAREL MARTEL nog meer. De klagt van BONIFACIUS aan den *Roomschen* Bisschop ZACHARIAS, in het jaar 742, en dus kort na KAREL'S dood, dat de meeste Bisdommen der *Franken* met gierige Leeken, ondeugende Geestelijken, en Accijnsbedienden, enkel tot een bestaan, bezet waren, geeft ons reeds opheldering, dat Hovelingen, Staatsbedienden, en Bevelhebbers, Bisdommen, Abdijën enz. ontvingen, tot hun bestaan; welk misbruik met den naam van *Commendæ Laicorum* bestempeld werd. Zeer hoog werd, ondertusschen, deze handelwijze van KAREL MARTEL, bij de Geestelijken, opgenomen, zoodat de *Westfrankische* Bisschoppen aan eenen zijner nakomelingen, den *Oostfrankischen* Koning LODEWYK, in het jaar 858 (*) schreven, dat KAREL MARTEL daaröm eeuwig verdoemd was, omdat hij het eerst de goederen der Kerk aan haar ontnomen had, hetwelk zij bevestigden met een gezigt van eenen voormaligen Bisschop van *Orleans*, EUCHERIUS, die in eene verrukking hem in de onderste hel had zien pijnigen, en van Engelen verstaan had, dat hij dus met lijf en ziel gepijnigd werd, omdat hij de Heiligen van hun-

(*) *In Capit. Caroli Calvi ap.* BAL. *T.* II. *p.* 109.

hunne goederen beroofd had. De gemelde EUCHERIUS had dit vervolgens verhaald aan den Heiligen BONIFACIUS, aan den Abt FULRAD, en den Opperſten *Hofkapellaan* van PIPYN, met dit kenmerk van waarheid, dat men KAREL'S Graf openen mogt, en als zij 'er zijn ligchaam niet in vonden, zijn verhaal voor waarheid behoorde aan te nemen. Bij de opening van het Graf was 'er een draak uitgeſchoten, en het geheele Graf van binnen zoo zwart gevonden, als of het verbrand was. De Bisſchoppen voegden 'er bij, dat zij zulks van de gemelde drie ooggetuigen zelven vernomen hadden. PIPYN, KAREL'S Zoon, dit verſtaan hebbende, zal eene Kerkvergadering hebben laten houden te *Leptinæ*, alwaar BONIFACIUS voorzat, als Gezant van den Heiligen Stoel, en toen zal PIPYN, zoo veel hij kon, de door zijn' Vader aan de Kerken ontnomene goederen hebben wedergegeven. Wij laten het ſprookje van de verdoemenis van KAREL MARTEL daar, maar dezen misſlag hebben gemelde Bisſchoppen gewis, dat de bedoelde vergadering niet door PIPYN, maar door zijnen Broeder KAROLOMAN, in het jaar 743, gehouden is. PIPYN begunſtigde zeker de Geestelijken, maar hij had reeds ontwerpen op den troon geſmeed, waar toe hij den bijſtand der Bisſchoppen behoefde. KAREL *de Groote*, zijn Zoon, toonde zich nog inſchikkelijker dan zijn Vader, jegens de Bisſchoppen, ten zelfden tijde, toen hij werkzaam was, om eene hervorming onder hen in te voeren.

De verpligting der Geestelijkheid, om wegens hun- Bisſchop-

ne landbezittingen volk tot den krijgsdienst te leveren, had nog andere gevolgen. Velen van hen, zelfs Bisschoppen, namen zelven de wapenen op, en trokken, in persoon, ten strijde. In het midden der VIde eeuw vond men reeds twee Bisschoppen, maar ook tevens berugte Booswichten, SALONIUS en SAGITTARIUS, die in eenen veldslag vele vijanden ombragten (*). Maar sedert KAREL MARTEL aan de Kerken zoo vele goederen ontnam, onder voorwendsel van die tot zijne oorlogen te behoeven, gingen de Bisschoppen te meer voort, om in den krijg te trekken. Vergeefs verbood KAROLOMAN dit, waarschijnelijk, op een voorstel van BONIFACIUS, op eene Kerkvergadering van het jaar 742 (†), en KAREL *de Groote* (§), wiens onderdanen hem daaröm in het jaar 803 ernstig verzochten, hier in te willen voorzien (**), gelijk hij deed, met een verbod, dat geen Priester tegen den vijand zou uittrekken, uitgenomen twee of drie Bisschoppen, en eenige Priesters, om de Geestelijke verrigtingen bij het legor waar te nemen, en ongewapend. Niettegenstaande dit alles, hebben de Bisschoppen sedert niet opgehouden, te veld te trekken, of het dragen der wapenen nagelaten; ook toonde hunne kleeding in vredestijden, hunne gouden gordels

pen trekken zelven in den krijg.

(*) GREGOR. *Turon. Hist. Francorum. Libr.* IV. *Cap.* 37. *Libr.* V. *Cap.* 28.

(†) HARDUIN. *Tom.* III. *pag.* 1919.

(§) *Capitul. a.* 769. *pag.* 190.

(**) *Capit.* VIII. *a.* 803. *pag.* 405. *sqq.*

dels en draagbanden, in welke dolken of groote meſſen met juweelen omzet, hingen, ſporen en kostbare wereldlijke gewaden, maar al te duidelijk, hoe zeer zij de beſtemming van hunnen ſtand vergeten hadden (*).

In veel meer andere opzigten verloren zij hunne ware beſtemming uit het oog, daar zij zich meer en meer in wereldlijke zaken mengden, ja dit voor hun een pligt werd, toen zij in het Westen als *Rijksſtenden* begonnen aangemerkt te worden. Bijzonder had dit plaats in het Rijk der *Westgothen* in *Spanje*, zoo zelfs, dat men onder latere geleerden getwist heeft, of men de van tijd tot tijd te *Toledo* zamengekomene vergaderingen moete beſchouwen, als Kerkvergaderingen, dan wel als *Rijksdagen*; in der daad, waren zij Kerkvergaderingen, die hunne palen ver te buiten gingen, en omtrent de rijkszaken beſluiten namen, omdat zoo wel de Koningen als de Bisſchoppen daar hun voordeel bij vonden. Zoo lang het *Ariäansch* gevoelen in dit Rijk heerſchend was, ziet men juist niet, dat de Bisſchoppen daar grooten invloed gehad hebben, maar nadat Koning RECCARED in het jaar 586 tot de *Katholijke* Kerk was overgegaan, maakten de Bisſchoppen zich voor hem en zijne opvolgers zoo noodzakelijk, dat zij dra de eerſten onder de Rijksſtenden werden. Inzonderheid deden zij groot voordeel met de ſtaatsomwenteling van het jaar 630, toen SISENAND, tegen

De Bisſchoppen Rijksſtanden in Spanje.

(*) *Vita et actus Ludovici Pii Imper. pag.* 298. *in* DUCHESNE *SS. Hist. Francor. Tom.* II.

VI BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

gen den Koning SWINTHILA, opstaande, in het jaar 631 den troon beklom, en eene vergadering te *Toledo* beleide, om zich als het ware te laten inhuldigen; welke vergadering, behalven andere vaststellingen, ook besluiten maakte, om de regeering te bevestigen (*). Onder den Koning CHINTILA handhaafden twee vergaderingen te *Toledo*, in het jaar 636 (†), en in het jaar 638 (§), dit hun gezag en invloed; op gelijke wijze, onder den Koning CHINDASWINTH, in het jaar 646 (**); bij die, welke zamenkwam onder den Koning RECESWINTH, in het jaar 653 (††), waren, behalven de Bisschoppen, ook eenige Hof- en Staatsbedienden tegenwoordig, die derzelver besluiten benevens de Bisschoppen onderteekenden. De *twaalfde* Kerkvergadering te *Toledo*, in het jaar 681 (§§), had weder betrekking tot eene Staatsverändering des voorgaanden jaars. ERWIG, een der Hofbedienden van den Koning WAMBA, die naar de kroon stond, gaf den Vorst eenen drank in, die hem het verstand en de spraak benam. In dezen treurigen toestand, sneed JULIANUS, Aartsbisschop van *Toledo*, die met ERWIG misschien verstand hield, den Koning het haar af, en liet hem eene Monnikskap aan-

(*) *Concil. Tolet.* IV. *Tom.* III. HARD. *pag.* 578.
(†) *Concil. Tolet.* V. *l. c. pag.* 597.
(§) *Concil. Tolet.* VI. *l. c. pag.* 603.
(**) *Concil. Tolet.* VII. *l. c. pag.* 619.
(††) *Concil. Tolet.* VIII. *pag.* 953.
(§§) HARD. *l. c. pag.* 1718.

zantrekken, onder voorwendſel, om hem voor zijn overig kort leven onder de boetdoenenden te plaatſen. Maar, in der daad, zocht hij hem daar door onbekwaam te maken voor de regeering, omdat het toen in *Spanje* de gewoonte was, dat iemand, die eens het Monnikskleed had aangenomen, niet weder in den wereldlijken ſtand terug mogt keeren. Toen WAMBA na 24 uren van zijne bedwelming bevrijd werd, en zich in eenen Monnik herſchapen zag, zal hij terſtond beſloten hebben, zich aan eene Godzalige eenzaamheid te wijden. Men vertoonde geſchriften van hem, gedeeltelijk ook door de voornaamſte heeren van het Hof onderteekend, in welken hij deze verklaaring deed, maar te gelijk zijnen wensch te kennen gaf, dat ERWIG zijn opvolger op den troon mogt worden. Dit berigt deze vergadering zelve, hoe zeer het ieder in de oogen valt, dat de goede Vorst zich aan het verraad en den dwang heeft moeten onderwerpen. ERWIG werd dan tot Koning uitgeroepen, en door den gemelden Aartsbisſchop vervolgens gezalfd. Ten einde nu wettigheid en gezag aan zijne overweldiging te geven, liet hij deze vergadering bijëenkomen, welke de ſchriften in naam van WAMBA opgeſteld, voor echt, en het regt van ERWIG op den troon erkende, tevens verſcheidene beſluiten nemende, waar door zijne regering geſchraagd kon worden, onder anderen verklarende, ten aanzien van den Monniksſtaat van den Koning WAMBA, dat, even gelijk de jonge kinderen, zonder hun weten, den Doop ontvangen, dus ook die genen, wien het ge-

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

geſchenk der Boete, onwetend, medegedeeld was, hetzelve onverbrekelijk houden moesten; terwijl zij, te gelijker tijd, den Priester met den ban dreigde, die te ſtout en roekeloos de Boete aan een' ander zou willen opdringen. ERWIGS opvolger, EGIZA, leide eene andere vergadering te *Toledo*, in het jaar 638 (*), ſchriftelijk zijne bedenkingen voor, over twee eeden, die hij aan zijnen voorzaat gedaan had, en die hem tegenſtrijdig voorkwamen. Een en zestig Bisſchoppen, vijf Vikarisſen derzelven, en elf Abten, behalven nog zestien Heeren van het Hof, die tegenwoordig waren, losten zijne twijfelingen, zonder veel zwarigheid, op. De merkwaardigſte van alle *Spaanſche* Kerk vergaderingen zou wel de laatſte, te *Toledo* gehouden, kort vóór den ondergang van het *Westgothiſche* Rijk, in het jaar 704, wezen; zoo een oud, maar niet ſchriftelijk bewaard, berigt echt ware (†), dat men op dezelve de heerſchappij van den *Roomſchen* Bisſchop over *Spanje* afgeſchaft, aan ieder één zoo vele bijwijven, als hij wilde, veröorloofd, en den verdrevenen *Joden* toegeſtaan hebbe, naar *Spanje* terug te keeren. Maar behalven dat de *Roomſche* Bisſchop tot hier toe niets in *Spanje* te zeggen had, is het overige, even gelijk de geheele regering van den Koning WITIZA, door hatelijkheid, onzeker.

In het Frankiſche Rijk.

In het *Frankiſche* Rijk hadden de Bisſchoppen en Wereldlijke Grooten reeds op de *Paryſche Kerkver-*

(*) *Concil Tolet.* XV. *l. c. pag.* 1759.

(†) MARIANA *de reb. Hisp. Libr.* III. *Cap.* 15.

vergadering van het jaar 615 te zamen deel genomen, aan het opſtellen en geven van wetten, voorts komen tot in het midden der VIIIſte eeuw, ſlechts nog twee zulke vergaderingen voor, de ééne onder DAGOBERT I, in het jaar 633, te *Mets*, alwaar deze Koning (*), op raad der *Biſſchoppen*, en andere Rijksgrooten, zijnen Zoon SIEGBERT tot Koning van *Auſtrazië*, en wegens zijne minderjarigheid, den Biſſchop van *Keulen*, benevens eenen Hertog, tot deszelfs Voogden, aanſtelde. Op de tweede dezer vergaderingen te *Clichy*, niet ver van *Parys*, in het jaar 659, waar KLODWIG II, zijn opperſte Staatsdienaar, (*Major domus*,) GEROALD, zijne meeſte Biſſchoppen en eenige Wereldlijke Grooten tegenwoordig waren, werd aan den Abt van *St. Denys* een' Vrijheidsbrief van onafhankelijkheid van Biſſchoppelijke magt geſchonken (†). Evenwel verbood Koning SIEGBERT, omtrent het jaar 650, aan de Biſſchoppen, zonder zijn verlof, Kerkvergaderingen te houden (§), noch over Kerkelijke, noch over Rijkszaken, (*pro ſtatu Eccleſiaſtico, an pro regni utilitate.*) — Onder de *Karolingiſche* Vorſten vinden wij meer en meer blijken, dat de Biſſchoppen als *Rijksſtenden* over de Staats- en Rijksbelangen geraadpleegd zijn, en geen wonder, dewijl de-

(*) FREDEGAR. *Chron. Cap.* 75.

(†) *Præcept. Chlodovæi* II. *in Conventu Clipiacenſi. ap.* HARD. *Tom.* III *pag.* 989.

(§) *Sigeb. Reg. Epiſt. ad Deſider. Epiſc. Cadurc. ap.* BALUZ. *Capp. Regg. Francor. Tom.* I. *pag.* 143.

deze Vorsten de Biſchoppen noodig hadden tot hunne oogmerken, en om zich op den troon te vestigen, dien zij konden geächt worden, wederregtelijk te bezitten. Onder andere voorbeelden zij dit eene genoeg, dat PIPYN, kort voor zijne dood, het Rijk tusſchen zijne beide Zonen verdeelde, met toeſtemming der Biſchoppen zoo wel, als der Rijksgrooten (*). KAREL *de Groote* werd, na het overlijden van zijnen Broeder KAROLOMAN, in eene vergadering van Biſchoppen en andere Grooten, als de eenige *Frankiſche* Monarch erkend (†). Zelfs gaf KAREL zijnen uiterſten wil in het jaar 811 over aan eene vergadering van Biſchoppen, Abten en Grooten (§). Men meent ook, dat KAREL, op den Rijksdag van het jaar 811, begonnen heeft, den Geestelijken en Wereldlijken Stand, om allen naarijver tusſchen beide voor te komen, in twee Collegiën te verdeelen, dit is althans zeker, dat de Biſchoppen op den Rijksdag te *Mentz* in het jaar 813 de Wereldlijke Standen van hunne Kerkelijke raadplegingen geheel afgezonderd hebben (**).

In het Angelſakſiſche Rijk.

In het *Angelſakſiſche* Rijk, waar de Kerk zich meer en meer naar de *Frankiſche* ſchikte, vindt men tegen het einde der VIIde eeuw de Biſchoppen insgelijks opſtijgen tot de waardigheid van *Rijksſtenden.*

(*) *Annal. Metens. ad a.* 768. *Tom.* III. *SS. Hist. Franc.* DUCHESNE *pag.* 279.

(†) *Ann. Bertin. ad a.* 771. *ap.* DUCHESNE *l. c. p* 193.

(§) EGINHART. *de Vita Car. M. Cap.* 34.

(**) *Conc. Mogunt a.* 813. *ap.* HARD. *T.* IV. *p.* 1008.

den. INA, Koning der *Weſtſakſen*, gaf, in het jaar 692, zijne Kerkelijke wetten, onder welken ook vele Burgerlijke waren, in eene vergadering en op de voorſtellingen van zijne *Biſſchoppen* en Raden (*). Twee jaren daar na hield de Koning WITHRED van *Kent*, te *Becancelde* eene vergadering van twee Biſſchoppen, Abten, Abdiſſen, Ouderlingen, Kerkedienaren, Hertogen, en andere Bevelhebbers. Op dezelve verzekerde de Koning, van de Kerkvaderen geleerd te hebben, dat geen Leek tot zich nemen mag, het gene eenmaal aan den Heere geſchonken, en door het kruis van CHRISTUS gewijd is; dus verbood hij ieder een, ook zijnen opvolgers op den troon, op ſtraffe van den ban en het verlies der eeuwige zaligheid, zich aan de Kerkegoederen niet te vergrijpen, noch die met belastingen te bezwaren (†). In eene vergadering, in het jaar 697, onder denzelfden Koning te *Berghamſted* gehouden, werd vastgeſteld: „ De Kerk zal vrij zijn, om hare regten en inkomſten te genieten. Voor den *Koning* zal gebeden, en zijne *bevelen*, niet uit dwingende noodzakelijkheid, maar *vrijwillig*, *gehoorzaamd* worden." In den 17den *Canon* van deze vergadering wordt de *Biſſchop* voor den *Koning* gezet (§). Nog hooger werd het gezag der Biſſchoppen opgevijzeld, in twee vergaderingen, welke in het jaar 787, onder de Koningen

AELF-

(*) INÆ *legg. Eccles. ap.* HARD. *T.* III. *p.* 1783.

(†) *l. c. pag.* 1805.

(§) HARD. *l. c. pag.* 1817. *ſq.*

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

AELFWALD, van *Northumberland*, en OFFA, van *Mercia*, gehouden, doch maar als ééne vergadering aangemerkt werden (*), en op welke Gezanten des *Roomschen* Bisschops tegenwoordig waren. In den *elfden Canon* vermanen deze Gezanten de Bisschoppen, het woord Gods den Vorsten en ieder een vrijmoedig voor te dragen, ook niemand met onregt te verdoemen, of in den Ban te doen; maar te gelijk vermanen zij de *Koningen*, *om den Bisschoppen van harte en met alle ootmoedigheid gehoor te geven*, overmits hun de Sleutelen des Hemelrijks zijn toevertrouwd enz. Dat de regtmatige *verkiezing der Koningen* door de Bisschoppen en Wereldlijke Standen voltrokken, maar allen, die in echtbreuk of in bloedschande geteeld zijn, even zoo wel daar van uitgesloten moeten zijn, als zulks omtrent den Priesterstand plaats heeft, bepaalt de XIIde *Canon*.

Regt van vrijplaatsen.

Op deze wijze verkregen de Bisschoppen eenen magtigen invloed op de wetgeving, staatsinrigting, en regeering; vele dingen kregen een Kerkelijk voorkomen, hoewel geheel niets met het Kerkelijke gemeen hebbende; de wetten werden in het Kerkelatijn opgesteld; en de magt der Vorsten door het gezag der Geestelijken bepaald enz.

Onder anderen *regten* der *Kerken* of der *Geestelijkheid*, welke reeds vroeger plaats hadden, maar thans meer werden uitgebreid, behoort het *regt* van *vrijplaatsen*. Dit werd bevestigd op eene Kerkverga-

(*) *Concil. Calchutens.* (*Celchyd*) *l. c. p.* 2071. *sq.*

gadering te *Rheims*, omtrent het jaar 630 (*). KAREL *de Groote* gebood wel (†), dat moordenaars en andere misdadigers, die hunnen toevlugt in eene Kerk namen, daar door hunne ſtraffe niet ontgaan, en daaröm met geenerhande levensmiddelen voorzien zouden worden; maar even gelijk TARASIUS, *Patriärch* van *Konſtantinopolen*, omtrent het einde der VIIIſte eeuw, een overheidsperſoon, die zich uit onvermogen, om zijne ſchulden te betalen, in eene Kerk gered had, en wien men ook alle onderhoud affneed, hetzelve eigenhandig aandroeg, ja door klagten bij het Hof, en den Kerkeban tegen de verbrekers der Kerkelijke vrijheid, deszelfs ontſlag bewerkte (§), zoo wist ook de Geestelijkheid in het *Frankiſche* Rijk het verbod van onderhoud voor zulken vlugteling alleen onder die voorwaarde te laten gelden, zoo hij zich niet wilde bekeeren (**); dat is, waarſchijnelijk, als hij de Kerkelijke Boete weigerde te ondergaan. KAREL zelf verordende, tien jaren daar na (††), en wederöm in het jaar 803 (§§), dat niemand, die in eene Kerk gevlugt was, daar uit gehaald zou mogen worden; eerst op den volgenden regtsdag zou hij voor den Ko-

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 572.

(†) *Capit. a* 779. *ap.* BALUZ *pag.* 197.

(§) SURIUS *in Vita Taraſii ap.* THOMASSIN *in Vet. ac nova Eccl. discipl.* P. II. *L.* III. *C* 98. *p.* 551.

(**) *Capitt. addit.* IV. *C.* 126. *ap.* BALUZ. *p.* 1220.

(††) *Capit. a* 789. *l. c. pag.* 251.

(§§) *Capit.* II. *a.* 803. *pag.* 389.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdst. na C. G. Jaar 622. tot 814.

Koning worden gebragt enz. Ook zouden niet alleen de Kerken, maar ook derzelver Voorhoven eene vrijplaats zijn; gelijk ook de XIIde *Toletaanſche Kerkvergadering* in het jaar 681 bepaald had, dat een misdadiger, reeds *dertig ſchreden van de Kerk af*, zijne *vrijplaats* vinden zou (*).

De Vorſten behouden echternog het opperſte gezag in Kerkelijke zaken.

Met dit alles handhaafden de Vorſten, voornamelijk in het *Griekſche* en *Frankiſche* Rijk, hun oppergezag, ook in Kerkelijke zaken. Hoe zeer het het voorkomen had in het *Frankiſche* Rijk, dat de Biſchoppen in gezag toenamen, evenwel, daar zij als burgerlijke wetgevers en regters begonnen te handelen, en niet enkel als Leeräars van den Godsdienst zeker opzigt over de zeden oefenden, hadden zij de ondersteuning der burgerlijke magt te meer noodig. PIPYN gebood, dat elke Biſchop in zijn Kerſpel de magt zou hebben, om in Geeſtelijken en Wereldlijken van alle Standen zoo veel te verbeteren, als hij naar Kerkelijke wetten dienſtig zou vinden (†); en KAREL gaf omtrent het jaar 800 een bijzonder bevel (§), dat alle zijne Bevelhebbers, Beämbten, en Overheden, de Biſchoppen, in het gene God betrof, gehoorzamen en bijſtaan zouden. Maar zijne Afgevaardigden, welke uit Biſchoppen en Wereldlijke Heeren beſtonden, van welken wij reeds geſproken hebben, hadden daartegen ook last

(*) *Ap.* HARD. *Tom.* III. *pag.* 1724.

(†) *Capit. Syn. Vernens. a.* 755. *ap.* BAL. *p.* 169.

(§) *Edictum Dominic. de honore et adiutorio Episc. præſtando a Comitibus et aliis Judicibus. ibid. p.* 329.

last omtrent de Bisschoppen, die hun gehoorzamen en aan hun onderzoek en schikkingen zich onderwerpen moesten.

Gelijk de Geestelijkheid aan den éénen kant hare bestemming te buiten ging, door zich zoo veel in wereldlijke zaken te mengen, zoo verwijderde zij zich, aan den anderen kant, verder van de in hunne oogen verächtelijke wereld, door haren *ongehuwden staat*. Het huwelijk was reeds in menigvuldige bijzondere wetten der V en VIde eeuw niet alleen aan de hoogere Geestelijkheid verboden, maar ook voor de lagere moeijelijk gemaakt. Evenwel was hetzelve nog door geene algemeene Kerkelijke wet volstrekt verboden, hoe zeer Keizers, Kerkvergaderingen, en inzonderheid *Roomsche* Bisschoppen, zich bemoeid hadden, om de oude vrijheid in dezen te onderdrukken. In de *Griekſche* Kerk nogtans hield dezelve zich eenigermate nog meer staande, dan in de Westersche.

Huwelijken der Geestelijken.

Een merkwaardig bewijs hier van levert het vermaarde besluit der *algemeene* Kerkvergadering te *Konstantinopolen* op, van het jaar 691, die den naam draagt van *Trullaansche* Kerkvergadering. Deze maakte verscheidene besluiten omtrent het huwelijk der Geestelijkheid (*). In haren derden Canon zeide zij, de Keizer had bevolen, dat de leden der Geestelijkheid onbevlekt, en van de schande van onregtmatige huwelijken bevrijd zouden zijn. Na-

Voorschriften daaromtrent van de algemeene Trullaansche Kerkvergadering.

(*) *Concil. Quinisext sive in Trullo ap.* HARD *Tom.* III. *pag.* 1690.

Nadien nu de *Roomſche* Kerk zich hier in ſtipt naar hare ſtrengere ſchikkingen rigtte, maar de *Konſtantinopolitaanſche* integendeel een menschlievend medelijden volgde, wilde de vergadering beiden met malkanderen verëenigen. Zij ſtelde dus vast, dat de genen, die tot den 15den Januarij 691 *tweemaal getrouwd* waren geweest, zouden afgezet worden; maar zulken, die, vóór dit beſluit, hun twede huwelijk te niet hadden gedaan, of wier tweede vrouw geſtorven was, zouden, als zij op den weg der bekeering waren, het zij zij Ouderlingen of Kerkedienaars zijn, zich eenigen tijd van alle ambtsverrigtingen onthouden, en boete doen; maar evenwel hunnen post onder de Geestelijkheid behouden. Maar die genen, die eene *weduwe getrouwd* hebben, of na *hunne wijding* in een *onwettig huwelijk* getreden zijn, (hier wordt geſproken van *Ouderlingen* en *Kerkedienaren*,) zullen voor een' korten tijd afgezet en beſtraft worden, en dan hunnen vorigen post wederkrijgen; doch echter niet hooger klimmen, indien zij hun huwelijk niet ſcheiden. In het vervolg zal de 17 en 18de *Apoſtoliſche Canon* of *Kerkregel* gelden, volgens welken niemand, die na zijnen Doop tweemaal getrouwd is, of een bijzit gehouden heeft, insgelijks die eene weduwe, eene verſtotene, eene hoer, eene ſlavin of eene tooneelſpeelſter, ter vrouwe genomen heeft, onder de Geestelijkheid mogen zijn. — Op gelijke wijze, wordt in den VIde *Canon*, overëenkomſtig den 26ſten *Apoſtoliſchen*, vastgeſteld, dat onder die genen, die ongehuwd onder de Geestelijkheid aangenomen worden, enkel de

Voor-

Voorlezers en *Voorzangers zullen mogen trouwen.* Een *Ouderling*, *Diaken* en *Onderdiaken* mag het alleen doen, eer zij tot hunne ambten ingewijd worden. — Naardien verders de *vergadering* vernomen had, dat in *Afrika*, *Libyë*, en andere Gewesten, de *Bisschoppen*, ook na hunne inwijding, de *vertrouwelijke verkeering met hunne vrouwen*, tot ergernis van hunne Gemeenten, *onderhielden*, zoo verbiedt zij dit, onder straffe van afzetting. Volgens hare verklaring, wilde zij daar door wel de *Apostolische* Kerkwetten niet afschaffen, (want in de *vijfde* derzelven, wordt aan de *Bisschoppen*, *Ouderlingen*, en *Kerkedienaren* verboden, zich van hunne echte vrouwen, onder eenig godzalig voorwendsel, te scheiden;) maar zij hield haar verbod daarom voor noodzakelijk, opdat het *heil der Gemeenten*, en derzelver *voortgang in het goede*, bevorderd, en ook de *Geestelijke Stand niet beschimpt* zou worden.

Thans volgt de XIIIde *Canon*, één van die, welke de *Roomsche* Kerk van deze vergadering niet heeft willen aannemen. In dezelve wordt gezegd: Het is een voorschrift der *Roomsche* Kerk, dat die genen, die tot *Kerkedienaren* of *Ouderlingen* gewijd worden, belooven moeten, *hunne vrouwen niet meer echtelijk te zullen bijwonen.* Maar wij willen den ouden *Apostolischen Kerkregel* in acht nemen, en *de regtmatige huwelijken der heilige mannen*, *ook voor het vervolg*, *van waarde* gehouden hebben. — Maar zoo iemand hunner zich zelven onder een Godsdienstig voorwendsel van zijne vrouw afzondert,

die zal in den ban gedaan, en volhardt hij daar bij, afgezet worden. — Alleen maakt de vergadering in den XXXſten *Canon* hierömtrent eene uitzondering, ten aanzien van Priesters in barbaarſche of vreemde landen, wanneer deze gelooven, dat zij daar door aanſtoot vermijden kunnen, en indien hunne vrouwen daar mede te vrede zijn. — Buitendien verordende de vergadering in den XXVIſten *Canon*, dat een Ouderling, die, zonder zijn weten, in een onregtmatig huwelijk leeft, zijnen post wel behouden, maar geene daar mede verbondene werkzaamheden verrigten, en voorts zijn huwelijk ſcheiden zal. — Eindelijk zal, volgens den XLVIIIſten *Canon*, de echte vrouw der genen, die tot de Bisſchoppelijke waardigheid verheven wordt, met gemeenſchappelijke bewilliging, van hem geſcheiden worden; na zijne inwijding in een ver van hem afgelegen Klooster gaan, en daar door hem onderhouden worden. Als zij het verdient, mag men haar tot *Diakonesſe* aanſtellen. Zoo ſtrijdig is deze vergadering met zich zelve. Daar zij, tegen de *Roomſche* Kerk, op de voortzetting van het huwelijk van eenen *Ouderling* en andere *Geestelijken* aandringt, „ opdat de door God ingeſtelde en gezegende huwelijke ſtaat niet in verachting kome," verbiedt zij dit voortgezette huwelijk te gelijker tijd aan de Bisſchoppen, hetwelk eene nieuwigheid was in de *Griekſche* Kerk (*). In het

(*) Dit erkennen zelfs BALSAMON en ZONARAS *Scholia in Canones SS. Apost. pag.* 3. *in* GUIL. BEVEREGII *Synodico Tom.* I. *Oxon.* 1672. *fol.*

het eerst mishaagde deze 13de *Canon* van de *zesde* algemeene Kerkvergadering, want dus wordt dezelve ook genoemd, omdat zij ter vervulling van de zesde Kerkvergadering diende, aan de *Roomſche* Bisſchoppen niet minder, dan vijf anderen van hare beſluiten. Maar omtrent honderd jaren later erkende ADRIAAN I. deze Kerkvergadering geheel, waaröm ook deze *Canon*, vervolgens, in het Pauſelijk wetboek is ingevoegd, waar zij, naast de Roomſche geboden, omtrent het huwelijk, eene zeldzame vertooning maakt.

In het Westen ging men, in deze eeuwen, voort, ſtrenger te handelen omtrent het huwelijk der Geeſtelijken; ſchoon 'er nog geen algemeen verbod tegen hetzelve was. Priesters en Kerkedienaars, die in het huwelijk leefden, werden, in de VIIIſte vergadering van *Toledo*, in het jaar 653, voor even verfoeïelijke overtreders verklaard, als zulken, die onkuiſche verkeering met vrouwlieden aanhielden (*). De *Roomſche* Bisſchoppen ijverden voornamelijk tegen de huwelijken der Geeſtelijken. GREGORIUS II. ſchreef wel aan BONIFACIUS, dat hij, in *Oostfranken*, niemand tot *Geestelijken* zou laten wijden, die tweemaal of niet met eene maagd getrouwd was; maar daartegen ſchijnt uit de beſluiten eener vergadering te *Rome* in het jaar 721 gehouden, dat niemand de vrouw van eenen *Priester* of *Diaken trouwen* zal mogen (†), te blijken, dat deze genoodzaakt

In het Westen wordt het huwelijk der Geestelijkheid meer en meer tegengegaan.

(*) *Ap.* HARD *Tom.* III. *pag.* 962.

(†) *l. c. pag.* 1865.

IV BOEK I Afdeel. IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 622 tot 814.

zaakt zijn geworden, van hunne echte vrouwen te ſcheiden. De Biſſchop ZACHARIA liet geen' Prieſter toe, te trouwen; maar deze moest veeleer zijn huwelijk ontbinden, hetwelk hij mogt aangegaan hebben, vóór het verkrijgen van zijn ambt (*). Dit vorderde hij ook, ingevolge van eenen *Afrikaanſchen Canon*, van de Biſſchoppen, Ouderlingen, en Kerkedienaren; maar de lagere *Geeſtelijken* zouden daar niet toe gedwongen worden (†).

Gevolgen hier van, de onkuiſche zeden en gedrag van veleGeeſtelijken.

Niets echter was moeijelijker, dan dezen last op de ſchouderen der Geeſtelijken te leggen, zoodat men telkens noodig had, deze verboden te herhalen en aan te dringen, en toen men daar mede echter voortging, openbaarden zich de ſlechtſte gevolgen van dezelven bij velen, gelijk blijkt uit de vaſtſtellingen en beſluiten, daar toe betrekkelijk. De bovengemelde *Toletaanſche* Kerkvergadering zag zich genoodzaakt, de onkuiſche Biſſchoppen in *Spanje* met afzetting te dreigen, of liever, hen, op deze wijze, tot meer geheime en omzigtiger buitenſporigheden te dwingen (§). In het voorgaande hebben wij BONIFACIUS, den Apoſtel van *Duitſchland*, hooren klagen, dat, onder de Biſſchoppen en Geeſtelijken in *Oostfranken*, echtbrekers en hoereerders, zeer gemeen waren, geſteld ook, dat hij ſomtijds wettige huwelijken der Geeſtelijken met die benaming bedoelde. De Kerkverga-

(*) *Ep.* I. *ad Bonifac. ibid. pag.* 1882.

(†) *Ejusd Ep.* VIII. *ad Pipin. Major. domus. l. c. p.* 1903.

(§) *Conc. Tolet.* VIII. *l. c. pag.* 992.

gaderingen konden niet genoeg aan de Biſſchoppen en andere leden der Geestelijkheid verbieden, om, behalven hunne naaste bloedvriendinnen, toch geene vrouwsperſonen bij zich te laten wonen (*). THEODULF, Biſſchop van *Orleans*, liet, omtrent het jaar 797, niet eens aan de Moeder, Zuster, en andere dergelijke naastbeſtaanden, van eenen Priester toe, om met hem in één huis te leven, omdat, zeide hij (†), bij zulke gelegenheid, andere vrouwsperſonen toegang tot het huis vonden, welke hem tot zonde konden bekooren. Zelfs komen 'er thans onnatuurlijke wellusten onder de Biſſchoppen en anderen van den Geestelijken Stand menigvuldig voor (§); waaröm men te *Rome*, ten dezen tijde, gewoon was, gelijk men ziet, uit eenen Brief van den Biſſchop ADRIAAN aan KAREL *den Grooten*, van het jaar 790 (**), eenen Biſſchop, die gewijd zou worden, behalven naar zijn geloof, ook voornamelijk hier over te ondervragen, of hij van die punten, (*capitula*,) zuiver was, voor welken een Priester zich hoofdzakelijk in acht heeft te nemen. En dit waren eenige ſoorten der ſchandelijkſte ontucht: *Inquirat illum Archidiaconus de quatuor capitulis; id est, de arfa-*

(*) Men zie de beſluiten daarömtrent bij HARDUIN. *l. c. Tom.* III. *pag.* 588. *pag.* 949, 1927, 1934, 1016, 1020. *enz. Tom.* IV.

(†) THEOD. *Capit. ap.* HARD. *Tom.* IV. *p.* 915.

(§) *Conc. Tol.* XVI. *a.* 693. *T.* III. HARD. *p.* 1795.

(**) *Epist.* LXXXV *in Cod. Carol. ap.* CENN. *in Monumentis dominat. Pontif. T.* I. *p.* 519.

ſanoquita, (αρσενοκοιτης,) *quod est cubans cum masculo; pro ancilla Deo ſacrata, quae a Francis Nonna dicitur; pro quadrupedibus; et pro muliere viro alio conjuncta; aut ſi conjugem habuit ex alio viro, quae a græcis dicitur deuterogamia.* (*)

Verbodene graden in het huwelijk.

Behalven de bovengemelde voorſchriften voor de Geestelijken, was dit Tijdperk ook vruchtbaar in voorſchriften omtrent den echten ſtaat in het gemeen. De *Trullaanſche* Kerkvergadering onderſtelde, als bewezen (†), *dat de Geestelijke verwantſchap grooter is, dan de verbindtenis der ligchamen*, en verbood daaröm, gelijk JUSTINIANUS reeds te voren, dat niemand de weduwe, moeder van kinderen, die hij ten Doop geheven had, trouwen mogt. Dat dezelfde *Synode* huwelijken tusſchen Regtzinnigen en Ketters verbood (§), was ſlechts eene vernieuwing eener oude Kerkelijke wet. Op de *Roomſche* vergadering van het jaar 721, werd insgelijks de Banvloek uitgeſproken tegen iemand, die zijne *gevaderesſe*, (*commater ſpiritualis*,) of zijne *broeders vrouw* ten huwelijk nemen zou (**). Deze wet werd in eene andere vergadering te *Rome* van het jaar 743 uitgeſtrekt tot *broeders-* en *zusters-kinderen*, en andere naastbeſtaanden (††). Eene andere-

(*) *Ordo Rom.* VIII. *ap.* MABILLON. *C.* 2 *n.* 5. *Ordo qualiter in ſancta Rom. Eccl. Epiſc. ordinatur, in* BAL. *Capit. Regg. Franc. App. Actor. Vett. n.* 4. *T.* II. *p.* 1372.

(†) HARD. *l. c. Tom.* III. *pag.* 1681.

(§) *l. c. p.* 1688. (**) *l. c. p.* 1865.

(††) *l. c. Bladz.* 1928.

dere vergadering te *Verberie*, een Slot bij *Soisſons*, in het jaar 752, gebood, dat de huwelijken *binnen den derden graad van bloedverwantſchap* zouden geſcheiden, en voor die in den *vierden graad* Boete gedaan zou worden (*); aan iemand, die met zijne *ſtiefdochter* onëerlijk verkeerd heeft, liet zij, gelijk ook haar, niet toe te trouwen, maar wel, onder zekere voorwaarde, aan zijne vrouw. Aan een' Priester, die zijne *Moei* getrouwd had, gebood zij, zich van dezelve te ſcheiden; ook zou zij geen' ander trouwen, omdat zulks bij eene Priesters vrouw berispelijk is. Behalven de huwelijksſcheiding om overſpel, zou ook een man, wanneer zijne vrouw hem naar het leven ſtaat, vrijheid hebben, om eene andere te trouwen; maar zij zal boete doen, en ongetrouwd blijven. Merkwaardig is nog het beſluit dezer vergadering, waar bij, in geval eene vrouw haren man aanklaagt, van haar nooit den huwelijkspligt bewezen te hebben, geboden wordt, dat zij beiden *aan het kruis zouden gaan*, (*exeant inde ad crucem*,) en als het waar bevonden werd, geſcheiden worden. Men heeft zeer waarſchijnelijk gemaakt, dat dit bewijs, één der proeven van onſchuld, in de middel-eeuwen, daar in beſtaan heeft, dat beiden, de klager en de aangeklaagde, met de armen wijd uitgeſtrekt zouden ſtaan, om dus een kruis te verbeelden; en die, door vermoeidheid, de armen het eerst liet zakken, had daar door zijne zaak

(*) *Capitula data apud Kirmeriam*; *ap.* BALUZ. *T.* I. *pag.* 161.

zaak verloren (*). Op eene Rijksvergadering van het jaar 757 te *Compiegne*, welke ook eene *Synode* heet, omdat de Biſchoppen voornamelijk deel hadden aan de huwelijkswetten, welke daar gemaakt werden, werden de graden van bloedverwantſchap op de voorheen gemelde wijze beſtemd; een man, wiens vrouw, zonder zijne bewilliging, den ſluijer heeft aangenomen, wordt vergund, haar weder tot zich te nemen; en aan de moeder of bloedverwandten van eene vrouw, wier ſtiefvader haar, tegen haren wil, had uitgehuwelijkt, wordt toegeſtaan, om haar eenen anderen echtgenoot te geven. Onder anderen werd ook vastgeſteld, dat een melaatſche aan zijne gezonde vrouw kon toelaten, een' ander te trouwen. Doch bij de hier voorgemelde klagte eener getrouwde vrouw, over het onvermogen van haren man, zou deze, als hij zulks ontkent, meer geloofd worden (†). Eindelijk gebood KAREL *de Groote* (§), dat men de bloedverwantſchap der genen, die trouwen wilden, vooraf naauwkeurig door de Biſchoppen, Priesters, en aanzienelijkſten des volks zou doen onderzoeken, eer de zegen over hen uitgeſproken werd.

(*) DU FRESNE *Gloſſar. med. et inf. Latinit. Tom.* I. *p.* 1274. *v. Crucis judicium.*

(†) *Capitulare Compendiens. ap.* BALUZ. *p.* 181: *et ap.* HARD. *pag.* 2004.

(§) *Capit.* l. *a* 802. *ap.* BAL. *pag.* 373.

Einde van het Elfde Deel.